Digitized by Google

BIB. NAZIONALE VITT. EMANUELE
12
19 1
7

DE OMNI RERVM FOSSILIVM GENERE, GEMMIS, LAPIDIBVS, METALLIS, ET HVIVSMODI, LIBRI ALIQVOT, PLERIQVE NVNC PRIMVM EDITI.

Operâ Conradi Geſneri: Quorum Catalogum ſequens folium continet.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Tiguri, excudebat Iacobus Geſnerus: Anno M. D. LXV.

Fabianus Wenceslaus, Past: Leop: 1661. 5 Nov:

12:19.77

HOC VOLVMINE continentur,

Io.Kentmani Dreſdenſis Medici Nomenclaturæ Rerum foſsilium, quę in Miſnia præcipuè,& in alijs quoque regionibus inueniuntur.

Eiuſdem, Calculorum qui in corpore ac membris hominum innaſcũtur, genera XII. depicta deſcriptáque cum Hiſtorijs.

De Metallicis rebus ac nominib. Obſeruationes variæ ex Schedis Georgij Fabricij.

Seuerini Gœbelij Medici de Succino libri II. prior Theologicus, poſterior phyſicus & medicus: cum Corollario Conradi Geſneri.

Valerij Cordi de Haloſantho ſeu Spermate Ceti liber, cum Corollario Conradi Geſneri.

S.Epiphanij Epiſcopi Cypri de duodecim gemmis quæ erant in veſte Aaronis, Liber Grecus & Latinus,

Iola Hierotarantino interprete, cũ Corollario C. Geſneri.

Fr. Ruei medici Inſulani, De Gemmis aliquot, ijs præſertim, quarum D. Ioannes in Apocalypſi meminit, & alijs quarum vſus hodie apud omnes percrebruit, libri duo: Theologis non minùs vtiles quàm philoſophis.

¶ His rectè iungetur in idem volumen Conradi Geſneri De rerũ foſſilium, Lapidum & Gemmarũ maximè, figuris & ſimilitudinibus Liber, cum iconibus plurimis.

OR-

ORNATISSIMO VIRO, MEDICO ET PHILOſopho, Conrado Geſnero, Iohannes Kentmanus Dreſdenſis, artium & Medicinæ Doctor, S. D.

QVantæ non modò vtilitatis, ſed & dignitatis ſit, naturæ cognitio, inde manifeſtum eſt, quod mentes humanas ad Dei ipſius cognitionem deducit, & quod eſt quædam vtilis pædagogia ad confirmandas honeſtas opiniones, de artificis ſapientia, qua aptè rerum omnium formas cogitauit: Item de potentia, qua illas tanta pulchritudine fecit atq; produxit: deniq; de bonitate, qua omnia conſeruat, & ad certos hominū vſus deſtinat. Etſi autem in hac mentis noſtræ caligine, nec penitus cognoſci natura rerum, nec illius mirandæ varietatis in generationibus & mutationibus cauſæ ſatis intelligi poſſunt: tamen rectum eſt, vt illarum rerū imagine lætemur, vt dux ille quãuis barbarus, dum ſuum ſcutū

admiratur, —— Singula lætis
Luſtrat ouans oculis, gaudetq́; in imagine regni.

Quod ſi quis tali contemplatione non mouetur, næ is mentis ſuæ immanitatem prodit, Cyclopi illi ſimilis, qui in antro latitans, nec cœlum aſpicit, nec numen vllum reueretur. Mihi quidem, vir clariſsime, varietatum in hac rerum compage magnitudo toties admiratione͂ mouet, quoties animū meum ad eam refero: atq; ita me ſollicitè afficit, vt de conditione huius vitæ conquerar, multò breuioris, quàm vt luſtrari eâ ratione, nedū animo expendi omnia queant. Neſcio enim quomodo ſanis hominibus quaſi pabulū quoddam ſit, diligens cōtemplatio naturæ, in qua ego conſeneſcere decreui. Vtinā verò liceat mihi, non modò ſtudijs, ſed & officijs mutuis cōiunctè tecū viuere. Video enim te miro flagrare rerū inueſtigandarū deſiderio in natura, & me tuo exemplo ad idem ſtudiū indies magis magisq́; accendi ſentio. Nam & eam Phyſices partē, de animalibus in aëre, terra, mariq; degentibus explicuiſti, tanta perſpicuitate, dexteritate

tate atq; vbertate orationis, qua antehac nemo enarrauit vnquã: & etiamnũ in cæterarum partium inquiſitione capis labores omnium maximos, nihil omnino reliqui faciens, vt metam ſemel propoſitam induſtria conſequaris, & quam de tuis conatibus expectationem multis concitaſti, eam non adæquas ſolũ, ſed etiam longè ſuperas. Quarè cum in his tuis lucubrationibus nunc quotidie verſer cupidiùs, & quæ præſtiteris, quas res moliaris, toti poſteritati ſalutares, expendam: equidem non poſſum non & ingenij tui vim, & corporis firmitatẽ inter labores indefeſſos ſatis mirari, adeò vt te non duce ſolùm natura, ſed diuinitus excitari, ad multarũ rerũ patefactionem, atq; illuſtrationẽ, quæ hactenus magna ex parte obſcuræ ignotæq; fuerunt, ad credendum inducar. quarum vel eius partis naturæ inquiſitio, quàm erit illuſtris & grata poſteritati, quam de ſubterraneis corporibus ſuſcepiſti. Non enim contentus animũ in cœlum ſolùm, atq; huic ſubiecta corpora efferre, intima quoque terræ viſcera ſcrutaris ſolertiùs: quæ tanta foßilium copia, varietate, effica-

ciaq́; penè ſtupenda exornauit vniuerſitatis conditor, quantam cognitio humana complecti nulla vnquam poteſt. Sed ea ipſa tamen mirè quoq; attentum inſpectorem ad omnipotentiæ bonitatis, atq; ſapientiæ immenſæ architecti conſideratione͂ ducit, nec ad eius notitiam minus, quàm ſublimis illa corporu͂ cœleſtium contemplatio, efficax videtur. Quamobrem cum ego etiam in metallicorum cognitione ocium tempusq́; contriuerim non exiguum, atq; in ea tantum quidem aſsiduitate atq; explora͂di ſtudio profecerim, vt quàmplurimas foßilium ſpecies nouerim, eorumq́; theſauru͂ multis impenſis collegerim, paucis comparabilem, vt meum in tantis tuis conatibus ſtudiu͂ tibi probarem, & quaſi (quod aiunt) mutua͂ in re honeſta operam traderem, amico de me multis modis merito, indicem omnium quæ penes me ſunt rerum terra effoſſarum confeci, priore quem ad te ante ſex annos miſi numero multipliciter auctiorem. Eum igitur vbi perlegeris, ſiquid tibi arridebit, cuiuſcunque ponderis ſit precij́ue, faciam admonitus, vt cognoſcas nihil tibi à me vnquam denegatu͂ iri.

Nam

Nam qui meus eſt in te animus, quæ voluntas, qui amor, is non patietur te vlla ſpe vllóve deſiderio ſtudij, officij, operæ, commodi, rerum deniq; omnium, quas mihi fortuna largita eſt, fruſtrari: Sed enitetur potiùs omnibus viribus, quo abs te impetu prouocatur, eodem tibi vt perpetuo reſpondeat. Siquidem nihil minus hominis eſt quàm non paria reddere fauendo, ei à quo amando tam humaniter pelliciaris. Nec dubito, quæ tua eſt humanitas, te pari volũtate fore, vt quam nunc literis ineo beneuolentiam rebus omnibus ſis comprobaturus, & quam hoc indice tenuem tuaq; lectione vix dignam nauaui operam, eam beneuolè ſis accepturus, & mei memoriam nunquam depoſiturus. Bene & fœliciter vale. Torgæ, 8. Nouemb.

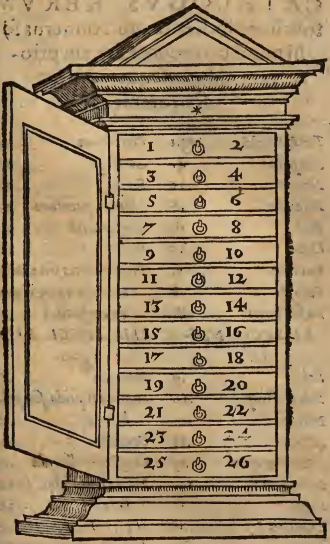
1 5 6 5.

ARCA RERVM FOSSILium Ioan. Kentmani.

1	TERRAE	*	2	SVCCI NATIVI.	*
3	EFFLORESCENTES	*	4	PINGVES	*
5	LAPIDES	*	6	LAPID. IN ANIMALIBVS	*
7	FLVORES	*	8	SILICES	
9	GEMMAE	*	10	MARMORA	
11	SAXA	*	12	LIGNA IN Saxa corporata.	*
13	ARENAE	*	14	AVRVM	
15	ARGENTVM	*	16	ARGENTVM VIVVM	*
17	AES SEV CVPRVM	*	18	CADMIA MET. PLVMBAGO	*
19	PYRITES	*	20	PLVMBVM NIGRVM	*
21	CINEREVM	*	22	CANDIDVM	
23	STIBI	*	24	FERRVM	
25	STOMOMA	*	26	MARINA VARIA	*

Quicquid terra ſinu, veniſq; recondidit imis,
Theſauros orbis hac breuis arca tegit.
Laus magna eſt tacitas naturæ inquirere vires,
Maior in hoc ipſum munere noſſe Deum.

Georg. Fabricius. C.

*
1 2
3 4
5 6
7 8
9 10
11 12
13 14
15 16
17 18
19 20
21 22
23 24
25 26

CATALOGVS RERVM foſsilium Io. Kentmani. Numerus folij puncto præeunte, faciem priorem indicat: ſequente, poſteriorem.

TITVL. I.

TERRAE pag. 1
Argillæ 4.
Margæ .5
Medullæ .6
Boli 6.
Cretæ .7
Rubricæ 7.
Ochræ .8
Vaſa è terris 8.

II. SVCCI NAtiui.

Sal .9
Sales factitij .10
Nitrum 10.
Alumen .11
Atramentum .13
Melanteria 14.
Sory .15
Chalcitis .15
Miſy 15.
Chryſocolla 15.

Cæruleum .16
Aerugo 17.
Ferrugo 17.
Auripigmentum 17.
Sandaracha .18
Sulfur .18
Efflore ſcentes ſeu extracti, (pyritæ, & quæ ex eis fiunt.) .19

III. SVCCI PINgues.

Bitumen .21
Succina liquida, ſeu pellucida .22
Grauida 22.
Craſſa nō pellucidā .23
Mixta cum alijs ſuccis folio 23.

IIII. LAPIDES.

Succum attriti emittentes .25

Gy-

Gypſum 25.
Specularis 26.
Amiantus .27
Magnetis .27
Lapis Iudaicus 28.
Trochitæ & Entrochi fol. 28.
Brontiæ 29.
Ceraunię .30
Oſsibus vel teſtis ſimiles fol. .31
Gloſſopetræ .31
Ammonis cornu 31.
Selenitæ .32
V. LAPIDES AB animantibus appellati: item grauidi, & Cotes fol. 32.
Ab Auibus 32.
Aquatilibus 32.
Animalibus alijs 33.
Grauidi, & Belemnitæ, &c. .34
Aetitæ .34
Geodes .35
Cotes 35.
VI. DIVERSI alij .36
Odorati 36.
Pumices & tophi .37
Lapides rudes 38.
E ligno corporati .39
Igne liqueſcentes 39.
VII. FLVORES .40
Candidi et pellucidi .40
Non pellucidi & imperfecti .41
Rubri .42
Nigri 42.
Flaui 42.
Virides 43.
Cærulei .44
Purpurei 43.
Phœnicei .44
Cinerei 44.
VIII. SILICES 44.
Pellucidi 44.
Non pellucidi .45
Vitrum .46
IX. GEMMAE & lapides precioſi 46.
Cryſtallus 46.
Iris .47
Adamas .47
Opalus .47
Cerăunia .47

Smaragdus 47.
Beryllus 47.
Praſius 47.
Topazius 47.
Sapphirus .48
Amethyſtus .48
Sarda 48.
Sardonyx 49.
Onyx 49.
Carbunculus .50
Hyacinthus 50.
Iaſpis 50.
Aſtroites 51.
Chelonitides .52
Gemma huia .52
Varij .52
X. MARMORA 52.
Candida 52.
Cinerea .53
Nigra 53.
Viridia 53.
Rubra .54
Flaua .54
Alabaſtrum 54.
XI. SAXA 54.
Arenaria 54.
Tincta ab exhalationibus 54.
Grauida .55
Fiſsilia .55
Calcaria 55.
Ligna in ſaxa .56
XII. ARENAE 56.
Factitia 57.
XIII. AVRVM .58
XIIII. ARGENtum .59
Rude gleboſum .59
Capillare .59
In alias formas concretum .60
Candidum 60.
Plumbei coloris 60.
Cinerei coloris .61
Nigri coloris 61.
Rubri coloris pellucidū ſol. 61.
Rubri coloris non pellucidum .62
Flaui coloris 62.
Cærulei coloris .63
XV. ARGENTVM viuum .64
XVI. AES SEV cuprum 65.
Natiuum cum alijs me-

tallis mixtum 66.
Aerarij lapides effigiati à natura 67.
Aerarij lapides à natura picti .68
XVII. POMPHOLYX fol. 72.
XVIII. SPODOS 72.
XIX. DIPHRYGES
XX. CADMIA
Capnitis .73
Fornacum .73
Metallorum vel foßilis. fol. .74
XXI. LITHARGYrum 75.
XXII. MOLYBDAEna .76
Plumbago .76
Sterilis 77.
XXIII. PYRITAE 77.
Argentei coloris 77.
E quibus ignis elicitur fol. 78.
E quibus nō elicitur .79
Aurei coloris .79
Variorum colorum .80
Rubei coloris 80.
Cinerei coloris, è quibus ignis elicitur 81.
E quibus non elicitur. 81
Aliorū colorum, etc. 82
Parens ſuccorum 82.
Metallorum variorum fertilis .83
XXIIII. PLVMBVM nigrum 83.
XXV. PLVMBVM candidum .85
XXVI. PLVMBVM cinereum 87.
XXVII. STIBI 88.
XXVIII. FERRVM .89
Recrementa ferri .92
XXIX. STOMOMA ſeu acies 92.
XXX. ALCYONIA & concha, &c. 92.

Gentis Kentmannæ, iuſti teſtatur imago

Phillyridæ, laudes & ſine fraude fidem.

TERRARVM genera.

TERRAE.

1. Terra lutoſa, candida. Weiſſer letthen.

2. Arenoſa candida, quæ conchas duratas in ſe continet. Ein ſandicht erdtrich/ darinnen ſteinerne ſchneckenheuſlein wachſen.

3. Candida ſaponaria ſiue fullonia, Elbogiana. Weiſſe ſeiffenerde waſcherde/ful erde.

4. Candidiſsima ex Melo inſula, veteribus celebrata.

5. Lemnia, vel ſigillata candida, noſtra adulterina. Vera è Lemno inſula affertur. Geſelſchte geſigelte erde.

6. Lutoſa cinerea. Grawer letthen.

7. Pinguis mollis cinerea Iuliacēſis.

8. Eretria cinerea vltramarina, qua medici vtuntur.

9. Cinerea Patauina, in qua gigni-

tur cæruleum. glebę huius terræ reperiuntur in agris: quæ cum franguntur, in medio ineſt terra candidiſsima mollis & friabilis: ea breuiſsimo temporis ſpacio propter ambientem aërem mutat colorem natiuum, & fit cærulea. Paduaniſch laſur/oder Paduaniſch blaw.

10. Cinerea Hiſpanica, ex qua vaſa liquationis fiunt, admixtis teſtis vaſorum fractorum. Spanniſch erdtrich darauß die ſchmeltztigel werden.

11. Cinerea Hibernica, quam fugiunt omnia animalia venenata. Talis dicitur eſſe quædam in Sueuia iuxta Auguſtam. Irlendiſch erdtrich darauff kein gifftiges gewürm tauert.

12. Cinerea rariſsima Giſelana, ex qua fiunt vaſa, quæ exudant vinum recens & alios liquores. Ein graw luck erdtrich/ darauß die Heſſiſchen moſtkreuſe werden/ die ſtets ſchwitzen.

13. Subcinerea ſpiſſa Vualdenburgica, ex qua fiunt vaſa, nullos liquores ſorbentia, & aquam (vt vocant) fortem

em continentia: deportantur Antuerpiam & Venetias. Waldenburgiſch erdtrich/darauß geſeſſe werden/die ſcheidt waſſer wie das Venediſche glaß halten.

14. Saponaria in candido rubra Elbogiana. Leibfarbe ſeiffenerde.

15. Cinerea dura & cruſtacea ex qua in Italia lebetes & ahena conficiuntur. Graw hart Welſch erdtrich/darauß man fiſchtigel/vnd keſſel macht.

16. Cinerea Annebergia, cum rubrica fabrili mixta. Ein graw erdtrich mit berckrötel vermiſcht.

17. Violacea friabilis, Iuliacenſis. Schön violbraun milt erdtrich.

18. Saponaria, violacea, Elbogiana. Ein violbraun ſeiffenerde.

19. Saponaria factitia, qua eluuntur veſtimentorum maculæ. Ein gemacht erde / darmit man die flecken auß den kleidern treibt.

20. Viridis ſaponaria in Turingia prope Beichlingum eruta in fodiendo cellario.

12. Lutoſa lutea. Gelber lettſhen.

22. Ochræ ſimilis, ex qua plumbum excoquitur Ilmenæ ad ſiluam Bacenam. Jlmenauiſch bleyerde.

23. Tripela. Trippel.

24. Alana, ab Alanis populis, qui nunc Valachi. Gelber bolus.

25. Lutoſa rubra.

26. Rubea harenoſa metallica in Aldenbergo, quæ leuiſsimo attactu manus tingit: & in fodinis ipſa ſaxa, vt terræ planè fiant colore ſimilia.

27. Rubea dura ſabuloſa in metallis æneis Iſlebiæ, quam appellant, Roterde.

28. Rubea friabilis, ibidem. Roth gebirge.

29. Rubea mollis ſciſsilis Vualdenburgica, venæ minij non diſsimilis. Schöne rothe ſchiffrichte erde/dem queckſilber ertz nit vngleich.

30. Lapidoſa rubea Rochlicenſis, cum qua marga ipſa exſcinditur. Roth ſteinicht erdtrich/ darmit das ſtein

marck

marckbricht.

31. In qua Aquiſgrani cadmia foſsilis reperitur.

32. Pinguis mollis ſubfuſci coloris, Iuliacenſis, cum qua bolus effoditur. Breunlich erdtrich.

33. Nigra bituminoſa. Schwartz berckwechſich erdtrich.

34. Ampelitis ſiue pharmacitis qua medici vtuntur.

35. Ex Vmbria Italiæ parte. Ein ſeiffen erdtrich auß Vmbria.

36. Pacodis, etiam medica.

37. Friabilis ſquamis æris ſimilis, ex qua in Hercynijs ferrum excoquitur. Ein mildt keſſelbraun erdtrich / darauß man am Hartz eiſen macht.

38. Lemnia vel ſigillata vera: terrarũ omnium apud medicos celeberrima. Geſigelte erde.

39. Qua lateres ducuntur. Zigel erde.

40. Nitroſa Thuringica, quæ in multis locis corium terræ occupat. Vnde

vix alibi plures officinæ nitrariæ, vt Mersburgi & Erfurdiæ. Item in villis, Lauſteti, Netſchauiæ, Kirchſteti, Grefendorfi, Clobigi, Schafſteti, Eblebi. Salpetriſch erdtrich.

41. Nitroſa ſterilis, quam Thuringi Schalck/ quaſi nequam dicas, nominant.

42. Nitroſa Torgenſis.

43. Aluminoſa Miſnenſis, colore vario, ſed ochræ & ferruginis præcipué. Hæc foditur Heluigiſdorfi prope Vuillanſdorfium duobus ſupra Miſenam miliaribus: & Burgi prope Dipoldiſualdum miliaribus ab eadem vrbe quatuor. Inuenitur eadem ſpongioſa. Alaun erdtrich.

44. Aluminoſa Miſnenſis cinerea, quæ veluti pyrites rarus ſplendet, foditur in ijſdé qui modo nominati ſunt, pagis.

45. Aluminoſa Dibana, medio inter Lipſiam & Videbergam itinere.

46. Aluminoſa nigra harenæ inſtar

quæ

quæ ad lacum quendam in Luſatia foditur, in villa quæ dicitur Meſo.

47. Atramentoſa Goſlariana. Kupfferweſſrich erdtrich.

48. Sulphurea Radebergiana. Schwefel erdtrich.

49. Carbonaria, è ceſpitibus Belgica & Miſnenſis, qua carbonum vice vtuntur. Antuerpiæ Durff nominant: & baiulos qui ſaccis è nauibus exportant Durffentreger/Miſnenſes Dorpte appellant, quæ in montana eius parte, ante paucos annos cognita eſt & effoſſa. Vtuntur ea in alendo igne, vbi eſt lignorum penuria, vel in venis excoquendis, quę igne maiore indigent. Durff/Dorpte.

50. Ipſea, terra Bauarica, qua firmiſſima in ignibus noſtri vtuntur metallici: ex ea enim fiunt catilli, qui in igne continente durant ſex, interdum octo dies: fiunt autem tanta magnitudine, vt marchas argenti modò ſexaginta, modò ſeptuaginta, contineant. Con-

ficiuntur Hafnercellæ, quatuor á Pataviā miliaribus. Jpſer ſchmelztigel ſo zü Hafnerzell gemacht werden.

ARGILLAE.

1. ARgilla candida Seburgica. Weiſſer Than.

2. Candida Annebergia.

3. Candida Iſlebiana, cui internitét micæ argenteæ. Weiſſer Than mit ſilber glimmerlein.

4. In cinereo cādida Iſlebiana, quæ poſt orgyias triginta in fodinis æris invenitur, poſt terram rubeam ſabuloſam: de qua ſuprá.

5. Cinerea Miſnenſis. Schön graw Meiſniſcher Than.

6. Cinerea Miſnenſis prope Riſam ad Albim. Liechtgrawer Than / von Riß.

7. Cinerea Herlesbergenſis ex qua Norībergæ cum terra arenoſa fiunt vaſa liquationis, in quibus orichalcum conficitur. Than darauß man die

ſchmeltz-

ſchmelʒtigel macht/darinn man den meſſing macht.

8. Cum terra arenoſa. Bereiter Than zů den ſchmelʒtigeln.

9. Lutea Miſnenſis. Schön gelber Than.

10. Fulua, Annebergia in Pila monte. Gelber than.

11. Rubricę fabrili ſimilis è pago Ocrolla. Schön roter than/von Ockʒoll.

12. Rubra Iſlebiana, cui etiam internitent micæ argenteæ. Roter Than mit weiſſen glimmerlein.

13. Ferruginei coloris è Bauaria, qua tinguntur fornaces, quæ ex ferro fiunt. Eiſen Than / damit man die eiſern öfen fein eiſenfarb anſtreicht.

14. Boëmica friabilis, è qua eximuntur granati. Leimicht erdtrich/ darinnen viel granatlein.

MARGA.

1. Marga candida pinguis mollis Torgana. Weiſſer flüſ

ſiger mergel.

2. Candida Iuliacenſis.

3. Candida cruſtacea. Weiſſer ſchirblechter mergel.

4. Candida lapidoſa Hallenſis. Weiſſer harter mergel.

5. Candida arenoſa friabilis, Hildeſhemiana.

6. Cinerea mediocris, quæ reperitur inter Dreſdam & Miſenam. Liecht aſchenfarber mergel.

7. Subcinerea lapidoſa. Aſchenfarber ſteinichter mergel.

8. Cinerea lapidoſa Hallenſis, qua artifices vtuntur in effingendis imaginibus. Grawer harter mergel darein man Conterfehet.

9. Fulua cruſtacea Radebergenſis quæ reperitur in terra arenoſa aurum in ſe continens. Geler ſchirblichter Goldmergel.

10. Dura lutea arenoſa, Belgica è Traiectu ſuperiore, qua incolæ, ſicuti in alijs locis, agros ſtercorant.

Tunch

Tunchmergel von Maſtrich.

MEDVLLA.

1. Medulla candida fluida ſaxorum Torgenſium. Weiß milde ſteinmarck.

2. Cãdida & pinguis ſaxorũ Torgenſium.

3. Candida & fluida ſaxorum Rochlicenſium.

4. Candida dura ſaxorũ Rochlicenſium.

5. Candida metallica, naſcens in venis argenti, quæ cum primùm eximitur, colore caſeum liquidum refert. in aëre ſtatim indureſcit: ita tamen vt ore retenta butyri inſtar liqueſcat. Weiß flüſſig ſilber ſteinmarck.

6. Metallica candidiſsima pinguis & mollis Sachſenfeldenſis, quæ in ferri venis reperitur, terræ ſaponariæ tactu non diſsimilis. Sachſenfeldiſch berckſteinmarck.

.7 Metallica candida Sachſenfeldenſis innata ferri ſaxis. Berck ſteinmarck/ mit eiſenſtein vermiſcht.

7. Lutea gęodi incluſa, ochræ non diſsimilis, quæ circa Francobergam in Miſnia cum lithanthrace reperitur. Gelb ſteinmarck in holenſteinen.

8. Flaua dura ex gæode. Hartgelb ſteinmarck.

9. Flaua friabilis ex gæode, quæ reperta eſt Miſenę in fundamentis cellæ penariæ ludi illuſtris. Gelb milbicht ſteinmarck.

10. Rubra mollis ſaxorum Rochlicenſium, qua noſtri homines magno cum fructu loco boli Armeni vtuntur. Rot Rochlitzer ſteinmarck.

11. In candido rubra ſaxorum Rochlicenſium. Leibfarber ſteinmarck.

12. Picea ſaxorum Pirnenſium. Schwartz ſteinmarck/Bech gleich.

13. Viridis ſaxorum Chemnicenſium ſupra Hilberſdorfium. Grünlich ſteinmarck.

BOLI.

1. Bolus candidus Iuliacenſis, ex luteo ad quandã rubedinem acce-

accedens, vero bolo Armenio non diſſimilis, Iuliacenſis.

2. Pannonicus verus. Vngeriſcher rechter bolus.

3. Luteus Theophraſti.

4. Boëmicus rubeus.

5. Annebergius. Gebingeſcher bolus.

6. Armenius verus, quem anno M.D.LV. Elector Saxoniæ Auguſtus à legato Turcico accepit: qui verum eſſe, & ſeſe huncin Armenia collegiſſe affirmauit: Item quod in magno precio hanc terram habeat Turcicus Imperator. Vtuntur eo Turci contra febres, peſtem, & anginam.

CRETÆ.

1. CReta argentaria, in qua micæ argenteæ internitent. Silber kreide.

2. Rara mollis. Gute ſchreibkreide.

3. Dura. Steinkreide.

4. Lutea mollis Vualdenburgica, quæ facillimè lineas ducit.

5. Tophacea. Leichte kreide.

6. In cinereo violacea, dura. Braune kreide.

7. Cęrulea, quæ effoditur in Thurin gia prope oppidum Mogellam, qua fabri in pingendis parietibus vtuntur. Doringiſch kreide.

8. Viridis dura.

9. Subuiridis. Tunckel grüne kreide.

10. Nigra mollis. Schwartz ſchreib kreide.

11. Nigra mollis argenteis maculis nitens.

12. Nigra dura. Harte ſchwartze kreide.

13. Fabrilis candida, ex qua Catalau ni ad Matronam parietes & muros ex truunt: vnde etiam Argieræ portus extructus dicitur.

14. Fabrilis pinguis, quæ effoditur in Miſnia Vualdenburgi.

15. Dura violacea, quæ ibidem in-uenitur.

RVBRICAE.

Ru-

1. RVbrica fabrilis mollis. Weich berckrötel.

2. Fabrilis dura. Rötelſtein.

3. Fabrilis facticia. Rötel.

4. Fabrilis pura & fluida effoditur ad Leubingam pagum Vuerterorum in Thuringia, qua domorum tecta ſolent pingere. Doringiſch rötel kugel.

OCHRAE.

1. OChra natiua, ſiue Sil, Goſlarienſis. Berckgelb/ Ockergelb.

2. Fiſtularis. Rörichtochra.

3. Natiua crocei coloris Vratiſlauienſis. Schön ſaffran roth/Berckgelb von Breſſel.

4. Vſta & aceto extincta. Braun roth.

5. Innata ferri lapidibus, effoſſa Francobergi ad Tſchopam amnem. Franckenbergiſch Ochra.

6. Innata & annata lapidi plumba-

rio, Fribergenſis. Freibergiſch ochra.

VASA E' TERRIS.

1. VAſa Venetiana egregiè & doctè picta. Schön Venediſch thenern geſeß.

2. Numantina, ſiue Hiſpanica liquationis. Spanniſche ſchmeltztigel.

3. Ipſea. Ipſer ſchmeltztigel/von Hafnerzelle.

4. Herlesbergiana, in quibus Noribergæ fit orichalcum. Nürnbergiſche ſchmeltztigel.

5. Giſelana, è quibus liquor exudat. Heſſiſche moſtkreuſe ſo ſtets ſchwitzen.

6. Vualdenburgia quę liquores nō ſorbent. Waldenburgiſche krüge.

7. Fictilia in Luſatia in terra reperta: ſunt vrnæ fictiles: incolæ vocant, Gewachſne töpffe.

8. Fictilia in Thuringia prope arcem Steinam in monte vicino reperta. Zwerg töpffe.

Succi

SVCCINA-
tiui.

SAL.

1. SAl excoctus. Tales ſalinę ſunt in Saxonia nobiliſsimæ Hallenſes, & Luneburgicæ, & Stasfurdianæ: In Thuringia, Franckenhuſiæ. Geſotten Saltz.

2. Flos ſalis, ἁλὸς ἄνθος. Fein ſaltz/ ſaltz blůme.

3. Pellucidus, cryſtalli inſtar, cui innata eſt terra ſalſa pulla & cinerea, ex qua ſuccus ſalſus effloreſcit. Durchſichtig ſaltz/ mit ſchwartzgrawer ſaltzerde vermengt / darauff ſchöne ſaltzblůmen ſtehen.

4. Foſsilis pellucidus, Pannonicus, qui dicitur in officinis, Sal gemmæ. Vngeriſch lauter ſtein ſaltz.

5. Foſsilis cinereus Polonicus. Polniſch ſteinſaltz.

6. Foſsilis niger Polonicus. Schwartz Polniſch ſtein ſaltz.

6. Podolicus, è prouincia Poloniç, habẽs cum ſalſedine ſaporem oui duri. Podoliſch ſaltz/ ſchmeckt wie hart geſottne eyer.

7. Marinus, de quo Auſonius, *Irritamentum, quibus additur, æquoreũ ſal.* Hic ſal ferè durior & nigrior eſt, quàm foſsiles. Boiſaltz/Mehrſaltz.

8. Lacuſtris. Das man auß ſtehenden waſſern ſeüdt.

9. Ammoniacus. Salarmoniac.

10. De Ceruia, in Piceno, qui ex marino multa arte excoquitur.

11. Indicus. Indianiſch ſaltz.

12. Colomæus, ex Vualachia.

13. Salis aſpergo, quæ veluti pruina in campis & pratis iacet, vbi ſunt riui ſalſi, vt in Thuringia ſupra montem Kifhuſianum, quà Kelbram iter eſt.

14. Micæ ſalis, ſunt granula quæ in ſale marino ſunt, grandiores quàm in excocto. Gekoꝛnt ſaltz.

15. Stiriæ ſalis. Saltz pfeiffen / ſaltz zapffen.

Maſſæ,

16. Maſſæ, quales ſunt quæ in Polonia effodiuntur, & ſcinduntur ferris. Saltʒ ſtuck/ſaltʒ ſtein.

17. Conchæ ſalis, quæ foſsili Poloni cõ innaſci ſolent.

SALES FACTICII.

1. SAl abſinthij, probatur in febribus & peſte. Wehʒmůt ſaltʒ.

2. Iuniperinus, valet in peſte. Wacholder ſaltʒ.

3. De ſuccino, eſt efficax remediũ, vt iuniperinus in calculo. Ackſtein ſaltʒ.

4. De oſsibus humanis. Sunt qui præſentem medicinam exiſtiment febri quartanæ. Todtenbein ſaltʒ.

5. De nitro, ex quo fit puluis Bombardicus. Vide Halonitrum.

6. Theriacus Galeni.

7. Sacerdotalis, eſt facticius & compoſitus.

8. Alcali, idem quoque facticius, & nomen eſt Arabicum.

NITRVM.

1. NItrum natiuum ſciſsile, durum, ex quo Venetijs Borax coquitur. Schifrichter niter / darauß man zů Venedien den Borras macht.

2. Natiuum cinereum, durum, gleboſum, ex quo item Venetijs borax coquitur. Grawer harter ſtücklichter niter / darauß man auch Borras macht.

3. Verum Venetum coctum & præparatum, quod chryſocollam nominant Græci, Mauri borras.

4. Coctum adulterinum. Gefelſchter Borras.

5. Candidiſsimum plumoſum, quod exudat Torgæ ex parietibus, quod Græci aphronitrum vocant. Weiß niter blůmen.

6. Flauum plumoſum, in cellarijs Miſenæ collectum. Gelb niterblům.

7. Flauum durum Neapolitanum.

Neapolitaniſcher gelblichter niter.

8. Efflorefcens ex terra Turingica nigra, nitroſa. Niter auß Doringſcher erde blüende.

9. Efflorefcens ex recremento plũbi. Blüender niter auß bleyſchlacken.

10. Efflorefcens cum cæruleo ex recremento æris. Blüender niter ſampt einem niter auß kupffer ſchlacken.

11. Stalacticum in cellarijs Torgæ collectum. Reine niter zacken.

12. Halinitrum, ſal ex nitro coctum. Salpeter.

ALVMEN.

1 ALumen foſsile. Alaun volge.

2. Liquidum luteum, ex Ilua in ſula maris Hetruſci, quod tractatum manibus ita molleſcit, vt ferè fluat. Weich/bleichgälben alaun.

3. Natiuum liquidum flauum inſtar butyri molle, foſſum in foro Vulcanio prope Neapolim. Neapolitaniſch gäl ber alaun/weich wie ein butter.

4. Liquidum cinereum ex eodem loco. Graw weich alaun.

5. Candidum plumoſum Neapolitanũ. Leicht weiſſer Neapolitaniſcher alaun.

6. Candidiſsimum ſciſsile Neapolitanum. Weiß ſchiffricht alaun.

7. Luteum ſciſsile Neapol. Gelb.

8. Sciſsile cum melãteria permixtũ, quod ſulfur redolet, ſi incendatur, foſſile, Neapolitanum. Ein ſchiffricht alaun/mit ſchwartzem mildten atrament vermiſcht/reucht wie ſchwebel.

9. Capillare, foſsile Neapolitanũ. Hericht alaun.

10. Rotundũ Neapolitanũ. Rundt alaun.

11. Placôdes, latas cruſtas habens, Neapolitanum. Fletzicht alaun.

12. Saccharinum factícium. Alaun geformpt wie zuckerhütlein.

13. Plinthides violacei coloris. Violbraun alaun.

14. In candido rubrum coctũ, Neapoli-

politanum, Rothlicht alaun.

15. Facticium inſtar fluorum. hoc fit cum crux aliqua lignea in catinos immittitur; cui ita adhæret, quaſi ſit adnatũ, & ferè in quadrangulos format.

16. Candidum purum coctum Lobeſteinanũ in Thuringia. Rein weiß durchſichtig geſotten alaun.

17. Venetianum, quod contritum rubrum fit, etiamſi per ſe eſt candidũ. Venediſch alaun.

18. Cõmune. Gemein landtalaun.

19. Vſtum. Gebrant alaun.

20. Candidum Dibanum excoctũ, ex quo atramentum ſutorium efflore ſcit. Geſotten alaun / darauß kupffer waſſer wechßt.

21. Dibanum cum atramento mixtum ex terra humida extillans, & cõ creſcens. Alaun mehl.

22. Cum atramento ex lixiuio exco ctum. Vngeleutert alaun mehl.

23. Dibanum coctũ candidum purum, pellucidũ, atramẽto carẽs, Rein

geleutert durchſichtig alaun.

24. Boëmicum.

25. Miſnenſe, quod foditur in villis Heruigiſdorſo, & Burgo, de quo ſuprà in terris dictum eſt.

26. De Tolpha, quod primùm foſſum eſt in Italia, Pij ſecundi Pontificis temporibus.

27. Vena aluminis cum miſy, Neapolitana. Kein berckart auß Neapolis/darinn alaun vnd gälb Atrament zů ſehen zůgleich.

28. Terra candidiſsima, ex qua coquitur alumen Neapolitanum. Ein weiß alaun erdtrich.

29. Lapis de Rocca, ex quo fit alumen.

30. Terra in cinereo nigra Dibana, ex qua alumē coquitur. Ein ſchwartz graw erdtrich darauß man zů Dieben alaun ſeüdt.

31. Vena aluminis rotundi, quæ Neapoli in ſuperficie montis inuenitur. Ein ſchwefflicht berckarth/darin die runde

de alaun kuglen brechen.

32. Vena nigra Lobeſtenana, in qua ineſt alumen candidum natiuũ. Ein ſchwartzer gang/ darinn ein weiſſe alaun volge.

ATRAMENTVM.

1. Atramentum album tenue, Goſlarianum. Kupffer waſſer blůme.

2. Album durum foſsile Goſlarianum. Weiß hart bergkupffer waſſer.

3. Candidum purum ſpongioſum, foſsile. Weiß rein lucker bergkupffer waſſer.

4. In candido rubrum, ſpõgioſum, foſsile, Goſlarianum. Rotlicht vnd lucker bergkupffer waſſer.

5. Candidum durum ſtalacticũ, natiuum, Goſlarianum. Weiß Goßlariſch Jöckelgůt.

6. In candido rubeum, itidem ſtalacticum, durum. Rotlich Goßlariſch Jöckelgůt.

7. Viride durum natiuum Goſlaria-

num. Hart grün berckkupffer waſſer.

8. Viride ſpõgioſum natiuũ. Grün ſich luck.

9. Viride ſtalacticum durum Goſlarienſe. Grün hart Jöckelgůt.

10. In candido cinereum, Cyprium. Graw berck kupfferwaſſer.

11. Durum cinereum natiuũ. Graw hart berckkupfferwaſſer.

12. Cinereum natiuum Neapolitanum, cum ſulfure viuo coloris lutei. Graw kupfferwaſſer / mit einem reinen gelben ſchwebel.

13. Viride durum ſolidum coctum Goſlarianum. Grün hart geſotten kupfferwaſſer.

14. Viride durum ſpongioſum, coctũ Goſlariæ. Grün hart ſchwemicht kupfferwaſſer.

15. Cœruleum coctum, Cypriũ, pulcherrimum. Schön blaw geſotten kupfferwaſſer.

16. In viridi cœruleum coctũ Goſlarianum. Grün blawlicht kupfferwaſ-

waſſer.

17. Cœruleum Romanum coctum. Blaw Römiſch kupfferwaſſer.

18. Cœruleum Pannonicum coctũ. Blaw Vngeriſch kupfferwaſſer.

19. Cœruleum Pannonicum, in quo alumẽ candidiſsimũ gignitur. Blaw Vngeriſch kupfferwaſſer/darinn täglich alaun wechßt.

20. Cœruleum coctũ Radebergenſe in Miſnia, Pannonico ſimile.

21. Radebergenſe, cum ſulfure mixtum. Radebergiſch kupfferwaſſer mit ſchwebel vermiſcht.

22. Cœruleum coctum Goldebergenſe in Sileſia, cum alumine mixtũ. Goldtbergiſch kupfferwaſſer mit alaun vermengt.

23. Candidum, durum, pellucidũ, ſublimatum. Hart/weiß vñ durchſichtig ſublimiert kupfferwaſſer.

24. Deſtillatum. Kupfferwaſſer öl.

25. Vſtum. Gebrant.

26. Vſtum cyprium.

27. Atramenti, ſalis, nitri, & aluminis poſt deſtillationem recremẽtum. Todten kopff vom ſcheidwaſſer.

28. Atramẽti recrementũ ex quo poſtea Radebergæ ſulfur excoquitur.

MELANTERIA.

1. ATramentum nigrum, ſeu ſutorium, Græcis melanteria. Schwartz atrament.

2. Melãteria friabilis. Weich ſchwartz atrament.

3. Melanteria friabilis, in qua Miſy effloreſcit. Darauff ein gälb atramẽt blüet.

4. Vena nigra Iuliacenſis, ex qua copioſum atramentum excoquitur. Schwartz atramentſtein / darauß man vil kupfferwaſſer ſeüdt.

5. Vena Goſlariana, atramenti ſulfuri viuo ſimilis colore, excellens & precioſiſsima, quæ rariùs reperitur. Ein graw atrament / dem lebendigen ſchwebel nicht vngleich.

1. **S**Ory in eo differt à melanteria, quod in ſory ineſt virus graue, nauſeam mouens, id quod in melanteria non deprehenditur. Ein übelriechent ſchwartz atrament.

2. Goſlarianum cum pyrite, ex quo miſy & atramentum candidum ſemper effloreſcit. Schwartz übelriechent atrament mit kiß vermengt.

CHALCITIS.

1. **C**Halcitis dura. dicitur autem hoc nomine, propter æruginem, quæ eius color verus & natiuus eſt. Hart roth atrament.

2. Friabilis. Milbicht roth atramēt.

3. Dura in qua miſy. Roth atramēt/ darinn gälb atrament.

4. Dura in qua ſory. Roth/darinn ſchwartz atrament.

5. Dura cum pyrite mixta. Das kiſig iſt.

6. Cypria. Roth atrament auß Cypern.

1. MIſy friabile. Mildt gelb atrament.

2. Durum. Hart gelb atrament.

3. Durum cũ chalciti mixtũ. Gelb hart atrament/mit rothem atrament vermiſcht.

4. Durum cum melanteria mixtũ. Gelb hart atrament / mit ſchwartz atrament vermiſcht.

5. Ex quo atramentum tenue candidiſsimum efflorescit. Gelb atramẽt/ darauff weiß kupfferwaſſer blůet.

6. Cum chalciti dura, ex qua atramentum album tenue efflorescit. Gelb atrament mit rothem hartem atrament vermiſcht/darauff weiß kupfferwaſſer blůet.

CHRYSOCOLLA.

1. CHryſocolla natiua pura, in monte Carpatho collecta. Rein berckgrůn.

2. Natiua Snebergenſis in Miſnia, in lapide metallico ærario. Berckgrůn in einem kupfferertz.

Nati-

3. Natiua ex Alpib⁹ Rheticis cũ mo lochite ſtriatim poſita. Ein Schwatziſch berckgrün / mit einẽ malachit ſchrichtweiſe vermengt.

4. In lapide fiſsili Islebiano. Ein berckgrün in Eißlebiſchem ſchifer.

5. Herbacea quæ poſt tincturam appellat lingua vernacula Schifergrün.

6. Facticia. Gemacht bergrün.

COERVLEVM.

1. Coeruleum pulcherrimũ vltramarinum ſeu Cyprium, in terra cinerea, ſimile cœruleo facticio optimo. Ein ſchöne laſur / in einem lichtgrawen erdtrich auß Cypern.

2. Natiuum inſigne gleboſum Snebergenſe, intus concauum, quod ex terra cãdida ſabuloſa effodit. Schön blaw laſur kuglen / die inwendig hol / vnd in einer weiſſen grißlechten erden gefunden werden.

3. Patauinũ, quod in glebis ſubcinereis terræ reperitur. Ein blaw in dunckelgraw erdklotzen vmb Padua gefundẽ.

4. Natiuum Thuringicũ, quod effoditur magna copia iuxta Muchellam. Gemein blaw ſo man in Thüringen findt/oder bricht.

5. Natiuum copioſe adhærens terrę duræ cinereæ tenui. Bercklaſur/ſo heuffig wechßt an einer grawen ſchirblichten erden.

6. Natiuum purũ ex Polonia. Ein fein Polniſcher laſurſtein.

7. Natiuum Polonicum, cum terra dura ſabuloſa candida. Ein Polniſch laſur/mit einer harten grißlichten weiſſen erden vermiſcht.

8. Natiuum cum lapide rudi candido. Vnreiner laſur an weiſſem ſtein.

9. Natiuum Hiſpanicum in quo aurum apparet. Spaniſch laſur ſtein/darin ſichtig fein gold.

10. Natiuum Snebergenſe, adhærẽs lapidibus rudibus. Laſur am ſtein angeſchweiſſt.

11. Iſlebianũ in lapide fiſsili. Berck laſur in ſchiferſtein.

Natiuum

12. Natiuũ Goldbergenſe cũ chryſocolla,in vena ferri reperta,in lapide candido,qui igni liqueſcit. Ein ſchöne berckaſur/mit einem angeflognẽ berckgrün in einem eiſenertz vñ weiſſen quartz.

13. Natiuum Sneebergenſe,& chryſocolla purã,in ſilice candido diſtinctè adhærẽte. Ein ſchöne berckaſur/ſampt einem reinen berckgrün/an einem harten vnd weiſſen feüwrſtein/ vnderſchidlich an hengent.

14. Natiuum Giſhubelianum in pyrite,ex quo argentum excoquitur, id mixtum eſt cum ſucco viridi concreto,& zonarum inſtar interdum diſpoſitum,ex quo extra venam etiam cum iucunditate effloreſcit. Ein berckaſur in einem gar ſchönen kupffer kieß/darauß täglich ein grawe farb wechßt.

15. Facticium. Laſur.

16. Facticium vltramarinum; quod ex Hiſpania & Thracia inuehi dicitur.

17. Armenium Iſlebianum. Blaw ſchifer grün.

AERVGO.

1. AErugo, color æris viridis, vñ de viridi ærugine tinctos, Martialis nominat. Grünſpan.

2. Natiua in pyrite ærario. Grünſpan auff einem kupffer kieß.

3. Sarbergenſis natiua in rudi æris lapide, coloris plumbei. Grünſpan auff einem kupffer glaßertz.

4. In ære puro natiuo. Grünſpan auff gedignem kupffer.

5. Facticia. Gemacht grünſpan.

6. Sublimata, quo pictores & plaſtę vtuntur. Diſtilliert grünſpan.

FERRVGO.

1. FErrugo, ferri vitium & ſitus. Roſt.

AVRIPIGMENTVM.

1. AVripigmētum cruſtaceum. Schiffricht operment.

2. Gleboſum. Stuckicht operment.

3. Gleboſum mixtum cum ſandaracha. Mit reuſchelgelb vermengt.

4. Album ſublimatum, quod venis in albo ſubluteis diſtinguitur. Weiß ſubli-

ſublimiert operment.

5. Sublimatũ,nigris ſubruffis & luteis venis variatum.

SANDARACHA.

1. SAndaracha natiua. Reuſchelgelb/oder Roßgelb.

2. Factitia Vitruuij, vel ſandix Græcorum. Menninge.

3. Imperfectè cocta. Bleiche menninge.

4. Natiua cum auripigmento mixta. Roßgelb mit operment vermengt.

SVLFVR.

1. SVlfur liquidum candidũ Neapolitanum,cui aluminis nonnihil admixtum eſt, quod inundante certis temporibus lacu(qui continuò ebullit)in ſuperficie terræ ſolet colligi:& ex eo ſulfure oleum natiuum exprimi. Ein weich ſchwebel art/darauß zů Neapolis das ſchwebel öl gemacht wirt.

2. Luteum natiuũ Neapolitanũ in foro Vulcanio(vt Plinius locũ nomi-

nat) ſponte in capillamenta concretum. Reiner ſubtiler grawer ſchwebel.

3. Luteum purum natiuum Neapolitanum, ignem non expertum. Gelber natürlicher ſchwebel.

4. Foſsile ſui coloris, Neapolitanũ, cum terra ſubcinerea. Natürlicher ſchwebel in einem hartẽ grawen erdtrich.

5. Viuum, luteum, Neapolitanum, in atramento cinereo duro. Natürlicher ſchwebel auff einem grawen berckkupfferwaſſer.

6. Viuum, in candido cinereũ, gleboſum. Weißgrawer natürlicher ſchwebel.

7. Cinereum viuum, in cortice griſei coloris.

8. Cinereum viuum, in cortice cinereo lapidoſo. Ein natürlicher ſchwebel in einer harten grauwen ſteinichten ſchalen.

9. Nigrum viuum, cum ſulfure albo molli. Schwartzer ſchwebel / darinn ein weiſſer flüſſiger ſchwebel.

Cabal-

10. Caballinum facticium. Roſʒſchwebel/ſchwartʒer ſchwebel.

11. Oleum ſulfuris, ſimile bitumini liquido, è ſulfure liquido expreſſum. Schwebelöl/einem Petroleo gleich.

12. Oleum ſulfuris ex ſulfure natiuo deſtillatum. Diſtilliert ſchwebelöl.

13. Ellychnia ex ſulfure, quo ſubducuntur fila aut ligna. Schwebelkertʒlein.

14. Terra ſulfuroſa Neapolitana, è qua excoquitur copioſum ſulfur. Ein Neapolitaniſch erde / die vil ſchwebel helt.

15. Lapis colore nigro & rubro, parens ſulfuris. Ein ſchwartʒ vnnd roth gemengt ſchwebelſtein / der viel ſchwebel hat.

16. Sulfur cœrulei coloris, Auſonio notum, & fortè Hiſpanicum.

SVCCI EFFLORESCENtes, ſeu extracti.

1. PYrites Goſlarianus, ex quo generantur omnes ſpecies a-

tramenti. Ein atrament ſtein / darauß alle arth des kupfferwaſſers hårkompt.

2. Radebergenſis, ex quo miſy, melanteria, & atramentum tenue album diſtinctè effloreſcunt. Darauff tegſich gelb vnd ſchwartz atrament ſampt einem weiſſen kupfferwaſſer blůet.

3. Vena dura pyritis, colore argenteo (vulgo aquaticum vocant) ſimilis Dibanæ, ex qua, ſi in locum apricum ponatur, atramentum album tenue & alumen effloreſcunt. Eadem vena floris illius acredine, aëri expoſita in loco aprico ita maceratur, vt friabilis fiat, & quaſi in terram degeneret. Ein berckart / einem waſſerkieß nicht vngleich / darauff / ſo er am wetter leit / kupfferwaſſer vnnd alaun zů gleich blůen.

4. Pyrites innatus dryitæ (ita vocatur lignum quercinum quod in lapidem duratum eſt) ex quo atramentum & miſy effloreſcunt.

EX PYRITE EXCOQVVNtur ſpecies ſulfuris quinque, idq́; Dreſdæ.

I. Eſt colore argẽti rudis, rubri pellucidi. Ein roth ſchwebel/wie ein roth gulden ertz.

II. Colore argenti viui. Einem ſchönen rothen queckſilber ertz gleich.

III. Coloris ſandarachæ natiuæ. Einem reuſchgelb oder roßgelb gleich.

IIII. Similis mercurio, vt vocãt, ſublimato & puluerisato. Ein ſchwebel/ gleich einẽ geſtoſnẽ Mercurio ſublimato.

V. Colore nigro, vt lapilli nigri, è quib9 plumbũ albũ excoquitur. Ein ſchwartzer ſchwebel einẽ zingraupẽ gleich.

HAEC QVATVOR GENEra ex pyrite fiunt, Grommenæ in Morauia, & ſunt odoris grauiſsimi & teterrimi.

I. Eſt viride cũ zonis ſubuiridibus. Ein grüner ſchwebel / mit dunckelgrünen ſtrichen.

II. Eſt ochræ plumbariæ ex Anglia ſimile. Ein gelber ſchwebel/wie ein Engliſch bleygelb.

III. Varij coloris cum zonis albis, nigris, cereis, flauis, melleis, & corio plerunq; fauorum ſimile. Ein ſchwebel arth / von mancherley ſtreimichten farben.

IIII. Citrinum, quod continet in ſe quaſi grumos ſulfuris, argẽto rudi rubeo ſimiles. eius ſuperficies & coriũ planum, eſt mellei coloris. Ein gelber ſchwebel / darinn rote ſchwebelſtücklein/gleich einem durchſichtigen rothgulden ertz.

1. Pyrites Fribergius, cum ſterili plũbagine, ex quo ſulfur educitur: qui fo ditur copioſe ad Albim Scharfenbergi. Ein kieß mit einer blende / darauß man ſchwebel macht.

2. Radebergenſis, ex quo etiam varia genera ſulfuris excoquuntur: ſicut ex omni pyrite (vt iam deprehenſum eſt experientia) excoqui poſſunt: ſed odor

odor natiuo ſulfure moleſtior, & capiti grauedinem facillimè inducens.

3. Tartarum, ex vini fecibus: quæ feces à marga terreſtri gignũtur, & dolijs ſerijsq; adhærent.

4. Tartarum vſtum. Gebranntet weinſtein.

5. Tartari oleum. Weinſteinöl.

6. Succus acris venenoſus, candidus, qui effloreſcit è Cadmia metallica. Ein ſcharpffe weiſſe gifftige feuchtikeit/die da teglich blüet auff dem kobelt.

SVCCI PINgues.

BITVMEN.

1. Bitumen liquidum oleo ſimile, quod innatat lacubus in Saxonia: thermis in Baiano mari quod Pruſsiam alluit. Ab agyrtis petroleũ. Petroleum.

2. Liquidum Saxonicum. Dehr.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

3. Camphora natiua, bitumen odoratum. Kampffer.

4. Camphora facticia. Gemachter kampffer.

5. Bitumen nigrum craſſum, quod à picis colore nomen habet, è lacu Sodomæo, quo Mauri cadauera implẽt, & Mumiam vocant. Mumia.

6. Nigrum craſſum è Palæſtina, vulgo, Jndianiſch bergkwachß.

7. Boëmicum foſsile, nigrum, conſumptum in terra, quod non poteſt poliri: carbones lapideos appellant. Behmiſch ſteinkolen.

8. Carbones bituminoſi, molles & fiſsiles, qui non procul à Dreſda effodiuntur. Weiche ſteinkolen.

9. Bituminoſi duri fiſsiles, qui eodẽ loco effodiuntur, quaſi pittaſphalti. Bech ſteinkolen.

10. Bituminoſi cum pyrite alumino ſo ibidem effoſsi. Steinkolen mit alaunſtein.

11. Bituminoſi molles, friabiles, in ſa

xo cinereo, ex vallibus Ioachimicis. Steinkolen in einem gemeinen grawen ſtein.

12. Bituminoſi eiuſdem generis, ibidem, in fluoribus candidis. Steinkolen in weiſſen flüſſen.

SVCCINA LIQVIDA ſeu pellucida.

1. SVccinum falernum. Wein klarer ackſtein/oder bornſtein.

2. Falernum in candido, vitro viridi ſimile. Ackſtein einem waldtglaß gleich.

3. In candido praſinum. Ein grünlicher bornſtein.

4. In candido citrinum. Ein lichtgelber ackſtein.

5. In flauo dilutum. Bleichgelber ackſtein.

6. Fuluum. Gelbackſtein.

7. Topazio ſimile. Goldgelber ackſtein.

8. In rubro fuluum. Rothgelber ackſtein.

9. Hyacintho ſimile. Ein hoch rot-gelber boꝛnſtein.

10. Crocei coloris. Saffran roth.

11. Chryſolitho ſimile. Feüwꝛfar-bner.

12. Rubrum vt Carneoli. Carniol roth.

13. Carbunculo ſimile. Granat farbner.

SVCCINA GRAVIDA.

1. SVccinũ fului coloris, in quo papilio candidus. Ein lauter rothgelber boꝛnſtein / darinn ein weiſſer Molckendib oder fletterling.

2. Eiuſdem coloris, in quo Tipula. Darinn ein waſſerfliege.

3. Eiuſdem coloris, in quo muſcæ. Darinn fliegen.

4. Eiuſdem coloris, in quo culices, Darinn ſchnaacken oder mucken.

5. Eiuſdem coloris, in quo formica. Darinn ein omeiß.

6. Eiuſdem coloris, in quo totum quaſi examen culicum, quod habuit

An-

Andr. Aurifaber. Dariñ ein ſchwarm mucken.

7. Mellei coloris, in quo cẽtipeda. Darinn ein oſſel/ôꝛle oder ohꝛwurm.

SVCCINA CRASSA *nonpellucida.*

1. SVccinum Pruſsicum candidiſſimum, & maximè precioſum, non pellucidum. Der allerweiſſſte vñ beſte ackſtein oder boꝛnſtein.

2. Candidum. Weiſſer.

3. Subalbidum. Tunckel weiſſer.

4. In candido flauum. Gelblichter.

5. Flauum non pellucens. Bleich-gelber.

6. Luteum. Gelber.

7. Cerei coloris. Wachßgelber.

8. Luteũ cum candidis lineis. Gelber mit weiſſen ſtrichen.

9. Mellei coloris: Honigfarber.

10. Decocto mellis ſimile. Tunckel honigfarber.

11. Fuluum. Rothgelber.

SVCCINA MIXTA CVM *aliis ſuccis.*

1. SVccinum mellei coloris, cui annata melanteria, quod indies adhuc creſcit. Honigfarber mit ſchwartz atrament.

2. Mellei coloris, cui annata ligna & lignorum cortices.

3. Candidum, mellei coloris, & cinereum mixtum.

4. Multis coloribus mixtum. Ein new arth von bornſtein.

5. Adulterinum è Marchia Brandeburgica, quod è reſina coaluit, quod agyrtæ pro myrrha vendunt: id colore à vero nihil differt, & accenſum habet odorem ſuccini: quod in formicarũ tumulis prope arbores inuenitur.

6. Falernum Orientale à Pruſsis vocatur, quod accenſum nõ habet odorem ſuccini, ſed dulcem & aromaticum, & maſtiches ſimilem. Ein Orientiſcher waſſerklarer ackſtein.

7. Oleum ſuccini eſt efficax reme-

dium in epilepſia. Ackſteinöl.

8. Recrementum ſuccini.

9. Sal ſuccini.

10. Ambra natiua facticia.

LAPIDES.

1. MAgnes ſpiſſus ferrei coloris mas, Miſnenſis, foſſus Suarceburgi, prope Snebergum. Ein Schwartzburgiſcher magnet.

2. Nigri coloris fœmina, Suarceburgius.

3. Cum theamede Suarceburgino, qui vno latere ferrum attrahit, altero reijcit. Ein zwitter.

4. Theamedes, id eſt lapis, qui ferrũ à ſe abigit. Ein bleſer.

5. Magnes ſterilis ſeu adulterinus, qui neq; attrahit, neq; abigit ferrum. Ein baſtart.

6. Candidus, ſexta ſpecies Plinij.

7. Vſtus. Ein gebrannter Magnet.

8. Hęmatites ferri coloris gleboſus, Miſnenſis prope Zeblicium. Ein eyſenfarbner blůtſtein.

9. Niger, Hercynius, gleboſus.

10. Niger, qui in vuarum modũ concreuit, & ſuccum nigrũ reddit. Ein ſchwartzer treublichter blůtſtein.

11. Niger ex fodinis ferrarijs, qui in croceo nigrum reddit ſuccum.

12. Hercynius niger cerebro ſimilis.

13. Cruſtaceus cinnabari vel minio facticio ſimilis. Einem gemachten zinober gleich.

14. Carboni extincto ſimilis. Ein kolfarbner blůtſtein.

15. Vſtus.

16. Schiſtus ferri coloris, è vallibus Ioachimicis, qui facilè in longas partes findi poteſt. Ein ſchiffrichter blůtſtein.

17. Boëmicus, ferrei coloris, cuneatus. Ein ſchiffricht blůtſtein arth/die da bricht wie keile.

18. Hercynius, qui intus inſtar minij facticij

facticij ſplendet. Die glimerert wie ein gemachter zinober.

19. Schiſti nodus, Annebergicus, magnitudine nucis iuglãdis, adeò durus, vt incudi impoſitus reſpuat ictus. Ein glaßkopff / damit die Goldtſchmidt das Gold gletten / oder polieren.

20. Vſtus.

21. Saxa rubra in quibus hæmatites & ſchiſtos generantur.

22. Lapis durus ſubcinereus cũ corio ferri coloris obductus, & foraminibus in ſuperficie plenus, in quo in Hercynia ſylua hæmatites cerebro ſimilis reperitur.

23. Terra rubra rubricæ fabrili ſimilis, in qua terra in Miſnia ſchiſtos reperitur. Ein roth erde / gleich einem bergrötel / darinn der ſchiffrichte blůtſtein bricht.

LAPIDES SVCCVM ATtriti emittentes.

1. MOrochthus, vel leucogea mollis ex Saxonia.

2. Morochthus vel Leucogea dura è Saxonia.

3. Galactites niger, cotibus attritus ſuccum lacteũ reddit: erutus ex foſſa arenaria Hildeshemiana. Ein ſchwartzer milchſtein.

4. Galactites cinereus.

5. Hæmatites, qui ſuccum rubeum emittit.

6. Hæmatites niger, qui in croceo nigrum ſuccum reddit.

GYPSUM.

1. GYpſum candidiſsimum, ſolidum, Cyprium, de quo pocula & vaſa varia fiũt, quibus odores cõtinentur. Weiſſer gyps auß Cypern.

2. Aliud Cyprium candidiſsimum, venis cinereis diſtinctum. Gyps mit grawen ſtrichen.

3. Hildeshemium candidiſsimo ebori nõ diſsimile. Gyps wie ein Helfenbein.

4. Northuſanum candidiſsimum, è quo itidem pocula fiunt.

Aliud

5. Aliud Northuſanũ, venis ſubcinere is ornatũ, ex quo ſimiliter fiũt pocula.

6. Gleboſum quod marmoris more nitet & micat. Gyps einem Marmor gleich.

7. Hildeshemium gleboſum, molle, ſaccharo ſimile. Einem ſchönen hützucker gleich.

8. Iſfeldianũ capillare. Herichtgyps.

9. Iſfeldianum candidum ſciſsile. Schiffricht gyps.

10. Ienenſe candidum, iuxta ſaxum calcarium, cinereum.

11. Hildeshemium, in candido cinereum, gleboſum. Lichtgrawer gyps.

12. Hildeshemianum cinereum, ex multis cruſtis conſtans.

13. Mellei coloris, pellucens.

14. Subruffum Miſenum.

15. Vſtum, quo Thuringi calcis vice vtuntur. Sparkalck.

16. Vſtũ, è quo varias imagines faciunt plaſtæ. Darauß man ſchöne bilder geußt.

SPECVLARIS.

1. Lapis ſpecularis Thuringicus, candidus, pellucidus, qui facilè in cruſtas ſcindi poteſt. Ein weiß durchſichtig vnſer lieben Frauwen eyß.

2. Adulterinus, candidus, flexilis, ſex angulorum, (quales fluores candidi reperiuntur) qui Halæ Saxonum ex ſaxis excreſcit, in monte ſatis ferace. Incolæ vocant ſalem fatuum. Toub Saltz.

3. Obſcurus, qui in cruſtas ſcindi poteſt. Ein grawlich vnſer lieben Frawen eyß/oder ſpat.

4. Candidus pellucidus è Thuringia, cum gypſo cinereo. Vnſer lieben Frawen eyß/mit grawem gyps vermengt.

5. Permiſtus cum gypſo, in fundamentis Steinij Vuicelebiorum ad Vnſtrutum fluuium in Thuringia.

6. Vſtus. Gebranter ſpat.

AMI-

AMIANTVS.

1. AMiantus cādidus ſciſsilis, alumini ſciſsili ſimilis. Germani ſuperſtitioſi vocant plumas Spiritus ſancti: Itali lignum ſanctę crucis, quia igne non conſumitur, vt ſignificat ipſum etymon. Schiffrich pliät/ oder des heiligen Geiſts fädern.

2. Cinereus ſciſsilis. Grawlich fäderweiß.

3. In fila ductus, alumini plumoſo ſimilis. Geſpunnen fäderweiß.

4. Ellychnia ex amianto. Das ewige liecht.

MAGNETIS.

1. MAgnetis Liuonica, coloris argétei, micans, quę in cruſtas tenuiſsimas ſcindi poteſt. Ein durchſichtig ſilberweiß auß Lyflandt.

2. Miſnenſis, in candido viridis, ſciſſilis.

3. Plumbei coloris, non pellucida, quæ item in cruſtas ſcinditur. Bley-

farbe ſilberweiß/nicht durchſichtig.

4. Glebosa,in qua multi lapilli, duri,rotundi,ponderoſi inſunt,carbunculis impuris ſimiles. Ein ſchön ſilberweiß/darinn rothe ſteinlein / vnreinen Granaten nicht vngleich.

5. Onolsbachia ferrei coloris, cruſtoſa, è quo tabulæ menſarum fiunt. Eyſenfarbe ſilberweiß/darauß man tiſchbletter macht.

6. Boëmica coloris ferrei, cum orichalco permiſta, quæ è minutis quaſi ſquamis conſtat. Gleich einer glockenſpeyß.

7. Picei coloris in ſilice metallico: quæ non ſolũ in corio,ſed etiã in corpore ſaxi fiſsi apparent. Ein ſchwartz pechicht ſilberweiß.

8. Picei coloris,in ſaxo etiam coloris picei, quod ſaxũ ponderoſum eſt, vt plumbarium: rarum,vt materia illa ſterilis metallica,quam noſtri ſtercus anſerinum nominant. Ein ander ſchwartz pechicht ſilberweiß.

Lapi-

9. Lapides rubei rotundi, qui in magnetide gleboſa argentei coloris reperiuntur. Rothe ſteinlein im ſilberweiß.

10. Mica candida in corio ſaxorum. Katzenſilber/oder weiſſer glimmer.

11. Mica nigra lapidi plumbi candidi ſimilis, ſed rarior & leuior. Schwartzer glimmer.

12. Mica Mariebergica argentei coloris, gleboſa, in cruſtis ſilicis. Stuckicht katzenſilber in ſchirblichtem hornſtein.

13. Ammochryſos. Katzengoldt/oder gelber glimmer.

14. Ammochryſos mollis & friabilis, ex quo fit puluis auro ſimilis, quo librarij loco arenæ vtuntur. Ab his arenis Romæ mons Ianiculenſis nomẽ habet montis aurei noſtro tempore.

15. Hoplites lapis, quem armaturã vocant metallici. Harniſch.

16. Armatura ſplendens, ferro polito ſimilis. Schwartzer Harniſch.

17. Alia Orichalco ſimilis. Gelb-lichter harniſch.

18. Alia, qua conchites Hildeshemij per ſingulas ſtrias veſtitur.

19. Squamata, qua pyrites nonnulli ſuccorum parẽtes ſuperinducti ſunt. Harniſch wie ſchüppen über einem kieß.

LAPIS IVDAICVS.

1. LApides Iudaici, nucleo oliuæ ſimiles, ſtriati: qui lapides vocari dicuntur in hunc vſq; diem in Palæſtina, oliuæ lapideæ. Steinerine oliuen.

2. Alius oliuæ ſimilis, ſtrijs carens. Glatte ſteinerine oliuen.

TROCHITAE ET entrochi.

1. TRochites candidus Spangebergius in Haſsia, apud nos à laminis latis, aut rotis nomen habet. Ein weiſſer Spangenſtein/ oder ein Redel-

delſtein/[Radſtein.]

2. Cinereus. Grawer Spangenſtein.

3. Subcinereus. Schwartzlichter Spangenſtein.

4. Luteus. Gelber Spangenſtein.

5. Entrochus Hildeshemius candidus,æqualiter teres, qui ex quatuordecim trochitis conſtat,cruſta tectis, qua fracta eximuntur, alter alteri impoſitus. Spangenſtein aneinander.

6. Luteus,item teres æqualiter, qui ex decem trochitis conſtat.

7. Cinereus, qui ex tribus trochitis componitur,Idem eſt teres quidē,ſed pars media tumet, extrema ſunt ſtrictiora,ſtrijs eminentibus: ſed vbi extrema coniunguntur, quaſi cingulus eſt.

8. Candidus teres,qui in medio tumet, cui radij ſunt humiles, & qui cin gulis caret. Ein glatter Spangenſtein.

9. Lapis cinereus rudis, in quo gi-

gnitur trochites, Spangebergius. Mõs excelſus eſt, in quo inuenitur: vnde & monti, & arci, nomen putatur impoſitum.

BRONTIAE.

1. Brontias vel ombrias ſubfuſci coloris, dimidiati globi figura, in cuius ſuperficie decem lineæ apparẽt: quæ ex vno puncto deſcendũt, binis ſemper coniunctis, quæ paruis foraminibus diſſecantur. hic lapis lingua Germanica à ranæ rubetæ figura nomen eſt ſortitus. Ein grawer krötenſtein/ darauff zehen linien ſtehen / par vñ par beiſamen/ die voller kleiner löcher.

2. Lutei coloris duplo maior ouo, qui lineas viginti habet, rurſus ex vno puncto deſcendentes, quatuor ſemper coniunctis, quæ diuiſæ itidem pũctis ſunt. Ein groſſer gelber krottenſtein/mit zwantzig ſtrichen/ je vier vñ vier beyſamen/welche voller löcher.

3. Eiuſdem coloris compreſſus, in quo lineæ decem ſine foraminibus ap-

pa-

parent. Ein gelber zůſammen gedruckter krotenſtein/one ſtriche.

4. Subruber dimidiati globi figura, in quo lineæ apparent decem ſine pũctis, vt in priore ſine foraminibus.

5. Subfuſci coloris ſemirotundus, lineis & punctis carens. Ein glatter grawer krottenſtein.

6. Flauus & planus in ſuperficie, in inferiore parte tuberans.

CERAVNIAE.

1. CEraunia nigra, magna, ponderoſa, quæ prorſus refert formam cunei, in parte latiore perforata. Longitudo eius digitorum nouem, latitudo quatuor, pondo trium & dimidij. Hic lapis anno 1544. Viennæ in domum per cellam vinariam impetu fulminis duodecim vlnas in terram adactus dicitur. Ein ſchwartzer donner keil.

2. Alia in nigro cœrulea, forma mallei, digitos quinq; longa, duos lata, q̃ in latere ſtrictiori eſt perforata. Hunc

lapidem anno 1560. fulmen Torgæ, per molam quæ à ventis agitatur, magna vi traiecit. Ein ſchwartz blauw donneraxt.

3. Alia in nigro viridis, quę omnino forma cunei eſt, & per medium perforata: magnitudine ſimilis eſt priori, quæ in nigro cœrulea eſt. Hæc prope Ileburgum, tribus à Torga miliaribus, impreſſu fulminis ingētem quercum diuiſit ante decennium. Ein ſchwartz grauw donnerkeil.

4. In luteo fuſca, acuminata, longa, teres, in ſuperiore parte ſimiliter cæteris perforata, in pago Siptio agri Torgani in arborem vi fulminis immiſſa. Habet longitudinem ceraunıæ nigrę, & ita craſſa eſt, vt duobus digitis poſſit in ſuperiore partę contineri. Ein liechtgrawer ſpitziger donnerkeil.

5. Ceraunıæ autem dictæ à fulmine ſunt: quas & in montibus Ceraunijs Epiri, qui crebris fulminibus impetũtur, inueniri veroſimile eſt.

O S-

OSSIBVS ET TESTIS SImiles, qui Oſteodes & Oſtracodes dici poſſunt.

1. ENoſteos, qui oſsis ſpeciem repræſentat, Cracouiæ in flumine repertus. Ein Knochenſtein.

2. Oſteocollus candidi vel cinerei coloris, fiſtuloſus, qui oſſa fracta intra corpus ſumptus, mirificè ferruminat. Reperitur in Palatinatu, in Haſsia, in Marchia Brandeburgica, locis arenoſis. Beinwelle/Beinbruch.

3. Oſteocollus in Miſnia, qui in terra argilloſa reperitur argillæ colore, ſolidus, & duricie aſperior.

4. Lithoſtracus, eſt lapis cruſtoſus, teſtæ habens colorem. Ein Topffſtein.

GLOSSOPETRAE.

1. GLoſſopetra candida cum lineis cæruleis in ſuperficie. Ein weiſſe naterzung mit blawen linien.

2. Candida, & ab vtroque latere ſerrata. Auff beidē ſeytē ſcharff wie ein ſege.

3. Pruſsica cinerea linguæ pici auis ſimilis.

4. Cinerea linguæ reguli ſimilis, ex Pruſsia. Ein gar klein naterzünglein.

5. In nigro rubens. Dunckelbraun.

6. In cinereo cœruleæ, ſerratæ vtrinque, & non ſerratæ, apud Tungros inueniuntur.

7. Nigra è Pruſsia. Gantz ſchwartz.

AMMONIS CORNV.

1. Ammonis cornu coloris ſubcinerei, omni armatura vacuum, & ita nodoſum, quaſi iuncturis cohæreat, latum octo digitos, pondere duas libras ſuperans, & omnino arietis cornu tam forma quàm colore referens. Ein ſcherhorn.

2. Cinerei coloris Hildeshemium, omni armatura vacuum. Ein graw ſteinern ſcherhorn one harniſch.

3. Armatura ferrei coloris veſtitũ.

Ein

Ein ſteiner ſcherhorn mit harniſch überzogen.

4. Armatura orichalci obductum: Ein anders mit meſſingfarb Harniſch überzogen.

SELENITAE.

1. SElenites, qui ad lunæ ſplendorem micans cognoſcitur: vnde à Græcis Lunaris dicitur: à ſpeculorum forma, Latinis, Specularis: à glaciei forma, Mariæ glacies, Germanis. Vnſer lieben Frawen eyß.

2. Pellucidus & ſciſsilis: ex quo in Thuringia, Saxonia, & vicina Marchia orbes fiunt, qui feneſtris inſeruntur.

3. Meſoſelenus, ſubcinereus, paruus, ſtriatus, armatura carens, habet ſpeciem lunæ ſectæ, & in cornu curuatæ. Mondenſtein/Monſtein.

4. Alius paruus cinereus, ſtriatus, armatura aurei coloris obductus.

LAPIDES AB Animantibus appellati: item grauidi, & Cotes.

AB AVIBVS.

1. Hieracites, qui ſimilis eſt colore pennis mollioribus accipitrum. Habichtſtein.

2. Perdicites, qui pennas perdicum, quas habent in pectore, exprimit. Rebhünſtein.

AB AQVATILIBVS.

1. Ammonites minor, qui piſcium ouis eſt ſimilis. Klein Rogenſtein.

2. Amonites maior. Groſſer Rogenſtein.

3. Lepidotus, qui ſquamas piſcium varijs coloribus imitatur. Schüppenſtein.

4. Strombites longus, qui aſsimilis eſt cochleæ aquaticæ, examplo in te-

nue

nue turbinis inſtar deficiens. Ein hoher oder erhabner ſchneckenſtein.

5. Strombites breuis. Ein zůſamen gedruckter ſchneckenſtein.

6. Ctenites paruus, cinereus, ſtriatus, pectini ſimilis. Muſchelſtein/ ſteinern Jacobs muſcheln/ Kampſtein.

7. Lapis candidus, arenoſus, in quo impreſſus eſt Ctenites. Ein weiſſer ſandtſtein/ darinn ein Jacobs muſchel.

8. Lapis cinereus durus, in Luſatia inuentus; qui Ctenitem in ſe continuit.

9. Lapis cinereus armatura aurei coloris obductus, in quo lapis chamæ leuis ſimilis, iacuit.

10. Onychites, vnguibus odoratis ſimilis.

11. Oſtreites, oſtreis ſimilis. Gleich den Schneckenheüſern die Oſtrich heiſſen.

12. Oſtreites alius, qui è ſex oſtreis conſtat.

13. Tellinites, qui Tellinis omnino

eſt ſimilis, armatura aurei coloris obductus.

14. Chemites, cinereus, chamæ læui ſimilis.

15. Conchites Hildeshemius, qui cōchæ biualui ſimilis eſt, cum armatura coloris aurei: Schneckenſtein.

AB ANIMALIBVS Alijs, aut partibus eorum.

1. MYites Thuringicus, ſimilitudinę muris ſedētis, & ſe cōtrahentis, in ſuperficie planus & rotūdus. [Myites alius eſt Ge. Agricolæ, non quadrupedi muri, ſed muſculo conchæ ſimilis.]

2. Myites Heſſicus, oblongus, cinereus.

3. Onychites, qui vngues in corpore humano repræſentat. Nagelſtein.

4. Enorchis lapis, teſtibus animantium ſimilis. Godenſtein.

5. Triorchis, triplicibus teſticulis, in

in fluminibus formari perhibetur.

LAPIDES GRAVIDI.

1. Belemnites magn⁹ cinerei coloris, fricatus olet cornu bouis vſtum, & terram in ſe continet candidam. Ein groſſer grawer alpſchoß/ſo man jn reibet/ſtinckt er als gebrant horn.

2. Paruus eiuſdem coloris, terram ſubcineream in ſe continens.

3. Magnus arenam in ſe continens, qui non olet quando fricatur. Ein groß grawer alpſchoß/der nicht ſtinckt.

4. Paruus, qui terram candidam in ſe continet, ſed non olet.

Hi omnes in foſſa Hildeshemia reperiuntur.

5. Pruſsicus in rubro niger, pellucidus, qui terram in ſe continet. Ein breunlicher durchſichtiger alpſchoß.

6. Pruſsicus cerei coloris, pellucidus, qui etiam terram in ſe continet.

7. Candidus, quaſi vſtus eſſet, Hildeshemi in terra reperitur. Continet in ſe lapidem nigrum durum: eſt opti-

mi odoris, nec multum differt ab odore albi ſuccini. Gebranter alpſchoß/ der wol reucht wenn man in reibet/ iſt in der erden verbrant.

AETITAE.

8. Aetites mas, Africanus, in rutilo niger, valde durus, qui terram candidam friabilem in ſe continet. Ein ſchwartz breunlicher adlerſtein/darinn ein weiß erdtrich.

9. Fœmina, Hildeshemius, lutei coloris, mollis, cui ochra natiua adhæret, & ineſt terra dura lutea. Ein gelber adlerſtein/darinn ein gelbe erde.

10. Alius in quo lapis liber & ſolut' iacet, & conquaſſatus ſonat. Darinn ein ander ſteinlein klappert.

11. Subrutilus, durus, cui lapis ferrei coloris adhæret. Ein braunrother ſtein / darinn ein eyſenfarbner ſtein gewachſen.

12. Motteſchanus, capiti humano ſimilis

milis,rotũdus,& duriſsimus, cui fluores cryſtallini quadranguli ſpecie adamantum,qui formati ſunt, adhærent. Adlerſtein von Motſchen / darinn weiſſe durchſichtige viereckichte flüſſe / den demůt punckten gleich wachſen.

13. Lapis concauus,ferrei coloris,in ferri vena repertus: in quo nihil niſi aër continetur. Ein drůſe.

GAEODES.

Germani non distinguunt ab Aetite, ut nec fere omnes distinxerunt

1. GAeodes durus,ſubrutili coloris,Miſnenſis,oblongus, magnitudine oui Struthionis, arenam induratam, colore ochræ natiuæ in ſe continens: & impoſitus aquæ,ſtridorem varium emittens. Ein braunlich ſtein / darinn ein ſchöner gelber harter ſandt.

2. Chemnicenſis,ſubfuſci coloris,lapidi ferri ſimilis,qui in ſe terram luteã continet. Ein eiſenfarbner ſtein / darinn gelbe erde.

COTES.

1. Cos aquaria Zebliciana, qua leuigant pocula, quæ faciũt ex ophite. Ein Zeblitzer wetzſtein.

2. Aquaria dura, qua ferramẽta exacuuntur. Aquarias vocant, quòd aqua prius madefiant, quàm in ijs acies excitatur. Ein gemeiner wetzſtein.

3. Alia è ligno querno, in lapidem mutato. Ein wetzſtein auß Eichnem holtz.

4. E ligno fagino in lapidem mutato, quæ fagus (vulgò ſic dicta. nam alia veterum fagus eſt) cum trunco, ramis, folijs, altitudine CLXX vlnarũ, in ſaxo cinereo duriſsimo ſub terra in valle Ioachimica reperta eſt. Ein wetzſtein von Büchnem holtz.

5. Olearia ſubuiridis coloris. Ein wetzſtein dẽ man mit öl anſtreicht ſo man wetzen will.

6. Coticula, lapis in quo probatur aurum. Ein Goldtſtein/ darauff man Goldt probiert.

DIVERSI GE=
neris alij.

1. STelechites, qui ſpeciem ſtipitis habet, prope Miſenã in argilla reperitur. Stockſtein ſo in einẽ Thane bey Meiſſen gefunden wirt.

2. Pentagonus. Fünffeckichter ſtein.

3. Triskędecagonus, id eſt, tredecim angulorum, candidus, Hildeshemius. Ein weiſſer ſtein von dreyzehen ecken.

4. Armenius lapis, luteus, qui reperitur in vera bolo Armenia incluſus, ſicuti Samius in Samia terra.

5. Smiris lapis ferrei coloris, & ferro durior. Schmirgel.

6. Lapis forma nucis amygdalinæ in ſilice inuentus. Ein ſtein gleich einer mandelnuß.

7. Menoides lapis, ſiue pharmacites.

8. Lapis candidus, ponderoſus, arenarius, qui ex fiſtulis quæ ex lapide du

riſsimo cinereo ſunt, eſt compoſitus: quæ fiſtulæ contiguæ ſunt, & veluti fauo quodam impletæ.

9. Lapis ſubflauus, leuis, inſtar tophi, qui fiſtulas grandes habet arena plenas, qui foditur Rabſchicij ſupra Miſenam: eius corium interdum tuberat, interdum eſt planum.

10. Lapis candidus, durus, rotundus, ab vno latere multis lineis paruis, rotundis, quæ ex vno centro fluunt, ornatus: ab altero aſſeribus ligni fraxini ſimilis. Ein harter weiſſer ſtein eines halben Talers groß/ auff einer ſeyten voller runden linien/ auff der andern gleich einem eſchnen flader.

11. Zeblicianus niger duriſsimus, in quo plurimi granati.

ODORATI.

1. LApis Aldebergius, cinereus, violam olens. Violen oder Veilchen ſtein.

2. Aldenbergius rubeus olens violas. Reucht natetürlich wie blawe violn.

Lauen-

3. Lauenſtenius temere repertus: madefactus & expoſitus ſoli, violam olet: item conſperſus, & impoſitus fornaci. calor enim odorem elicit.

4. Mariebergius in vena dd. Fabiani & Sebaſtiani, malleo percuſſus muſcum oluit. Reucht wie thiſem.

5. Thuringicus formæ Ctenitæ, qui è cuniculo aquæductus in arcẽ Beichlingum ducti effoſſus eſt, oluit ſerpillum. Reucht wie Quendel.

6. Zebliciùs ophites, non omnis olet: ſed qui olet, efflat muſtei quiddã, non ſolùm in poculis, ſed etiam in maſsis rudibus. Reucht wie moſt.

7. Echites apud Solinum, oluit vinoſum quiddam, vt ipſe ait. Weinertʒ/reucht wie wein.

8. Hildeshemius imitatur odorem cornu vſti; ſi atteratur alij lapidi, aut malleo feriatur. Reucht wie verbrant horn.

PVMICES ET TOPHI.

1. PVmex candidus, cinereus.

Ein weiſſer Pims.

2. Tophus, qui plerunq; rarus eſt.

3. Thuringicus, qui in Helba fluuiolo inuenitur, & eo exundante, copioſe in ripam eijcitur. Ex eo ſtruuntur parietes: coloris eſt cinerei.

4. Lapides qui in fiſtulis, per quas ducuntur thermæ, naſcuntur, vt in Badenſibus, tophis ſimiles. Wechßt in rinnen/darinn das heiſſe waſſer in die bäder geleitet wirdt / zů Marggraff Baden.

5. Lapides qui in tubis aquæductuũ naſcuntur, vt Beichlingi, ex eo fonte, qui in arcem deriuatus eſt, tophis ſolidiores.

6. Tophus in cinereo flauus, Hallenſis. Ein Hälliſcher Topſtein.

7. Candidus Miſenus Rabſchicius, ex quo calx vritur.

8. Candidus fiſtuloſus Miſenus. Ein rörichter Topſtein.

9. Candidus, inſtar botri in ſuperficie, Miſenus. Ein treüblichter Topſtein.

10. Candidus cruſtaceus Miſenus. Schirblicht.

11. Candidus Miſenus, qui conchis plenus eſt. Darinn Schneckenheuſer.

12. Candidus Miſenus, in quo folia quercus & alni ſunt impreſſa. Darinn Eichen vnd Erline bletter.

13. Spadicei coloris, duriſsimus, è ſcaturigine thermarum Carolinarũ. Der im Carlßbad im ſtrudel wechßt.

14. Flauus, qui in calidarum canalibus ſubſidet. Der in rinnen wechßt in warmen bedern.

15. Flauus, qui in calidarum canalibus ſtiriarum figura pendet. Der an den rinnen vom tropffwaſſer wechßt.

16. Flauus, qui in calidarum canalibus ſtiriarum figura, lignis, ſtramini, & cuiuis rei iniectę, annaſcitur. Der ſich in alle ding ſo man ins waſſer wirfft/ anlegt.

17. Globuli tophacei flaui, qui gignuntur in ſcaturigine Carolinarum.

Runde bleichgelbe kugeln / die der ſtrudel außwirfft.

18. Planè flaui, & ita rotundi quaſi arte eſſent præparati. Circkelrundt.

19. Rubei. Rothgelb.

20. Purpurei.

21. Spadicei.

22. Virides.

23. Flaui, q corio duro glabro ſunt obducti. Die vom langen auffwerffen des ſtrudels/glatt worden ſeind.

24. Piſa thermarum Carolinarum: quæ piſis magnitudine, & colore & forma ſunt ſimilia. Steinerne erbs.

25. Quæ coriandro ſunt ſimillima. Kleine erbs.

LAPIDES RVDES.

1. LApis rudis, viridis, vt iaſpis impurus. Ein gemeiner ſtein einem vnreinen jaſpis gleich.

2. Lapis rudis pyriti ſimilis. Ein gemeiner ſtein wie ein kieß.

Ste-

3. Sterilis plumbario ſimilis. Ein ſtein wie ein glantz.

E LIGNO CORPORATI.

1. ELatites, ex abiete. Thennen holtz in ſtein verwandlet.

2. Dryites, è quercu. Eichē in ſtein verwandlet.

3. Phegites, è fago. Büchen in ſtein verwandlet.

4. Clethrites, ex alno. Erlen in ſtein verwandlet.

Hæc quidem præcedentia quatuor nomina imponi poſſunt, vt varietas ſit nota.

5. Iiſdem interdū innaſcuntur fluores candidi, vt in illa arbore, quæ in Vallibus Ioachimicis reperta eſt. Interdum pyritæ flaui.

6. Ex alno etiam fit lapis artificioſe hoc modo: Imponitur lignū, quantæ velis magnitudinis, in labra illa ampla ænea, in quibus lupulus coquitur,

ad faciendam ceruiſiam: cumq́ꝫ percoctus abunde lupulus eſt, eximitur idem lignum, & arena vel glarea in ipſis cellarijs, obruitur per triennium: inde cum exemptum fuerit, duratum in lapidem apparet: è quo potiſsimū cotes fiunt, quibus ad ferramenta acuenda menſarij vtūtur. Erlen holtz macht man kunſtlich zum steinē alſo: Weñ man Bier bꝛuwet / leßt man es mit dem hopffen in der pfannen wol ſieden / biß der hopffenn genůg hatt. Darnach grebt man es eyn / dꝛey jhar in einen friſchē ſandt oder kies in einen Keller / ſo wirt es zů hartem ſtein / vnd gibt die beſten Wetz vnd Büchſenſtein.

LAPIDES IGNE LIquefcentes.

1. LApidum qui igne liqueſcūt, tria ſunt genera. Primum eſt ſimile gemmis tranſlucidis. Schöne durchſichtige flüſſe.

Secun-

2. Secundum, non pellucidum, molle ſicut primum, ex quo ignis attritu elici non poteſt. Flüſſe zum ſchmelzen.

3. Tertium eſt ita durum, vt ex eo ignis percuſsione eliciatur, ex quo vitrum conficitur. Kißlingſtein / kißling/hornſtein/feüwrſtein.

FLVORES.

CANDIDI ET pellucidi.

1. FLuores longi, candidi, pellucidi, ſexanguli, cryſtallo ſimiles. Weiſſe durchſichtige flüſſe/ wie ein Cryſtall.

2. Fluor longus, candidus, pellucidus: in cuius medio eſt lapillus niger, ex quo plumbum candidum conficitur. Darinn ein zingraupe.

3. Candidi, pellucidi, ſexanguli, forma tigni erecti, vt Biſaltes Miſenus.

Wie die balcken auffgericht.

4. Candidi pellucidi, quadranguli adamanti ſimiles, & adhærentes marmori metallico rubro. Den Demût punckten gleich/an einem rothen ſpat.

5. Candidi metæ figura, in parte ſuprema pellucidi, in ſaxo metallico cãdido, qui coriandri granis ſaccharo obducti ſimiles ſunt: quib⁹ quaſi ſcintillæ, ex pyrite aurei coloris adhærẽt. Weiſſe-flüſſe in ſtock quertzen/die da ſehen wie überzogner Coriander/ darein körnlein von gelbem waſſerkieß geſprengt.

6. Longi, candidi, pellucidi, ſexanguli, in plumbagine & pyrite candido aquario. Auff einẽ glantz vñ weiſſen waſſerkieß ſtehende.

7. Candidi, pellucidi, quinquanguli, in ſaxo metallico, candido, aſpero. In rauchen ſtockquertzen.

8. Longi, candidi, pellucidi, ſexanguli, in mica coloris argentei. In einem weiſſen glimmer/oder katzenſilber.

9. Candidi, pellucidi, inſtar ſquamarum

ſum concreti. Schüppichte flüſſe.

NON PELLVCIDI
& imperfecti.

1. FLuores cādidi, imperfecti, nō pellucidi. Weiſſe vnzeytige flüſſe.

2. Longi, candidi, nō pellucidi, ſexanguli, tigni forma erecti in pulcherrimo pyrite coloris argentei. Lange weiſſe flüſſe in einem ſchönen waſſerkieß.

3. Longi, candidi, pellucidi, ſexanguli: qui vna parte lapidi metallico cā dido, qui granis coriandri ſaccharo obductis ſimiles ſunt: & cui quaſi grana pyritis, aurei coloris ſunt inſperſa. Am halben theil mit weiſſen knorrichten flockquertzen / die überzognem Coriander gleich / bedeckt / darein körnlein von Goldt kieß geſprengt.

4. Longi, candidi, ſexanguli, nō pellucidi, forma tigni erecti, in galena teſſellata. In einem würfflichtē glātz.

5. Candidi, non pellucidi, qui gra-

nis pulcherrimis pyritis argẽtei colo-
ris, & fluorib⁹ purpureis mirificè ſunt
ornati. Auff einer ſeyten ſchön weiß/
auff der andern voller waſſerkieß körner/
vnd braunen flüſſen.

6. Candidi non pellucidi, ſexangu-
li, pyrite aurei coloris obducti.

7. Candidi non pellucidi, qui in car
bone molli ſunt nati.

8. Lõgi, erecti, ſexanguli, candidi,
in ſilice cinereo, ex vna parte veſtiti,
paruis & exiguis ſquamis diuerſi co-
loris, partim luteis, partim rubeis, par
tim cinereis, partim nigris: quibus
ſunt inſperſa grana pyritis aurei colo
ris. Durchauß halb alle gleich mit klei-
nen dünnen gelben/ rothen/ äſcherfarben/
vnnd ſchwartzen ſchüppen/ darinnen gel-
be kießkörner geſprengt/ bekleidet.

9. Candidi cruſtacei, non pellucidi.
Schirblichte flüſſe.

10. Candidi, plani, lapidi ſpeculari
ſimiles. Wie vnſer lieben Frawen eyß.

11. In candido purpurãtes quadran
guli,

guli,& ſexãguli è gęo de Moteſchano.

12. Candidi,in quibus argentũ pu rum capillare candidum. Mit gedignem harſilber.

13. Candidi ſtiriarum inſtar concreti.

14. Candidi, ſpinis rhamni ſimiles, ex pyrite aurei coloris aſſurgẽtes,quibus innumeræ ſquamæ quaſi affixæ ſunt. Wie dörner/daran viel fiſchſchüppen/gleich als mit fleiß geſteckt ſeind.

RVBRI.

1. LOngi,in candido rubri, ſexanguli, pellucidi.

2. Longi rubri, forma tigni erecti, quibus ſunt lapilli nigri annati,è quibus plumbum candidum conficitur.

3. Quadranguli & ſexanguli pyramidales. Spitzige eckechte flüſſe.

4. Sexanguli, in albo rutilantes, in lapide candido, echino marino ſimiles. Einẽ runden Meerjgel (oder See apffel) gleich.

NIGRI.

1. FLuores nigri, quadrati, nó pel lucidi. Schwartz viereckichte flüſſe.

2. Nigerrimi, angulorum multorũ: lapillis nigris, ex quibus plumbũ candidum excoquitur, non diſsimiles. Schwartzem zingraupen nicht vngleich.

3. Gleboſi, Gagatem repræſentantes. Einem ſchwartzen Ackſtein gleich.

FLAVI.

1. IN candido flaui, longi, ſexanguli, pellucidi, in marmore metallico.

2. Flaui, pellucidi, cũ marmore metallico cinereo, in quibus lapis plumbarius ſexangulus. Neben einem grawen ſpat / in einem ſechßeckichten glantz gewachſen.

3. Teſſellati pellucidi, cum pyrite argentei coloris, in lapide ſimplici cinereo.

4. Solidi: qui in ſuperiore corio fluori-

oribus candidis ſunt, quaſi micis ſalis grandioribus, conſperſi. Als wären ſie mit grobem ſaltz beſtrewet.

5. Flaui, Hanobriani, pellucidi, cruſtoſi, lapidi ſpeculari ſimiles. Gelbe durchſichtige ſchirblichte flüſſe.

6. Pellucidi, chryſolitho ſimiles.

7. Pellucidi, topazio ſimiles.

8. Pellucidi quadrati, candidis fluoribus obducti.

9. Trianguli pellucidi, pyrite aurei coloris obducti.

10. Crocei coloris, pellucidi, quadrati.

11. Falerni coloris, ſuccino ſimiles.

12. Flaui coloris, non pellucentes, acuminati, ſexanguli. Rothgälbe ſpitzige mit ſechß ecken.

13. Aldenbergij flaui, intus albi, foris crocei, colore tincti aqua metallica.

14. Non pellucentes, quadrati, conſperſi in ſupremo corio quaſi arena, quæ eſt aurei coloris.

15. Eiuſdem generis, in corio conſperſi magnetide. Sehen/wie ſie überſilbert weren.

VIRIDES.

1. Virides, teſſeris ſimiles, pellucidi, praſini coloris. Grüne würffliechte flüſſe.

2. Pellucidi, ſmaragdo ſimiles.

3. Virides cũ luteis pellucidis ſtriatim mixti.

4. Quadrati: in quibus innata plumbago, quæ eſt etiam teſſellata. Dariñ viereckichter glantz.

5. Solidi, qui in ſuperiori corio fluoribus candidis ſunt, quaſi micis ſalis grandioribus, conſperſi.

COERVLEI.

1. Coerulei pellucidi, quadrati, ſapphiro ſimiles. Blauwe durchſichtige flüſſe.

2. Non pellucidi,

PVR-

PVRPVREI.

1. COlore amethyſtino, ex lapide in Trebiſa inuēto. Braune flüß wie Ametiſten.

2. Ex geode Moteſchano. Auß dē ſtein zů Motſchen.

3. In marmore metallico in candido rubente. In einem leibfarbnem ſpat.

4. Quadrati, in mica candida dura. In einem glimmer.

5. Quadrati pellucidi, pyrite argentei coloris obducti.

6. Non pellucentes, è quibus chryſocolla effloreſcit. Dariñ berckgrün wechßt.

7. Purpurei viridibus ſtriatim appoſiti & permixti.

8. Aldenbergij ſanguinei coloris, intus albi, foris aqua metallica tincti,

PHOENICEI.

1. PHœnicei coloris, acuti & ſexanguli. Caſtanien braun.

2. Longi, phœnicei coloris, ſexan-

guli non pellucidi, cum fluoribus cãdidis gleboſis, echino marino ſimiles, quibus adhęret ochra natiua pulcherrima. Dunckelbraune/lange/ſechßeckichte flüſſe/ an einem weiſſen fletzigen fluſſe/ an welchem ſchön ochra hengt.

CINEREI.

1. Longi, cinerei, ſexanguli, pellucidi, in lapide duro cinereo, echino marino ſimiles: in quibus granula pyritis argentei coloris ſunt inſperſa. Einẽ runden Meerjgel gleich/ daran viel Körnlein von waſſerkieß geſprengt.

2. Subcinerei, metæ figura. Grawe ſpitze flüſſe.

3. Subcinerei teſſellati. Grawe viereckichte.

SILICES.

PELLVCIDI.

1. Silex pellucidus candidus. Ein weiſſer durchſichtiger kißling.

Pellu-

2. Pellucens, ſardæ colore. Einem Carniol gleich.

3. Mellei coloris, pellucidus.

NON PELLVCIDI.

1. Mariebergius metallicus, cãdidus, cum mica candida.

2. In Trebiſa fluuio inuentus, fluores candidos in ſe continens, tinctos amethyſtino colore. Auß der Tribiſch ein kißling/ darauff weiſſe vnnd braune flüſſe ſtehn.

3. In ſe cretam, aut quid cretæ ſimile, cótinens. Ein fluß der ein weiß erdtrich in ſich haltet.

4. Cornu polito ſimilis. Einem geglettem horn gleich.

5. Mellei coloris.

6. Iaſpidi purpureo ſimilis.

7. Niger cum cruce candida. Darinn ein weiß kreütz.

8. Niger cum multis cãdidis lineis. Mit weiſſen zügen.

9. Flauus, in quo lineæ innumeræ impreſſæ, non excedens nucem iuglandem, quem habet Georgius Fabricius.

10. Cœruleus, in quo ductus linearum, quæ formam Theatri referũt, inuentus in agro circa Miſenam.

11. Silices caniformes (ſeu cynocephali) grãdiuſculi & parui, qui in charadris prope Miſenam. So Hundßköpffen gleich ſehen.

12. Caſeum referens.

13. Qui caſeum Hollandicũ refert, ſi per medium diuiſus ſit: corium extremum, caſei corio ſimile: in medio ita denſati ſunt fluores, vt ſolidũ corpus efficiant: & ſuperficies colori caſei reſpondet. Ein kißling einem auffgeſchnittnen Holendiſchen käß gleich.

14. Mâlum Perſicum referens. Einem nateürlichen Pferſich gleich.

15. Caſtaneæ coloris, rotundus, effigiem referens hepatis vitulini, in butyro frixi. Wie ein gebratene läber.

Can-

16. Candidus, ex quo vitrũ faciunt. Darauß man glaß macht.

17. Tritus ad conflationem vitri. Geſtoßner kißling.

18. Candidus metallicus. Weiſſer hornſtein.

19. Luteus metallicus. Gelber hornſtein.

20. Ruber metallicus. Rother hornſtein.

VITRVM.

1. EX vitris Europæis prę́ſtantiſſima ſunt Murana, quæ Veneta nominantur, & comparantur cryſtallo. Venediſche Cryſtallin gleſer.

2. Vitra Aſiatica precioſiſsima fuerunt Sareptana, quæ appellata ſunt Sidonia, & comparata fuerunt, vt Lucianus ſcribit, electro.

3. Recrementa vitri, in candido viridia. Weiſſe glaß ſchlacken/ oder glaß ſchaum.

4. Recrementa vitri rubentia. Rothe glaß ſchlacken/oder ſchaum.

5. Vitrum quo tinguntur metalla. Schmelzglaß.

LAPIDES PRECIOſI: & quædam Gemmæ.

CRYSTALLVS.

1. CRyſtallus puriſsima ſexangula, ex Alpibus. Reine Cryſtallen wie ſie ih den Alpen vnnd hohen Gebirgen gefunden.

2. Cryſtalli ſexangulæ translucidæ, è Boëmia, cum pyrite.

3. E monte arcis Cribenſteiniæ in Miſnia effoſſæ. So licht vnnd ſchön/ wie ein lauter brunnwaſſer.

4. Sexangulæ impuræ. Molckichte vnd vnreine.

5. Citri colore fulgẽtes. Gelblichte.

6. Politæ, & in varias figuras formatæ. Geſchnittne/oder gepolierte.

7. Combinatæ, tinctæq́ cinnabare. Meylendiſche.

IRIS.

IRIS.

1. IRis eſt lapis ſexangulus, candidus, qui quando radios ſolares excipit, arcum cœleſti ſimilem iacit in parietem. Ein ſtein / gibt ein ſchein von ſich in der Sonnen als ein Regenbogen.

2. Irides adulterinæ ſunt; quæ verã imitantur. id facit Brontias polita & candida. Item fluores flaui tranſlucidi, quales vidi apud Fabricium noſtrum.

ADAMAS.

1. ACuminatus, figuræ quadrãgulæ. Ein Diemant punckt.

2. Quadratus planus. Ein Diemant tafel.

OPALVS.

1. OPalus vel pœderos. Ein Weſe.

CERAVNIAE.

1. CEraunias longus. Ein lenglichter vnnd glatter Krottenſtein.

2

2. Rotundus. Ein runder.

SMARAGDVS.

1. PEllucida, acriter virens. Ein reiner Smaragt.

2. Obſcura, quę propter craſsitiem non tranſlucet. Ein gemeiner Smaragt.

3. Adulterina: cum cryſtalli ſunt cõbinatæ, & tinctæ facticia ærugine. Ein gemachter Smaragt / oder Meylendiſcher grüner dubleth.

BERYLLVS.

1. BEryllus. Ein Berill.

2. Chryſoberyllus. Ein gelbichter Berill.

3. Chryſopraſius. Ein grün Berill.

PRASIVS.

1. LApis colori porri ſimilis. Ein Praß.

TOPAZIVS.

1. TOpazius. Ein Topaß.

2. Nilios. Ein trüber oder duncker Topas.

SAP-

SAPPHIRVS.

1. SApphirus, vel Cyanus, mas. Ein ſchöner blawer Sapphir.
2. Sapphirus fœmina. Ein weiſſer Sapphir.

AMETHYSTVS.

1. ORientalis. Ein Orientiſcher Ametiſt.
2. Miſnica, quę Vuolchenſteini è fodina quæ ex amethyſto nomen inuenit, eruitur. Ein Meißniſcher Ametiſt/der in bergen bricht.
3. Quæ in Miſnia in riuis, vt prope Stolpenam, & in fluuio Trebiſa prope Miſenam reperitur. Der in bechen vnd waſſern gefunden wirt.
4. Quæ in Boëmicis montibus colligitur.
5. Quæ ad formam cryſtalli deſcendit. Ein geringer weiſſer Ametiſt.
6. Lineis cryſtallinis diſtincta. Ein vnreiner Ametiſt.
7. Quadrangula & ſexãgula in geo-

de Moteſchano. Braune ſpitzige/vier vnd ſechßeckichte Ametiſten.

SARDA.

1. SArda Indica, pellucida: quæ multum rubet, & mas vocatur. Durchſichtiger Carniol.

2. Pellucida minus rubens. Ein bleichroter Carniol.

3. Pellucida, carni humanæ ſimilis. Ein fleiſchfarbner Carniol.

4. Pellucida ſimilis carni, punctis rubris plena. Ein fleiſchfarbner Carniol/mit rothen pünctlein.

5. Carni ſimilis, non pellucida.

6. Loturæ carnis ſimilis, non pellucida, ſpadiceis, rubris, flauis & candidis lineis ſtriatim ornata.

7. In vna parte ſpadicei coloris, nō pellucens, in altera carni ſimilis. Auff einer ſeyten Caſtanien braun/ auff der andern fleiſchfarb.

8. Carnei coloris, ſpadiceis lineis & circulis variata.

Pellu-

9. Pellucida, loturæ carnis ſimilis. Ein weißlichter Carniol.

10. Loturæ carnis ſimilis, non pellucida.

11. Loturæ carnis ſimilis, lineisq́ rubris, flauis, candidis, quaſi parallelis & circulis naturaliter depicta.

12. Pellucida, in candido nonnihil rubens.

13. Rubra candidis variata lineis.

14. Rubra lineis ſpadiceis varia.

15. In rubro lutea, pellucida. Ein gelblichter Carniol.

16. Mellei coloris, pellucida.

17. Pellucida, flaua, inſtar ſuccini. Rothgelb.

18. Rubra non pellucida.

19. In rubro obſcura, nō pellucida.

20. Spadicei coloris, non pellucēs.

21. Spadicea, lineis flauis plena, nō pellucida.

22. Spadicea, nigris & rubris maculis & lineis. Caſtanien braun/mit rothen vnd ſchwartzen flecken vnd linien.

SARDONYX.

1. SArdonyx ruber pellucidus: habet ſpeciē vnguis humani, impoſitus manibus in ſuperiore parte apparet onyx, in altera, ſarda. Halb ein Carniol/vnd halb ein Chalcedonier.

ONYX.

1. ONyx, & à loco Chalcedonius, purus, pellucidus, cornei coloris.

2. Onyx cornei coloris, lacteis & purpureis zonis trāſuerſis diſtinctus. Ein reiner Chalcedonier / von violbraunen vnd weiſſen zwerchſtrichen.

3. Onyx cornei coloris, in ſuperiori parte lacteis zonis, in inferiori purpureis tranſuerſis ornatus.

4. Onyx cornei coloris, qui lineis rubris ex iaſpide à natura eſt pictus.

5. Onyx cornei coloris, in quo apparent lineæ ſpadicei coloris ex iaſpide.

6. Onyx cornei coloris, rubris punctis plenus.

Onyx

7. Onyx candidus, pellucidus, in quo inſignia nobilium ſculpi ſolent. Darein man die waapenſtein ſchneidt.

8. Onyx impurus. Ein molckichter Chalcedonier.

CARBUNCULUS.

1. Miſenus q in riuo ſupra Hoëſteinam reperitur. Ein Meißniſcher Granat.

2. Zeblicius, qui effoditur è colle oppoſito lapidicinæ, ex qua ophites eruitur, & qui in vicino riuo copioſiſſimè inuenitur.

3. Aethiopicus. Ein Orientiſcher Granat.

4. Paruus ruber. Ein Spinel.

5. Amethyſtizon. Ein Rubin.

6. Lychnites. Ein gilblichter Rubin.

7. Adulterinus, combinatis cryſtallis, cum vſitata tinctura, ſimilis amethyſtizonti.

8. Alabandicus ex Aſia. Ein Alamandin.

HYACINTHVS.

1. QVi in auro ruſteſcit. Ein brünnender Jacinth.

2. Aurei coloris.

3. Ad electri colorem declinans. Ein bleicher Jacinth.

4. Scaber. Ein vnreiner Jacinth.

5. Adulterinus & facticius, tinctura adhibita. Ein falſcher Jacinth.

IASPIS.

1. SMaragdo viridi ſimilis vna parte, altera cœruleo foſsili obducta. Ein Schwatziſcher ſtein/halb Malachit/halb Berckaſur.

3. Smaragdo ſimilis, quę lineis è cœruleo foſsili ornatur. Dardurch blawe ſtrich gehen.

4. In viridi cœrulea. Ein blawlichter Jaſpis.

5. In viridi nigra. Schwartzgrün.

6. Viridis, lacte ſuffuſa. Weißgrün.

7. Borea, quæ cœlo ſereno eſt cœrulea, dicta Turcica. Ein Orientiſcher Türckiß.

Borea,

8. Borea, quæ cœlo ſereno eſt cœrulea, & dimidia ſui parte viridis. Ein Türckiß/der halb Jaſpis.

9. Borea Strigenſis, in cœruleo albicans.

10. Iaſpis borea facticia. Ein gemachter Türckiß.

11. Iaſponyx lapis, qui in vna ſui parte eſt iaſpis, in altera onyx. Auff der einen ſeyten halb ein Chalcedonier.

12. Iaſpis purpura, cum Chalcedonio mixta, albis punctis. Voller weiſſer flecken von Chalcedonien.

13. Purpurea, quæ plena eſt punctis vel maculis cādidis ex Onyche, & flauis quaſi ex eiuſdem generis Iaſpide.

14. Purpurea, quæ punctis & lineis candidis ex Chalcedonio & Iaſpide rubra & flaua mirificè eſt compoſita.

15. Purpurea, pura.

16. Corenſis, ex Miſnia, ſanguineo colore rubens. Ein ſchöner rother Jaſpis/ſo zů Coꝛen in Meiſſen bꝛicht.

17. In rubro nigra.

18. Flauo colore diluto.
19. Flauo colore ſaturo. Ein ſchöner rothgelber Jaſpis.
20. Flaua rubris maculis.
21. Iecoris colore.
22. Saturo iecoris colore. Ein dunckel läberfarbner Jaſpis.
23. Plebiana rubra, quæ in ſe habet, vt geodes Moteſchanus, fluores candidos, pellucidos, ſexangulos.

ASTROITES.

1. Astroites mas, globi dimidiati figura, ſtellis cinereis plenus. Ein ſigſtein voller ſternen.
2. Aſtroites fœmina, globi dimidiati figura, in quo maculę nō ſtellis, ſed erucis vermibus ſimiles viſuntur: ita ſtellæ ſunt ab ipſa natura confertim cōpactæ. Darauff nicht ſternen/ſonder ſtriche wie raupen zů ſehen.
3. Ex aſtroite globuli, quibus numerabantur olim preces. Ein pater noſter von Sigſteinen.

CHE-

CHELONITIDES.

1. CHelonitis, fuſci coloris. Ein grawer kleiner Krottenn oder Schwalbenſtein.

2. In flauo nigra. Ein ſchwartzgelber.

GEMMAHVIA.

1. GEmmahuia, cuius ſedimentum cinereū eſt. Ein Gemmahuia auff einem grawen boden.

2. Cuius ſedimentum nigrum eſt.

3. Adulterina, ex conchis aut muricibus facta.

4. Adulterina, ex vitro candido, ceruſſa tincto. Ein falſcher geſchmeltzter Gemmahuia.

VARII.

1. ALectorius. Ein Kaphanſtein.

2. Chelidonias. Ein ſchwalmenſtein.

3. Cancrorum lapilli. Krebßaugë.

4. Percarum lapilli. Kaulperſckenſtein.

5. Lapilli locuſtarũ fluuialiũ, Vnreine Perlen.

6. Lapilli Indici. Indianiſche Perlen.

7. Lapilli margaritarum adulterini, è vitro candidiſsimo. Tholle Perlen.

8. Lapilli margaritarum adulterini ex oſsibus facti, & ſpuma argenti tincti. Tholle Pauren Perlen.

9. Lapilli margaritarum rotundi, orientales. Zalperlen.

MARMORA

CANDIDA.

1. MArmor candidum Lunenſe in Hetruria. Ein weiß Marmelſtein.

2. Candidum Carrarienſe.

3. Patauinum, quod ſerris ſecatur.

4. Italicum, venis cinereis pictum.

5. Ratisbonenſe, è quo tabulæ menſarum fiunt. de eo eſt ara Annebergica, qua, ex ſolido & vnico marmore, nein-

ne in Italia quidem vlla pulchrior extat. Darauß man tiſchbletter macht.

6. Candidiſsimum ex thermis Carolinis.

7. Hildeshemium ebori ſimile.

8. Ebori ſimile, Arabicum.

9. Annebergium, in metallis repertum. Annebergiſch marmel oder ſpat in einem glantz.

10. In candido cinereum Hildeshemium, quod olet cornu vſtum.

CINEREA.

1. Cinereũ Hildeshemiũ, quod olet cornu vſtum.

2. Zeblicium, quod incolæ ſerpentinum nominant, cum venis & punctis candidis, flauis & nigris. Serpentin.

3. Zeblicium, cui innati carbunculi, & in polito marmore miram ſpeciem & aſpectu iucundam faciunt.

4. Rochlicianum, cum luteis maculis.

5. Rochlicium cum nigris maculis, quæ ſunt cornicũ vngulis ſimiles.

6. Italicum, cum nigris maculis, quę ſerpentibus ſimiles ſunt.

NIGRA.

1. Nigrum Belgicum, è quo tumba illuſtriſsimi ducis Mauritij Electoris: & in primis tabulæ, in q. bus inſcriptiones exciſæ. Schwartz Niderlendiſch Marmel.

2. Annebergicum.

3. Ratisbonenſe.

4. E Belgio, quod olet ſulfur.

5. Aliud quod olet cornu vſtũ, ibidem effoſſum.

6. Andegauenſe, politum, nigerrimum, non procul ab vrbe erutum.

7. Stolpenſe, ferreo colore & duricie. hoc Biſalten nominat Agricola: nos Baſalten. Stolpiſcher ſtein.

VIRIDIA.

1. Laconicum, viride, quod Venetijs cernitur.

2. Subuiride, Veronenſe, cum viridibus

dibus lucentibus maculis. Lichtgrün/mit grünen ſcheinenden mackeln.

3. Laconicum aliud, in viridi nigricans.

RVBRA.

1. POrphyrites, Aegyptium, vniforme. Ein ſchöner roter marmor auß Egypten.

2. Porphyrites, Aegyptium, candidis punctis diſtinctum.

3. Rubrum, Ratisbonenſe.

4. Rutilans, Ratisbonenſe, cum cãdidis maculis. Ein glantzender Marmor.

5. In rubro nigrum, Boëmicum.

6. In rubro candidũ, Belgicũ, quod varijs maculis diſtinctum eſt.

7. Annebergium in metallis repertum.

8. In candido rubrum, in metallis ferè omnibus repertum.

FLAVA.

1. FLauum in metallis repertum. Ein gelber ſpat.

2. Belgicum, ſardæ nō pellucidæ nō diſsimile.

ALABASTRVM.

1. ALabaſtrum pellucidum, Venetijs in D. Marco, & Romę in Maria Aegyptiaca. Weiſſer Alabaſter.

2. Italicum, candidiſsimum, è quo pocula fiunt.

3. Facticium. Gemachter Alabaſter.

SAXA.

1. SAxa arenaria, Pirnēſia. Weiſſer Pirniſcher ſandtſtein.

2. Lutea Fribergia.

3. Rubra Rochlicia.

4. Cinerea Querfurdia.

5. In rubro nigra, Embeccæ in Saxonia.

TINCTA AB EXhalationibus.

8. SAxum rubro colore tinctum. Ein rother ſtein von witterung ge-

geferbt.

2. Ferrugineo colore.

3. Flauo.

4. Spadiceo.

5. Nigro.

SAXA GRAVIDA.

1. SAxa cinerea dura: in quibus conchæ marinæ naſcuntur, ipſius lapidis duricia.

2. Cinerea, in quibus conchæ biualues reperiuntur in arenis in Luſatia. Eſchfarbe / darinn lange ſteinerne Muſcheln.

3. Arenaria candida, in quibus pectines. Darinn weiſſe Jacobs Muſcheln.

FISSILIA.

1. FIſſile nigrum, ſterile, quod facilè findi poteſt.

2. Durum ſterile, quod non niſi ſerra artificis findi poteſt.

3. In cinereo candidum. Grauw ſchifer.

4. Cinereum.

3. Saxum cinereum Pirnenſe.

4. Cinereum cum venis candidis, Pirnenſe.

5. Saxum nigrum, granatos in ſe cōtinens. Effoditur Zeblicij iuxta ophitem, interiecto inter vtriuſq; venas fluuiolo.

6. Rubro colore tinctum ſaxum ab humore metallico, non procul à Fribergo naſcens: in qua vena naſcuntur ſtibi, & ſchiſtós. Ein rother ſtein von berckwaſſer geferbt / darinnen ſpießglaß vnd blütſtein bricht.

LIGNA IN SAXA.

1. Rami, folia, cortices, ligna, carbones, oſſa, conchæ, quæ in ſaxa corporata ſunt, ſucco lapideſcēte, in fonte non procul à Francofurto ad Viadrum.

2. Rami, folia, cortices, ligna, manicę, chirothecę, & alia, immiſſa piſcinę prope Schellenbergam arcem in Miſnia, in ſaxa corporantur.

3. Trabeş molareş mutatæ in ſaxa:

quæ trabes prope Torgã in Albi ſunt repertæ.

4. Ebenus ſubterraneus cum melanteria.

5. Lignum faginum in ſaxum corporatũ, cuius dimidia pars adhuc lignũ eſt. Ein aſt von einer Büchen/der halb holtz vnd halb ſtein worden.

6. Saxa facticia. Gemachte ſtein von violfarben.

7. Lateres. Gebachne ſtein.

8. Maltha, qua incruſtantur caſtella, & piſcinæ aquarum. Waſſerkuth.

9. Lithocolla. Steinkuth.

ARENAE.

1. Arena vilis. Gemeiner ſandt.

2. Foſsilis, tenuis & candida, Miſenæ in charadris verſus occaſum. Schöner weiſſer ſandt.

3. Pelgrana, Miſena.

4. Bibula, quæ lauari & cribrari ſo-

let,

let, eſtq; inſtar chartæ bibulæ Germanis.

5. Mẽſaria, quæ lota nõ eſt. Waſchſandt.

6. In geode inuenta. Den man in andern ſteinen findet.

7. In tophis Miſnenſibus.

8. Fluuiatilis, quę cum calce miſcetur, & adhibetur ad ædificia.

9. Metallica Goldbergica, in quã ramenta & globuli auri reperiuntur. Darinnen man Goldtzchen vnnd Körner findt.

10. Metallica, ex qua lauatur aurũ in Albi. Goldtſchlich.

11. Metallica Miſnenſis, in pago à piſcatoribus dicto, prope Leiſnicium.

12. Miſnenſis in riuo prope Schellebergium arcem, in ipſa ſylua.

13. Sabulũ quo ſternũtur viæ. Pflaſterſandt.

14. Sabulum nigrum, è quo lauantur nigri lapilli, è quib⁹ plumbũ albũ excoquitur. Schlich/darin zingraupē.

15. Sabulum ſterile.
16. Arena rubra circa Iſenacum in Thuringia. Rother ſandt.
17. Flaua Glogauienſis.
18. Aurei coloris, à qua mons Romę nomen habet, mons Aureus, olim Ianiculenſis.
19. Cinerea.
20. Nitida ſeu micans. Gleiſſent wie ein glimmer.
21. Marina. Meerſandt.
22. Lacuſtris pinguior. Schleimichter ſandt.
23. Pinguis metallica.

FACTITIA.

1. ARenæ ex pyrite, qua chartæ bibulæ loco vtimur.
2. Ex magnetide.
3. Ex plumbo nigro.
4. Scobes æris, arenæ loco inſperſæ chartis, atramento nondum ſiccatis. Geſeilter ſandt/ von Meſſing/ Nadler feilſpäne.

AVRVM.

1. Aurum purum, ignem nõ expertum, quale in Albi, & in multis riuis Miſenæ lauatur. Gedigen/ gewaſchen Goldt/ gewaſche Goldflitzchē Goldtkörner/geſeifft Goldt.

2. Foſsile ex mõte Carpatho, quod ſtatim eſt ſuum. Gedigen Goldt.

3. Aurũ purum foſsile in lapide ferri ex eodem monte. In einem Eyſenſtein.

4. Ex eodem monte, in ſilice duro candido. Gedigen Goldt in einē harten feüwrſtein.

5. In lapide vocato Armenio ex mõte Carpatho. Gedigen Goldt in einē laſurſtein.

6. Bracteæ & ſcintillæ auri puriſsimi in ſaxo candido duro, è Pannonia citeriore. Rothgedigen Goldtſtücklein/in einem harten weiſſen ſtein.

7. Argentoſum fuluum, in ſaxo candido è Pannonia, quod eſt argento vi

uo adhuc tinctum. Weiß Goldt/ daran das queckſilber noch nicht gar verraucht iſt.

8. Argento mixtum in ſilice cinereo, è Norico ſeu Stiria, quod electrũ appellant. Bleich gold / Guldig ſilber/nateürlich mit ſilber vermengt.

9. Argento poſt excoctionem mixtum. Werck.

10. Aurum coctum, & ab alijs metallis ſegregatũ, quod obryzon Græci. Fein Goldt.

11. Quod argenti mixturam habet. Bleich goldt/Rheiniſch goldt.

12. Cupro tinctum. Gegrent goldt.

13. In fila ductũ. Geſpunnen goldt.

14. In Bracteas ductũ. Geſchlagen Goldt.

15. Lapilli qui reperiuntur in riuis circa arcẽ Honſteinam, è quibus aurum excoquitur. Goldtkörner.

16. Auri ramenta grauia ibidem inuenta. Gedigen geſteifft Goldt.

17. Vena auri fertilis è monte Carpatho.

patho. Guldig ertz/ oder ein guldiner handtſtein.

18. Ramenta auri leuia ex eodem loco. Rein gedigen flemmicht Goldt.

19. Scobes auri collectæ lotura, & in ramenta ductę. Geckretze.

20. Spuma auri. Goldtglett.

21. Recrementa auri. Schlacken.

ARGENTVM.

1. ARgentum rude candidum, glebosum, Schnebergium: quod cultello ſcindi, & tractari malleo poteſt. Paur ertz / ſchneeweiß gedigen ſilber/dicht ſilber.

2. Annebergium candidum in marmore metallico candidiſsimo. Ein ſtüſlein gedigen ſilber in weiſſem ſpadt.

CAPILLARE.

1. ANnebergium candidum capillare. Weiß gedigen hericht ſilber.

2. Capillis multiplicibus conden-

ſatum in tricæ modum. Gedigen he-richt ſilber / buſchelweiſe zůſammen ge-wachſen.

3. Candidiſsimum, quod quaſi glomus è filis argenteis minutiſsimis cóſtat. Ein wimmer von hárichtem ſilber.

4. Argento calamiſtrato ſimile, in terra friabili ſpadicei coloris. Einem kraußgeſponnenen ſilber gleich.

5. In terra flaua lutoſa. Hárichte ſilber an einem gelben letten.

6. Mariebergium in cadmia metallica ſubcinerea fluida. In einem grawen flüſſigen kobelt.

7. In ſilice candidiſsimo. In einẽ weiſſen hornſtein.

8. In fluoribus rubeis quatuor angulorum pellucidis. In rothen viereckichten durchſichtigen flüſſen.

9. Mariebergium in lapide cinereo duro.

10. Annebergium in maſſa argenti plumbei coloris.

Cum

11. Cum argento plumbei coloris in fluoribus candidis.

12. Capillare, cum argento plumbei coloris, Annebergium in marmore candidiſsimo, & pyrite aurei coloris. Weiß häricht ſilber/neben einem gedignen glaßertz in einem weiſſen ſpadt vñ gelben kupffer kieß.

13. Repertum in Valle Ioachimica in ligno abiegno. Auff S. Lorentz im Jochimsthal / in Thennen holtz gewachſen.

14. Annebergium candidum capillare, rude, rubrum, pellucidum: itē rude plumbei coloris in vno lapide diſtinctè coniunctum. Ein handtſtein darinn häricht ſilber/ durchſichtig roth gulden ertz/vnd glaß ertz zů gleych vnderſchiedlich/ꝛc.

IN ALIAS FORmas concretum.

1. QVod in arbuſculæ figuram excreuit. Steht am ſtein

wie ein dürres beumlein.

2. Inſtar flammarum ignis concretum, cui quaſi coniunati ſunt maſſulæ argenti plumbei coloris. Weiß ſilber wie feüwrflammen/darauff zů oberſt ſtücklein von glaßertz gewachſen.

CANDIDVM.

1. ARgenti candidi bracteolæ in lapide pingui. Gedigen angeflogen ſilber in einem ſeiffen gebirg.

2. Bracteolæ in ſaxo cinereo duro, Mariebergium. Weiß gedigen ſilber an einem grawen ſtein.

3. In pyrite ferri, Gedigen weiß.

4. In chryſocolla dura, Suacij ex Alpibus. Ein rein angeflogen ſilber/ in einem harten berckgrůn.

PLVMBEI COLORIS.

1. ARgentum plumbei coloris, quod facile ſcinditur, facilius malleo tractatur. Ein glaßertz das ſich wie es auß dem berg kompt/ſchmiden vnd müntzen leßt.

2. In pyrite candido duriſsimo.

Metæ

3. Metæ figura concretum & quadrangulum. Ein gedigen vierſetzig glaßertz.

4. In fluoribus candidis ſexangulis.

5. Signatum & ignem non expertũ. hoc facilè frangitur propter molliciem. Gepregt glaßertz ſo in kein feüwr kommen.

6. Fluoribus purpureis, pellucidis quadrangulis. Ein ſtupffe glaßertz / darinn braune viereckichte durchſichtige flüſſe.

7. Quod in medio venam argenti rudis rubri habet, quæ minio natiuo puriſsimo ſimilis. Gedigen glaßertz / darinn ſchön roth guldens.

CINEREI COLORIS.

1. ARgentũ inſtar flammæ ignis, in cadmia metallica, Annebergium. Graw gedigen ſilber in einẽ harten kobelt.

2. Maſſa. Ein handtſtein von gedignem grawen ertz.

3. In ſilice candidiſsimo. In eine weiſſen flockquertzen.

NIGRI COLORIS.

1. IN ſilice cruſtaceo candido. Schwartz gedigen ertz / in einem ſchirblichten hornſtein.

2. In pyrite cinereo.

3. Ramulo pſeudocupreſsi ſimile. Einem garten Cypreß gleich.

RVBRI COLORIS pellucidum.

1. GLeboſum, carbunculo amethyſtizonti ſimile. Schön Robinroth/durchſichtig roth gulden ertz.

2. Sex, ſeptem, octo, angulos habẽs carbunculo ſimile, tigni forma erectum, in pyrite cinereo, & ſulfure natiuo flauo. In einem grawen kieß vñ läbendigen gelben ſchwebel.

3. Spinis echini terreſtris ſimile, in cadmia metallica, quę formam habet cerebri. Klein ſpitzig vnd durchſichtig

tig roth gulden ertz/ in einem ſchwartzen kobelt.

4. Cuius maſſulæ, quaſi è rubinis puriſsimis, apparēt cōcretæ. Schön Rubin rothgulden ertz.

5. Cuius maſſæ quaſi è granatis orientalibus pellucidis cōpactæ. Ein Granatroth roth gulden ertz.

NON PELLVCIDVM.

1. SEptem angulorum. Blůtroth/ſibeneckicht roth guldē ertz.

2. Gleboſum in marmore metallico candido. Gemein rothguldens.

3. Gleboſum in pyrite aurei coloris, minio natiuo ſimile.

4. In fluoribus candidis ſexangulis, exteriori cortici caſtaneæ ſimile. Rauch vnnd ſcharff wie die ſtachlichten ſchalen/darinn die Caſtanien ſeind.

5. In ſilice cinereo.

6. Adhærens rudi ſaxo. Ein angeſprengt roth gulden ertz in einem grawē hornſtein.

7. Albicans. Weiß roth guldē ertz.

8. In lapide molli candido. Weiß rothguldens/in weiſſen flockquertzen.

9. In pyrite cinereo.

10. In galena inani. In einer blende.

11. Aurum in ſe continens. Guldicht ſilber/oder mit Goldt vermengt.

12. In rubro nigricans. Breunlich rothguldens.

13. Iecoris colore. Leberfarbes roth guldens.

FLAVI COLORIS.

1. CApillare flauum in terra flaua. Ein gelb hericht ſilber/ vom berg geferbt.

2. Pyrites aurei coloris ſimilis, cui granula argenti plumbei coloris adhærent. Kupfferkieß gleych.

3. Cornu pellucido ſimile, Mariebergium: candelæ admotum liqueſcit. Ein durchſichtig hornfarbs gedigen ſilber/das am lichte verſchmiltzt.

4. Terrei coloris, durum, quod per cuſſum malleo nitet, neq; ſpecie, ſed igne probatur. Ein gedigen vnſchein lich

ſich ſilber/wie ein gemeine grawe erde/iſt ſchwår / wenn man mitt einem hammer darauff ſchlecht/ſo glitzert es. Viel erfarne Berckleut/kennen es ſelber nicht.

COERVLEI COLORIS.

1. QVod in medio quaſi medullam, argentum rude rubrū in ſe continet. Ein blaw gedigen ſilber ertz/darinn rothguldens iſt.

2. Commixtum argento plumbei coloris, & candido gleboſo. In einem glaßertz vnnd weiſſen gedignē ſilber.

3. Argentum coloris viridis, Annebergiū in vena Cœleſtis exercitus foſſum. Grün ſilber.

4. Argētum purpurei coloris, foſſum in eadem vena. Braun ſilber.

5. Lapis argentarius. Ein ſilber ſtůffe.

6. Vena argenti duriſsimis nodis. Gneiß/mißbickel.

7. Vena argenti diues, cui corium adhæret. Ein handtſtein / daran noch der berck iſt.

8. Argentum cum plumbo, ab ære ſegregatum. Werck.
9. Cum plumbo mixtũ, id eſt, ſtannum. Schwartz bley/oder werck.
10. Cum plumbo mixtum, diues. Bley oder werck das viel ſilber helt.
11. Mediocre. Leichter ein ſtrich.
12. Pauper. Friſcher ein ſtrich.
13. Panes duri, qui plus argenti in ſe continent. Reich hart werck.
14. Molles, quibus plus plumbi nigri ineſt. Weich dürre werck.
15. Panis argenti minutus. Ein ſilber probe.
16. Panis argenti puri. Ein blick ſilber.
17. Recrementum argenti cinereũ. Graw ſilberſchlacken.
18. Subcinereum. Schwartze ſilberſchlacken.
19. Spuma argenti. Silbergleth.
20. Argentum coctum, & plumbo adhuc mixtum. Werck oder bleyreich ſilber.

Segre-

21. Segregatũ à metallis alijs. Geſeigert ſilber.

22. Perpurgatum. Gebrannt ſilber.

23. Excoctione purum. Fein ſilber.

24. Signatum. Gepregt / oder gemüntzt ſilber.

25. Inauratum. Vergült ſilber.

26. Ductum in fila. Gſponnen ſilber.

27. Bracteatum. Geſchlagen ſilber.

ARGENTVM viuum.

1. ARgentum viuum. Queckſilber.

2. Quod ſine excoctione purum in metallis inuenitur. Ein rein queckſilber.

3. E minij vena excoctum. Geſchmeltzt queckſilber.

4. Sublimatum vt vocant.

5. Præcipitatum.

6. Mortificatum. Getödt.

7. Quod arte Chemica concretum eſt. Ein queckſilber das fix gemacht.

8. Minium natiuum. Berckzinober.

9. Glebosum durum, quod Arabes cinnabari vocant. Zinober.

10. Friabile. Weicher zinober.

11. Facticium. Gemachter zinober.

12. Anthrax, vena minij. Der gang darauff er bricht.

13. Vena minij, cui argẽtum viuum innatum eſt, vt quoties frangitur, argento viuo guttatim ſtillet. Darinn noch lebendig queckſilber.

14. Rudi argento rubro ſimilis, è valle Ioachimica. Ein derb queckſilber ertz/dem roth gulden ertz gleych an farbẽ.

15. Cocco ſimilis, cum pyrite auri.

16. Eidem ſimilis in lapide fiſsili cãdido. In einem weiſſen ſchifer.

Item

17. Item in lapide fiſsili cinereo.
18. Argenti viui diues, iecoris colore. Leberfarben reych queckſilber ertz.
19. Rudi argento rubro pellucido ſimilis, in magnetide coloris argentei. Einem durchſichtigen roth gulden ertz gleych / in einem ſchiffrichten ſilberweiß.
20. Hydrenſis in rubro nigra: quæ malleo percuſſa, granula viui argenti ſtillatim exudat. Ein ſchwartzroth queckſilber ertz auß Hidria.
21. Hydrenſis, ſpadicei coloris. Dunckelbraun queckſilberertz.
22. Fulua: in qua ſtriatim pyrites coloris aurei eſt poſitus. Ein roth gelb queckſilber ertz / dardurch ſchicht weyſe ein kupfferkieß ſtreicht.
23. Recrementa argenti viui.

AES SEV CVprum.

1. Aes purum ſeu natiuum ſimplex.

2. Natiuum rubrũ ab omnibus metallis liberum, quod Anrodę in ditione Mansfeldia in venis proprijs inuenitur. Rein gedigen kupffer / ſein kupffer.

3. Foſsile in proprijs venis repertũ.

4. Purum foſsile in venis argẽti, Sneebergium.

5. Rubrum Mansfeldium, quod argentum in ſe continet. Gedigen kupffer.

6. Natiuum rubrũ Suacenſe, in Alpibus Rhęticis, quod aurum in ſe cõtinet. Gedigen kupffer das goldt helt.

7. Sui coloris Giſhubelianum, adhęrens inſtar bractearum lapidi duro coloris ſpadicei. Angeflogen gedigen kupffer.

8. Sui coloris in fluoribus purpureis.

9. Sui coloris cum ſubſtantia lapidis mixtũ. Gedigen kupffer / mit ſtein vermengt.

10. Sui coloris adhærens lapidi du-

ro, qui in candido cinereus eſt.

11. Sui coloris, adhęrens lapidi ſciſſili Mäſfeldio. Ein roth angeſchweiſſt kupffer / an ein ſchifer flemmicht gedigen kupffer in einem hornſtein.

12. Aeris ramenta leuiora, in ſilice candido.

13. Aeris venulæ vel fibrę in lapide rubro candido. Ein geſchick eines kupffererz/in einem harten ſtein.

14. Aeris vena putrida, diues. Ein ſchnittiger gang/rein von kupffer.

15. Aes rude natiuum, minus ſincerum. Vnrein gedigen kupffer.

16. Quod iam ſuum eſt, ex Morauia. Rein gedigen kupffer auß Mehren.

17. Aes natiuum flauum, adhærens lapillo fiſsili Mansfeldio. Gelbfarb kupffer.

18. Cœruleum adhærens lapidi fiſſili. Blawfarbich kupffer.

19. Totum cœruleum. Das ſchon blaw iſt.

20. Violacei coloris, adhærens lapi

di fiſsili. Breunlich kupffer.

21. Candidum, rudi argento albo ſimile, in lapide fiſsili. Ein weiß kupfferglaß.

22. Nigrũ. Schwartz kupfferglaß.

23. Lapidi fiſsili ita copioſe mixtũ, vt vnus centenarius libras quadraginta æris in ſe contineat. Ein weich ſchiſer kupffereꝛtz/das in die 40. pfund helt.

24. Aes natiuum omnium colorũ quaſi zonis diſtinctũ, aurei, purpurei, crocei, flaui, viridis, cœrulei. Ein gedigen kupffer von vilen farben.

25. Fribergium, annatum plumbo nigro, totidem colorum eximiorum, qui ita nitent quaſi eſſent pellucidi.

26. Innatum plumbo candido, inſtar auri politi nitidum. In eim zwitter wie ein poliert goldt.

AES NATIVVM CVM
alijs metallis mixtum.

1. Aes natiuũ cum plumbo candido mixtum. Gedigen kupffer

pffer das auch zin helt/oder gedigen glocken ſpeyß.

2. Cui aurum ineſt.

3. Cui argentum ineſt.

4. Vena æris vſta, in qua guttulæ æris puriſsimi in ſuperficie magna copia hæret. Geröſt kupffererß/das voller rother kupfferkörner ſtehet / wie tropffen.

5. Aes purum coctũ. Geſeigert kupffer/Rein kupffer/Gar kupffer.

6. ¶ Terra rubra, vel lapides rubri, qui ſunt ſuperficies montiũ, Iſlebiæ, è quibus effoditur lapis ærarius fiſsilis. Sub iſta terra lapidum genera vndecim ſunt, antequam ad eum fodiẽdo perueniatur qui eſt æris copioſi fœcundus. Rother kleb.

I. Lapis rudis durus, terræ colore. Gneiſt.

II. Non adeò durus, cinereo colore. Schwehel oder Schwelle.

III. Durior & aſperior, colore ſimilis primo. Ober rauchſtein.

IIII. In cynereo nigricans, ſed ſe-

cundo ſolidior. Zechſtein.

V. Cinereus durus & aſper. Vnder rauchſtein.

VI. Idem durus, in cinereo nigricans, vt quartus. Splitterſtein / oder Blitterſtein.

VII. Colore ſecundo ſimilis, ſed mollior. Ober ſeule / oder ſchwolen.

VIII. Cinereus, ſeptimo nigrior paulo atq; durior. Mittelſtein.

IX. In candido cinereus, mollis: q̃ cultello, vt marga dura, ſcindi ſculpique poteſt. Vndſeule / od' vnderſchwölẽ.

X. Cinereus, marmorea duricie & ſoliditate. Dach.

XI. In cinereo prioribus omnibus nigrior. Roberck / od' Rowerch / od' kam̃e.

7. ❧ Lapis fiſsilis Iſlebianus, colore ſubcinereo, qui æris eſt diues. Ein ſchifer / reich von kupffer.

LAPIDES AERARII EFfigiati à natura.

1. LApis fiſsilis niger, in quo rami impreſsi à natura. Darin̄ zween

zwcen eſte einer weiden gleich.

2. Fiſsilis niger, in quo forma harē-gi, aurei coloris. Darinn ein hering.

3. Aerius, in quo forma percæ maio ris, aurei coloris. Darinn ein ſtock-perſcke/oder ſtreuffperſcke.

4. In quo forma percæ, nigri colo-ris.

5. In quo forma funduli, cærulei co loris. Dariñ ein grundling/ das blaw-lich iſt.

LAPIDES AERARII A natura picti.

1. LApis fiſsilis niger ærarius, in quo bracteæ æris natiui. Da rinn roth gedigen kupffer.

2. In quo chryſocolla natiua. Da-rinn ſchifer grün.

3. In quo cœruleum natiuū. Da-rinn ſchifer blaw.

4. Lapides fiſsiles, quibus æs aurei, rubri, cœrulei, purpurei, violacei, ni-gri coloris inſperſum. Darā ein ange ſlogē/ od' angeſprēgt kupffer/ vō vil farbē,

5. Lapis fiſsilis, in quo vena æris aurei coloris. Darinn ein gelb gedigen kupffer.

6. In quo vena æris, galenæ puriſsimæ ſimilis. Darinn ein weiß gedigen kupffer.

7. Lapis fiſsilis ærarius, qui ſub cœlo vſtus eſt. Ein gebrannter ſchifer.

8. Vſtus. Gebrannt.

9. Vſtus ſub cœlo, & poſtea ſemel excoctus: & cui recrementa detracta ſunt. Stein der gebrannt, vnd ein mal geſchmeltzt.

10. Lapilli inſtar globulorum, exactè circulares, duri & ponderoſi, magni paruiq́ue. hi quoq́ue reperiuntur inter lapides ærarios, quorum cutis cinerea, quaſi ex arenulis eſſent compacti: qui ſi malleo franguntur, intus pyriti argentei aut cinerei coloris, ſunt ſimiles: ex his interdum æs, interdum argentum excoquitur.

11. Lapilli duriſsimi, in nigro rubentes: qui reperiuntur in lapide ærario

fiſsili,

fiſsili,renibus animalium ſimiles: qui fracti fallunt colore, quaſi æris diuites: ſed cum explorantur igne, nullius metalli materiam habent. Kupffer nieren/ halten nichts.

12. Lapis ſterilis, in candido ſubcinereus, ſub lapide ærario inuentus. Des ſchifers ligend / des ſchifers ſandt oder boden.

13. ❡Panes primarij ex ære rudi cõflati. Stein.

14. Secundarij, in quibus argentũ vel aurum adhuc ineſt: qui vendũtur dominis officinarum argentum ab ęre ſecernentibus. Geſchliſſen kupffer ſcheiben/die vngeſeigert/oder vngeſeigerter kupffer.

15. Panis fathiſcens, vel panis æris ſpongioſus: ex quo, cũ plumbo quod additur, argentum eſt extractũ. Ein kienſtock.

16. Panis argenti & plumbi, quę ab ære ſegregata ſunt.

17. ❡Aes, in quo ineſt argentũ tem

peratum cum plumbo. Ein ſilbricht kupffer/darein ein bley geſchlagen.
18. Aes à panibus fathiſcétibus tot refactis exemptum. Gar kupffer/fein kupffer.
19. Panis æris ab omni metallo liber. Geſeigert kupffer/rein kupffer.
20. ❡ Spinæ, quæ dum panes fathiſcétes torrētur, ortæ ſunt. Röſt dörner.
21. Quæ de panibus ex ære & plūbo conflatis, ortæ ſunt. Dörner ſo von werck ſpringen.
22. Panes æris ex ſpinis confecti. Stucke oder kupfferſcheiben/ ſo von dörnern gemacht.
23. Spinæ de panibus, quæ ex ſemel recoctis panibus ſpinis cōflatis ortæ ſunt. Dörner ſo ein mal gearbeit ſind.
24. ❡ Aes coctum, cui aurum ineſt. Das goldt helt.
25. Cui argentum ineſt.
26. Cui argentum & aurum ineſt.
27. Magnetide tinctum. Weiſſer meſſing.

Cad-

28. Cadmia metallica tinctũ. Gelber meſſing.

29. Aurei coloris. Meſſing.

30. Coronarium, quo ornaméti loco noſtri vtunt̃ ruſtici in ſertis. Lahn/ darauß man Kirmeß krentze macht den Bawrknechten.

31. In rubro flauum. Geſeigert kupffer.

32. In rubro fuſcum. Rohe kupffer.

33. Auri colore arte chemiſtica tinctum. Alchemiſten goldt.

34. Inauratum. Verguldt.

35. Argenti colore arte chemiſtica tinctum. Alchemiſtiſch ſilber.

36. Cum plumbo candido mixtũ. Glockenſpeyß.

37. Crematum. Geröſt.

38. Coctum, cum plumbo candido mixtum. Gemacht glockenſpeyß.

39. Tẽperatura, cuius dimidia pars ex ære & argento conflat̃. Kobelt.

40. Aes in canales ferreos fuſum. Kupfferzehẽ / daruõ mã die probẽ macht.

41. Aes in granula redactum, ſeu (vt appellant vulgò) granulatum. Gekörnt kupffer.

42. ¶ Flos æris, de panibus candentibus exiliens, inſtar ſeminis milij. Kupfferkörnlein / die vom Kupffer abſpringend.

43. De candentibus catinis exiliẽs, minutior quàm ſemen papaueris erratici. Kupfferſtaub / der auß den Tigeln ſpringt.

44. Aeris flos verus, exiliens ſponte Suacij, ex catinis candentibus, vt olim in Cypro ab ære. Schwatziſcher kupfferſtaub / gantz klein / der da wirt wañ man abſticht.

45. ¶ Aes coctum, & malleis induratum. Gehertet kupffer.

46. Aeris ſquama. Grobe kupfferſchlacken auff den hemmern.

47. Aeris ſquamæ puriſsimæ, quibus figuli vaſa viridi colore tingunt. Kupfferbraun / darmit die Töpffer grün vergleſen / das findet man bey den Kupffer-

pfferſchmiden.

48. Aes in globulos diſſolutum. Grob gekörnt kupffer / das man über den beſem geüſt.

49. Aeris ſcobes elimatæ. Kupffer feilſpehne.

50. Aeris batitura, vt nomine Italico nonnulli vocant, hoc eſt, æs ductū in laminas. Kupfferblech.

51. Aerea fila. Kupfferdraht.

52. Aerea fila inaurata pro filis aureis. Falſch gezogen goldt.

53. Argētata. Falſch gezogen ſilber.

54. Plumbo cādido obducta. Verzinter draht.

55. Fila orichalcea. Meſſinger draht.

56. Recrementa nigra, quæ de lapide ærario in prima excoctione detrahuntur. Schwartze wilde ſchlacke.

57. Metallum factum è lapide ærario, quod ſemel coctum, & cui recrementum detractum eſt. Ein metall / das ein mal geſchmeltzt.

58. Metallū ſexies torrefactū, iamq;

63. Secunda, grauiora.

64. Tertia, grauiſsima, & coloris nigri, cœrulei, purpurei, rubri.

POMPHOLYX.

1. Pompholyx eſt fuligo quę colligitur in cameris, vbi coquitur metallum. Hüttenrauch.

2. Pompholyx dę argento. Flockgeſtübe das ſilber helt.

3. Lutea quæ adhæret parietibus, quando argentum à plumbo ſegregatur. Gelber gifftiger hüttenrauch.

4. Aeris Mansfeldij. Kupfferſtaub.

5. Quæ colligitur quando argentũ à cupro ſegregatur. Kupfferſtaub auß den ſeygerhütten.

6. Quæ in caminis colligitur, vbi plumbum candidum coquitur. Zinſtaub.

7. Candida puriſsima. Der beſte hüttenrauch.

DIPHRYGES.

1. Diphryges, quod remanet in fornacis fundo, poſtquã æs effluxerit. Vnder ofenbruche.

2. Quod à pyrite æroſo gignitur. Vnder ofenbruche von kupfferkieß.

3. Quod à lapide æroſo cremato prouenit. So von geröſten kupfferſtein werden.

4. Mansfeldium. Von Manßfeldiſchem ſchifer.

5. Cinis qui in catinis & fornacibus remanet. Ofen aſche/harte aſche.

CADMIA CApnitis.

FORNACVM.

1. Cadmia capnitis, è fumo fornacum ſublata, differt à foſſili, vt ſequentia declarabunt.

2. Cadmia alba, eſt materia venenata, quæ exhalat è metallis, & ſe parieti bus quaſi affigit, cum metalla torren-

tur vel vtũtur. Weiſſen hüttenrauch/ hengt ſich an die wende/wenn man ertz röſtet/oder ſchmeltzet.

3. Lutea. Gelber hüttenrauch.

4. Crocea. Rother hüttenrauch.

5. Cinerea. Grawer hüttenrauch.

6. Cadmia optima, quæ fit in ærarijs fornacibus ex pyrite, vel cadmia metallica.

7. Parietibus adhærens in fornace, vbi venæ æris excoquuntur. Kobelt auß den ſchmeltzofen.

8. Parietibus adhærens, collecta de fornacib⁹, vbi vena auri decoquitur.

9. Collecta de fornacibus, vbi vena argenti excoquitur. Da man ſilber ſchmeltzt.

10. Collecta de fornacibus plumbi candidi.

11. Cadmia fornacũ impura. Ober oder mittel ofenbruch/vnreine ofenbruch.

12. Quæ argentum in ſe continet.

13. Quæ plumbum candidum.

14. Cadmia æris, eius ſpecies in noſtris

ſtris metallis reperiuntur, quibus Dioſcorides & Grȩci alij, à forma ipſa indiderunt appellationes.

15. Placodes ſeu cruſtoſa.

16. Zonitis, quaſi cingulis diſtincta.

17. Onychitis, variorum colorum, vt ſunt venæ lapidis onychis.

18. Oſtracitis ſeu teſtacea, quæ ferè adhæret parietibus.

19. Botryitis, baccata, ſeu racemoſa, colore cinereo, quæ baccis racemi inſtar à fornacum lateribus pendet.

20. Botryitis nigra, cui bracteæ colore æris puriſsimi adhærent. Darinn ein ſchön ſlockkupffer.

21. Stalactica ſeu in ſtirias cōcreta.

22. Alexandrina, cuius nunc in officinis vſus eſt.

23. Ad Cameram.

24. Sublimata.

25. Atramentoſa.

CADMIA METALLORVM *quæ eſt foſsilis.*

1. Cadmia metallica foditur in

8. Foſſa Sonnebirbilij prope Valles, plena ſulfure, quæ accenſa ardet. Kobelt der brennet.

9. In qua argentum rude, rubrũ, pel lucidum. Darauff durchſichtig rothgulden ertz.

10. Nigra, gleboſa. Ein ſchwartzer ſtuckichter kobelt.

11. Cinerea, valde dura.

12. Ferrei coloris, cruſtoſa.

13. Cinerea, ponderoſa, friabilis.

14. Cinerea, dura.

15. Cinerea, leuis.

16. Similis plumbo cinereo natiuo puro, leuis, quæ facillimè malleo in multas partes frangitur. Ein ſpröder kobelt/gleiſt wie ein gedigen wißmût.

17. Dura, ferro polito ſimilis. Darinn wißmût.

18. Cui innatũ plumbum cinereũ.

19. Foſsilis, quæ in Vveſtphalia in montibus & torrentibus reperitur, aſpectu racemoſa.

20. Sulfurea.

21. Bituminoſa.
22. Aurum in ſe continens.
23. In formam nudati cranei cócreta. Gewachſen wie ein entblößt hirn.
24. Concaua, plena pulueris nigerrimi.
25. Fluida, duriſsima, ex quo ſuccus venenoſus indies effloreſcit. Ein harter gefloſſner kobelt.
26. Fluida in fluorib⁹ quotidie exudans ſuccũ acrẽ coloris lutei. Flüſſiger kobelt in gelben flüſſen.

LITHARGYrum.

1. Lithargyrum (neutro, vel potiùs Lithargyrus, fœminino genere) ſiue ſpuma argenti. Argyritis. Silbergleth.
2. Quod fit quando plumbum ab argento ſeparatur.
3. E mixtura plumbi & auri.
4. E mixtura plumbi & argenti.

Emi-

5. E mixtura auri & argenti.
6. Ortum ex plumbo & ære.
7. Recrementum lithargyri cœruleum. Töpffer ſchlacken.

MOLYBDAENA & plumbago.

1. Molybdæna vel plumbago metallica. Hartbley/ vnder ofenbruch.
2. Nata è plumbo & ære.
3. E mixtura plumbi & argenti.
4. E mixtura plumbi & auri.
5. E plumbeis laminis cocta.
6. In media catini parte orta. Spotzhert.
7. Molybdænæ cinis. Aſchen von ofenbrüchen.

PLVMBAGO.

1. Plumbago metallica vel natiua, verbo Hiſpanico galena, id eſt, vena plumbi & argenti communis. Glantz.

ſtacco ſtriatim diſtinguitur. Glantz der ſchichtweiſe mit einem grawẽ ſchirbli chten kieß getheilt.

13. Cum ſilice mixta.

14. Cum fluoribus candidis pellucidis.

15. Teſſellata in fluoribus candidis.

16. Rubei coloris, ex qua copioſum plumbum excoquitur.

17. Nigra, à vena cupri ſic tincta. Ein ſchwartzer glantz.

18. Iecoris colore, quæ ab alijs metallis ſic tingitur. quando color exterior abraditur, proprius manet.

19. Flaui coloris, fluoribus luteis ſimilis.

20. Rubri vel æruginoſi coloris. Roth wie ein ſchon gedigen oder geſeigert kupffer.

21. Gleboſa Fribergia. Grob ſpeiſſiger glantz.

22. Aeri ſimilis. Kupffrichter glãtz.

23. Islebiana, in lapide fiſsili.

24. Argenti & plumbi fœcunda.

Reich von ſilber.

25. Aeris & plumbi ferax.

26. Fribergia varijs & diuerſis colo ribus tincta, iridē repræſentans. Ein glantz der mancherley von farben/ ſicht wie ein ſchöner rägenbogen.

PLVMBAGO STERILIS.

1. PLumbago ſterilis pici ſimilis. Bechblende.

2. Stimmi ſimilis. Kleine ſpeiſige blende.

3. Flaua nitēs Scharfenbergia prope Miſenam. Licht gelbe blende.

4. Candida, nitens, Scharfenbergia.

5. Sterilis galenæ ſimilis. Glantz blende.

6. Sterilis venæ cupri ſimilis. Kupfferblende.

PYRITES.

ARGENTEI COLORIS.

1. PYrites è tenuibus cruſtis, argento polito ſimilis. Ein

weiſſer

weiſſer waſſerkieß / ſihet als wehr ehr von kleinen dünnen ſilberblechlein.

2. Quadratus, teſſeris ſimilis. Ein würfflichter waſſerkieß.

3. E marmore rubro metallico. Ein weiſſer waſſerkieß in ein rothen ſpat.

4. In marmore metallico, qui inſtar micæ ſcintillat. In ein ſilberweiſſen ſpath / der da glimmert wie ein katzenſilber.

5. Ornatus fluoribus purpureis, amethyſtinis, quadrãgulis, pellucidis. Darauff viereckichte ſchöne durchſichtige flüſſe ſtehen.

6. In ſaxo candido poſitus, qui granis coriandri ſaccharo obductis ſimilis eſt. Ein weiſſer waſſerkieß / darauff runde weiſſe körner / võ flockquertzẽ ſtehn / dem überzognen Coriander gleich.

7. Spongioſus qui micat.

8. Pumicoſus, & ab exhalatione ardenti nigro colore tinctus. Ein lucker waſſerkieß / ſo vonn der witterung ſchwartzgraw geferbt.

E QVIBVS IGNIS non elicitur.

1. PYrites argentei coloris, quem circunſtant fluores lutei teſſellati. Gelbe würfflichte flüſſe / mit waſſerkieß überzogen.

2. Cum fluoribus luteis mixtus.

3. Fiſsilis, cunei forma in marmore metallico, qui cótinenter exudat ſuccum acrem. Schiffrichter waſſerkieß / bricht in einem ſpath wie keile / vnnd gibt kein fewr.

4. Cum fluoribus candidis, & marmore metallico mixtus, cerebro ſimilis.

AVREI COLORIS.

1. PYrites qui eſt ſolidus, & colorem auri totus refert, nomine Hiſpanico dicitur Marchaſita. Marchaſit.

2. Mansfeldius in fluoribus candidis ſexangulis, non pellucidis. Ein goldtgelber kupfferkieß / in weiſſen ſechßeckichten flüſſen.

3. Globoſus, in quo plumbago diues. Darinn kleinſpeiſſiger glantz.

E QVIBVS IGNIS *elicitur.*

1. GLeboſus, prorſus aurei coloris. Eine feinen goldt gleich.

2. Gleboſus, angularis. Ein ſtuck voller ecken.

3. Cum ſilice duriſsimo cãdido mixtus. Mit weiſſem hornſtein vermẽgt.

4. Teſſellatus.

5. Anguloſus, cuius corium plenũ eſt fluoribus candidis, ſexangulis, pellucidis.

6. Spongioſus, è granis partim rotũdis, partim anguloſis, compoſitus.

E QVIBVS IGNIS *non elicitur.*

1. ANnebergius, angularis, in pyrite candido. Ein eckichter goldtgelber kupfferkieß / in einem waſſerkieß.

Giſ-

2. Gishubelianus,in quo chryſocolla natiua. Darinn ein berckgrün.

3. Gishubelianus, in quo plumbago ſterilis, pici ſimilis. Darinn ein bechblende.

4. Cui annata ochra pulcherrima. Darinn ein ſchön berckgelb.

5. Annebergius in ſaxo candido,qui facillimè igni liqueſcit. Ein weiſſer flockquertz.

VARIORVM COLORVM, *è quibus ignis non elicitur.*

1. SPógioſus,aurei, viridis, cœrulei, violacei, purpurei, cinerei coloris. Ein lucker waſſerkieß von viel farben.

2. Aurei, rubri, purpurei, cœrulei, viridis coloris,in fluoribus candidis.

3. Zonitis in lapide cinereo, coloris aurei, viridis,cœrulei, purpurei,cãdidi,iridi cœleſti ita ſimilis,quaſi eſſet depicta in lapidē. Ein kieß von ſchönen farben/einem rägenbogen änlich.

4. Aurei,viridis,violacei,purpurei,

cœrulei coloris, in marmore metallico, quod in rubro candidum eſt. In einem leybfarbnen ſpat.

5. Coloris aurei, rubri, viridis, cœrulei: quo tinctus eſt lapis ferri, cruſtaceus, ferrugineus. Ein violfarbichter/angeflogner kupfferkieß/an einẽ rothgelben ſchirblichten eiſenſtein.

6. Cupro polito ſimilis. Ein rother kupfferkieß.

7. Pyritis rubri granula minima, in lapide cinereo, duro, flori æris ſimilia. Ein rother angeſprengter körnichter kupfferkieß/ auff einem grawen ſtein/ kleinem gekörnten kupffer gleich.

RVBRI COLORIS, E quo ignis non elicitur.

1. RVber duriſsimus Iſlebianus, Iaſpidi rubræ ſimilis. Ein rother harter kupfferkieß/wie ein Jaſpis.

CINEREI COLORIS, E quibus ignis elicitur.

1. IN candido cinereus, ſpongioſus. Weißgrawer kieß.

Fluidus

2. Fluidus in ochra natiua. Ein grawer flüſſiger kieß.

3. Cui plumbago metallica annata eſt. Darinn ein ſchöner glantz.

4. Spongioſus, aqua pyritis ita tinctus & infectus, vt exterior cutis, æri puriſsimè polito ſimilis ſit. Ein pimſicher kieß/der vom kießwaſſer ſchön kupfferroth geferbt/ das er für ein geſeigert kupffer anzuſehen.

E QVIBVS IGNIS non elicitur.

1. Spongioſus. Voller löcher wie ein ſchwamm.

2. Cui plumbago ſterilis, venæ æris ſimilis, adnata. Daran eine kupfferblende.

3. Rarus, ſaxo arenario molli ſimilis. Einem milten ſandtſtein gleich.

4. Spongioſus, in quo ſunt cruſtæ quadratæ è fluoribus candidis, multiplices: quæ ornatæ ſunt granis, rubri, purpurei, cœrulei, viridisq; colo-

ris. Pimſicher kieß / darinn viel dünne viereckichte flüſſe / darauff körnlein von vil farbichten kieſen.

5. Glebofus Kutzbachius, argenti & æris feraciſsimus. Halt viel kupffer vnd ſilber.

6. Subcinereus, Suacenſis, valde durus. Ein ſchwartzgrauwer kieß / reich von kupffer vnd ſilber.

7. Spongioſus, exhalatione ardenti tinctus nigro colore.

8. Cinereus, longus, quaſi è multis virgulis compactus, qui continenter atramentũ exudat. Als von langen rüttlein / wie ein beſemſtil / zůſamen geſätzt / darauß täglich Kupfferwaſſer wechßt.

9. Gleboſus, Hildeshemius, atramenti parens. Ein grauwer kupfferſtein / darauß täglich / ſo er am wetter ligt / heuffig kupfferwaſſer treufft.

10. Gleboſus Radebergius, ex quo ſulfur excoquitur. Darauß mann ſchwebel ſeudet.

ALIO-

ALIORUM COLORUM E quibus ignis non elicitur.

1. COerulei coloris, ſpógioſus. Ein blawer kieß.
2. Violacei coloris, ſpógioſus. Ein violbrauner kieß.
3. Purpureus.
4. Purpureus, in quo chryſocolla natiua pulcherrima. Ein brauner kieß/darinn ſchon berckgrün.
5. Colore plumbagini ſimilis. Ein glantziger kieß.

E QVO IGNIS elicitur.

1. NIger gleboſus carboni terreſtri ſimilis. Ein ſchwartzer kieß/ſteinkolen gleich.
2. Pyrites ſterilis, qui igne liqueſcit: ideoq; metallis loco plumbi additur, vt liquidiora in excoquendo fiant, à noſtris vocantur Stein. Der im feüwr fleußt/wirdt zum zůſatz an ſtatt des bleyes/ bey dem vnflüſſigen ertz/ das

ſich nicht verbleiet/zůgeſatzt.

3. Pyrites liqueſcens. Flüſſiger kieß.

4. Venenatus, qui plumbi candidi venis adiungitur Eberndorfi. Si de aqua in qua lotus ſit, aut homines aut animalia biberint, intereunt. Ein gifftiger kieß. Vom waſſer darinn man in weſchet/oder das dardurch/oder darüber fleüßt/ſtirbt alles was daruon trinckt.

PYRITES PARENS *ſuccorum.*

1. IN quo chalcitis gignitur.
2. In quo Sory.
3. In quo Melanteria.
4. Cinereus, è quo atramentũ continenter efflorescit.
5. Argentei coloris, in vena argenti viui.
6. Cromenauius in Morauia, ex quo ſuccus indies extillat, qui ſulfuri rubeo pellucido ſimilis eſt. Der einem rothen ſchwebel gleich.

ME-

METALLORVM VA-
riorum fertilis.

1. PYrites aurum in ſe continẽs.
2. Argentoſus.
3. Aeroſus.
4. In Lygijs repertus auri argentiq́ʒ ferax.
5. Bohemicus argenti & æris.
6. Aeris plumbiq̀ue nigri fœcundus.
7. In quo plumbum nigrum & candidum. Der bley vnd zin helt.
8. Globoſus candidus durus. Ein waſſerkieß / den man ſtuckicht findt / vnnd auff die büchſen ſchraubet.
9. Duorum aut trium teſticulorum ſpecie, in aquis reperitur coloris auri.
10. Coloris argenti, qui ab exhalatione viroſa, colore cinereo eſt tinctus. Ein weiſſer waſſerkieß / vom ſchwaden gantz graw geferbt.

PLVMBVM nigrum.

1. PLumbum natiuum, ſui coloris, ſed impurum. Gedigen Bley.

2. Vena plumbi nigri apud Vbios candida, fluoribus candidis non pellucidis ſimilis. Bleyertz auß dem ſtifft Cöln/weiſſendurchſichtigẽ flüſſen gleich.

3. Vena plumbi nigri candida, fluoribus candidis, pellucidis ſimilis, copioſe diues. ex centenario enim fiunt libræ plus quàm ſexaginta plumbi nigri.

4. Caldebornia, margæ cinereæ ſimilis.

5. Lapidi arenoſo candido ſimilis.

6. Silici metallico ſimilis, in quo venulæ viui ſulfuris apparent.

7. E Polonia, cùm ochra natiua mixta.

8. ☙ Flores plumbi nigri, corallis albis ſimiles.

Flaui,

9. Flaui, ſulfuris lutei lineis pleni, vnde nomē à plūbo & ſulfure, Bley-ſchwebel. Ein gelber bleyſchwebel.

10. Plumbū nigrum Villacenſe coctum. Rein bley / das kein ander metall hat.

11. E Palatinatu molliſsimū. Gantz weich bley.

12. Depauperatum. Friſch bley / nicht reich am bley.

13. Diues. Reich bley / das viel ſilber helt.

14. In quo aurum. Werck.

15. In quo argentum. Werck.

16. Argento, cupro & auro mixtū. Werck.

17. Depuratum. Rein bley / das man zů probieren braucht.

18. E ſpuma argenti & molybdæna confectum. Hart bley.

19. E ſpuma argenti coctum. Bley.

20. Metallis in excoquendo additum. Das man zum ſchmeltzen vorſchlecht.

21. Granulatum vt nominant. Gekörnt bley.

22. In minutiſsimum puluerem vel granula redactum. Das man zů Venedig zů den kleinen ſandtſeigern braucht.

23. ❡ Ochra plumbana vulgaris. Bleygelb.

24. Ochra plumbana optima. Engliſch bleygelb.

25. ❡ Ceruſſa. Bleyweiß.

26. Ceruſſa natiua ex agro Vicentino.

27. ❡ Minium è ceruſſa vſta factum. Mennige/[Minien.]

28. Imperfectè vſtũ. Bleiche mennige.

29. Secundarium, è plumbario lapide, qui argenti plumbiq́ fertilis eſt, factum. Mennige.

30. Recrementum quod de plumbo, è ſpuma argenti facto, & de molybdæna, detrahitur. Abzügk.

31. Recrementa candida plumbi nigri Goſlariana. Weiſſer abſtrich.

Plum-

23. Plumbi cutis impura. Vnreiner abſtrich.

33. ♄ Plumbum vi ignis in cinerem reſolutum.

34. Cinis plumbarius chemiſtarũ. Alchimiſtiſche bleyfarb.

35. Fumus venenoſus luteus, qui attollitur, cum argentum à plumbo ſecernitur. Gelber gifftiger bleyrauch/ wann man das bley vom ſilber verrauchẽ laßt: lámet die leüte.

36. Plumbum elotum Dioſcoridis.

37. Vſtum Dioſcoridis.

PLVMBVM candidum.

1. Plumbum candidum puriſsimum, effoſſum in Valle Ioachimica. Gedigen zin.

2. Granula parua candida, quæ lauantur prope Vallem Ioachimicam. Seiffenzin.

3. Ramenta plumbi candidi, quę in

riuis colliguntur. Blanck ſeiffenzin.

4. Plumbum candidum puriſsimũ, natiuum, Schlacchenualdę effoſſum. Gedigen zin auff dem Schrodenſtoln.

5. Lapilli Aldenbergij cãdidis fluoribus pellucidis ſimiles. Weiſſe zingraupen.

6. Lapilli flaui viuo ſulfuri ſimiles, in Hegniſto metallo. Bleichgelbe zingraupen auff dem Hengſt.

7. Lutei.

8. Crocei coloris. Rothgelbe zingraupen.

9. Purpurei.

10. Virides prope Schreckenbergũ in aquis reperti. Grawe zingraupen/ ſo man auff dem Schreckenberge waſcht.

11. Albi in fluminibus collecti. Geſeifft/weiſſer zwitter.

12. Candidi prope Schnebergum in riuis inuenti. Weiſſe geſeiffte zingraupen.

13. Nigri minutili, quos flumina deferunt. Affter.

Ni-

14. Nigri parui. Zelwerck.

15. Nigri mediocres. Kretzſtein.

16. Nigri magni. Grober ſtein.

17. Lapillus niger, omnino ſuus & purus. Ein geſchub / oder ſehr reiche zwitterſtein.

18. Lapilli nigri & flaui, mixti, ex Hegniſto. Gemēgter zinſtein zum Hengſt.

19. Nigri parui, & bracteæ plumbi candidi puriſsimi, in fluore candido. Kleine zingraupen / vnd rein gedigen zin in weiſſen flüſſen.

20. Nigri Schlaccheualdenſes in lapide metallico candidiſsimo. Jn einem weiſſen quertz.

21. Nigri in lapide metallico cinereo. Jn einem grawen quertz.

22. Nigri mediocres in marmore metallico. Jn einem leybfarbnē hornſtein.

23. In fluore candido pellucido ſexangulo.

24. Bohemici in lapide arenoſo rubro.

25. In lapide ferri.

26. In lapide ſpeculari candido vel lucido Schlacchenualdæ.

27. Cum pyrite.

28. Nigri cinerei coloris. Grawer zwitter.

29. Lapis plumbi candidi in ſilice metallico. Ein zinſtein/in einem harten hornſtein.

30. Vena plumbi candidi, in quo cadmia metallica. Kobelt in einem zwittergang.

31. Res foſsilis micæ argenti ſimilis. Ein mißpickel.

32. Plumbum candidum Anglicũ optimum & puriſsimum. Engliſch zinn.

33. Candidum puriſsimum coctûm Schlacchenualdenſe.

34. Adulterinum, cui plumbum nigrum eſt additum. Geſelſcht zin.

35. In quo argentum. Zin das ſilbert.

36. Durum. Friſch zin.

Molle.

37. Molle. Schmidig zin.

38. In granula redactum.

39. Molle cancellatum. Geghittert zin/oder kauffmans gůt.

40. In panes formatū, durū. Stuckzinn.

41. Ex recrementis excoctū. Von der halben oder alten ſchlacken gemacht.

42. Ceruſſa è plumbo candido. Spaniſch bleyweiß.

43. Lapilli nigri ſteriles, ſimiles forma & colore lapillis nigris proiectis. Quando cum lapillis plumbi candidi coquuntur, plumbum conſumūt: & quod remanet, indureſcit, & maculis dedecoratur. Schœrl/raubt im feüwr das zin/macht es ſprœde vnnd flecket.

44. Lapis plumbarius Annebergius, qui malleo fractus, argillæ fit ſimilis: vnde catilli conficiuntur, ſed non apti ad metalla propter mixtionem plumbi albi, quod lapis in ſe cótinet. Das ertz wirt darinn nicht flüſſig/vnnd

calciniert ſich zum theil / von wägen des zins ſo darinnen.

45. Plumbum candidum coctum, cui plumbum cinereum eſt additum: Conterfei/[Guntelfee.]

46. Recremētum plumbi candidi. Zinſchlacken.

PLVMBVM cinereum.

1. HOc Biſemutum noſtri metallici vocant: & ſolet ab ijſdē tectum argenti nōminari, quia ei argentum ſæpe ſubſidet. Wißmůt/[Wißmat.]

2. Flos plumbi cinerei candidus. Ein weiſſe wißmůt blůme.

3. Purpureus.

4. Rubens.

5. Plumbum cinereum natiuum purum, quod in montibus vi caloris interni è vena in lapidem ſtillat, & formam ſalis Indici acquirit.

Alde-

6. Aldebergium in lapide cinereo duro. Ein wißmůt in einem grawen ſtein.

7. Cruſtaceum è Valle Ioachimica. Sõ fletzweiſe bricht.

8. Globoſum Schnebergenſe, in lapide nigro friabili. Stuckweiſe in einem murben ſtein.

9. In lapide candido.

10. In ſilice candido duriſsimo.

11. Teſſellatũ in lapide cinereo plũbi cinerei. Auff einem grawen wißmůt ertz.

12. Vena plumbi cinerei torrefacta, in qua vi ignis granula argenti puriſſimi ſimilia extracta eminent. Ein geröſter wißmůt / der voller ſilberweiſſer tröpfflein ſteht.

13. Plumbum cinereum excoctum.

14. Panes è plũbo cinereo impuri.

15. Panes plumbi cinerei puri.

16. Plumbum cinereum rarum excoctum.

17. Vena plumbi cinerei vſta, ad v-

ſum figularum. Saffran farb/damit die Töpffer blaw gleſten.

18. Recrementum plumbi cinerei, crocei coloris. Gelbe wißmůt ſchlacken.

STIBI.

1. STibi Romæ effoſſum in Circo Flaminio, molle & nigrũ, & cruſtaceũ, inſtar magnetidis. Römiſch ſpießglaß.

2. Foſsile friabile, polito ferro ſimile ex Ilua maris Tyrrheni inſula. Auß der Inſel Ilua.

3. Foſsile Boëmicum in ſilice candido.

4. Isfeldium ex Hercynijs, quod è paruis, & longis & rotundis cruſtulis angulatis quaſi conſarcinatum eſt, in ſilice candido.

5. Stolbergium: in quo ſunt fluores candidi, ſexanguli, pellucidi. Stolbergiſch mitflüſſen.

Panno-

6. Pannonicum, in quo aurum & plumbum nigrum.

7. Stibi vena galenæ ſterili ſimilis.

8. In lapide duro, pyritę argẽtei coloris ſimilis.

9. Stibi in vena ferri inuentum. In einem eyſenſtein.

10. Naſcens iuxta ſchiſton lapidem prope Friburgum in Miſnia.

11. Stibi, quod multa coctione in plumbum mutatum eſt.

12. Coctum ſciſsile.

13. Coctum ſolidum.

14. Per quod aurum purgatum eſt. Dardurch goldt gegoſſen.

15. Panes è ſtibi.

16. Recrementa ſtibi.

FERRVM.

1. Ferrum purum ſui coloris, in † eius venis repertum in ſi- † ſuis

lice candido. Rein gedigen eyſen-ertz.

2. Noricum purum in arena flumi-num repertum, quod nunc Stirium nominant. Rein gewachſen eyſen.

3. Lapis ferri, iecoris colore, Gol-decronachi foſſus in Francia, in quo bracteæ auri puriſsimi. Ein eyſen-ſtein/darinn flemmicht Goldt.

4. Lapis ferri, iecoris colore, ibidẽ inuentus, in quo bracteæ argenti pü-riſsimi. Darinn körnlein / von gedig-nem weiſſem ſilber.

5. Cum magnete mixtus. Ein ey-ſenſtein/der Magneter.

6. Vena ferri Gishubeliana iecoris colore, ſolida, dura, ponderoſa.

7. Iecoris colore, botryitis. Wie ein nateürliche weintraube.

8. Iecoris colore in ſilice candido, ita mixta, vt marmori leucoſticto ſit ſimilis.

9. ❡ Vena ferri æroſa. Eyſenſtein der auch kupffer helt.

Cobal-

10. Cobalto mixta.

11. In qua plumbum candidum.

12. Iecoris colore ſpongioſa, Torgana, è qua ferrum copioſe excoquitur. Darauß man vil eyſen rennet.

13. In qua plumbum candidum.

14. Vena ferri in lapide fiſsili.

15. Iecoris colore, optima. Stahelreich eyſen.

16. Norica, ex aquis ferriferis concreta. Auß den eyſenſchüſſigen waſſern/in der Steirmarck.

17. Saganæ in Lygijs: quæ quando eruitur, iterum intra decennium naſcitur. Der für vnd für wechßt.

18. Nigra, dura, ponderoſa, cerebro ſimilis. Ein derb/eyſenertz.

19. Inter Hœnicham oppidum, & Veterocellam, in pago Caldofano, è puteo effoſſa.

20. Inter Francobergam & Chemnicium è puteo effoſſa, quæ intus ochram continet.

21. Nigra, dura, lapidi gagati ſimilis,

è multis quaſi racemis conſtans, ab vna gleba aſſurgentibus, ab exhalatione ſubterranea croceo colore tincta. Ein ſchwartzer zanckichter eyſenſtein/oben von berckwitterung ſchön ſaffran gelb geferbt.

22. Sui coloris, exhalatione ardenti nigra tincta.

23. Gleboſa, ſui coloris, quæ ſimilis gagati, nigro corio obducta eſt. Ein lichtgrawer eyſenſtein / der mit einer ſchwartzen haut / gleich einem polierten aggſtein überzogen iſt.

24. Cinerea, ſcopis ſimilis.

25. Hæmatiti ſimilis.

26. Lutea.

27. In cinereo nigra, botryitis: quaſi è granulis gagatis nigri eſſet compoſita, in fluoribus candidis.

28. In qua plumbago ſterilis.

29. In qua mica. Darinn mißpickel.

30. In qua pyrites aurei coloris.

31. Plumbi ſterilis, ſterili piceo ſimilis.

lis. Einer bechblende gleich.

32. ℐ Ferrum coctum. Gerende eyſen.

33. Ferrum viuum, Plinij. Eyſen mit dem magnet beſtrichē/ kompaßzüng-lein.

34. Vena ferri vſta.

35. Vena ferri lota.

36. Ferrum Noricum optimum, ex luto in aquis ferrugineis coagulato, coctum. Eiſen ſo man in Steirmarck auß ſchlich macht.

37. Terra lutoſa, è qua ferrum Noricum excoquitur. Schlich darauß man eyſen rennet in Steirmarck.

38. Ferrum Ilmenanũ, quod ad ſyluam Bacęnim, è terra ſpadicea coquitur. Das auß einer keſſelbraunen erden gerennt wirdt.

39. Quod ex ochra rubiginoſa, quã Läbererz vocant, excoquitur. Läbererz.

40. Quod ex aggeribus ferri antiquis coquitur. Auß alten ſinderhal-

ſen gemacht.

41. Ex recrementis cupri coctum, quæ in cortinæ fundo remanét. Auß kupfferſchlacken gemacht.

42. Durum: quod in fundo catini purum remanet, quod difficulter dúcitur. Teul eyſen / vnſchmeidig eyſen/ das ſich in rinnen zů grundt ſetzt.

43. Durum Smalachaldenſe. Hart eyſen/ Senſen eyſen.

44. Tenax, Sueuicum. Zehe eyſen.

45. Optimum, quod in excoquendo in ſuperficie natat. Kern eyſen.

46. Rimis plena. Schiffrich/aſcherwellich/rowbrüchig.

47. A quo retracta recreméta. Geſindert eyſen.

48. In aciem mutatum, multiplici extinctione. Stahel/ oder gehertet eyſen.

49. Cui acies addita. Geſtächlet eyſen/daran ſtahel geſchweißt.

50. Ductile. Schmeidig eyſen.

tmurb 51. Fragile. Sprôd eyſen/ tmubr eyſen.

Ba-

52. Bacilla ferrea. Eyſenſtäbe.

53. Laminæ ſeu bracteæ ferri. Eyſern blech.

54. Ferrea fila. Eyſen draath.

55. Ferri ſcobs elimata. Eyſenfeiletten.

56. Rubigine læſum. Roſtig eyſen.

57. Politum, & ita arte præparatũ, vt ferruginem non attrahat. Eyſen das nicht roſtet.

58. Politum. Bereit eyſen/poliert eyſen.

59. Inauratum. Vergüldt eyſen.

60. Argentatum. Vberſilbert eyſenn.

61. Plumbo cãdido obductũ. Verzint eyſen.

62. Aqua atramentoſa in æs coloratum. Geferbt eyſen.

63. A natura fontis Cepuſij in æs mutatum.

RECREMENTA NIgra ferri.

Schwartzer ſinder.

1. Cinerea.

2. Cærulea.

3. Fabrorum. Schmidſchlacken/ oder ſinder.

4. Deſilientia de maſſa ferrea calida, quando denſatur, & pulſatū malleis ligneis in maſſam redigitur. Eyſen das da abſpringt/ wann man es zůſamen treibt.

5. Bracteæ, quæ de ferro deſiliunt, quando bacilla malleis magnis faciunt, quibus poſtea fabri ferrum acuunt. Groſſer hammerſchlack/damit die ſchmid ſtáchlen.

STOMOMA
ſeu acies.

1. CHalybis vena pura ex Nariſcis., ſeu Votlandia prope Fichtelbergum. Fichtelbergiſch ſtahelſtein.

2. Stomoma ex vena Chalybis excoctum.

coctum. Kernſtahel.

3. E ferro optimo coctum. Eyſenſtahel.

4. Vena chalybis cinerea, diues. Ein reych ſtahelſtein.

5. Acies duriſsima. Kern ſtahel.

6. Bacilla ex acie facta. Stahelſtäbe.

7. Bracteæ longæ è chalybe, quibus mouentur horologia, & inſtrumenta alia, quæ rotis verſantur in culinis, & locis alijs. Stehline fädern.

8. Squamę chalybis. Stahelhammerſchlack.

9. Chalybis ſcobes elimatæ. Feilſpäne von ſtahel.

10. Oleum chalybis è ſcobibus elimatis factum. Stahelöl.

11. Chalybis fila. Stehliner draath.

12. Recrementa chalybis.

13. Chalybeæ acus. Stehlherne nadeln.

ALCYONIA, CON*chæ, & alia, quæ ex ſalſo liquore maris, & ex eius ſpuma, cum tenuißimis ſordibus permiſta, cōcreſcunt.*

1. ALcyonium ſpongiæ ſimile.
2. Figura longiuſcula.
3. Mileſium.
4. Fungi ſimile.
5. Pila marina. Meerballe.
6. Spongia. Schwamm.
7. Spongites. Schwammſtein.
8. Corallium rubrum. Corallen.
9. Subrubrum.
10. Candidum.
11. Nigrum.
12. Melicera, vel fauago.
13. Androſaces.
14. Sol marinus. Meer Sonne.
15. Stella marina pectinata. Meer ſterne.
16. Stella marina leuis.

Echi-

17. Echinus ouarius. Ein runder Meerjgel/[oder Seeapffel.]

18. Hippopotamus, id eſt, caballus marinus. Meer röſſlein.

19. Cancellus in buccina tuberoſa. Ein klein Krebßlein / in einem ſchnecken-heußlein.

20. In Trocho.

21. In Nerita.

22. Oua Caniculæ piſcis.

23. Os vel teſta Sepiæ. Fiſchbein.

24. Lepas, Pantalena vulgò Italis.

25. Tellina ex mari Adriatico.

26. Ex mari Tyrrheno violacei coloris.

27. Purpura.

28. Chame leuis.

29. Peloris.

30. Aſpera.

31. Nigra.

32. Pecten maior. Groß Jacobs Muſcheln.

33. Minor. Klein Jacobs Muſcheln.

34. Candidus.
35. Luteus.
36. Striatus.
37. Pectunculus, altera parte auritus.
38. Pectunculus candidus.
39. Cinereus.
40. Corallinus.
41. Fuſcus.
42. Fuſcus cum croceis maculis.
43. Niger.
44. Conchæ ſtriatæ.
45. Candidæ non ſtriatæ.
46. Concha altera longa.
47. Conchulæ rugoſæ.
48. Concha rhomboides.
49. Concha faſciata.
50. Mater vnionũ. Perlen můter.
51. Echinata.
52. Depreſſa.
53. Cælata, cum ſuo operculo.
54. Operculum cochleæ, vel vmbilicus Veneris. Ein Meerbone.

Cochlea

55. Cochlea cylindroides.
56. Trochus.
57. ʃ Turbo pentadactylos.
58. Turbines tuberoſi.
59. Longi.
60. Acutiores.
61. Obtuſi.
62. Leues.
63. Virgati.
64. Scabri.
65. Turbines intra ſpongias viuentes.
66. Oſtrea cum turbine tuberoſo.
67. Oſtrea. Oſtrien.
68. Limnoſtrea.
69. Mytili, Mituli.
70. Buccina.
71. Cochlea Veneris, ſiue Murex.
72. Mutianus.
73. Cochlearum Veneris quatuor ſpecies.
74. Solen mas, vel dactylus.
75. Onyx.

76. Neritæ Aeliani.
77. Tubuli, vel Siphunculi.
78. Dentale.
79. Entale.
80. Vnguis odoratus.

FINIS.

CALCVLORVM
QVI IN CORPO-RE AC MEMBRIS HO-minum innaſcuntur, genera *XII.* depicta deſcriptaq́ꝫ, cum Hi-ſtorijs ſingulorum ad-mirandis:

PER IO. KENTMANVM
Dreſdenſem Medicum.

TIGVRI, 1565.

ORNATISSIMO VIRO, PIETATE, ERVditione,& magna rerum experientia pręſtanti, Conrado Geſnero, artis Medicæ doctori, amico ſuo longè chariſsimo, Ioannes Kentmanus Dreſdenſis Medicus S.

PRoximis meis literis quas 22. die Decembris, Anni elapſi 1 5 6 3. ad te dedi, petiui abs te, vir eximie & amice dilecte, moram tantiſper faceres edendi eius libri, quem de Lapidibus atq; Gemmis parabas, eiusq; ad me dederas ſpecimẽ, donec alteras à me acciperes, quibus cum aliquid quod addendum (meo iudicio) nõ incommodè putarem, miſſurus eſſem.

Eius igitur petitionis hanc habui cauſam; quòd cum eo in libello vidiſſem, varios atque diuerſos abs te pingi deſcribiq; lapides, quos in terra generari & creſcere conſtaret, non

Aa 2

incommodè te facturum arbitrarer, & bonis ingenijs gratam operam daturum, ſi ſubterraneis iſtis eos addideris, quos in hominū corporibus, eorundemq́; membris naſci experientia docuit, eosq́; nō minus forma generibusq́; varios: qui quidem doctis pariter atque indoctis maiorem etiam admirationem mouebūt, quàm illi ipſi qui in terra geniti reperiuntur. In qua re vt meum quoque ſtudium tibi probarem, aliquos ex ijs quos corporibus humanis innaſci comperimus, depictos dare, & quibus in membris & perſonis ſinguli fuerint reperti, paucis ſubijcere volui.

LAPIS

LAPIS IN CERE-BRO *HOMINIS* *repertus.*

I.

VIR clariſsimus Iohannes Pfeil, artium & medicinæ doctor, in Academia Lipſenſi quondã profeſſor, affinis & præceptor meus chariſsimus, ſæpe inter prælegendum publicè nobis auditoribus narrare ſolebat, ſe curationem ſuſcepiſſe hominis miſeri atq; inopis, vbi primum Lipſiam redijſſet ex Italia: vbi complures annos egregiam Medicinæ operam nauârat, & maioris diuitisq; noſocomij

Florentini conductus mercede medicus fuerat, vir magna doctrina & plurimo rerũ vſu. nam & à philoſophia, arte Medica atq; Aſtrologorum ſcientia præclarè inſtructus, & Latinè atq; Græcè inſigniter doctus erat: is igitur curã ſe egiſſe ægri cuiuſdam affirmabat, qui diuturno atq; intolerabili capitis dolore adeò fuiſſet excruciatus, vt dies noctesq; nullam prorſus quietis caperet partem. Interrogatus aut ipſe, aut qui ei tum miniſtrabãt, quid ſibi præcipuè doleret? Capitis continuo cruciatu ſe confici aiebat, quem ſibi Mori eſu contraxiſſet. Nulli operæ tum parcens Medicus, omnes adhibuit machinas, nihil intentatum reliquit, imò vero & ſuis ipſe ſumptibus medicinam pauperi ægroto comparauit, vt quoquo modo poſſet, languenti opem auxiliumq; ferret, ſibiq; ampliſsimam inde mercedem quæreret, gloriam. Sed in tam dubio atque deſperato caſu, omnẽ operam ludos

fecit,

 100

fecit, nulla quæ ſanaret medicina, tanto malo reperta fuit, æger perpetuis doloribus, ijsq́ꝫ acerbiſsimis ſuperatus vitam morte commutauit. Hic prædictus doctor Iohannes Pfeil, homo induſtrius & fidelis medicus, cũ arderet deſiderio cognoſcendæ cauſæ tanti cruciatus, quò faciliùs & rectiùs opitulari alijs ſimili in caſu poſſet, à defuncti cognatis precario impetrat, vt diſſecare ſibi caput mortui liceret. Erat enim inter cætera dona quibus clarebat, etiam Anatomes egregiè peritus. Quod cum feciſſet, in capitis aperti cerebro lapidem reperit magnitudine & forma Mori, colore autem quaſi pullo aut cinereo, quem deinceps pro ſingulari miraculo multis oſtendit. Diſcipuli & auditores huius viri inter cęteros fuerũt præcipui illi & præſtantes viri, D. Vdalricus Stendlerus phyſicus Labacenſis, D. Iohannes Sprembergius phyſicus medicus Vratiſlauienſis, D.

Matthias Cornax, Cæſareæ maieſtatis medicus Viennæ, D. Vvolfgangus Meurerus philoſophiæ & medicinæ profeſſor in Academia Lipſenſi, vir pietate & doctrina ſingulari, & artis Medicæ peritiſsimus, tunc temporis omnes artium & philoſophiæ Magiſtri. Non multò poſt idem D. Iohannes Pfeil Lipſia in aulam accitus fuit à duce Saxoniæ Mauritio, cuius corporis curam egit, donec anno 1544. Lipſię calculi doloribus confectus è vita diſceſsit.

CALCVLI IN TONſillis faucium.

II.

VT mirum eſt atq; rarum in cerebro humano lapides naſci: ita non minus fortaſſę admirationis habebit, quod in tonſillis, ſiue faucium glandulis (quas à ſimilitudine Amygdalas dicimus, quarum munus eſt hu-

humore ex cerebro in χοάνας deſtillante, ſaliuam vocant, fauces ipſas & larynga linguamq́ꝫ, atq́ꝫ adeò omnem concauitatem œſophagi ad orificiũ vſq́ꝫ ventriculi irrigare) calculi quoque generentur, de quibus vir clariſſimus doctor Iohannes Langius, illuſtriſsimorum principum comitũ Palatinorũ medicus, ſecundo libro ſuarum Epiſtolarum medicinalium ſcribens: Curaſſe ſe, inquit, canonicum Ratiſponenſem nobilẽ de Sparneck, qui ob lapidem in tonſillarum faucium abſceſſu concretum continua afflictus ſit tuſsi, quo emollito humore, oborta ex deſtillatione valida tuſſi, calculum gypſeum excreuerit, ſimillimũ tophis qui intra digitorum articulos chiragra laborantibus accreſcere ex pituita ſolent. Quomodo autem quibusq́ꝫ medicamentis atque medijs id factum ſit, ibidem exponit.

LAPIS IN TVMORE *ſub lingua concretus.*

III.

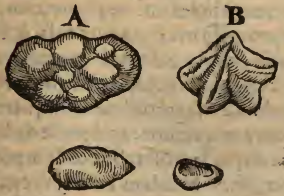

TOrgæ in aula principis electoris Iohannis Friderici vera laude Religionis illuſtriſsimi, tibicen erat, quo buccinatore nonnunquam princeps vtebatur, in eo ſtudio cum ingenio nec ſine induſtria verſatus, Iohannem Steidelium vocabant. Huic tuberculum ſub lingua ſurgit duriuſculum & diuturnũ, ſed doloris prorſus expers: quod ipſe & quos conſulebat, ex flatu vehementi ſic intumuiſſe opinabantur. Sed cum paulatim accreſceret, & buccinanti impedimẽto eſſe cœpiſſet, à chirurgis conſilium petit, qui malagmatis foris appoſitis,

102

intus autem gargariſationibus tumore mollito, ſaniem tuberculum illud facere cogunt: quod dum ictu aperiretur, exprimereturq́, iuxta pus durus quidam lapillus exilit, qui etiamnũ penes me eſt, vt bina piſa magnus, tereſq́, cum areſacta atq́ excorticata lauri bacca ſimilitudinem habens, colore ſpadiceus & iuſtæ grauitatis. Vulnus deinde ſanatum integrè fuit, & tumor euanuit, nec tibia canenti amplius moleſtè obſtitit,

CALCVLI PVLMONVM. IIII.

A.

Calculus à Valopio repertus.

B.

Calculus, cuius Paulus Aegineta meminit.

QVòd in pulmonibus calculi nó aliter atq; in renibus aut veſica gignantur, nó ſemel ab induſtrijs Medicis compertum atq; deprehenſum eſt, vt ex longè clariſsimi atq; perantiqui Medici Pauli Aeginetæ cómentariorum lib.3. cap.31. apparet, cuius verba ſubijcère libuit: Expertum certè mihi, inquit, aliquem ex ijs qui ſanguinem è pulmone reijciunt, temporis proceſſu maxima cum tuſsi & ſanguinis copia calculos quatuor aut quinq; expuiſſe, aſperos tribulorum modò, ad magnitudinem ſiliquarum trium aut quatuor: ac deinde dolore leuatũ, paulo pòſt tabe conſumptum interijſſe. Similem caſum recenſet etiam Alexãder Trallianus lib.5.cap.

4.ſe

103

4. ſe virum vidiſſe, qui cum tuſsi ſicca vſq; ad tabem maceraretur, eiq; diætã frugi ex humectantibus & temperamento leniter frigidis indixiſſet, tandem oborta tuſsi, ex pulmone lapidẽ quidem durum, exquiſitè tamen leuem, eructârit, qui pauimento illiſus reſiliret: vnde patiẽs tuſsi leuatus eſt.

Anno 1561. Gabriel Valopius vir pręclarè doctus, & Anatomes omniũ qui tum in Italia claruerunt, peritiſsimus, quibuſdam amicis ſuis morem gerens, in celeberrima ſchola Patauina, iuuenis cuiuſdam viri corpus ſecuit: qui aduerſa valetudine diuturna vſus, tabe paulatim cõſumebatur, de anhelo pectore, & quotidiana tuſsi præcipuè querens, donec tandẽ placidè ex hac vita migrauit. In eius pulmone Valopius quatuor lapides offendit, nullum faba maiuſcula minorem, latos nonnihil & tuberoſos, cinereos & ſubduros.

LAPILLI IN HEPATIS *ſubſtantia coagulati.*

V.

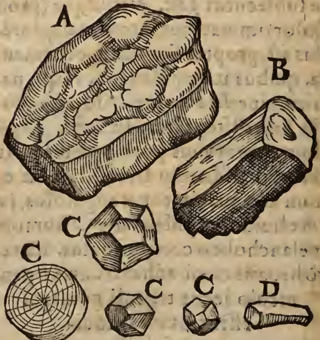
VT à Peucero Philippi Melanchthonis genero (viro illuſtri doctrina, perito rerum & exemplorum omnisq́ vetuſtatis, quo cum mihi vetus & iucunda neceſsitudo intercedit) accipio, vtq́ idem in Commentario ſuo de Diuinationum generibus memorat, tres lapides reperti fuerunt in hepate Hieronymi Scribæ iuuenis Norici mirè ſtudioſi, docti atq́ periti, quondã Valerij Cordi comitis per

Ger-

Germaniam & Italiam, amicorumq́ ipſius quos coluit intimi, qui Cordũ florente ætate Romæ extinctum, Pariſijs anno 1547. nõ multò pòſt morte ſubſecutus fuit. Vtriuſque (proh dolor) immaturus interitus deplorãdus eſt, propter ſingularia ornamenta, quibus ita eminebant, vt qui patriæ vniuerſæ emolumento atq; gloriæ ſuperſtites futuri fuiſſent. Lapidum eorum vnus præcipuæ magnitudinis, dimidiatum ferè columbæ ouum adæquauit, totus anguloſus, colore liuido, ex phlegmate & humore melancholico conglutinatus. Ita verò hepatis carni adhæſerunt, vt panniculo iecur tegenti contigui eſſent, omnes modicè ſolidi.

CALCVLI IN FOLLICVlo fellis generati.

VI.

A.

Calculus exciſus à Valopio inter alios 123.

B.

Calculus Friderici III. electoris Saxoniæ.

Lapides

C.

Lapides Badehornij.

D.

Lapis per medium fractus.

NOn ſecus atque in pulmonibus phlegma, ita quoque flaua bilis prius hepatis calore aduſta, poſtea in lapidis formam in fellis folliculo concreſcit, vnde eos eximi ante experientia probauimus, ſed ex illis ipſis lapillis bilis receptaculo inhęrentibus magnas obſtructiones in vaſis, multaq́ violenta ſymptomata conſequi non minus compertum eſt: in quibus vel peritiſsimi medici ætate prouecta hęrere atq; impediri queant, ambigentes nimirum vnde tam ancipites ęgrotationes & accidentia ita varia exiſtant. Atq; vſu attentioribus medicis inter ſecandum corpora humana veniſſe audiuimus, non duos ſolùm aut tres, verùm aliquãdo centenos quoq; in eodem receptaculo tales calculos

vt repererint. Vtinam ſæpe multúmq; in dubijs præſertim ac periculoſis caſibus, ſimiliter fieret, atq; ab extinctorum cognatis precibus obtineretur ſecare corpora vt integrum eſſet, non dubito eiuſmodi ſæpe res oblatũ iri, quæ vſu notatuq; vtiles atque dignæ forent.

Qui in fellis receptaculo fiunt lapilli, magnitudine lentes, piſa, fabas, auellanas, aut digitorũ articulos, vel iuglandes etiã adæquant: forma partim rotũdi, partim anguloſi: ijq; aut pentagoni, aut heptagoni, aut octagoni, aut plurium etiam angulorũ: quo enim plures ſimul reperiuntur, eo magis ſunt anguloſi: oẽs vt tophi leues, colore ad flauum accedẽte, qui cum ipſis augeſcentibus paulatim in croceum mutatur, modicè ſolidi: fracti, intus ſubpunicei apparent, pleni anguſtis circulis ſeinuicẽ ambientibus, ita vt videre ſit cuiuis ſaltẽ obiter aduertenti, quomodo lenta & viſcoſa

bilis

bilis à centro aduſque ſuperficiem ſenſim adhæreſcens accreuerit, & hepatis feruore in eam ſoliditatem durata fuerit.

Eximij atque clariſsimi viri D. Badehorni Iuriſconſulti, hodie cóſulis Lipſenſis, frater (cui Materno nomen, quo ego familiariſsimè vſus fui) ſummo ingenio adoleſcés, (forma ac ſpecie liberali, animo læto atque alacri, in omnibus rebus comis & perquàm humanus, moribus quoque compoſitis & temperatis) in Italiam ſtudiorū cauſa proficiſcitur, indeque domum reuerſus, queri ſenſim de ſtomachi & hypochondrij dextri torſionibus, nec non de nauſeæ moleſtia cœpit. Erat enim ἄτροφος, & aluo ſemper ſtrictiore, quæ ſymptomata ſomno ipſum priuabant, vnde & membrorum corporis laſsitudinem, & mœrorem, & melãcholicas affectiones, tabé quoque conſequi neceſſe fuit: quibus malis miſer tantiſper infeſtabatur, donec

& dolore & mœſtitia leniter emarce-
ſceret. Multifaria remedia plurimo-
rum doctorum conſilio adhibuit, ve-
rum fruſtra, quod ægritudinis ratio-
nem rectè videret nemo. Plures ex me
dicis quibus tum vtebatur, & cogna-
tis ſuis, arbitrabantur ipſum in Italia
φίλτρον hauſiſſe. Cum igitur in vera
inuocatione filij Dei deceſsiſſet, ma-
gnitudine dolorum fractus, quod fa-
ctum fuit anno 1551. ætatis autem
ſuæ 29. corpus defuncti permiſſu fra-
tris ſectum, membris intus omnibus
ſaluis atq; integris: corde ſaltem mo-
dicè tabido fuit. Vbi verò fellis veſica
aperta, intus 22. calculi, quaſi ſublu-
tei, magnitudine diſpari reperti fuê-
re, quorum minimi piſis minutis, ma-
ximi modicis fabis reſponderunt. O-
mnes quinq;, ſeptẽ, octo aut plurium
etiam angulorum.

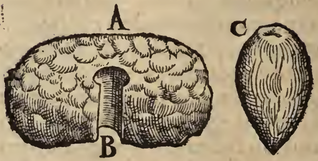
Paris formæ, ſed numero plures cal
culi è fellis veſica Chriſtiani regis Da-
niæ vita defuncti, exciſi dicuntur. Is
diem

diem ſuum obijt anno Salutis inſtauratæ, Milleſimo, quingenteſimo, & quinquageſimonono. Sed raræ magnitudinis lapis in eadem cyſti memorandi principis Friderici tertij cognomento Prudentis (cuius paulò pòſt vbi de veſicæ, quæ vrinæ receptaculũ eſt, lapillis egero, mẽtio fiet) perueſtigatus fuit, forma quadrangula, articuli granditate, ſed colore aliorum diſſimilis, quaſi ad praſinum accedente.

Hoc duplo maiorem nobiliſsimus Anatomicus Gabriel Valopius in poſtrema ſua Anatome, quã paulò ante obitum Anno 1562. in celebri Academia Patauina abſoluit, è felle viri cuiuſdam inter cæteros, quorum centum & viginti tres numerati fuere, exemit, inſtar ſemioui gallinacei, grandiuſculum, latiorem quàm rotũdiorẽ, digitum vnũ craſſum, multiſq; tuberculis aſperũ, vt tophus leuẽ, & luteũ: reliqui, modicas fabas: minimi atq; plurimi, piſa quãtitate retulerũt.

CALCVLI RENVM.

VII.

A.

Calculus Friderici III. electoris Saxoniæ.

B.

Foramen eroſum, quod vrina perfluxit.

C.

Calculus Amygdalinus.

LIcet non modò vſitatum, ſed & quotidianum ſit, arenulas & calculos intra renes reperire, ibidem natos & adauctos, magnos & paruos, duros & læues: forma diuerſos, oblógos, acuminatos, latos, anguloſos, ro-

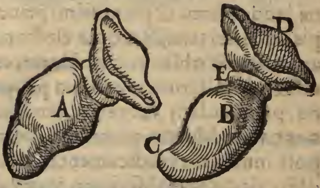
tun-

cundos,planos,coloribus albos, pullos, flauos, fuluos, ſpadiceos & nigros,vt depingi nullo modo poſsint: tamen hoſce duos lapides, ob ſingularem quandam granditatem & formam adijcere volui. Alter & maior quidem (vt deinceps in deſcriptione lapidum veſicæ dicetur) è dextro rene laudatiſsimi & pientiſsimi principis Friderici tertij, Saxoniæ electoris, aperto poſt obitũ eius cadauere, exciſus fuit. Alterum cuiuſdam pauperis, pannicularij vxorem viginti annos natam, Miſenæ excreuiſſe cõſtat, poſt innumera medicamenta, tanta difficultate, vt in diſcrimen vitæ veniret. Equidem ſimiles dolores, quod fateor, ante nõ vidi. nam ſex totos dies cruciatus enitẽdo perpeſſa fuit adeò ſæuos, vt ei crus dextrum ſtupore penitus rigeſceret, & denigraretur, donec lapidem peperiſſet magnitudine, forma atque colore amygdalæ ita ſimilem, vt amygdalis permixtus ab ijſ-

dem internoſci repentino aſpectu vix poſsit.

CALCVLI IN VESICA
hominis durati.

VIII.

A.
Dextrum latus calculi.
B.
Siniſtrum latus.
C.
Cuſpis in meatum vrinalem porrecta.
D.
Pars latior in veſica.

Me-

E.

Medium calculi, quod veſicæ orificium amplexũ fuit, & exitum vrinæ prohibuit.

NOn ſecus atq; de renum lapillis dictum eſt, in veſica quæ vrinam excipit, lapilli concreſcunt, nec minùs varij forma, quantitate atq; colore: niſi quod veſicę calculi apud quoſdam præcipuæ cuiuſdam magnitudinis & duritiæ eſſe ſolent, vel tantæ, vt nec medicamẽtis atteri expelliq́;, nec inſtrumentorum vſu frangi eximiq́; iam † cæſis queant: ſed neceſſe ſit, qui † *inciſis veſicis* ſic infeſtantur, quod ipſe perturbato animo non ſemel expertus ſui, mole dolorum ſuperatos oppreſſosq́;, inter infandos cruciatus miſerè oppetere. Equidem, quæ mea eſt opinio, nullam acerbiorem homini mortem accidere poſſe puto ea ipſa, quam calculi inferunt tormenta, vbi quis membris omnibus ſaluis viribusq́; integris violento impetu adigitur, vt animàm

indignè exhalet : id quod Friderico III. Saxoniæ electori primo, pietate, ſtudio pacis, multisq́ virtutibus memorando (qui Anno 1 5 9 3. die 27. Ianuarij in lucem fuit editus) euenit. Is enim pius & ſapiens princeps, cum è terra ſancta (in quam profectus fuerat, vt veſtigia cerneret, in quibus filius Dei ambulauit, docuit, ſigna fecit, & totius mundi peccata ſua morte perſoluit) domum ad ſuos fœliciter & incolumis redijſſet, quod fuit anno 1 4 9 4. deinceps celeberrimá Academiam Vitebergicam inſtituit, anno 1 5 0 2. accitis vndiq; magno labore impendioq́; viris doctis, ſapiẽtibus, omnium linguarum atq; doctrinarum peritiſsimis, quos & honore & beneuolentia proſecutus fuit, & liberaliſsimis ſtipendijs è fiſci proprij facultatibus affecit, quibus etiamnũ illorum ſucceſſores vtuntur, fruuntur. Hoc ſalutari præſide vera religionis doctrina à ſordibus monachorũ

110
repurgata atq; illuſtrata per virum ex cellentem ac verè diuinum, Martinũ Lutherum innoteſcere & propagari cœpit, anno à Chriſto nato 1517. pro quo ſummo beneficio Deo ſempiternas gratias agere omnes debemus, q̃ nos ex Papiſticis tenebris clementer eripuit, atq; ex faſcino ſuperſtitionũ & falſarum opinionum laqueis explicatos, reduxit ad lucem doctrinæ purioris, & agnitionem veram mediatoris Ieſu Chriſti, cuius nomen iam penè deleuerat obliuio. Hic idem princeps poſtea propter opinionem ingenij, ſapientiæ, grauitatis ac fortitudinis, à ſacro Romano imperio magna conſenſione Imperator electus fuit, anno 1519. Verùm magno animo, vt ſapiens princeps, multis in medium adductis grauibus rationibus, imperium ad ſe delatum recuſauit, haud parem ſe exiſtimans tantæ maieſtati tantoq; oneri perferundo, ſuoq; ſuffragio Carolum Auſtriæ archiducem

&Hiſpaniarum regem potentiſsimũ deſignauit, & oblatã eo nomine magnam pecuniæ vim à Caroli legatis reiecit. Ab huius igitur Chriſtianiſſimi principis occaſu, qui incidit in annũ 1525. diem Maij quintum, cum eius corpus ſectũ, exemptis inteſtinis aromatis ad ſepulturam inter principes more vſitato conditetur, quidam Iohannes Trautemanus, quo princeps chirurgo fuerat vſus, veſicam incidẽs, in eius orificio lapidem offendit grandem, cuſpide in ceruicem, qua vrinæ meatus patet, porrecta, latiore parte in veſica hærente.

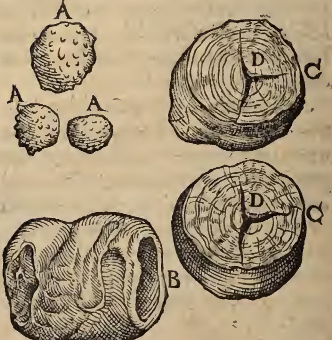
Eum lapidem ab hæredibus Trautemani, quorum ſuperſtites ſunt quatuor, viri boni precario accepi, data fide de reſtituendo. Cuius proplaſticen, dilecte Geſnere, ad veram imaginem ſummo ſtudio exactè fuſam è gypſo, tibi inter cæteros calculorum typos tranſmitto, quo accuratius miram huius lapidis formam, qui tantum

tum principem interemit,conſiderare poſsis. Sed idem chirurgus fellis receptaculo alium calculum exemit, vt vir clariſsimus dominus Peucerus mihi ſignificauit, quem manibus ſuis ſeſe contrectaſſe aiebat, praſino colore,forma quadrangulum,magnitudinis vnius articuli.

Inde & renes ſecti fuêre, atq; è dextri lacuna alius quidam lapillus euulſus fuit duorum articulorum magnitudine, ſubrutilo colore, circumcirca vno in loco circulari ambitu medicamentorum λιθοθρυπτικῶν acredine attritus eroſusq; qua vrina perfluxit.

CALCVLI IN INTESTI- *nis generati.*

I X.

A.

Calculi Mauritij à Thimen, quales ſingu lis menſibus ſine dolore excernit.

B.

Lapis integer M. Balthaſaris Arnoldi.

Lapis

C C.

Lapis per medium ſectus.

D D.

Foramen triquetrum.

QVòd calculi inter inteſtina quoque humana parui & magni fiant, exemplis affirmare poſſum. Sed multi homines iam concretos in viſceribus ſuis, ne ſenſu quidem percipiunt, nec doloribus infeſtantur, niſi cum anguloſi & aſperi per ſedes eijciuntur. Alij maximis vellicationibus torquentur, tantiſper dum lapides immorantur, & cum exitum denique petunt.

Eſt inter alios in hac noſtra diœceſi vir nobilis, Mauritiũ à Thimen vocant, proceritate & robore corporis conſpicuus, πληθωρικὸς etiam & bene coloratus. Eius prædium non plus vno miliari Vitéberga abeſt. Huius inteſtina multos per annum calculos faciunt: quorum ſingulis menſibus, vl-

timo quadrante, aliquos abſq; moleſtia eijcit, niſi cum teneſmo laborat, & lapilli aſperitate † ἀπευθυσμένον ἔντερον penetrando rodunt, aliàs maiores, aliàs minores piſis, partim rotundi, partim oblongi & aſperitatis aliquid habentes. Nonnunquam ex arenulis conglobati conglutinatíque cernuntur velut Ammonites, coloribus fului, mediocris duritiæ, ſed leuiores: quod indicium eſt, magna ex parte ex flaua bile, phlegmate admixto, coaluiſſe.

† *rectum inteſtinũ*

Sed & Torgæ vbi ego nunc vitam ago, & Medici officio fungor, eſt vir pius & doctus, ætate grandis (iam enim duodecimum climacterem agit) cui nomen magiſtro Balthaſari Arnoldo, qui in hoc oppido annos continuos 42. munus docendi in Eccleſia ſuſtinuit: quo, præterito primũ anno, ſe abdicauit. Hic inde vſq; à pueris colicas paſsiones tolerauit ita magnas, vt vita ipſius non ſemel in per-

ditis & deſperatis fuerit habita. Anno demum Milleſimo, quingenteſimo, quadrageſimo octauo, hũc grandem lapidem per longanonem eliſit, cuius formam & magnitudinem hîc depictã addidi. Eſt enim figura quaſi tereti, duobus articulis anterioribus pollicaribus coniunctis magnitudine non abſimilis, baſi vtraq; nonnihil ſinuoſa aut cõcaua, ad modum cotylarum aut ſinuum in oſsibus, quibus capita aliorum oſsium inſeruntur, venulis albis & luteis in colore ſpadiceo diſcurrentibus, foris læuis ſeu glaber, vetuſti alicuius luti ſpecie. Sinus autem iſti, ſummus & imus, nõ aliter apparent ac ſi alij eiuſdem formæ lapides illis inſerti contiguiq; fuiſſent, ſicut bonus ſenex ipſe ait, credere ſe, ſi obſeruatum fuiſſet, pro magnitudine dolorum quos inter ſedes ſubinde pertuliſſet, plures eiuſmodi calculos cum excremẽtis egeſtos fuiſſe: ac ne hunc quidem agnitum fuiſ-

ſe,niſi tranſuerſus per rectum inteſtinum deſidendo tantos cruciatus pe-peperiſſet,vt hærens difficulter extrahi potuiſſet. Fractus per medium pallido eſt colore,& mollior tactu quàm foris:plenus circulorum,è quibus videre eſt,vt indies ex adhæreſcēte materia concreuerit.Sed & foramen triquetrum hoc modo diſſectus oſtendit,non penetrans, ſed fiſſuræ ſpeciem habens. Sed vt formam mirabilem huius lapidis coràm melius aſpicere queas,amicorum omnium intime Geſnere, quàm ex data pictura, ideo fuſum ex gypſo & coloribus ſuis tinctum repræſento, ſiquidem veri lapidis mittendi poteſtas mihi fuit denegata. Porrò hoc liberatus pondere pius & emeritus ſenex,nullis hucuſque colicis torminibus cruciatus fuit.

Similiter quoque (vt à viro docto & perito medico D. doctore Iohãne Brambachio Dreſdēſi, affini meo,

co-

cognoui, quem ego fraterno amore amplector) poſt meum ex Italia reditum in Germaniam, lapis per ſeceſſum egeſtus fuit magnitudine oui, à præſtantiſsimo medico D. Frizemelica: quo nos præceptore Paduæ, vt alijs clariſsimis viris, Iohanne Baptiſta Montano, D. Francazano, D. Bellocato, D. Lando, biennio vtebamur. Is quoq; magnis cruciatibus colicis aſſiduè diſcruciabatur.

CALCVLVS IN STEAtomate cruris condenſatus.

X.

IN electoris Saxoniæ principatu alius quidam nobilis eſt patria Mar-

chita, nomine Ioachimus Kobel, præfecturæ Schvvenicenſis præſes, militiæ peritus, cui in ſiniſtro crure ſteatωma enatum, vltra annum durauit, gallinacei oui magnitudine: quod cũ ei nihil impedimenti inter ambulandum afferret, nec doleret etiam, incidi noluit, ſed ita reliquit. Sed cum aliquando in equeſtri certamine ex incuria id grauiter offendiſſet, vt immodicè intumeſceret & inflammaretur, dolores acciderunt acerbiſsimi, donec tandem concepta ſanie apertus tumor fuit: in quo lapis auellanæ magnitudine apparuit, anguloſus, rotundus tamen, & ſpadiceus, quo exempto vnà cum pellicula qua continebantur humor ſanieſq́, tumor ſubſedit, & vulnus perfectè concreuit.

CAL-

CALCVLI IN vulneribus.

X I.

A.

Calculus pueri tredecim annorũ.

B.

Pars latior intra veſicam, indies augeſcens.

C.

Pars in vulnere cæſo.

A. A. A.

Subſtantia cutis & carnis vſtulata à puluere, ambiẽs materiem calculoſam.

B.

Materia in calculũ durata.

C.

Meatus quem vrina perfluxit.

† *interaneis ſeu viſcerib.*

QVemadmodũ exemplis oſtendi lapides in hominũ † σπλάγχνοις generari, ita externis quoque membris corporis humani ſauciatis exulceratísve calculos innaſci compertum habeo : cuius experientiæ duo exempla ſubijcio.

Cervvici, quod oppidum eſt ditionis ducum Anhaltinorum magna laude pietatis illuſtrium, puer quidam lithiaſi affectus tredecim annorum, ab ignaro quodam atque imperitò lithotomo cæſus fuit, cui poſtea incuria atque negligentia artificis meatus in veſicæ inciſura remanſit, quà vrina ſine intermiſsione ſtillauit, deſerto canali quem natura deſtinauit. Hoc cum ad longum tempus duraret, circa eum meatum glutinoſus quidam coacervatur humor, qui paulatim in lapidis cinerei duriciem coaleſcit, & nouas, imò maiores veſicæ diſtenſiones & cruciatus acerbiores, ratione obſtructi foraminis, qua vrina ante

percolabatur, affert, quàm ex priore calculo perceperat. Nec remoueri nonuum hoc malum aliter potuit, quàm noua veſicæ inciſione. Iam enim calculus magnitudinem, cuius hîc picturam damus, contraxerat. Quod cum factum per peritum quendam & exercitatum artificem, & lapis denuò exemptus eſſet, plaga rectè coaluit, puer ipſe alacer & ad quæuis expeditus, nulla amplius moleſtia, nulla difficultate premitur aut infeſtatur.

Anno 1 5 5 8. cum Hiſpaniarum rex Philippus regi Galliæ bellum intuliſſet, duo nobiles ex Marchia qui eius militiæ ſocij erant, & ſtipendia ſub rege Philippo merebãt, cum iam in itinere cum alijs compluribus eſſent, fortè fortuna coorta inter ipſos diſſenſione cógrediuntur. In quo certamine is, cui à Kalckreut nomen eſt, alterum Conradum à Bernheim infeſtiſsimè adoriens bombardæ ictu petit. Verùm globus crumenæ lamina

† *puluerẽ bombar- dicũ ger.* ex chalybe obductę, in qua ictus † pulueris & pilarum gerebat, caſu illiſus; à latere eius reſilit: & palmi infra vmbilicũ ſpacio intra corpus penetrans, veſicã homini traijcit, in eâdem ſubſidens, impetu eius ex primo afflictu fracto. Hoc accepto ictu, equo decidit, & à ſatellitibus ſubleuatus, Lipſiã ad chirurgos exanimis reducitur: qui dum vulnus ei obligant, animaduerterunt veſicam ſphærula ſauciatam eſſe. Ibi deſperantes obligato valedixerunt, omni curationis ſtudio abiecto: nemo enim tantum ſibi ſumere voluit, vt plagam veſicæ inflictam ſanaret, quam ex Hippocratis Aphoriſmorũ libro ſeptimo, aphoriſmo decimoquinto, inſanabilem & mortiferam eſſe didicerant: cui tamen Galenus in commentario ſupra eundem aduerſatur. Sic igitur derelictus, omniq; cura deſtitutus ſaucius, accitis miniſtris ſuis domũ ſe reportari expetit aut viuum aut mortuũ. quod cum face-

facerent ſatellites, & iam Torgam Li pſia aduexiſſent, æger cupidus vitæ, chirurgum oppidi peritiſsimum Leonhardum Vvolcium, & me quoque precibus accerſit. At primùm rem omnem vt accidiſſet, prolixè nobis receſet, deinde gemebundus opem noſtram implorãs, obſecrare ſe ait vt deſertum ab omnibus noſtra beneuolẽtia complecteremur, & curandũ ſuſciperemus. Chirurgus itaque laxatis ligamentis, & cognito vulneris periculo, mox vitam ſimul atque curationem denegat deſperato. Tandem mea interceſsione motus, cum pollicerer meam quoque operã ac fidem coniuncturum, ſuſcipit & religat ſummo ſtudio. Ibi tum hebdomadas vndecim vrina non canalem perfluxit ordinatum, ſed per plagam manauit: per eam autem omnis ſubſtantia cutis carnisq́ vſtulata ab ictu erat, eiq́ materies quædam glutinoſa ex acredine lotij ſanieq́ circumcirca adhæ-

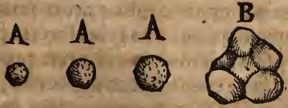
reſcens,in lapidis ſoliditatem obduruerat, ita tamen vt vrinæ meatus de die in diem exiguus patêret, qua ſtillaret, donec elapſis quinque ab ictu ſeptimanis,ſubſtantia ea vſtulata,putredine ſenſim laxata,vnà cum calculo accreto, à chirurgo inſtrumento extracta fuit,& vrina iam immediatè, vulnus permanauit. Porrò ſubſtantia ſoluta & exempta, ambuſtæ & lentæ admodum cuti perſimilis erat,duarum ſtipularum craſsitie, digiti tranſuerſi latitudine, lapidoſam eam materiam ambiens, qua vrina exitum habuerat: quæ quidem tophos, qui in thermis congelantur, ferè ſuperabat firmitate,colore cinereo, tactu aſpera vt è groſsis arenulis conglutinata. Sic igitur ampliato meatu,& purgata veſica liberataq; à reliquis ſordibus, calculis,viſcoſitate,ſanie, & alijs quæ de globo bombardico, lotij acrimonia conſumpto ſupererant, & orificium veſicæ obſtruxerant, vulnus ſa-

nari

nari ritè (Deo auxiliante) cœpit: idq́ tam breui tempore penitus adeò coaluit, vt nec ambulanti, nec equitanti, nec curru vecto, impedimento moleſtiæúe eſſet. Poſt hæc vxorem duxit nobilis, & in hunc vſq́ diem valetudine eſt commoda & firma.

CALCVLI IN EXTREMItatibus digitorum.

XII.

A.
Calculi Rochlicenſis.
B.
Calculi Trebinenſis.

ROchlicij, quod Miſenæ oppidũ eſt, ciuis quidam habitauit ho-

neſtus & pius: qui ibidem ſeptuagenarius vitam finiuit, magnis doloribus confectus. nomen illi Iohannes, cognomen Oberndorffero fuit. Totos enim annos viginti dolore artuũ miſerè cruciatus fuit, reꝗ impari, vnà cum ætate nimirum morboꝗ augeſcente: nec continuo, ſed per interualla redeunte. Morbus, vt ſolet, pedes primùm, inde manus brachiaꝗ, tandem humeros quoque & ſpinã dorſi occupauit, donec progreſſu temporis omnes corporis artus inuaſit, quos ſi quando vna vice furẽter perrepſerat omnes, quod ætate prouecto ſæpe eueniebat, in digitorum, pedum manuumꝗ extremitates deuolutus deſinebat, vbi dolor conquieſcebat paululum. Tum enim puſtulæ ijs locis ſurgebant, primum glaucæ, deinde maturato pure flauæ: quæ ruptæ aut acuictæ magis etiam dolebant ante afflicto, quàm vbi impunctæ relinquebantur. Sic igitur ſtantibus

tibus tuberculis, materia intus ardore exiccata vſtulataq́; nouaculis ſuccreſcebat: cui præciſe vomicę iſtę, dolore iam intus ſedato, lapillos in ſe continebant duriuſculos, colore cinereo nigriores: grano piperis paucos maiores: minores, plurimos.

Trebinæ in Marchia, alius etiam domicilium habet Iohannes Schuneman, ætate quidem grauis, ſed corpore adhuc firmo & obeſo, qui arthritide ſimiliter valde infeſtatur anniuerſaria. Quoties verò cruciatus, omnes corporis articulos permearunt, in vtriuſque pedis pollice vomicæ enaſcuntur, iuglandibus non minores, ſed doloris ardentiſsimi: quo mitigato conflacceſcunt rurſum, ſanie intus areſcente. Vbi igitur puſtularum doloribus iam leuatum ſe ſentit, incidi eas patitur: tum calculi eruuntur ſubrubri, piſorum aut fabarum etiam magnitudinem habentes, & tuberoſi, quibus ſemel liberatus

nouos timet ardores, donec tandem interimant quod ſæpe ex animo optat & expetit.

Sic igitur habes, omnium dilectiſsime Geſnere, duodena genera calculorum mihi quidem cognitorum, qui intra hominum viſcera, & in extremis corporis membris reperiuntur. Etſi verò, quæ tua eſt excellens eruditio, harum rerum longè peritior es, quàm meæ deſcriptiones conſequi poſſunt, tamen vehementer oro, eo animo accipere haſce parum quidem eruditas, ſed bono ſtudio collectas obſeruationes velis, quo ego eas ad te mitto, indeq; propenſam meam erga te voluntatem expoſitumque animum animaduertere. Aeternus Deus pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, cui te committo, ſuperſtitem in multa prouehat ſecula propter filium mediatorem, & Spiritu ſancto ſuo vegetet & corroboret: faciatque vt labores tui acres & indefeſſi, vt hactenus extiterunt, deinceps quoque vtiles & ſalutares ſint Eccleſiæ, Rebus

bus publicis, tibique, tuiſque. Vale vir eximie, meque (vt cœpiſti) amare perge. Data Torgæ, vigeſimoprimo Aprilis, eo die quo (Anno 1 5 1 8.) Dreſdæ natus ſum, Anno Milleſimo, quingenteſimo, ſexageſimo quarto.

Libelli De calculis in corpore humano, finis.

3
121

DE METALLICIS

REBVS AC NOMINIBVS OBSERVATIONES VARIAE

& eruditæ, ex ſchedis Georgij Fabricij: quibus ea potiſsimùm explicantur, quæ Georgius Agricola præterijt.

TIGVRI M.D.LXVI.

GEORGII FABRICII *Obſeruationum Metallicarum libri capita.*

I.	Aurum.
II.	Argentum.
III.	Argentum viuum.
IIII.	Aes.
V.	Plumbum candidum.
VI.	Plumbum cinereum.
VII.	Plumbum nigrum.
VIII.	Ferrum.
IX.	Stibi.
X.	Sterile nitidum.
XI.	Pyrites.

D. IOHANNI KENTMANO MEDICO Torgano, viro ornatiſsimo, Iacobus Fabricius Chemnicenſis, S.

QVO plura de tuo rerum Metallicarũ theſauro audiueram, eò cupidius te nuper Torgæ conueni, maioreq́; illum cum delectatione ſum contemplatus. Et eſt ſanè Dei conditoris beneficium ingens, dignaq́; admiratione conſideratio, tantam rerum pulcherrimarum copiam & varietatem in terra generari, atque inde ad hominum non ſolum voluptatem, ſed etiam vtilitatem erui. Itaq; vt maximopere tum afficiebar tui theſauri inſpectione, ita nunc mirificè mihi placuit index numeroſiſsimus, quem ex rebus ipſis præſentibus collegiſti. ſtudium enim tuum in primis magnũ apparet, qui quaſi Bœotiam Homericam explicaſti, in harum colligendarum luſtratione, & recenſendarum ordine. Sed cum nullus ſit exercitus tantus, qui acceſſio-

ne augeri nequeat, è Georgij fratris agello quaſdam collectas copias ad te adduco: vt ſi inſtructæ atque vtiles tibi videantur, tuis coniungas, & vnà in montes Heluetios ad principem militiæ philoſophicæ Conradum Geſnerum dimittas. Tametſi enim Georgius Agricola primam & præcipuam laudem in hoc genere eſt ante alios omnes adeptus, qui pro ſua facultate, & vi ingenij excellente, tot inſtrumentis adhibitis, tot cuniculis actis, tot machinis admotis, in arcem rei Metallicæ inuaſit: tamen in hoc naturæ latiſsimè patentis campo, ſemper noui theſauri nouis exploratoribus aperiuntur, quod per hunc ipſum proditur indicem tuum: qui vt non temerè congeſtus eſt, de rebus vel ignotis vel obſcuris: ita multorum cognitionẽ iuuabit: ſed maius certè excitabit deſiderium, res tam varias & precioſas è locis diuerſis in vnam bibliothecam digeſtas, apud alios legendi, apud te ſimul inſpiciendi. Agricola igitur philoſophis credo ſatisfecit: ſed tu poſſes etiam oculos illorum paſcere. Hæ autem, quæ nunc à me ſummittuntur copiolæ, ad philologos maximè per-

pertinēt, atq;, vt puto, cùm ad intelligendum, tum ad inquirendum ſimilia proderunt ſtudioſis proprietatis, hiſtoriæ, varietatis: tametſi nonnulla etiam afferuntur, quorum cauſas inuenire atque exponere eſt peritiorum. Quicquid de his aut ipſe ſtatues pro tuo iudicio, aut delectu habito Geſnerus pronunciabit, à Georgio minimè reprahēdetur: qui hæc in magnis occupationibus ſuis, non ex profeſſo, ſed quaſi aliud agens, in chartas coniecerat, ijs præſertim annotatis, quæ præterierat Agricola. Eas chartas ego colligens, ad te mittendas exiſtimaui, quia aliquarum in tuo indice rerum habent expoſitiones. Vale. Miſenæ Hermundurorum, die ſolſtitij brumalis. M. D. LXVI.

AVrum, contra ſententiam Flacci & Pompeij à ſplendore nomen accepit. aura enim veteri verbo ſplendor eſt. Vnde Virgilius in 6.

—— *Auri per ramos aura refulſit.*

Et Horatius in Odis eâdem metaphora auram pro decore poſuit,

—— *Tua ne retardet*

Aura maritos.

Afferunt alij alias quoq; etymologias: ſed hanc vt rei conuenientem & maximè propinquam amplectimur. Medici morbo ictero ſeu arquato laborantes, ab ipſorũ cutis colore, quę flaua luridaq; eſt, ex aureo genere τοῦ χρυσοῦ γένους eſſe dicunt. Vnde nonnulli auriginem formant, vt æruginem. Color autem auri fuluus, num ſit ex terra admiſta, an ex ſucco, quàm argenti magis excocto, id philoſophis exquirendum relinquo. Interpres

Pin-

Pindari & Chymiſtæ aurum dicatum eſſe ferunt Soli. Aurum, quod ſtatim ſuum eſt, & quod obryzũ nominant, aut effoditur è terra, aut lauatur in riuulis. E terra quod effoditur, aut ſincerum eſt & ſolidum: aut ſcintillis lucentibus tinctum atq; imbutum, vt quod adhæret lapidi cæruleo in mõte Carpatho: item lapidi fiſsili. Reperitur autem in propria vena, & in ſaxis ſplendore candidis: item in pyrite proprio: aliquoties in pyrite ferri. In Hyrcania glebas maximas auro micãtes reperiri ait Marcellinus, lib. 23. & in Galicia frequenter glebas aureas aratro excindi teſtatur Iuſtinus lib. 44. quinetiam aurum terra fulgure proſciſſa detegi, ſcribit idem. In inſulis nunc Moluccis in arenis colligitur: cuius auri maſſas orbiculares tres, Georgio Saxonum duci Carolus V. dono miſit. In montibus Gilouenſibus Boëmiæ auulſam de ſilice auri maſſam pondo duodecim, & ad regem

Vinciſlaum delatam, ait Dubrauius Olomucenſis. Menander aurũ è Cilicia celebrauit: & hoſpes Cilix aureos montes pollicitus apud Terentium fuit. Arua Phœnicum aurifera ſcribit Silius. Aurum argentoſum nominatur, quod argenti colorẽ habet, quod reperitur in citeriore Pannonia, modò in pyrite ferri, modò in ſaxo proprio.

In riuulis quod lauatur, aut omnino purum eſt, quale in ſaltu Schellenbergiano vno à Chemnicio miliario inuentum fuit: aut è lapillis nigris excoquitur, idq; modò ſcintillis, modò bracteolis micat. In Luſmicio riuo Boëmiæ grana & maſſulas auri ciceris magnitudine puras repertas, quæ nulla eguerint excoctione, teſtatur Aeneas Syluius. Claudianus contra Eutropium quatuor enumerat aurifera flumina, in quibus ſe Midas rex Phrygiæ lauerit: Sangarium, vt ipſe ait, è Dindymis fluentem, vt Liuius, è

monte

monte Adoreo; Gallum, Marſyam, Mæandrum. Vult autem ſignificare, eos fluuios auri ramenta deferre. Aurum Callaicũ celebrat Martialis, Dalmaticum Silius, à Beſsis accolis foſſum diuus Paulinus, Colophonium Ariſtophanes in Cocalo. Indicũ Sophocles in Antigona: Lydium Phrygiumq; Euripides in Bacchis. Sophoclis interpres Indicum vocat ἤλεκτρον, ἀντὶ τὸ καθαρὸν: ſed aliud eſt electrum, aliud aurum obryzum. Indi ſuos metallicos, μύρμηκας appellàrunt: vnde fabulis locus datus eſt mirificis: his etiam alas affinxerũt propter aſsiduitatem laborum: & raptu fuiſſe eo potiendum narrant, quia non foderunt ſine magno precio. E Lydia pulſi metallici, venas auri in Thracia ad fluuiũ Strymonem foderunt.

E foſsili hodie optimum eſt in Europa, Pannonicum: ex eo, quod lauatur, Rhenanum. In Hiſpania tres aurum ferentes amnes, locis diuerſis no

minat Silius, Durium, Tagam, Cordubam: quibus addit Minium è recẽtioribus Ant. Nebriſſenſis. Tarnim Galliæ memorat Auſonius.

Memorabile in primis eſt, quod narrat Alexander Neapolitanus in libro 4. Dierum genialium: Certis & fide dignis authoribus ſe comperiſſe, in citeriore Germania intra Danubiũ vites exiſtere, quæ clauiculos & plerunq; candicantia folia ex puro auro germinẽt, quæ regibus & ſummis ducibus dono ſint data. Cauſam addit, cùm ibi aurifodinę ſint, ſubtus coaleſcere in radicibus aurum, & vnà ingenitum & condenſatum occulta vi & origine, dum germina emittũt vites, mirabili naturæ cõſtituto, aut decreto ſtellarum, aurum ſimul erumpere. hæc eius & ſentẽtia & verba ſunt. Quod ex naturali cauſa ſumptum, fabula inuoluit poëta doctiſsimus, qui de aureo Virgulto in luco Cumano ſcribit,

Diſco-

Diſcolor vnde auri per ramos aura refulſit.

Et addit,

——Primo auulſo non deficit alter

Aureus, & ſimili frondeſcit virga metallo.

Qua quidem re oſtendit, feracem fuiſſe terram illius metalli. Creuiſſe id aurum in arbore, poëticum eſt: per quam arborem copia ſignificatur. Sacrum fuiſſe Proſerpinæ, mythologicum eſt: quia ſub terris, aut certè (vt Plinius ait) in ſummo ceſpite, metalla inueniuntur. Aries auratus Aeætę regis Colchorum poëtis notus eſt: item aries Pelopidarum, de quo Tragicus,

—— nobile in ſtabulis pecus

Arcanus aries, ductor opulenti gregis

Huius per omne corpus effuſo coma

Dependet auro, cuius è tergo noui

Aurata reges ſceptra Tantalici gerunt.

Aurum Toloſanum, quod in eius vrbis incendio confluxit, locum prouerbio reliquit in eos, quibus infeliciter ſua rapina cedit. Aurum nunc

effoditur Engelsbergi, non procul à Reinſteino, cuius lapis ochram interdum annexam habet. Lapides, qui in ſe aurum continere feruntur, apud nos ſunt, ſchiſtos & granati: ſchiſtos copioſus in venis aliquot reperitur Annebergi & Zeblicij: granati & effodiuntur, & lauantur in agro Zebliciano. Pantarben lapidem aurum ad ſe allicere, vt magnes ferrum allicit, traditum memoriæ eſt à Philoſtrato & Zeze: aurum ipſum oſſa tibiæ accipitris attrahere, ab Aeliano. Lauatur etiam arena: eaq́ modò eſt colore nigra, vt quæ prope Sclacheuerdam reperitur, modò pyriti ſimilis. Si auro liqueſcenti gallinarum miſceātur oſſa, id in ſe conſumunt, ait Bruſonius.

Aureis compedibus vincti Darius, Cyrus Artaxerxis frater, Agrippa, Baiazethes. Auro cætera inducuntur metalla, vt argētum & æs: item ligneæ ſtatuæ deorum: item turrium & domorū tecta, vt Venetijs & Oeniponte.

Incru-

Incruſtati auro fuerũt tabulata & pa rietes & ciſtę tẽporibus Solomonis. Aureis poculis è philoſophis vſus eſt Arceſilas: aurea corona Pythagoras. Libros literis aureis ſcriptos, templis donarunt Arnulphus imperator Ratisbonenſis: Carolus Magnus Aquiſgranio: Otto Magnus Magdeburgico. Templo Mersburgico aram auream, & thecam gemmis ornatam donauit Henricus I I. imperator, vt ſcribit Ditmarus. Aureæ tabulæ altariũ Conſtantinopoli & Romæ fuerunt, & adhuc ſunt Aquiſgrani: auro inductæ, Ratisbonæ viſuntur: & in ſepulchro D. Elizabethæ Marpurgi. Aurũ exitio fuit Sicheo & Amphiarao: pœnę, Craſſo & Midæ. Romanum imperiũ auro vendidit C. Curio, auro vendibile eſſe prædixit rex Iugurtha. Vſum auri eſſe in medicinis, non ignorant eruditi. Oſiander theologus auream cathenam collo geſtauit, ne lepra inficeretur. Aurum in mare pro-

iecit Thales: in deſertis locis eo ſe exonerauit Ariſtippus: è ſua vrbe Plato id exegit legibus: tangere niſi in ſacris noluerunt monachi Franciſcani. A forma huius metalli, quicquid Græci volunt pulchrum haberi, id aureum dicunt, vt ait Homeri interpres. Vnde à pulchritudine Venus aurea: ab eiuſdem præſtantia χρυσέα ὑγίεια Pindaro: aurea mediocritas Horatio. Luna item ab aureo curru, χρυσάρματος eidem Pindaro: & Amphitrite ab aurea colo χρυσηλάκατος: & Bacchus ab ornamẽto capitis à Sophocle χρυσομίτρας. Iouem ninxiſſe auro in regiam Acriſij eſt apud Pindarum & Terẽtium. Noſtri homines vulgò loquũtur, Artem quamuis ſolum ſeu fundamentum habere auri: quia nemo eget, qui eã exercere nouit, atq; vult exercere. Aurea ſecula ſub Saturno fuiſſe, conſtanter poëtæ ſcribunt. Eloquẽtiam χρυσοῦν γάλα, hoc eſt, lac aureum vocat Nicephorus. Aurea vrna Traiani imperatoris

toris oſſa condita ſupra columnã cochlidem, tradit Eutropius. Aurea lorica indutus in Nilo perijt vnus è Ptolemæis. Nauem auream fecit Cleopatra, retibus aureis piſcatus eſt Nero. In Antiochi Soteris exercitu tantùm auri fuit, vt vel gregarij milites caligas auro figerẽt, & (vt Iuſtinus ait) proculcarent materiam. Brutus aurũ baculo incluſit, Hannibal infudit ſtatuis: ille vt tegeret ſuam ſapientiam, hic vt cælaret cupiditatem. Aquilam auream ſtatuit in veſtibulo templi Hieroſolymitani Herodes: ſibi præferri mandauit Clearchus tyrannus. Aureos lectos Orodes Parthus habuit, currum aureum Seſoſtris Aegyptius, à quatuor regibus captiuis tractum. Aurum eſſe ſanguinem hominis Græcus ſcripſit Comicus: animam hominis alteram, teſtatur quidam Iureconſultus. Aurum rerum omnium validiſsimum. nam, vt Diphilus,

Τὰ πάντα τούτῳ τέμνεται καὶ πράττεται.

Et Horatius canit,

Perrumpere amat ſaxa, potentiùs
Ictu fulmineo.

Inuehuntur in cupiditatem aurum ſodientium, Ouidius 1. Metam.

— Sed itum eſt in viſcera terræ:
Quaſq; recondiderat Stygijſq; admouerat vmbris,
Effodiuntur opes irritamenta malorum.

Item Horatius 3. Carm.

Aurum irrepertum, & ſic melius ſitum
Cùm terra cælat.

Metallicos Philippenſes in Thracia laudat diuus Paulus apoſtolus: & auri legulos (ita enim vocat) ad Danubiũ in Dacia, Paulinus Nolę epiſcop⁹.

Aurum obryzum. Fein Goldt.
Foſsile purum. Gedigen Goldt.
Argentoſum. Weiß Goldt.

Auri granà. Goldtkörner.
gleba. Goldtſteuſtein.
ramenta. Goldtzchen.
ſcintillæ lucentes. Angeſchweifft Goldt.

Auri

Auri arena: Goldtgemülle/od Goldtſchliche.

I I.

ARGENTVM.

ARgentum nomen formatum habet ex Græco ἀργύριον, quod ipſi deducunt, ἀπὸ τοῦ ἀργοῦ, quòd excellentiſsimus eius color ſit candidus, quemadmodum auri eſt fuluus. Hoc dicatum volunt Lunæ. Quod ignem non expertum & ſtatim ſuum eſt, purum putum, Gellius: merum & omni parte verũ, Pompeius appellat: quod verò excoctum purgatumq́ eſt, id pustulatum Martialis: qui etiam phialã de eiuſmodi argento factã, puſtulam felicem. Argentum autem vel effoditur, vt plerunq; : vel in fluminibus reperitur, ſed rariſsimè: nec apud nos inuentum conſtat. Flumina tamen, in quibus inueniatur in India, à Plinio memorantur Ganges & Cophos. Poëtæ fluuios Peneum, Eridanum, Ery-

manthum, Acheloum, alios, *ἀργυροδί-*
νας nominant, à colore puro & illimi.

Ex arenis lauari atq; excoqui minimè dubium eſt, præſertim eorum fluuiorum, qui terras metallicas prętérfluunt. Nullum metallum coloribus magis varium, vt in eo artificiũ quoddam naturę mirabile appareat. Color autem eius quidam tranſlucidus eſt, vt argenti rudis rubri, & argenti rudis iecoris colore: illud rubino gemmæ ſimile, hoc lucem corneam habet, & eſt propemodum ſimile ſardæ. Quidam translucidus non eſt, vt albi, nigri, lutei, cinerei, purpurei, viridis, plũbei coloris. Rariores autem colores ſunt, iecoris, quod olim Fribergi, nũc Mariebergi tantùm effoſſum eſt in dimenſo tertio & vigeſimo diuæ Eliſabethæ. rariſsimus viridis, quale effoſſum Annebergi, in vena illa diuite & copioſa exercitus cœleſtis. Non igitur (vt Horatius poëta canit)

Nullus argento color eſt,

Rude

Rude autem quod eſt, etiam non excoctum, malleo tamen interdum tractatur & ſignatur: vt argentum rude plũbei coloris, ex cuius maſſa pura opus excellens fecit, Chriſti reſurrectionem ex vna parte, ex altera victoriam Caroli V. de Gallorum rege, inſignis artifex Caſpar Vlricus, ciuis Ioachimicus. De eodem argento annulum mihi donauit vir honeſtus Dauid Huterus, meus olim diſcipulus. Ibidem argentum iecoris colore, ſignatum in noſtro corpore metallico apparet. Hoc autem plumbea mollities eſt, & adeò ſuum lentumq́ue, vt ad candelam adhibitum liqueat: ſubitò autem impoſitum igni, exilit: coctum lentè, non ſecus ac plumbũ fluit: infuſum in gypſum, propter ſubtilitatem ſpirituum, omne cõſumitur. Eius particulæ tenuiores, vt cornu: tenuiſsimæ, vt glacies, pellucent.

Naſcitur argentum varijs formis, modò filorum more quaſi conglo-

batum; modò capillorum, quaſi contortum; modò ramorum, idq́ȝ variè, elatum, flexum, expanſum, furcatum, teſſellatum, turbinatum, acuminatū, angulis tribus, quatuor, quinq́ȝ, pluribus. Interdum ſolidum eſt in vena; de qua magnæ maſſæ minoresq́ȝ decutiuntur: interdum cum ſaxo coniunctum, aut cum fluoribus, aut cum pyrite; interdum adhærẽs tantùm, veluti bractea: interdum omnino ſeparatum; præſertim id, quod filorum more conglobatur, aut capillorum denſatur: quale nos aliquoties in lapide plumbario quaſi cauernulis impoſitum vidimus.

Argenti ex parte feracia ſunt alia quoque metalla; à quibus ſeparari ſolet: qualia ſunt, æs, plumbū, biſemutum: item alia quædam foſsilia, vt pyrites & cobaltum: vt ſaxa, marmora, lapides, & lapis fiſsilis: tū ille, ex quo æs excoquitur, vt Islebianus: tum ille, quo propriè argentum, vt Abertha-

mius.

mius, item ſucci concreti, vt cœruleũ Giſhubelianum. Nullius autẽ metalli, & formis, & coloribus, & figura tanta eſt varietas: ſplendorem certè tranſlucidum ſolùm habet; & in eo natum, quaſi lucem in tenebris meditatur, & quaſi rudimenta fabricatur ſtellarum in ima terræ profunditate. In Germania nulla regio huius metalli copia vicit Miſenam, in qua maxima è metallis oppida condita ſunt in radicibus Sudetarum montium: Fribergum, ſub Ottone Marchione, Glaſhuta ſub Friderico II. electore, Snebergum ſub Erneſto electore, Annebergum & Mariebergum ſub Georgio & Henrico ducibus fratribus; Gotesgabium ſub Iohanne Friderico electore: è quibus alia itẽ oppidula quaſi coloniæ deductæ ſunt: eaq; in hunc diem florent omnia. Nummorum ex argento factorum nomina, vt à minimis incipiam, ſunt ſembella, libella, ſeſtertius, quinarius ſeu victoria-

tus, denarius. Opera ex puro argento facta, vt paſsionis Chriſti hiſtoria, & duodecim Herculis labores, delata ſunt ad regem Ferdinandum, è duobus potiſsimùm generibus, argenti rudis plumbei coloris, & argenti rudis rubri translucidi. Talia exteris etiam oſtendit è metallis à patre ditatus Iſraël Mincelius in Trebocis vir honoratus. Lecticam pedibus argẽteis habuit Xerxes Perſa, vt ſcribit Harpocration: ſellam Teribazus Armenius, vt Xenophon. In aula Alberti Cardinalis Moguntini, omnia, quibus menſa inſtruebatur, vaſa ex argento fuêre, etiam ſportæ & caniſtra: in aula Soteris Antiochi etiã inſtrumenta culinaria: in Domitiani imperatoris, quibus onera naturæ exciperet. De Hetruſci ciuis Romani thermis, canit in Syluis Statius,

— — Argento felix propellitur vnda,
Argentoq; cadit.

Scuta habuiſſe argento cęlata Ibe-

ros,tradidit Varro πρὸς τύχας. itē Parthos ex puro argento, vt tradiderunt alij. Militârunt ἀργυράσπιδες Solomoni Hebræo, Alexandro Macedoni, Soteri Syro, Seuero Romano. Plinius ad Traianum ſcribit, ſe ei glebulam è metallo Parthico mittere: ſed nec materiam, nec locum exprimit: puram autem fuiſſe conijcimus, quia ad imperatorem munus mittitur. Vena argentea Cl. Marcelli cineres Hannibal condidit: loculo argenteo cæſus à Parthis Antiochus Sedetes, domum remiſſus eſt. Pſeudargyrum quod naſci in Tmolo monte ſcribūt, quale ſit, non explicant: eſſe autem ex nitidis ſterilibus (de quibus infrà dicetur) ſuſpicari poſſumus. Eſt quod ἀργύρεον θεάτρειον appellant, quod in laminas ductum in theatris ſuſpendebatur, idq; Latinis proprio nomine Extar, vt author eſt Chariſius. Poëtæ ab hoc metallo ſumpſerunt epitheta, vt ἀργυρότοξος Apollo, ἀργυρόπεζα

Thetis apud Homerum. Quicquid autem leuore & candore fuit conſpicuum, id argenteum Latinis.

Volitauit ſecundũ Ennium argenteus anſer Romę in Capitolio. Ἀργυρέη λιμὸς, fames argentea dicitur, cum in conuiuijs plus eſt apparatus, quàm cibi: ſplendoris, quàm obſoniorum. Ἀργυρέαι κρῆναι, fontes argentei dicuntur loqui, cùm potentes verba faciũt, & ſibi contradici aut obſtari non patiuntur. Ἀργυρέαι λόγχαι, argenteæ haſtæ, quæ omnia hoſtium caſtra tranſeunt & tranſigunt. Apud nos, Artes dicuntur argenteum habere matrimonium; quia quemuis peritum alere & ſuſtẽtare poſſunt. Ἀργυροῦν φρέαρ ab Athenæo, dicitur ingens & profundum poculum argẽteum: è quo quaſi fonte hauriretur: cuiuſmodi erant, Elephas, Labronius, Condy.

Aetas argentea Iouis, virorum heroicorum fuit ab Heſiodo & Arato celebrata.

Ar-

Argentū

- Rude. Purum. Suum. — Gedigē ſilbererꜩ
- Album. Weiß / oder friſch ſilbererꜩ.
- Plūbei coloris. Glaßerꜩ.
- Rubrum. Roth gulden erꜩ.
- Rubrum tranſlucidum. Durchſichtig rothgulden.
- Nigrum. Schwartz erꜩ.
- Cinereum. Graw erꜩ.
- Purpureum. Braun erꜩ.
- Luteum. Gelb erꜩ.
- Iecoris colore. Läberfarben erꜩ.
- Viride. Grün erꜩ.
- Cornei coloris trāſlucidū
- More capillorum natum. Häricht ſilber.
- Ramoſum. Zehen ſilber.
- Cum maſsis quadrāgulis. Mit viereckichten wackē.
- Lapidi adhærens. Angeſprengt ſilber.

III. ARGENtum viuum.

ARgentum viuum, quia aquæ inſtar fluidum liquidumq́ eſt, à Græcis ὑδράργυρος, & ἄργυρος χυτός. nec eſt aliqua inter hæc nomina rerũ diſtinctio. Quia autem de cęteris metallis detrahit, ex eo natum prouerbium, Hydrargyro furacior. Hoc aut natiuum eſt, quod purum ſincerúmque: idq́ & in venis proprijs, & interdum in ſchiſti vena, quod nos vidimus, reperitur: aut eſt facticiũ, quod è minio fit. Minium auté & ſchiſtos, parẽs huius metalli putatur. Minium ipſum interdum in lapide fiſsili cinereo conſpicitur, bractearum more: interdum in lapide metallico candidiſſimo, quale eſt Hartenſteini. Inuenitur etiam purum colore atq; ſpecie, nihil differẽs ab argento rudi rubro, interdum etiam iecoris colore. Hoc ſolum metallum in Miſnia non foditur,

tur, aut certè tanta copia non foditur, vt operæprecium ſit. quanquam ſchiſti venæ, natiuo non planè careāt. A minio Hiſpaniæ fluuius Minius appellatus. Minij certè nulla terra feracior Hiſpania, teſte Trogo & Plinio. Minio corpora tinxerunt Maxyes in Africa, & Aethiopes: facies item ruſtici in Latio ſacra Bacchi celebrantes. Minio tinctę fuerunt deorum ſtatuæ; Panis, vt apud Virgilium; Iouis, vt apud Plinium; Bacchi, vt apud Pauſaniam. Cera & minio, vel (quod idem eſt) cera miniatula antiqui epiſtolas notabant, vt ex Cicerone ad Atticum colligitur. Miniatulæ quoq; fuerunt notæ librorum, quas paragraphos, coronides, & aſteriſcos ⁊ ˥ ⁜ ſuis nominibus appellarunt poëtarum interpretes: vt in antiquo Pindari exemplari animaduertimus, quod vir clariſsimus Lazarus Bonamicus Pataui mihi oſtendit: & quod nunc imitatus eſt regius typographus Pariſienſis, Ru

bricæ etiam Iureconſultorũ inde nomen acceperunt, quarum Perſius & Prudentius faciunt mentionem.

IIII. AES.

AEs, quod Græci χαλκὸν, & Romani à nobilibus venis Cypri, Cuprum appellant, Veneri dicatum teſte Pindari interprete: fuit etiã deus Aeſculanus ab ære dictus: & porta Aeſculana Romæ, quam & Rauduſculanam nominant. Hoc metallũ rarò purum inuenitur: inuenitur tamen cùm in venis proprijs, tum etiam in argentarijs & plumbarijs: in his tamẽ copioſius, vt Fribergi videmus. Coloribus maximè varium eſt, rubet, viret, purpurat, flaueſcit, candet: aut ſimul omnes hos colores complectitur: & in vena propria, qualem maſſũ lam donaui medico excellentiſsimo Matthiolo: & venæ plumbariæ innata, qualem dedi amico veteri Iohanni Kent-

Kentmano. Quod cum pyrite naſcitur, cætero ſolet eſſe colore præſtantius: quod cum lapide fiſsili, aut lapidis colorem nigrum imitatur, aut coloris aurei eſt: quod cum plumbagine, plerunque colores multiplices habet. Licebit etiam χαλκὸν διατεινὸν appellare illud, quod Latini veteres Lucar: id enim in bracteas laminasque dilatatū olim in theatris, hodie adhuc in templis Italicis ſuſpenditur. Prima moneta ærea fuit, vnde & ærarium apud Romanos nominatum. fuerunt ænea inſtrumenta, & omnia armorū genera, vt apud Virgilium, galeæ, thoraces, loricæ, enſes, ſecures, peltæ, clypei, tubæ, cornua. Roſtratæ etiam naues χαλκέμβολοι & χαλκήρεις de eadem cauſa Græcis dictæ. Effoſsi in Hercynijs ſunt thoraces & gladij ænei, eo in campo, qui ab alendis nomen habuit: in quo Lotharius elector Saxoniæ congreſſus prælio eſt cum Henrico V, imperatore: item cultri, frameæ,

calcaria ænea effodiuntur in inferiore Luſatia: armillę & monilia ænea inaurata Beichlingi in Thuringia, è regione arcis, qua orientē ſpectat. Nam Henricus IIII. imperator Beichlingū expugnauit propter Dodonem Thuringiæ & Miſniæ marchionem, qui in eam confugerat. Vnde veteres Saxones armis æneis pugnaſſe veriſimile eſt: Romanos tēpore Henrici II. quē Sanctum cognominant, certum, ex Ditmari præſulis Mersburgici libro quinto. Conſtat autem è ſcriptis antiquorum, Perſas, Pœnos, Hiſpanos, Græcos vſos armis æneis. Aeneis calceorum ſoleis vſus item Empędocles eſt, vt ſcribit Laërtius. Fuerunt olim tota templa ænea, vt Mineruæ inter Tænarum promontorium, & vrbem Lacedæmoniorum, cuius Aemylius & Liuius meminerunt, quod cognomento χαλκίοικον fuit appellatum. Romæ ænea ædicula fuit Concordiæ, in Græcoſtaſi, de qua Plinius: æneum ſacellum

cellum Iani Gemini, de quo Procopius: æneus coloſſus Neronis; Dyrrhachij autem Hadriani. Hodie ibidem ſtatuę ex ęre ſunt in Capitolio Herculis, duorum iuuenum, Satyri, Lupæ altricis: ænea ſepulchra duorum pontificum, Martini V. in monte Cælio, Sixti IIII. in Vaticano, opus Antonij Pullarij Florentini. Regum Anglicorum Vveſtmonaſterij ad Tameſim fluuiũ aliquot ſepulchra ænea ſunt: ſed omnium maximum & ſplendidiſsimum Henrici VII. Sami in templo Iunonis Bathylli ſtatua ænea fuit, cuius in Satyra mẽtio apud Iuuenalem, & Apuleium in Floridis, qui ait ſe nihil vidiſſe ea perfectius. Socratis ſtatua Athenis, item Aſtydamantis. Fuerunt apud veteres ænea vaſa, σκάφια dicta, quæ (vt Martianus ait) horarum ductus, ſtili in medio fundo ſiti proceritate, diſcriminarent. Vaſa præterea domeſtica omnis generis fuiſſe ænea, & nunc multis in locis eſſe notum eſt.

Templa & turres laminis æneis tecta in Miſena multis in oppidis cernere eſt. Aquiſgrani in baſilica ex ære ſolido ianuas cancelloſq; fecit Carolus Magnus, vt Eginhardus ſcribit, & res hodie teſtatur. Argentorati ad D. Mariæ, bifores ianuæ ſunt altiſsimæ, qua parte turris eſt illa excelſa. In Atabyrio Rhodi promontorio erant æneę boues, αἵτινες, ὅταν μέλλει ἄτοπόν τι γενέσθαι, μυκῶνται, vt ait Scholiaſtes Pindari. In Thuringia à familia nobili Dutgerodia, idolum quoddam æneũ aſſeruatur, in fundamẽtis arcis Roten bergiæ, quæ deſerta nunc iacet, inuentum in ſacello ſubterraneo: idolũ appellant Puſtericium, ſtatura pueri for matum: quod manum dextram auriculæ dextræ, ſiniſtrã genu ſiniſtro appoſitam habuit. Intus cauum eſt: & aqua repletum, atq; igne circundatũ, cum ingenti ſonitu aquam illam in aſtantes inſtar flammarum euomit. In Milda Rhetiæ pago, è regione Oenipontis,

pontis, æneæ ſtatuæ antiquæ & recentes ducum Auſtriacorum ſunt plurimæ, partim ſtatura puerili, partim virili. Erant æneæ falces, quarum vſus in ſacris magicis fuit, vt in Aeneide Virgilius, in Rhizotomis tradidit Sophocles. Thuſcos vomerem æneum adhibere ſolitos in deſignandis condendisq́; vrbibus, ſcripſit Carminius lib. II. de Italia. Apud Sabinos ex ęre cultros, quibus ſacerdotes tonderentur, fuiſſe, ſcribit Macrobius. Vaſa etiam illa, quæ authepſæ Ciceroni, in quibus vel carnes factæ frigidæ recalefierent, vel faciliùs elixarentur, ex ære fuiſſe opinio eſt. Aenea fuerũt labra, quibus fontanæ exciperentur aquæ in cœnobijs, quale maximum nunc eſt Vvalckenritti in Hercynijs, & Cella veteri in Miſenis.

Globus æneus, & peluis ænea Ariſtotelis propter vigilias ipſius nocturnas celebrantur. Aenei nummi appellabantur ſemis, as, & libra. In æs

inciſæ olim fuerunt leges duodecim tabularum,quas Pomponius Iurecóſultus non rectè ſcripſit fuiſſe eburneas. Tinctura æris duplex eſt: aut enim tingitur cadmia, & auri coloré refert:aut magnetide, & coloris fit argentei.Vtraq; tinctura in vſu eſt,&nó ta veteribus fuit. Qui ære vulnerantur,faciliùs curantur,quàm qui ferro: qui metalla æraria fodiũt, vt eſt apud Macrobium, ſemper oculorum ſanitate pollent:& quibus antè palpebræ nudatæ fuerant, illic conueſtiuntur. Probat etiam Dioſcorides, vt ad medicamenta oculorum vaſa ænea adhibeantur. Diſtinguendum eſt apud medicos inter ſquamam æris, & florem. Squamæ exiliunt, cùm æs ferro tractatur:flos verò è candente ære,cũ apertis fornacibus in catinum effluit,tactu aëris exilit cum ſtrepitu, qui ferreis inſtrumentis excipi colligiq; ſolet.Flos ita ſubtilis eſt, vt interdum granulis minutis, interdũ pulueri ſit ſimi-

ſimilis, quem etiam metallici nomini bus diſtinguunt. granula nominant Kupfferkörnlein: id verò, quod pulueri ſimile eſt, Kupfferſtaub/oder kupfferbraun. ſquamas autem, Kupfferſchlag. Tinctura vitri, ex æris & ferri ſquama mixta fieri ſolet. Sunt & fontes hoc metallo tincti, vnus in pago Goza, ſito inter Numburgum & Cicium in Miſnia: alter prope vrbem Fridbergũ, in Heſsia. Inter æra ipſa etiam diſtin guendum eſt apud ſcriptores, Temeſæum nobile eſt, propter antiquitatẽ, idq; foſſum fuit: Dodonæum propter pateras, tripodes, & vaſa, quæ ſunt in templũ Apollinis ex eo in Epiro oblata: Corinthium, quod in eius vrbis incendio è varijs metallis confluxit: deniq; Corybantium & Saturnium: il lo vſi in ſacris ſunt Phryges, Cybeles miniſtri: hoc Itali, in ſacris Saturni. Inter eadem diſtinxerunt artifices propter loca, quod aliud alio fuit vel pul chrius vel tractabilius. Myron ſta-

tuarius vſus eſt ære ex Delo inſula: Polycletus ex Aegina. Aerarias nuſquã puto nobiliores & magis diuites, q̃ fuere hactenus comitum Manſueldiorũ. Fuit χαλκόπους ὁδὸς in Colono, qua per ipſas ærarias via ad inferos patuit, vt Apollodorus ſcripſit, fortaſſe propter ingentem illorum puteorum profunditatem: cuius viæ mentio apud Sophoclẽ in Oedipo. Apud poëtas χαλκόποδες ſunt boues Aeetæ, & eodem nomine appellantur Furiæ: & ſpectrũ illud, quod Empuſa dicitur, pedem æneum habuit. Ob indefeſſum ſtudium Didymus grammaticus, χαλκέντερος cognominatus, quaſi æneis eſſet inteſtinis. Aurea pro æneis arma dedit Glaucus Diomedi, ſua perpetua infamia. Aes circa pectus habere ab Horatio dicitur, qui propter audaciam nihil non tentat & aggreditur. Auctores æreũ appellant, quicquid firmum & quaſi inuictum eſt: vt apud Horatium, murus aheneus: &

tur-

turris ahenea. A colore capillorum nonnulli Aeneobarbi acceperunt cognomentum, vt Domitius apud Romanos, Fridericus primus imperator, & Saladinus pręfectus Turcicus. Aereos aquales frigore diſrumpi, legitur apud Strabonem. Aeroſi dicũtur pyrites, & æroſa ſaxa, quę plurimũ in ſe æris continent. Subæratũ, quod ſubtus æs habet, pro mixto & adulterato, vt ſubęratum aurum Perſio: ſubæratę ſtatuę, intus æreæ, foris auro co opertæ. A Græcis oratores nonnulli ὑπόχαλκοι, vt & ὑπόξυλοι vocantur, quorum ſapientia non in pectore, ſed in ore eſt. Illi qui nũmis ſubæratis vtuntur, criminis ſtellionatus notantur, vt Saxones ex Inſubribus in ſedes antiquas reuerſi, Belgis talia nomiſmata dederunt. hi verò, qui ſermone fallunt, ſophiſtę appellantur.

V.

PLVMBVM candidum.

PLumbum candidum, Mercurio ſacrum, Græcè κασσίτερον, vnde Caſsiterides inſulæ Celtiberis oppoſitæ nomẽ habent. Hoc è ſolidis montibus exciditur, & ſui coloris non reperitur: tamen reperitur purum, in lapillis videlicet nigerrimis, idq́ ſæpius: aut flauis, aut candidis. quidam ex his pellucidi ſunt, vt albi & flaui colo ris, ſed ijdem tamen admodum rari. Vidi quod ſtibi ſeu antimonio fuit ſimile, cùm pyrite aurei coloris, in quo plumbum ipſum argenti, pyrites auri fuit ferax. Ex eo autem, quod ferri lapidi ſimile eſt, nihil aliud quàm plumbum excoquitur. Quod purum non eſt, ſed mixtum, interdum lapidi candidiſsimo adhęret inſperſis fluoribus coloris argentei, qui lapis aliquando ſilicis duriciem habet, aliquando friabilis

bilis eſt. Sed hic multò feracior: aliquãdo etiam lapidi nigro aut totum innatum eſt, aut ſuperficiei. Quod purum eſt, ferè angulos habet quatuor, quinq;, ſex: modò etiam cellas fauis, modò eminentias botro ſimiles. In metallo Hengiſto lapilli ſunt ſimiles ſulfuri viuo: quod vt recẽs metallum eſt, ita vberrimum fuit. Multis in locis lapides plumbi candidi, ita ſolidi duriq; ſunt, vt niſi igne exſcindi nequeant. Ab igne igitur ita domantur, vt ingentes maſſæ montis, ingentia latera, perticis decutiantur, quod fit periculo foſſorum ingenti. Sunt etiam lapilli nigri adulterini & ſteriles, qui in fluminibus reperiũtur: ſunt itẽ cinerei & flaui, qui in venis, quos noſtri lingua vernacula ſpumam lupi appellant: præterea purpurei, qui etiã vicioſi. Nam in coctione de bonitate natiui detrahunt. Plumbum candidum cùm in laminas funditur, ita tingi poteſt, vt colorem auri, ærisq; na-

tiui referat: ita inter ſe miſceri, vt inſpicienti paulò longinquius fucũ faciat. Miſcetur hoc plumbo nigro, vt opera ex eo fieri poſsint: per ſe enim minus eſt tractabile. Item plumbo cinereo, cùm ſplendoris tum leuitatis gratia. Plumbo candido cùm additur quarta pars de orichalco, ſimulq́ incoquuntur, vaſa, quæ ex ea temperatura fiunt, argento eſſe ſimilia videntur. Tabellæ quadratæ plumbi candidi annulorum fundis includuntur, iuxta adamãtes, quòd illius color inſigniter niger ſit, huius verò eximiè candidus. Appellatur autem candidum, nõ quòd natura ita ſit hoc plũbi genus, ſed poſteaquam ignem experitur & excoquitur, tum demũ candorem accipit ſingularẽ. Seruit hoc metallum noſtro tempore & lucro & impoſturæ mercatorum, ſeu potius inſtitorũ, qui ex eo varia vaſa, inſtrumenta & crepundia efficiunt, ornatui & luſibus puerilibus accommodata.

data. Vaſa verò domeſtica maiora, quæ ex eo fiunt, maximo ſunt in vſu.

Lapilli:
- Nigri puri. Zwitter.
- Flaui coloris. Gelber / Candidi. Weiſſer / Candidi pellucidi. Durchſichtiger — Zwitter.
- Adulterini & ſteriles. Wolffrham/oder Schurel/od Schörle/od Greiß/oder Mißbickel.
- Purpurei vicioſi. Toubzwitter.
- Steriles pellucidi. Eſſerzinſtein.

VI.

PLVMBVM cinereum.

BIſemutum quod appellant metallici, id plumbum cinereum primus Agricola, putauitq; & Græcis &

Latinis fuiſſe ignotum. Eſt autem (vt in noſtra elegia diximus)

Candidius nigro, ſed plumbo nigrius albo.

Hactenus in Anglia tantum, & in Miſena, quod ſcitur, effoſſum eſt: & primùm in Miſena tantùm in venis argentarijs Snebergi: nuper verò & Annebergi, & Mariebergi, quanquã paucum rarumq; in ijs venis inuenitur: necnon in Vallibus. Nitet interdum argenti colore, vnde fortaſſe plumbũ argentarium eſt Plinio: interdum purpureo ſed dilutiore: nam & flos eius quodammodo eſt purpureus. Reperitur pyriti aut cadmiæ annatum: item lapidi cum argento puro illitũ, ita vt ab argento niſi igne non diſcernas. Simile quoque antimonio eſt, quod ad figuram attinet, ſed colore præſtantius. Excoctum antequam purificetur vt duci queat, aut hammitem lapidẽ ſpecie refert, niſi quòd ſit rarum, & non ita coagmentatum, quia natiuum colorem retinet: aut filorum

lorum capillorúmue more contortũ eſt: idq́; floris colorem, obſcuriorem tamen, habet. Maſſas eius puras ſolidasq́; non vidi, ſed adhęrens lapidi, & eidem copioſe innatum. Lapis autem duriſsimus eſt, eo excepto, qui fluores habet, & cui nitrum innaſcitur: quod ita ſaxa exedit atq; corrumpit, vt penè fiant friabilia. Fiunt ex eo vaſa diuerſi generis, quæ propter colorẽ argentea eſſe putes: ſed plumbo candido minus ſunt ponderoſa.

Plumbum cinereum. Biſmuth.

Plumbum cinereum ſtibi ſimile. Spiſſiger Biſmuth.

Plumbum cinereum lapidi adhærens, vt argentum. Angeſchweiſſter Biſmuth.

VII.

PLVMBVM nigrum.

PLumbum nigrum, Græcis μόλιϐδ&, Saturno dicatum, aut ex la-

pide excoquitur, aut natiuum effodi tur. Quod natiuum eſt, aut durum ſolidumq́ꝫ, vt Polonicum: aut minùs du rum, vt noſtrate. Colore modò albũ, quale eſt Suacenſe in Alpibus, modò obſcurum, modò rubeum, vt Sultzbachium, modò ad cæruleum accedens, vt Fribergium, cui ochra innaſcitur. Vidi quod armaturam habuit aurei coloris. Excoquitur aut è propria vena, aut è lapide plumbario ferace, qui interdum lapidi arenario ſimilis, interdum fluoribus albis. Maſſarum variæ ſunt formæ: quædam rotundæ, quædam quadratæ: quatuor, quinqꝫ, ſex angulorum. Quod ſui coloris eſt, aut eſt planum, aut micarum inſtar ſplendet, aut eſt ſtimmi ſimile, aliquando etiã æri natiuo. Differunt lapis plumbarius, & plumbago. hæc enim pura eſt, quam Hiſpani galenam nominarũt. Plumbagini annaſcitur interdum copioſa ochra, vt Polonicæ: minus copioſa, vt Fribergiæ,

giæ,& Stercingenſi in Alpibus. Annaſcitur interdum viride quiddã, quod eiuſdem metalli ferax eſt, &, vt nonnulli autumant, plumbi nigri flos eſt.

Plumbo teguntur templa, vt Romæ Panthei, Londini diui Pauli, Argentorati D. Mariæ, alibi alia: Turres, vt iterum Romæ in Eſquilino turris templi Mariæ maioris: Palatia, vt Patauinum & Vicentinum ampliſsima: Arces regum, vt Vvinſarti in Anglia: item nobilium, vt Comitis Arondellæ in eadem prouincia: & aliorum.

Fiunt è plumbo fontes, vt eiuſdem arcis Vvinſarti fons factus à Philippo Hiſpano: item lauacra, qual eeſt Conſtantini Magni Romæ in Eſquilino.

Fiunt ex eodem tubi & fiſtulę, quibus aqua ducitur, quales fuerũt, quæ effoſſæ ſunt in ſinu Baiano è Neronis piſcina: & in lacu Albano prope Romam. Eiuſmodi fiſtularum plena nauis inuenta eſt, cuius Blondus in deſcriptione Latij meminit. De aqua

Martia canit Statius,

Audaci tranſcurris flumina plumbo.

Feſularum mons in Hetruria, Florentię ciuitati imminẽs, lapides plumbarios habet, qui ſi excidantur, breui temporis ſpacio, nouis incrementis inſtaurantur, vt tradit Boccatius Certaldus, qui id compertiſsimum eſſe ſcribit. Maſſa duûm pondo plumbi candidi puriſsimi effoſſa Slacchevvaldi anno 1 5 4 9. quæ formam habuit erinacei. Maſſa plumbi nigri, quam ipſe vidi extrahi, pondo ſex habuit, anno 1 5 5 1. Fribergi, è ſecundo dimenſo altæ Betulæ, in quod tum ſumptus faciebant mercatores Auguſtani. Vaſa plumbea liquore aliquo plena, expoſitaq; aëri, cùm guttulas foris concipiunt, pluuiam deſignant. Liquido plumbo vſi ſunt olim ad ſontes excruciandos puniẽdosq;. Vnde Horatius lib. 1. Carm.

——— Nec ſeuerus

Vncus abeſt, liquidúmue plumbum.

Idem

Idem infuſum fuiſſe Chriſtianorum corporibus, ſcriptores Eccleſiaſtici memorant. Plumbatæ quibus cæſi ſunt, in eorundem libris notiſsimæ. Solẽt medici vaſis plumbeis ad quaſdam pinguedines medullasq; continendas vti. Philetas poëta Cous, ſoleis plumbeis vſus in calceis eſt, ne à vento propter corporis exilitatem euerteretur. Plumbeis pugionibus dimicare dicuntur, qui pugnant inutiliter: plumbeo item gladio iugulare apud Ciceronem. Plumbeus homo nullius ingenij, apud Terentium. Iræ plumbeæ pro grauibus, apud Plautũ. Auſtrum autem num ab effectu aëris, aut corporum, Horatius plumbeũ vocet, ambigunt interpretes. Muſici olim laminas plumbeas pectori impoſuerunt, ad cantica exclamanda, vt ſcribit Iſidorus. Chartam plumbeã ſupinus pectore ſuſtinuit Nero imperator, vt Suetonius, conſeruandæ augendæq; vocis cauſa. Tali itidem la-

mina Caluus orator cohibuit libidinem, teſte Plinio, vt vires corporis labori ſtudiorum cuſtodiret. Nonnulli eaſdem affectis membris imponunt: ſed hos ad medicos relegamus.

E plumbeis tabulis, ſeu (vt Suetonius appellauit) chartis, codices olim fuiſſe factos conſtat: quales ſub terra inuentos in ſepulchris ſcimus Neapoli, & vnum nobis monſtrauit vir nobilis Hadrianus Gulielmus, totius antiquitatis inueſtigator diligens. Plumbeis ſarcophagis impoſita orbis terrarum lumina duo, Martinus Lutherus, & Philippus Melanchthon. Plumbeos globos è tormentis manuarijs explodunt milites, inuento videlicet malo, vt metallum aliorum omnium maximè molle, hominem de vita tolleret.

Plumbum nigrum. Bley.

Plumbago. Glantz / oder gedigen bley.

Lapis plumbarius. Bleyertz.

Viride

Viride annatum plumbo. Bleyſchweiſſ.

VIII.

FERRVM.

Ferrum, Græcis σίδηρος, dicatum Marti, id aut effoditur, aut colligitur, aut excoquitur, aut lauatur. Effoditur ex vena, vt Lauenſteini, Gishubeli, Glashuttæ in Miſena: colligitur, in agris videlicet, vt Grunhani, & paſſim in Norico, & in Palatinatu, & in Francia: excoquitur vtrumq; & foſſum quod eſt, & collectum: lauatur, cuius maſſulæ ramentaq; ex aquis eximuntur. In Luſatia & Sileſia effoſſum, noua incrementa accipit, & terra arborumq; trunci in illis incrementis, materiam ferri acquirunt: primũ liquori cuidam denſo ſimilem, poſtea magis magisq; indureſcentẽ. Moluccæ populi hoc metallo carẽt: ideo maiore apud ipſos eſt in precio: carẽt

eodem regiones Moſcobiticæ, quibus id ſuo lucro, gentium aliarum incommodo importârunt auari mercatores. Ferrum quod ſtatim ſuum eſt, reperiri negatur: ſui tamen coloris reperitur. Aliàs colore varium eſt, plerunq; nigrum: aliquando iecoris colore; aliquando pyriti ſimile, rarò galenæ, rariùs item plumbo cinereo: quale foditur in monte Capha, duobus ſito à Vviſentala miliaribus. Foris ſpecie diuerſum, aut aſſurgens virgularum in more, aut tumens ſpecie cerebri vel botri: aut omnino denſam habens ſuperficiem, eamq; modò rudem, modò nitidam, modò aſperam, modò coloratam. Concauum quod eſt, varias in ſe res continet. Vnum genus cõtinet copioſam ochram, quale effoditur prope Tſchopam flumen, iuxta Francobergum oppidum, non lõgè à Trapenauco metallo antiquo, quod nunc planè deſertum eſt. alterũ genus, vel cretam Saponariam, vt ita nomi-

nominem, vel, vt nõnulli putant, morochthum lapidem, quale effoditur Saxenfeldæ. Tertium genus continet in ſe, quod metallici picem appellãt, quod interdum colore nigrum eſt, interdum ſchiſti ſpeciem habet. Ferrum quod iuxta magnetis venam effoditur, ſæpe purum eſt, & ferrum diues à metallicis dicitur. Flos ferri candidiſsimus eſt, & leuis, ramulos interdum habens corallio ſimiles, interdum filorum flexu ſubtiles: is è Stiria ad nos adfertur. Acies autem, quam Græci *ςόμωμα*, eſt ipſius ferri bonitas; quemadmodum tinctura eiuſdem robur. Noti enim ſunt verſus Homeri Odyſſeæ nono:

ὡς δ' ὅτ' ἀνὴρ χαλκεὺς πέλεκυν μέγαν
ἠὲ σκέπαρνον
εἰν ὕδατι ψυχρῷ βάπτῃ, μεγάλα ἰάχοντα
φαρμάσσων, τὸ γὰρ αὖτε σιδήρου γε κράτος ἐςί:
ὡς τοῦ σίζ' ὀφθαλμὸς ἐλαϊνέῳ περὶ μοχλῷ.

Fluuij autem eiuſmodi tincturæ a-

pti in Norico ſunt multi, quod ferrũ ſcriptis veterum celebratũ eſt. In Hiſpania ponuntur à Martiale Bilbilis, Turaſsio, Salo: à Iuſtino, Chalybs: ab alijs, Iberus, à quo Iberæ loricæ, pro firmiſsimis apud Horatium. In Italia is, qui Comum præterfluit: & Lambrus, qui Mediolanum, de quo Ianus Pannonius,

Nec niſi duratum Lambro thoraca volebam.

In hoc oppido ferrum, quod Albi tingitur, minùs bonũ eſt, quàm quod torrente Trebiſa. Non ignorauit hoc poëta doctiſsimus, qui in 12. de gladio Turni loquens, tincturam commendat:

Enſis quem Dauno ignipotens Deus ipſe parenti
Fecerat, & Stygia candentem tinxerat vnda.

Idem cùm heroum cæterorum arma ſcribat ærea fuiſſe, de armis Aeneę inquit,

Quod

Quod fieri ferro liquidóue † poteſt electro. † al. pote-
Vt ſignificet viro forti à Vulcano, *ſtur. Ae-*
& firma & ſplendida, è temperatura *neid. 8.*
nobili, tradita arma fuiſſe. De lorica
Hannibalis, Silius lib. II.

Hoc ære & duri chalybis perfecta metallo,
Atq; opibus perfuſa Tagi. ---

Ex ære ferroq; factum, & auro inductum fuiſſe demonſtrat. Ferrum citius liqueſcit melle reſtinctum, vt ebur vino: vitrum vel lapis, in decoctione ſanguinis, vt retulit Pandulphus Anglus: cuius fragmenta citata legi. libri enim integri nondum excuſi ſunt, in quibus copioſe de foſsilibus ſcripſit.

E ferro globi fiunt, qui è tormentis æneis emittuntur, immani interdũ pondere. In bello Mediolanenſi, pro Franciſco Sfortia geſto, in oppugnatione oppidi Aronæ ad lacum Verbanum, ſex millia globorum aduerſus mœnia exploſa: in obſidione Lipſiæ, bello Saxonico ciuili, vltra mil-

lia duodecim. In obſidione Pæſti ad Danubiũ ex vnis caſtris Georgij monachi, mille ducenti quinquaginta: aliqui graues pondo octoginta, aliqui centum & decem. Officinę ferri nobiles fuerunt Chalybum in Scythia, quam Aeſchylus σιδηρομήτορα αἶαν eſſe dixit. Ideo Chalybes deteſtatur Catullus,

Iuppiter ô, Chalybwn omne genus pereat:
Et qui principio ſub terra quærere venas
Inſtitit, ac ferri frangere duriciem:

Idæi fratres cognomento Dactyli, fabri ferrarij fuiſſe ſcribuntur, qui materiam artis foderint in Idæ promontorijs Lecto, Gargaris, & Phalacra. Vnum ex ijs, Celmum nomine, mutatũ in ferrum ſcribit Zenodotus: in adamantem, Ouidius: fortaſſe ea de cauſa, ꝙ præ eo ſtudio alia omnia neglexerit, & metallicus ditiſsimus fuerit. Noti fabri Vulcanij literis poëtarum,

Brontesq; Steropesq; & nudus membra Pyracmon.

In Melite inſula ferri metallum fuit: ſed antiquiſsimum in Ilua, è regione Volaterrarum, vbi ferrum in hunc diē effoditur, quod redigi in maſſam nō poteſt, niſi deuectum ſit in continentem, vt Marſus Ceſenas ſcribit. Virg.

Iluaque inexhauſtis Chalybum generoſa metallis.

Celebrat Liuius Populoniam in Hetruria. Populonienſes enim cùm ad bellum Africanum alij aliud pro ſuis facultatibus, Romanis pollicerentur, quod dare commodè poſſent, ſe ferrum daturos polliciti ſunt. Eſt autem aliud alio tractabilius, vt Pirnenſe Luſatio apud nos: item præſtantius, vt alio vtuntur qui arma cudunt, alio qui inſtrumenta agricolarū, alio qui meſſorum. Id autem fit partim ipſa natura, partim etiam tinctura. hoc in noſtrorum officinis eſt quadruplex. prima colore alba, quę nimis dura eſt, & facilè diſsilit: altera flaua, qua ſcindūtur oſſa, lapides, & limando ſcinden-

doq́ ferrũ ipſum domatur: tertia mixta ex purpureo & cœruleo, quæ ad ſeçanda ligna idonea eſt: quarta nigra, quæ nimis eſt mollis. Glaucus quidem Samius, teſte Suida, quod eſſe molle voluit, tinxit oleo; quod verò durum, aqua. Fiunt nunc è ferro fornaces, in Hermunduris Gishubelij, in Melibocis Sigenæ. In officinis formatur in globos bombardicos: in bacilla quadrata, è quibus poſtea omnis generis opera inſtrumentaq́ cuduntur; in tabulas, è quibus componuntur fornaces.

Ferrum candens reſtinctum lacte, diarrhœã ſiſtit: vino aut cereuiſia, eandem concitat. Squama ferri ſiccandi vim habet, quam imponunt calceis, qui pedes odore graues habent. Ferrei claui, quibus tegulæ affigũtur in tectis, frigore rumpuntur: vt & ſilicem gelu findi ſcripſit Afranius, & aquales æneos Strabo. Eſt quædam materia ferro ſimilis, colore non duricie:

ricie: lapide magis fragilis, ferro minus ponderoſa: quę polita ferri refert nitidi aut vſitati formam: politur autem attritu & leuitate cuiuſuis corporis durioris. Locum, in quo effoditur, ignoro: nec vſum cognoui: differentiam eius inter terram, & lapidem, & metallum obſeruaui: vocatur autem noſtro idiomate ferri argilla. A ferro cognomentum habuit Ludouicus quartus princeps Thuringiæ, è Lotharij imperatoris filia natus, quia propter nobilitatem ſibi inuiſam, toto armatus corpore ſemper inceſsit. Ferrobraciorum familia, à brachijs armatis, apud Italos nobilis. Ferreus lectus, Gigantis Ogi, regis Baſanidis, memoratur in ſacra hiſtoria. Ferreum lectum impoſuiſſe Othoni patri ſuo Albertum primum Marchionem, in noſtris legitur Annalibus: quod ego de cauea aliqua, aut carcere intelligo. Ferrei Eumenidum thalami noti ſunt poëtis: item ferratę trabes in ar

ce Acriſij. Valuæ ferreæ Romæ in æde D.Pauli. In turre ferrata interfectum Probum imperatorem ſcribit Eutropius. Ferreũ appellatur, quicquid ſolidum indomitumq́; eſt, vt ferreum ſeculum, quod nunc viuimus: ferrea præcordia, ferrei homines, ferrea ſors vitę; ferreus ſomnus, pro ipſa morte apud poëtas. Ferro pluiſſe in Lucania ante bellum Parthicum, quo Craſſus interfectus, tradunt veteres.

Ferream maſſam recremento ſimilem, ex aëre decidiſſe in ſyluis Neuhorianis prope Grimam, ſunt qui affirment, eamq́; maſſam multorum pondo fuiſſe, narrant, adeò vt in locum illum nec deportari propter grauitatẽ, nec curru adduci, propter loca inuia potuerit. Factum eſt autem ante bellum ciuile Saxonicum, quod inter duces agnatos geſtum eſt. A ferro nomen accepit Siderites gemma, vt eſt apud Suidam: ſed eum lapidem eundem eſſe cum adamante, liquet è Plutar-

tarcho, qui ait adamantem ab Indis σιδηρῖτιν, ab Aegyptijs os Hori appellari. Ferro tinctæ ſunt interdum aquæ, quarum ſaporem Plinius ferrugineum nominat. Ferri laudes Sauanorola decantat libro ſecundo de balneis.

Ferrum. Eyſen.

Ferrum quod ſtatim ſuum eſt. Gedigen eyſen.

Ferrum diues. Ein magnet.

Flos ferri.

Acies ferri. Stahel.

Materia ſimilis ferro. Eyſenthån.

Lapides ferri. Eyſenſtein.

Ramenta ferri. Eyſenſpån/oder eyſenfeulen.

Squama ferri. Hammerſchlag.

Tinctura ferri. Die herte.

Bacilla ferri. Ståbe.

Tabulæ ferri. Blatten.

IX.

STIBI.

STibi, Græcis στίμμι, Plinio, Stibiũ, ſi ſunt codices emendati; in officinis neſcio qua appellatione antimonium: lapidem plumbariũ refert, ſed magis nitet aut radiat, & magis eſt fiſſile, magis friabile, magis manus tingit. Eſſe autem hoc metallum proprium, non plumbum, vt Plinius, id apparere videtur, cùm in catinis eſt excoctum. Nonnulli id eſſe volunt, quod Cincum nominant metallici, id quod fundi poteſt, ſed tractari malleo non poteſt. Verùm hoc relinquo peritioribus. Inuenitur autem ſtibi in venis proprijs, vt Isfeldæ in Hercynijs, quod interdum corio plano eſt, interdum teſſellato, plerunque ſchiſti ſpecie. item in venis argentarijs: item iuxta venam ſchiſti lapidis, vt in pago vno à Fribergo miliario, qui nomẽ habet Abietis altæ. Quod maximè fria-

friabile eſt & ponderoſum, nominãt fœminam: quod ſcabrum & leue, marem. Natiuum ſimile eſt plumbo natiuo: excoctum verò, plumbo cinereo. In tingendis cilijs eo Italicæ mulieres nunc vtuntur; & Græcæ vſæ ſunt, vnde poëta Ion nominat ὀμματογράφον, alij πλατυόφθαλμον. quia enim tinctura nigrum eſt, cilia ornat: quia nitidum, etiam dilatat. Stibi cum pyrite, Suaci in Alpibus: cũ mica, quod plumbi cinerei ferax eſt, in Vallibus; cum ſchiſto, prope Fribergum, vt modò dixi, reperitur: itẽ cum lapide fiſſili. A forma eius plumbum album, nigrum, cinereum, ſchiſtos, gypſum nomen inuenere.

Spiſſiger {
Zwitter.
Glantz.
Wißmuth.
Farbſtein.
Gips.
}

Stibi. Spißglaß, vel rectius Spißglätz.
Stibi tinctura. Schmincke.

X.

STERILE NItidum.

STerile quiddam in metallis eſt, quod admodum nitet, & à colore ipſorum metallorum accepit nomina. id & oculos ſuo nitore decipit, & omnium metallorum imitatur pulchritudinem, mentitur ſinceritatem: eis mixtum deprauat, & viciat bonitatem. Vnde noſtris vulgi ſermone notum prouerbium eſt: Non eſſe omne aurum quod niteat. Id autem apud nos præcipuè fallit in plumbagine: quod ſi eſt album, Weiſſe / oder lichte blende: ſi nigrum, Glaſichte blende: ſi colore piceo, Schwartz oder bechblende: ſi flauo, Gilblichte blende, nominari ſolet. In lapide ærario, ſi colore æris, Kupfferblende: ſi micæ, itidē Weiſſe blende. In lapidibus proiectis, ſi colorem imitatur auri, dicitur aurum felium, Katzengoldt; quo quaſi corio inductus

ductus eſt ſilex, è quo vitrum factum fuit Crotendorfi in Miſnia montana. Sin colorem argenti, argentum feliũ, Katzenſilber, quo interdum ſilex, interdum lapis fiſsilis, non modò Soli & ventis expoſitus, ſed è terra etiam effoſſus obducitur. Verùm hoc ſterile, ſuo nomine, à ſplendore eximio, mica dicitur, quæ non ſolùm velut cortex exterior adhæret lapidibus, verũ etiam arenæ immiſcetur: qualis arena in Thuringia prope oppidum Kelbram inuenitur, & ab eâdem Romæ mons Ianiculenſis, aureus nunc idiomate Italorum appellatur. Eſt & mica nigra, ſimilis maſsis plumbi candidi, ſed ita leuis, vt facilè conijcias metalli inanem eſſe.

X I.

PYRITES.

PYrites nomen habet ab igne, & ſulfur olet, ſed non omnis: durus

cùm percutitur chalybe, aut ſilice aut alio pyrite, ignem emittit, quem noſtri metallici, pyritem durum, Plinius viuum nominat, Mauri marchaſitam.

E pyrite, ex quo excuditur ignis, etiam excoquitur ſulfur, aut certè materia quouis ſulfure vehementior odore & viribus, vt nunc fit Cromenæ in Morauia. Pyrites aut effoditur è veniscum alijs metallis, aut diſtractus à venis reperitur in fluminibus; aut eſt cretæ argillæúe, aut terræ vliginoſæ incluſus. Ferax eſt auri, argenti, æris, plumbi: quidam exudat ſuccos acres, vt miſy, atramẽtum, nitrum: quidam adhærentem habet ochram; vt ferè plumbarius: quidam terram candidam & pinguem, vt Saxenfeldæ repertus. Omnis pyrites aut ſuus eſt: aut admixtum metallũ, aut lapidem, aut fluores habet, nonnullis etiam in locis cæruleum natiuum. Omnis etiam aut ſolidus eſt atq; durus, aut rarus & leuis, aut ſtimmi figura & friabilis.

Colores

Colores omnium ferè metallorum refert, excepto argenti viui. Nam qui ferrum refert, etiamſi niger ſit, nomen tamen amittit, & ferri lapidis recipit. Reperitur præterea viridis, cęrulei, violacei, purpurei, cinerei coloris, præſertim in metallis plumbarijs. Eſt autem vel vnius & ſimplicis coloris: vel mixti, vt auri & plumbaginis refert, qui effoditur Erendorfij in Palatinatu: æris & ferri, qui ex Alpibus Rheticis affertur. Figura quoque pyritæ varij ſunt, aut rotundi & teretes, aut teſſellati, & multorum angulorum, aut botro cerebróue ſimiles, aut oblongi cauíque, aut ouales & ſolidi, aut ſtriati, aut plani, aut turbinati, aut incurui rectíue, aut concamerati, aut ſpongioſi: aliquando vuis, & fauis, item virgulis & conchis ſimiles. E quibus ſucci acres enaſcuntur, aut more ſquamarum, aut columellarum ſunt connexi, ijq́ue pleruń-

que; qui in meas venerunt manus, coloris fului fuerunt. Eundem plerunque referunt qui in fluuijs, & maximè in torrentibus colliguntur, qui forma aut ſunt teretes, vt qui iuxta ripas iacuerunt: aut rotundi & globoſi, vt qui in alueis decurſu aquarum in hanc orbicularem ſpeciem formantur: quod itidem in lapillis videmus fieri, qui fluctuum repercuſsione in littoribus rotundi fiunt. Quamobrem primum genus digitorum ſimile eſt, & interdum internodijs quaſi articulis diſtinctum: alterum teſticulorum, vnde διόρχαι & τριόρχαι dici poſſent. Tales munere accepi à claro & eximio viro Iohanne Ienitio, illuſtriſsimi ducis Electoris Saxoniæ ſecretario. Pyrites autem qui metalli aut ſucci alicuius ferax eſt, exploratur pondere: qui omnino ſterilis, depræhenditur leuitate. Ii qui tormentis manuarijs, quæ bom

154

bardæ vocantur, ignem excitant, pyrite duro & læuigato, vti ſolent ſilicis aut iaſpidis vice: ſed pyrites ad excutiendum ignem, quem puluis compræhendat, omnium eſt vtiliſsimus. Reperiuntur autem pyritis non tantum fruſta, ſed & maſſæ, qualem nos habemus, quæ fluorum candidorum plena eſt. Pyritis vſum eſſe in medicinis, Trallianus ſcribit, vbi agit de morbo cœliaco: ſed id tantum intelligendum de eo, ex quo æs excoquitur, diligentiùs explanat Dioſcorides.

Hæc metallis adiecta ſunt de pyrite, quia ferè alicuius metalli partem in ſe continet: quæ licet rarò oculis dijudicetur, tamen igne depræhendi aut agnoſci ab artifice poteſt: interdum etiam ſi per dies aliquot imponitur aquę, eius ſaporem ſi mutat, aut tingit, cuius metalli aut ſucci fœcundus eſt, coniectura ducitur.

Pyrites. Kieß.

Pyrites	Durus.	Harter kieß.
	Rarus.	Leichter kieß.
	In fluminibus repertus.	Waſſerkieß.
	Qui ſuus eſt.	Reiner kieß.
	Mixtus.	Unreiner kieß.
	Friabilis.	Spiſſiger kieß.

FINIS.

DE SVCCINO LIBRI DVO, AVTHORE Seuerino Gœbelio, Medico Doctore.

HORVM PRIOR LIBER continet piam commonefactionem, de paſsione, reſurrectione, ac beneficijs Chriſti, quæ in hiſtoria Succini depinguntur.

Poſterior veram de origine Succini addit ſententiam.

Tetraſtichon in hos libros Conradi Geſneri Tigurini.

Βίβλῳ τῇδ᾽ ὀλίγῃ λόγιος Γοιβήλιος ἡμῖν
Ἠλέκτρος περώνυμον
Ἡλίου ἤλεκτρον πάνυ εὐφραδέως διέγραψε,
Πολλῆς γε χάριτος ἄξιος.

REVERENDISSIMO PRINCIPI AC DOMINO, DOMINO Vrbano, Epiſcopo Gurcenſi, Romanorum, Vngariæ, Boëmiæq; Regis Conſiliario & Concionatori, domino ſuo obſeruandiſsimo.

Voluit Deus, reuerendiſsime ac illuſtris domine, reges ac principes eſſe nutrices Eccleſiæ: & vt hæc haberet certa hoſpitia, conſtituit politias. ea autem, quamuis in hiſce imperiorum ruinis miſerè quaſſatur, et vera doctrina Euangelij obſcuratur, tamen ſemper Deus excitat aliquos Monarchas, quibus ſponſa Chriſti curæ eſt, excitat quoq; pios Doctores & Paſtores, qui incorruptam doctrinam tradunt, nullius impulſi vel deterriti authoritate.

Cum itaq; illuſtris celſitudo veſtra in hoc ampliſsimo conſeſſu ſereniſsimorum Regum, illuſtriſsimorum Electorum, Principum, Comitum & Nobilium, & verā vocem Euangelij proponat, & manifeſtè taxet abuſus ieiunij & aliarum cæremoniarum, &c. volui

C.V. exiguũ & puerile ſcriptũ de triſti & lacera Eccleſiæ facie, ſub hiſtoria Succini proponere, non quod dubitẽ, quin C.V. & rectè docendo, & fideliter orãdo ſuæ vocationi ſatiſfaciat: ſed vt multos alios ad vota reuocarẽ, qui ſuas preces nobiſcũ pro ſalute Eccleſiæ & reipub. coniungerent, quibus maximæ impendunt calamitates ab incurſionibus Turcarum & aliorum hoſtium. Oremus itaq; filium Dei, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, redemptorẽ generis humani, vt ſuo ſpiritu ſancto regat & gubernet mentes dominantium, vt concordi pace ſancita arment ſeſe contra Turcam & hoſtes Chriſti, in hoc ampliſſimo conuentu, & ne amplius mutuis vulneribus ac inteſtinis bellis ſeſe proſcindant. Veſtra autem C. vt hanc qualemcunq; oratiunculam huic tempori conuenientem, boni conſulat, etiam atq; etiam rogo. Datæ Francofordiæ ad Mœnum. 4. Martij. Anno 1558.

V. R. D.

Addictiſsimus

Seuerinus Gœbel.

DE SVCCINO

LIBER PRIMVS: AVthore Seuerino Gœbelio, Medico Doctore.

HAec eſt vita æterna, vt agnoſcamus te verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Vox iſta eſt ipſius filij Dei ſaluatoris noſtri, quam proponit nobis ideo, vt reuocet nos ad conſiderationem perfectæ imaginis Dei, quæ ante lapſum nobis fuit impreſſa, & vt de reſtitutione generis humani ac vita æterna, quæ breui ſperanda eſt, aſsiduè cogitemus: vbi non tantum in nobis radij diuinarum operationum lucebunt, ſed in tota natura rerum, velut in theatro ſeu ſpeculo adumbrabitur idea & effigies diuinæ ſapientiæ & bonitatis erga nos, nó ſine mirando ordine & harmonia.

Nam & in hac naturę corruptione videmus quibuſlibet terræ naſcenti-

bus, inſita quædam illuſtria veſtigia, per quæ quaſi manu deducimur ad Archetypi admirationem & venerationem, vt rectè dicatur:

Præſentemq́; refert quælibet herba Deum.

Viola exiguus floſculus hoc ipſo tempore, etiam in frigore, ex terra primò erumpit, cum primum ſacroſancta hiſtoria paſsionis & reſurrectionis Domini noſtri Ieſu Chriſti, in Eccleſia recitari ſolet, vt oſtendat nobis imaginem humilitatis Chriſti.

Serpit humi viola, nec ſeſe in altum attollit, & quanto plus pedibus conculcatur, tanto magis fragrantem odorem ſpirat. Aureus vmbellus, quē purpurea folia veſtiunt & amplectuntur, diuinæ & humanæ naturæ copulationem ſignificat, purpureus foliorum color liuorem Chriſti ex plagis & verberibus exprimit. Sed iſte flos ad cordialia medicamenta eſt præſtātiſsimus: in febribus æſtū caloris corrigit, animi deliquio correptis occur-

rit,

rit, mœſticiæ itidem & melancholiæ medetur.

Sic Chriſtus Deus & homo, ſuo liuore, paſsione & reſurrectione, omnes nos ex deſperatione, velut ex ſyncope ac deliquio animi eripuit. De quo admirando Dei beneficio, cum hoc tempore ſit cogitandum, paucis Eccleſiæ ſtatum depingam in hiſtoria Succini, vt oſtendam verum Phyſices ſtudium, nihil eſſe aliud, quàm doctrinam de Deo. In Succini enim allegoria ſeries & ordo omnium earum rerum, quæ in Eccleſia accidunt, nobis depingitur. Et, vt de lapſu ac reſtitutione humani generis primũ dicã, triſtiſsima eſt hiſtoria, vt & veriſsima, de lapſu primorum parẽtum: qui cum conditi fuiſſent ad imaginẽ Dei, quæ in ipſorum mentibus, veluti viua effigies expreſſa fuit, & tanquam artificioſiſsima pictura omnibus numeris abſoluta, recedũt ab iſta perfectione, & labuntur non tantum in ſordes

peccati, ſed etiam in horrendas pœnas. De huius pulcherrimæ imaginis deformatione & maculis, quibus ſapientia & beneficentia Dei eſt obſcurata, quid triſtius cogitari poteſt?

Tota natura rerum noſtram vicem dolere, ac quodammodo nobiſcum gemere conſpicitur. Defigentes enim oculos ad hoc bitumen (ex quo ſuccinum naſcitur) vmbram deformatæ „ iſtius picturæ inuenimus. Materia „ iſta nobiliſsimus terræ ſuccus eſt, vi„ ribus haud abſimilis balſamo, odorẽ „ ſuauem & fragrantem ſpirans: haud dubiè in humanum vſum conditus ideo, vt ſua virtute & admiratione nobis archetypi imaginem in mentẽ reuocaret, & de beneficentia ipſius cómonefaceret: quod certè non facit, ſed ab iſta ſua functione, vt ita dicam, „ recedit, cum nuſquam hactenus in to„ ta Pruſsia iſtius bituminis fontes vel „ ſcaturigines, in conſpectum noſtrum „ prodierint, aut è terra erupiſſe viſæ ſint.

ſint. Sed iſtius precioſi balſami ſuccũ «
videmus effugere noſtras manus, & «
per meatus ſubterraneos luto ſordi- «
buſq; inquinatos labi & deuolui in «
mare fluctibus feruens, quorum tem «
peſtate hinc illinc agitatus, tamdiu «
concutitur, quoad frigiditate maris «
concreſcat,& eiuſdem ſalſedine alte- «
retur. Salſedo & amaritudo maris vincula & aſperitatẽ legis, ac iræ Dei imaginẽ ſignificat, in qua veluti procellis oppreſsi tantiſper fuerunt primi parentes & poſteri, donec admiranda Dei bonitate, iterum in littus ac portum tranquillæ conſcientiæ reſtituerẽtur. Et ea reſtitutio fit per prophetas & apoſtolos, qui ſunt pauperculi piſcatores, ſicut ij, qui ſuccinum ad littora protruſum colligunt.

Nam in tota Pruſsia non eſt aliud genus hominum magis deſpectum & vile, quàm ſunt iſti miſeri officiarij, qui ad ſuccinum colligendum ordinati ſunt: ij cum ſeruiles prope ſint,

„ certatim concurrunt ex vicinis vicis,
„ tam noctu, quàm interdiu flante Fa-
„ uonio, aut Cauro, aut Thraſcia ven-
„ tis, quibus ad littora ſuccinum im-
„ pellitur.

„ Ingrediuntur itaq; nudi mare, dum
„ adhuc feruet æſtus, & fluctus interi-
„ tum minantur: hauriuntq; ſuccinum
„ exiguis reticulis lino textis & affixis
„ ad anteriores longarum perticarum
„ partes, quæ furcarum inſtar ita didu-
„ ctæ ſunt, vt fermè vlnam vnã pateant.

„ Miſerabile autem eſt, miſerrimos i-
„ ſtos officiarios etiã hyberno tempo-
„ re cogi ad functionis ſuæ executionẽ:
„ & nudos quidem mare ingredi, quod
„ ideo fieri dicitur, ne veſtitos mare ſuis
„ procellis abripiat: quæ certè natura
„ fluctuum ijs in locis eſſe ſolet.

Voluit Deus eodem modo mini-
ſtros Eccleſiæ certò conſilio calami-
tatibus ſubijci: voluit eſſe nudos, ne
rebus ſecundis nimiũ veſtiti ad mun-
di illecebras & pericula animæ rape-
ren-

160

rentur: Et vt exemplo eſſet omnibus pijs, ipſe filius Dei deſcendit nudus: & abiectiſsimus coram mundo, obijcitſe pro nobis multiuarijs periculis, vt nos fluctibus peccati preſſos obrutosq; eripiat, ac in portum tranquillę conſcientiæ reſtituat: pendet in cruce nudus & afflictus, expanſis manibus ac obuijs vlnis amplexurus nos. pollicetur ſingulis ſuam gratiã, ac æterna beneficia vltro offert nobis ingratiſsimis hominibus.

Et quemadmodum iſtis miſeris officiarijs, qui ſuccinum ex mari, nó ſine vitæ diſcrimine hauriũt, nulla dantur præmia: ita maxima eſt ingratitudo generis humani erga redemptoré noſtrum. quantum enim ſuccini piſcatores miſeri colligunt, tantundem ſalis rependunt illis præfecti. nos Saluatori noſtro itidem mordicanté ſalem & amaram ingratitudinem retribuimus pro tam dulci ſuccino & ſucco doctrinæ ſuæ, quo peſtem & om-

nes venenatos ictus Diaboli à nobis auertit.

Intuentes itaq; beneficia Ieſu Chriſti, nequaquam ſuccumbamus in miſerijs & ærumnis, nec propter momẽtanea huius breuioris vitæ commoda, à veritatis norma deſciſcamus vel declinemus, ſed in patientia & fidei conſtantia corda noſtra contrita ad Deum erigamus, ac ſpe vitæ æternæ li
, bentiùs paupertatis onus feramus. In
„ tueamur miſerãdam faciem iſtorum,
„ qui ſuccinum ſub atra nocte, nudi, in
„ ſummo frigore, inſano & furibundo
„ mari eripiunt. nemo equidem ſine do
„ lore iſta videre poteſt, dum videt vxo
„ res iſtorum ſtantes ad littora maris,
„ & exiguo foculo ſtrato à ventis ignẽ
„ fouenteis: quæ pannis calefactis mari
„ tos redeuntes è fluctibus, prope exa-
„ nimes amplectuntur.

Sed ad naturam ſuccini digredior, cuius differentiæ ad eos, qui volunt dici membra Eccleſiæ, optimè congruunt.

gruunt. Tria enim ſunt potiſsimum colorum genera, Candidum, pellucidum, & obſcurum ſeu confuſum, ac mixtum ex varijs coloribus. Huius obſcuri, cum maxima ſit copia & minima vtilitas, meritò ad Eſſæos & Epicureos conferri poteſt, qui ſunt inutile terræ pondus. ſicut enim huius obſcuri ſuccini glebæ, neq; ad medicinã neq; ad ornatum adhibentur: ita illi etiam neq; pietatis officia, neq; politias aut virtutem curant.

Perſpicuũ ſuccini genus Phariſæis eſt ſimillimum. quemadmodũ enim hoc pulcherrimè ſolet expoliri & elaborari ad ornatum ac venuſtatem, vt gemmas varias mentiatur: conſpiciũtur etiam in eo varia animalcula venenata, vt araneæ, quę natura ſua texunt telas reliquis inſectis, quibus inuoluunt & enecant ipſa. Eodem modo Phariſæi non tantum externa quadã ſpecie ac ſplendore reliquos omnes antecellere videri volunt: ſed nonnũ-

quam dum externa iſta pulchritudine nobis blandiũtur, peſtilens quoddam in corde virus alunt, quo multorum teneras conſcientias legum laqueis, ceu telis aranearum, implicatas, enecant, nulla ſalutari medicina tempeſtiuè adhibita.

Candidum per omnia conferri poteſt verè pijs & veris Eccleſiæ membris, quę in fidei conſtantia & confeſſione nunquam à pura doctrina recedũt. horum numerus eſt perexiguus,
„non ſecus atq; candidum ſuccinum
„inuentu eſt rariſsimum : quod etſi
„prima facie ſordidum ac vile videtur,
„ſicut & apud Romanos olim in nullo
„fuit precio, tamen admirandæ virtu-
„tes ei inſunt. Peſtem & omnia veneno
„rum genera arcet. Aiunt ſtridere can-
„didum, quãdo venenum ei ſuperfun-
„ditur. Cordi perutile eſt ac tremori i-
„pſius inſigniter medetur. propterea
„miſcuerũt id veteres electuario è gem
„mis. Confert calculoſis & dyſuria laboran-

 162

borantibus. Ad partus difficultatem " mulieres fatentur vix quicquam eſſe " præſtantius. Siſtit ſanguinis proflu- " uium,& menſium redundantiam. Do " loribus dentium medetur. Catarrhis " & deſtillationibus capitis, aliarumq́ꝫ " corporis partium citiſsimè occurrit. " Vuluæ procidentiam ſuffitu in locũ " reſtituit. Roborat viſcera ac cæteras " corporis partes. Siſtit ventriculi vo- " mitum. Aëtius id propinare eſt ſoli- " tus in dyſenteria. Marcellus Empiri- " cus dicit, quod cardiacæ paſsioni ſit " vtile, quam ipſe ſaliſſationem nomi- " nat, ſi in aqua coquatur ſuccinum, & " in eo relinquatur: de qua aqua vult " propinari duas vncias per triduum, " idq́ꝫ medicamentum tam iumentis q̃ " hominibus exhiberi. Solet etiam icte " ricis fieri ſuffitus ex cãdido ſuccino: " & ijſdem tritũ in vino exhibetur, prę- " ſertim quando ex obſtructione cau- " ſatur icterus. "

Quemadmodum autem medica-

menta nunquam ſuas vires exerunt, niſi priùs aut contundantur, & in minutiſsimum puluerem reducãtur, aut macerentur, aut vrantur. Sic pij, quanto magis ærũnis & calamitatibus ſubijciuntur, tanto magis ſentiunt præſentiam & auxilium Dei, qui per eos reſiſtit omnibus malis.

Illuſtre quoq; eſt de diuina beneficentia ac gratia, quod omnibus ęquè offeratur. Omne electri genus in candidum conuerti poteſt, ſi iuſtã in mari trahat moram. vetuſtate enim albedinem acquirit, dum à ſalſedine maris alteratur. Placuit ipſi Deo in imagine candoris paternè nobiſcum colludere pulcherrima conſolatione, cũ inquit Eſaiæ primo: Dicit Dominus, ſi peccata veſtra fuerint vt coccinũ, niue reddentur candidiora: ſin rubeãt inſtar purpuræ, ſicut natiua lana, alba erunt.

Dealbat nos Deus miſſo filio Domino noſtro Ieſu Chriſto, qui ſuo ſacroſan-

croſancto ſanguine pro nobis effuſo, naturæ noſtræ ſordes & peccati caliginem abluit, mundat corda noſtra ſuo Spiritu ſancto in nos effuſo, donat nobis æternam vitam & iuſtitiam, ſanctitatem & puritatem in nos confert: vt mentes noſtræ, velut alba lana, vel politiſsimũ ſuccinum, quod ſplendor ſolis excipit, nitere videantur.

Fragrantiſsimus autẽ candido ſuc- «
cino ineſt odor: quo reſtituit ſynco- «
pe, vertigine, vel epilepſia correptos: «
& quò candidius eſt, eò in medicina «
eſt præſtantius. Singularis etiam dul- «
cedo ineſt candido: reliquis vel exi- «
gua, vel nulla prorſus. At niger Ga- «
gates inſignis amaritudinis particeps «
eſt, fœtet, & accenſus capitis grauedi «
nem inducit aſtantibus. «

Notatu dignum eſt, quod nigri ſuc «
cini genus quoddam tunc temporis «
ad littora appellebatur, cũ noua quę- «
dam hæreſis in Pruſsia exorta eſſet. «
Erat id liquidum, viſcidum, & lentũ «

„ inſtar picis nitens, ac teterrimi odo-
, ris: quod cum à nobis antea non fuiſ-
ſet conſpectum, meritò videbatur no
bis ceu digito oſtendere hæreſin talẽ
exorituram, quæ ſuo fœtore multos
„ eſſet turbatura. Iſtud verò teterrimũ
„ bitumen ne commacularet & inuol-
„ ueret reliquas ſuccini glebas ſua vi-
„ ſcedine, inter eas non reponebatur,
non ſecus atq; manifeſti hæretici ab
Eccleſiæ cœtu excludendi ſunt.

Congruit autem venuſtè hæreticis
hoc bitumen. non enim colore tantũ
„ candido opponitur, ſed etiam inſigni
„ amaritudine & viribus, viſcedine ſua
„ inſtar viſci adhæret contrectantibus.
„ Et ſicut candidum ſuauem ſpirat o-
„ dorem, ita hoc fœtidiſsimũ eſt ac ſul-
„ phureo quodammodo ſucco dilutũ.
„ Veriſimile eſt etiã tale bitumen fuiſſe
„ in lacu Aſphaltite, vbi Sodoma & Go
„ morrha conflagrârunt in æternam di
„ uinæ vltionis memoriam. De quo la-
„ cu Aſphaltite ita ſcribit Diodorus Si-

culus

culus: Cum Aſphaltum lacus eſt ege- «
ſturus, ante vigeſimum & ſecundum «
diem apparent ſigna. Etenim circa ſta «
gnum ſtadijs pluribus fœtor à vento «
excitatus, proprium argento auroq; «
& æri colorem aufert. Propinqua lo- «
ca ex calore fœtoreq; lacus corrupta «
morbos afferunt incolis, & breuioris «
vitæ reddunt. «

Talis eſt natura hæreticorum, vt vi ſcedine ſua multorum incautas animas inuolutas opprimant, & fœtore ac amaritudine ſua enecent. Sæpe can «
didum ſuccinum, quando in calidio- «
ri loco (qui flammæ expers eſt) diu- «
tius commoratur, amiſſo colore na- «
tiuo in nigredinem degenerat: non ſe «
cus atq; ij, qui pro candidiſsimis Eccleſiæ membris habentur, ſæpe à veritate ad hæreſin prauam deſciſcunt.
Multi etiam ex candidiſsimo ſuccino «
varia efformari & effingi ſibi curant, «
vt cordis humani effigiem vel crucis. «
Eodem modo multi, qui ad venena «

hæreticorum depellenda erant ordinati,ſub prætextu crucis & calamitatum voluptates ſequuntur.

Hæc ideo dixi vberius, vt oſtenderem naturę inquiſitionem iucundam & vtilem eſſe in cōmuni vita, dignam homine Chriſtiano. Conſiderantes enim terrę naſcentium varias vices ortus & interitus, commonefieri debemus de humanę vitę fragilitate,ideóque nec efferri rebus ſecūdis, nec noſtræ vocationis metā tranſilire. Quiuis Deo placere & ſeruire in quouis vitæ genere poteſt, nec opus eſt fingere nouos cultus aut cæremonias nouas contra mandatum Dei. Non moueamur lacera Eccleſię facie,amemus ſimplicitatem in doctrina, & humilitatem in omni vitæ genere. Humilitatem certè ac gratitudinem amare diſcemus, ſi ſæpius naturæ hortum pia conſideratione ingrediemur, ac terræ naſcentium naturas intuebimur: ad quarum contemplationem nos ipſe

pſe Chriſtus deducere videtur, cùm proponit nobis lilia agri, & ea dicit eſſe magis præclara quàm Salomonis ornatum, tanta eſt iſtius floris elegantia, tanta odoris fragrantia, tanta deniq; ipſius virtus in varijs morbis depellendis.

Et vt vnum adhuc vltimo addam, quàm illuſtre exemplum gratitudinis eſt in Helioſcopio & multis alijs herbis: quarum flores noctu claudũtur, interdiu verò ſole oriente rurſus aperiuntur, & quaſi geſtientes præ lætitia effundunt ſeſe erga vitæ autorem: & mox demiſſo & inclinato capite, ceu ſigno reuerentiæ, videntur agnoſcere & honore afficere autorem ſuum, dum omni tempore ad ſolis motum ſeſe componunt, ſolem recedentem proſequentes, & redeuntem excipientes.

Nos itaq; hoc exemplo commonefacti, flexis genibus agamus gratias Deo, quòd vnicum filium pro nobis

victimam eſſe voluerit, per quem nos à peccato, morte & faucibus gehennæ eripuit, ac voluit nos eſſe cohæredes regni ſui. Eundem oremus, vt in hac ſenecta mundi dirigat omnes effectus & conatus noſtros ad nominis ſui gloriam.

Quare æterne Deus, pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, conditor & conſeruator generis humani, patiens, bone, miſericors te oramus, propter filium tuum vnigenitum Dominum noſtrum, vt ita ſpiritu ſancto tuo regas nos, ne quicquam aliud cogitemus, quàm quòd hæc ſit vita æterna, vt cognoſcamus te verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum, Amen.

DE GENERATIONE SVCCINI, PEtrolei, ac reliquis bituminoſis ſuccis. Liber II.

PRæclarè dictū eſt à principe philoſophorum: Propter admirationem & nunc & initio cœperunt homines philoſophari. Philoſophamur enim de ijs rebus libentiùs, quæ vel rariores ſunt: vel quæ propter venuſtatem & elegantiā, vel propter inſignem aliquem in vita vtilitatem apud peritiſsimos quosq; viros in admiratione ſunt.

Proinde mirum non eſt, tam multos ex veteribus etiam varia de origine Succini diligenter conſcripſiſſe: cum non tantum in re Medica maximum vſum habeat, ſed etiam ſua pulchritudine & varietate quemuis facile in ſui admirationē conuertat. Tam variè enim ludit natura hoc ſucco concreto, vt nunc Chryſolithū, nunc

Carbunculũ, nunc Hyacinthũ, nunc Topazium, & reliquas gemmarũ differentias imitetur & exprimat, odoris fragrantia Thus & Myrrham ſuperet, mirabili quoq; modo paleas non ſecus ac Magnes ferrum attrahat.

De hoc quidem etſi multi præclarè diſſeruerunt, tamen cum ſubinde adhuc nouæ & quidem falſæ opiniones, velut ex equo Troiano proſiliãt, paucis veram ſententiam aperiam: nõ enim minus philoſophię ſtudioſo indignum eſt, vera occultare, quàm temere de rebus iudicare.

Cardanus autẽ, ſummus alioquin philoſophus, cum non erubuerit nouam comminiſci opinionem, contra tot doctiſsimorum ſententiam, reprehenſione certè non caret. Nam & noua fingere artis non eſt, & eadem ſine rationibus conſtanter aſſerere, temeritatis eſt. At in vnius quidem falſæ opinionis aſſertione, cum plura abſurda induci neceſſe ſit, Cardanus ab v-

na

na opinione mox ad alteram reſiluit, priori ratione non ſatis firma. Cum enim dixiſſet primo ſuccinum ex maris ſpuma Oceani ſeptentrionalis gigni, ſicut Pytheas & Timæus concreti maris purgamentum eſſe voluerũt, mox ſeipſum corrigens non ex ſimplici maris ſpuma oriri (nam tunc maiori quantitate & vbiq; locorum colligeretur) ſed ex cetorum ſpuma prodire affirmat, tum quod in ijs locis, vbi Phocæ abundant, ſuccinũ vel ambra colligatur: tum quòd vbi Phocæ deſunt, nec ibi reperiatur ſuccinum. Hæc ſi vera ſunt, tam facilè ei fuerat dicere Phocas vel fragrantia odoris allici: vel prædæ expectatione, maiori cum voluptate, ea loca vbi ſuccini ſunt ſcaturigines, amare & incolere. In Sudinorum enim Oceano, vix triginta à littore ſtadijs, ſereno cœlo, ſcintillare quiddam inſtar pellucidi bituminis in fundo maris piſcatores narrãt, quem in locum piſces magna

copia cõuolant, ſiue recreationis cauſa, ſiue quòd inde alimentũ quærant. Omne enim bitumen pingue, aëreũ, & ſubdulce eſt: & ſuccinum quidem tam animantibus quàm hominibus ipſis eſſe ſalutare, experientia multos edocuit. Tantò autem & dulcius & alimento aptius bitumen eſt, quantò purius & liquidius fuerit: quãuis propter lentorem & viſciditatem piſces hanc materiam nó concoquere poſſe, facilè crediderim, ſed aliqua ex parte alterare. Ideo M. Paulus Venetus aſſerit, id in balenis ad inſulã Madaigaſcar inueniri: nec Auicenna vel Pſellus, qui in mare è fontibus effluere ſentiunt, in piſcibus reperiri negant. Et Serapio ait, Ambram è terra, quæ ſub mari eſt, oriri, non aliter ac fungi oriuntur ex ea quę eminet à mari: ipſámque partim fluctus & tempeſtatem vnà cum lapillis eijcere, atq; ita colligi in littoribus: partim piſces deuorare, quos cum interfecerint, ex ipſis eximi

mi,

mi. Sed eam quæ in ventre reperitur, eſſe prauam: quæ iuxta ſpinam dorſi, meliorem. Sæpe etiam lacertæ, viperæ, vt Martialis dicit, piſces & oua piſciũ, ſuccino incluſa, ac cum eo in lapidem mutata, reperiuntur. Ergo vel ſuaui halitu afficiuntur, vel ad alimẽtum capeſſendum alliciuntur: vel in pellucidum ſplendensq́; bitumẽ, nõ ſine calidis halitibus in maris fundũ è terra ſcaturiens, cæco impetu feruntur, nõ ſecus atq; ſolent ſectari aquas ex ſolis æſtu & ſplendore illuſtratas.

Nequaquam ergo ex piſcibus generari poteſt, çum pinguedo vel ſpuma Phocarum nullo cognationis vinculo, ſuccino reſpõdeat. Abſurdum autem eſt quod addit, inquiẽs: Et quod aqua illa in tam pingui corpore concocta, aliquid ex eo, vt & in nobis vrina educit, ex cuius copia aliquid fieri neceſſe eſt, &c. Exile quoque argumentum eſt, quod Phocæ odorem caſtorei horrent, quod ſuccino contra

rium eſt. Veriſimile enim eſt, piſces ſagaciores non tantũ caſtoreo, ſed omnibus grauiter olentibus fugari.

Si autem Cardanus bituminis ſcaturigines in Mediterraneo vel Baltico mari prorſus nullas conceſſurus erat, tutius & maiori cum laude veterum ſententiam, qui ex reſinis arborũ dixerunt naſci ſuccinum, defendere potuiſſet. Eſt enim reſina arborũ ſuccus pinguis, aëreus & pellucidus inſtar ſuccini, qui flammam recipit & alit, nec ingratũ ſpirat odorem: perido neus quoq;, ratione ſuæ viſcedinis, animalcula & quæuis obuia recipere & amplecti: & quidem eadem materia concreſcere & indurari apta eſt.

Memini aliquando reſinæ ſpeciem iniectam in aquam vitrioli, cui alij aſtringentes ſucci erant mixti, coagulari, & duritiem ſuccini acquirere. Et ſanè vidés aliquis tot formicas, muſcas, culices, araneas, aliaq; id genus animalia, ſuccino inuoluta, is haud facilè aliun-

liunde quàm ex arborum gummatibus deriuaſſe exiſtimabit. Vnde & ab Ariſtotele pro lachryma arboris eſt habitum. In quam ſententiam Dioſcorides etiam pedibus ire maluit, quàm quod ex Lyncis vrina natũ crederet. Nã quod Braſauolus putat, Dioſcoridem in eadem fuiſſe ſententia cum Demoſtrato, falſus conuincitur ex libro 7. cap. 73. vbi ſic inquit: Lyncis vrinam, quam Lyncurium appellant, ſimul ac excernitur glaciari coireq́ue in calculi duritiem vulgò creditum eſt. quare quod de ea proditum eſt, vanũ eſſe cõuincitur. quo certè in loco planè reijcere videtur Demoſtrati opinionem. Et idem libro 1. cap. 92. aſſeruiſſe videtur, cum dicit: Lachrymam populorum commemorant, quæ in Padum amnẽ defluat, durari ac coire in ſuccinum, quod Electrum vocant aut Chryſophorum, &c. cuius Ouidius ſecutus eſt ſententiam:

Inde fluũt lachrymæ, ſtillataq́; ſole rigeſcũt

De ramis electra nouis; quæ lucidus amnis
Excipit, & nurib. mittit geſtanda Latinis.

Aegineta quoq; ſuccinũ albæ populi lachrymam eſſe dicit, iuxta Eridanum fluuium effuſum & coagulatũ, aurei coloris. ſic enim ait: ἤλεκτρον, τὸ τῆς αἰγείρου δάκρυόν φασι, κατὰ τὸν Ἠριδανὸν ποταμὸν ἐκχεόμενον, καὶ πηγνύμενον, χρυσοειδές. Mithridates verò è cedrino genere arborum naſci dixit, quod in petras defluens in mare deuolutũ rapiatur.

Nondum itaq; Cardanus veterum opinionem abſurdam fuiſſe oſtendit, cum vix vno atq; altero argumento fretus, ipſorum ſentẽtiam impugnet. Prorſus enim leue eſt, quod dicit lachrymam arborum non bene elici in regione tam frigida, cum non minus in Septentrione ſint arbores reſiniferæ, quàm alijs in locis. Nam Sol ibi tempore æſtiuo, ſupra horizontẽ diutius quàm alibi cómorans, vehementiores æſtus ciet, & maiori copia ex ar-

arboribus reſinam euocat.

Priuſquam ergo Cardanus nouam opinionem induceret, debuerat oſtẽdere, quomodo ex bitumine ſuccinũ non poſſet generari, aut firmioribus rationibus niti, ſi ex arborum gummi non poſſe prodire demonſtraturus erat: quod ego quidem in præſenti conabor, nam reliquas opiniones falſas minimè opus eſt refutare. Quis enim Sophocli fidem adhibebit, dicẽti eſſe concretas lachrymas Meleagridum auium, Meleagrum deflentium? Diodorus Siculus libro ſexto capite octauo recitat fabulã de origine Succini talem: Scythiæ, inquit, quæ ſupra Galatiam eſt, oppoſita inſula in Oceano iacet nomine Baſilia, in quam tempeſtas electrum plurimum eijcit, nulla alia in parte orbis repertum. De eo quidã veteres fabulas ſcripſere haud dignas fide, & quæ à poſteris reprehẽſæ ſint. Nõnulli enim tum Poëtæ tum Hiſtorici tradunt, Phaëthontem So-

lis filium, cum puer eſſet, petijſſe à patre, vt vnicum diem Solis currum regeret: illo aſſentiente, ſumpto curru, cum equorum frena regere nequiſſet, ab equis contempto puero, extra ſolitum curſum eſſe currum delatum: & primò cœlum equorum errore incenſum, circulumq́; qui galaxias dicitur eiuſmodi factum; deinde magnã combuſtam orbis partẽ. Qua re commotum Iouem, fulmine tradunt Phaëthontem peremiſſe, Solemq́; in priſtinum redigiſſe curſum. Phaëthontem in fontes eius fluuij qui nunc eſt Padus, olim Eridanũ dicebant, decidiſſe; Eius mortem Nymphas fleuiſſe ſorores, dolorisq́; magnitudine mutatâ naturâ in populos fuiſſe verſas. Has annis ſingulis eodem tempore lachrymas educere, è quibus electrum fiat, reliquũ ſplendore ſuperans. Sed cum hi fabularum conditores à vero aberraſſe, à poſteris deprehenſi ſint, nos veram hiſtoriam ſequamur. Naſcitur electrum

lectrum in ea, quam retulimus inſula: cum verò ab incolis ad proximũ deſeratur continentem, inde ad noſtra vſque apportatur loca. Hæc ille.

Herodotus lib. 3. in Thalia ſic inquit: De extremis autẽ Europæ, quod pro comperto referã non habeo. neque enim aſſentior fluuium quendã eſſe Eridanum à barbaris vocitatum, qui ſubeat mare ad Septentrionẽ ſpectans, vnde electrum venire narratur.

Hæc etſi veteres tum Poëtæ tum hiſtorici, tanquam fabulas lepidas propoſuerunt, tamen nihil aliud ſignificare voluerunt, quàm ſuccinum eſſe lachrymã populi arboris, cum Nymphas deflentes Phaëthontis mortem, in populos verſas dicerent.

Hanc veterum ſententiam non vanis rationibus munitam, etſi non facilè impugnauerim: diuerſam tamen ab iſta recitabo, liberum cuiq; conceſſurus iudicium, vt quiuis ipſe, quænam veritati magis conformis ſit, ponde-

rare & concludere poſsit. Cum itaque ſuccinum ex pingui materia conſtet, omnes pinguium ſuccorum differentias exploremus, quæ ad tres ordines vel claſſes referri poſſunt. Nam quę pingueſcunt, aut ex animantibus & ipſorum partibus orta eſſe, neceſſe eſt, vt ςέαρ, πιμελὴ (id eſt, ſeuũ, adeps) & medulla oſsium: aut ex ſuccis reſinísue arborum vel plantarum: aut ex terrę ſuccis pinguioribus: pręter quas tres differentias haud quiſquam plures oſtendere poterit.

De animantium ſanè tam terreſtrium quàm aquatilium pinguedinibus certò conſtat, tam experientia quàm rationibus, nunquam eas in tantam duriciem coire poſſe vt lapideſcant. calore enim attenuantur & magis funduntur, quàm vt inſpiſſentur, quocũque elixationis vel aſſationis genere vſus fueris; frigore verò cogi & condenſari multò minus poterunt, cum ex calida, tenui, & aërea ſubſtantia cõ

flatæ

flatæ ſint:quæ præter exiguam conſiſtentiam, nullam amplius craſsitiem & firmitudinem admittunt aut recipiunt. Abſunt enim partes terreſtres, quibus niti, adhæreſcere, & fortiter permiſceri tenuiores ad conſtituendam duriciem & compactionem debebant, quomodocunq; cauſas efficientes duriciem accommodaueris. Impoſsibile etiam eſſet, ex animantiũ pinguedinibus tantas colorum differentias oriri, quantas ſuccini ſpecies eſſe deprehendimus. Neque igitur ex Phocis neque ex alijs pinguedinibus ſuccinum generatur, ſed aut ex terræ pinguiori ſucco, aut ex reſinis arborum, vel herbarum gummate ortum habet.

Ex reſinarum numero & claſſe ſuccinum exterminare, haud factu facile aliquis dixerit, probaturus fortaſsis id ex colore, conſiſtentia, & odore, quodq; flammam facilè recipiat: ſicut & Cornelius Tacitus vnà cum alijs

concludit, cum inquit: Aeſtyi populi ad dextrum Sueuici maris littus, mare ſcrutantur: ac ſoli omnium Succinum, quod ipſi Gleſum vocant, inter vada atq; in ipſo littore legunt. Nec quæ natura, quæue ratio gignat, vt Barbaris, quæſitum compertúmue. Diu quinetiā inter cætera eiectamenta maris iacebat, donec luxuria noſtra dedit nomen. Ipſis in nullo vſu, rude legitur. informe perfertur, preciumq; mirantes accipiunt. Succum tamen arborum eſſe intelligas, quia terrena quædam, atq; etiam volucria animalia, plerunq; interlucent: quæ implicata humore, mox dureſcente materia, cluduntur. Fœcundiora igitur nemora lucosq;, ſicut Orientis ſecretis, vbi thura, balſamaq; ſudantur: ita Occidentis inſulis terrisq; ineſſe crediderim: q̃ vicini ſolis radijs expreſſa atq; liquentia, in proximum mare labuntur, ac vi tempeſtatum in aduerſa littora exundant. Si naturam ſuccini

admoto igne tentes, in modum tædæ accenditur, alitq́ flammam pinguem &olentem: mox, vt in picem reſinámue, lenteſcit. Hæc ille.

Verùm, ſi quis hæc ſingula exacta collatione ponderet, is facilè ſe conuinci patietur. Si enim ex arboribus vel alijs plantis deflueret, tunc vel ex vnius, vel diuerſorum generum arboribus deſtillaret. Si ex vnius, ſiue populi, ſiue pini, ſeu cedri, impoſsibile foret, eam tot colorum ſpecies aſſumere: impoſsibile quoq́ foret, in tanta copia ſudare arbores, in quanta ſuccinum reperitur. Sin ex diuerſis arboribus vel plantis, tunc vires ſuccini quoq́ non minus variarent, quàm diuerſarum arborum reſinæ, quæ nó diuerſas modò, ſed contrarias ſæpe vires ſortiuntur, cum ſuccini differentiæ viribus nunquam pugnent.

Reſinis inſuper vel omnibus vel pleriſq́ certè amaritudo quædam ineſt, quam defugerent potius animalia &

Carbunculũ, nunc Hyacinthũ, nunc Topazium, & reliquas gemmarũ differentias imitetur & exprimat, odoris fragrantia Thus & Myrrham ſuperet, mirabili quoq; modo paleas non ſecus ac Magnes ferrum attrahat.

De hoc quidem etſi multi præclarè diſſeruerunt, tamen cum ſubinde adhuc nouæ & quidem falſæ opiniones, velut ex equo Troiano proſiliãt, paucis veram ſententiam aperiam: nõ enim minus philoſophię ſtudioſo indignum eſt, vera occultare, quàm temere de rebus iudicare.

Cardanus autẽ, ſummus alioquin philoſophus, cum non erubuerit nouam comminiſci opinionem, contra tot doctiſsimorum ſententiam, reprehenſione certè non caret. Nam & noua fingere artis non eſt, & eadem ſine rationibus conſtanter aſſerere, temeritatis eſt. At in vnius quidem falſæ opinionis aſſertione, cum plura abſurda induci neceſſe ſit, Cardanus ab v-

na

na opinione mox ad alteram reſiluit, priori ratione non ſatis firma. Cum enim dixiſſet primo ſuccinum ex maris ſpuma Oceani ſeptentrionalis gigni, ſicut Pytheas & Timæus concreti maris purgamentum eſſe voluerũt, mox ſeipſum corrigens non ex ſimplici maris ſpuma oriri (nam tunc maiori quantitate & vbiq; locorum colligeretur) ſed ex cetorum ſpuma prodire affirmat, tum quod in ijs locis, vbi Phocæ abundant, ſuccinũ vel ambra colligatur: tum quòd vbi Phocæ deſunt, nec ibi reperiatur ſuccinum. Hæc ſi vera ſunt, tam facilè ei fuerat dicere Phocas vel fragrantia odoris allici: vel prædæ expectatione, maiori cum voluptate, ea loca vbi ſuccini ſunt ſcaturigines, amare & incolere. In Sudinorum enim Oceano, vix triginta à littore ſtadijs, ſereno cœlo, ſcintillare quiddam inſtar pellucidi bituminis in fundo maris piſcatores narrãt, quem in locum piſces magna

copia côuolant,ſiue recreationis cauſa,ſiue quòd inde alimentũ quærant. Omne enim bitumen pingue, aëreũ, & ſubdulce eſt: & ſuccinum quidem tam animantibus quàm hominibus ipſis eſſe ſalutare,experientia multos edocuit. Tantò autem & dulcius & alimento aptius bitumen eſt, quantò purius & liquidius fuerit: quãuis propter lentorem & viſciditatem piſces hanc materiam nó concoquere poſſe,facilè crediderim,ſed aliqua ex parte alterare. Ideo M.Paulus Venetus aſſerit, id in balenis ad inſulã Madaigaſcar inueniri:nec Auicenna vel Pſellus, qui in mare è fontibus effluere ſentiunt, in piſcibus reperiri negant. Et Serapio ait, Ambram è terra, quæ ſubmari eſt,oriri,non aliter ac fungi oriuntur ex ea quę eminet à mari:ipſámque partim fluctus & tempeſtatem vnà cum lapillis eijcere,atque ita colligi in littoribus: partim piſces deuorare, quos cum interfecerint, ex ipſis eximi,

mi. Sed eam quæ in ventre reperitur, eſſe prauam: quæ iuxta ſpinam dorſi, meliorem. Sæpe etiam lacertæ, viperæ, vt Martialis dicit, piſces & oua piſciũ, ſuccino incluſa, ac cum eo in lapidem mutata, reperiuntur. Ergo vel ſuaui halitu afficiuntur, vel ad alimẽtum capeſſendum alliciuntur: vel in pellucidum ſplendensq́; bitumé, nó ſine calidis halitibus in maris fundũ è terra ſcaturiens, cæco impetu feruntur, nó ſecus atq; ſolent ſectari aquas ex ſolis æſtu & ſplendore illuſtratas.

Nequaquam ergo ex piſcibus generari poteſt, cum pinguedo vel ſpuma Phocarum nullo cognationis vinculo, ſuccino reſpódeat. Abſurdum autem eſt quod addit, inquiẽs: Et quod aqua illa in tam pingui corpore concocta, aliquid ex eo, vt & in nobis vrina educit, ex cuius copia aliquid fieri neceſſe eſt, &c. Exile quoque argumentum eſt, quod Phocæ odorem caſtorei horrent, quod ſuccino contra

rium eſt. Veriſimile enim eſt, piſces ſagaciores non tantũ caſtoreo, ſed omnibus grauiter olentibus fugari.

Si autem Cardanus bituminis ſcaturigines in Mediterraneo vel Baltico mari prorſus nullas conceſſurus erat, tutius & maiori cum laude veterum ſententiam, qui ex reſinis arborũ dixerunt naſci ſuccinum, defendere potuiſſet. Eſt enim reſina arborũ ſuccus pinguis, aëreus & pellucidus inſtar ſuccini, qui flammam recipit & alit, nec ingratũ ſpirat odorem: perido neus quoq;, ratione ſuæ viſcedinis, animalcula & quæuis obuia recipere & amplecti: & quidem eadem materia concreſcere & indurari apta eſt.

Memini aliquando reſinæ ſpeciem iniectam in aquam vitrioli, cui alij aſtringentes ſucci erant mixti, coagulari, & duritiem ſuccini acquirere. Et ſanè vidẽs aliquis tot formicas, muſcas, culices, araneas, aliaq; id genus animalia, ſuccino inuoluta, is haud facilè aliun-

liunde quàm ex arborum gummatibus deriuaſſe exiſtimabit. Vnde & ab Ariſtotele pro lachryma arboris eſt habitum. In quam ſententiam Dioſcorides etiam pedibus ire maluit, quàm quod ex Lyncis vrina natū crederet. Nā quod Braſauolus putat, Dioſcoridem in eadem fuiſſe ſententia cum Demoſtrato, falſus conuincitur ex libro 7. cap. 73. vbi ſic inquit: Lyncis vrinam, quam Lyncurium appellant, ſimul ac excerniturglaciari coiréue in calculi duritiem vulgò creditum eſt. quare quod de ea proditum eſt, vanū eſſe cōuincitur. quo certè in loco planè reijcere videtur Demoſtrati opinionem. Et idem libro 1. cap. 92. aſſeruiſſe videtur, cum dicit: Lachrymam populorum commemorant, quæ in Padum amnē defluat, durari ac coire in ſuccinum, quod Electrum vocant aut Chryſophorum, &c. cuius Ouidius ſecutus eſt ſententiam:

Inde fluūt lachrymæ, ſtillataq; ſole rigeſcūt

De ramis electra nouis; quæ lucidus amnis
Excipit, & nurib. mittit geſtanda Latinis.

Aegineta quoq; ſuccinū albæ populi lachrymam eſſe dicit, iuxta Eridanum fluuium effuſum & coagulatū, aurei coloris. ſic enim ait: ἤλεκτρον, τὸ τῶν αἰγείρων δάκρυόν φασι, κατὰ τὸν Ἠριδανὸν ποταμὸν ἐκχεόμενον, καὶ πηγνύμενον, χρυσοειδές. Mithridates verò è cedrino genere arborum naſci dixit, quod in petras defluens in mare deuolutū rapiatur.

Nondum itaq; Cardanus veterum opinionem abſurdam fuiſſe oſtendit, cum vix vno atq; altero argumento fretus, ipſorum ſentētiam impugnet. Prorſus enim leue eſt, quòd dicit lachrymam arborum non bene elici in regione tam frigida, cum non minus in Septentrione ſint arbores reſiniferæ, quàm alijs in locis. Nam Sol ibi tempore æſtiuo, ſupra horizontē diutius quàm alibi cōmorans, vehementiores æſtus ciet, & maiori copia ex ar-

arboribus reſinam euocat.

Priuſquam ergo Cardanus nouam opinionem induceret, debuerat oſtẽdere, quomodo ex bitumine ſuccinũ non poſſet generari, aut firmioribus rationibus niti, ſi ex arborum gummĩ non poſſe prodire demonſtraturus erat: quod ego quidem in præſenti conabor, nam reliquas opiniones falſas minimè opus eſt refutare. Quis enim Sophocli fidem adhibebit, dicẽti eſſe concretas lachrymas Meleagridum auium, Meleagrum deflentium? Diodorus Siculus libro ſexto capite octauo recitat fabulã de origine Succini talem: Scythiæ, inquit, quæ ſupra Galatiam eſt, oppoſita inſula in Oceano iacet nomine Baſilia: in quam tempeſtas electrum plurimum eijcit, nulla alia in parte orbis repertum. De eo quidã veteres fabulas ſcripſere haud dignas fide, & quæ à poſteris reprehẽſæ ſint. Nõnulli enim tum Poëtæ tum Hiſtorici tradunt, Phaëthontem So-

lis filium, cum puer eſſet, petijſſe à patre, vt vnicum diem Solis currum regeret: illo aſſentiente, ſumpto curru, cum equorum frena regere nequiſſet, ab equis contempto puero, extra ſolitum curſum eſſe currum delatum: & primò cœlum equorum errore incenſum, circulumq́; qui galaxias dicitur eiuſmodi factum; deinde magnã combuſtam orbis partẽ. Quare commotum Iouem, fulmine tradunt Phaethontem peremiſſe, Solemq́; in priſtinum redigiſſe curſum. Phaethontem in fontes eius fluuij qui nunc eſt Padus, olim Eridanũ dicebant, decidiſſe. Eius mortem Nymphas fleuiſſe ſorores, dolorisq́; magnitudine mutatâ naturâ in populos fuiſſe verſas. Has annis ſingulis eodem tempore lachrymas educere, è quibus electrum fiat, reliquũ ſplendore ſuperans. Sed cum hi fabularum conditores à vero aberraſſe, à poſteris deprehenſi ſint, nos veram hiſtoriam ſequamur. Naſcitur electrum

lectrum in ea, quam retulimus inſula: cum verò ab incolis ad proximũ deferatur continentem, inde ad noſtra vſque apportatur loca. Hæc ille.

Herodotus lib. 3. in Thalia ſic inquit: De extremis autẽ Europæ, quod pro comperto referã non habeo. neque enim aſſentior fluuium quendã eſſe Eridanum à barbaris vocitatum, qui ſubeat mare ad Septentrionẽ ſpectans, vnde electrum venire narratur.

Hæc etſi veteres tum Poëtæ tum hiſtorici, tanquam fabulas lepidas propoſuerunt, tamen nihil aliud ſignificare voluerunt, quàm ſuccinum eſſe lachrymã populi arboris, cum Nymphas deflentes Phaëthontis mortem, in populos verſas dicerent.

Hanc veterum ſententiam non vanis rationibus munitam, etſi non facilè impugnauerim: diuerſam tamen ab iſta recitabo, liberum cuiq; conceſſurus iudicium, vt quiuis ipſe, quænam veritati magis conformis ſit, ponde-

rare & concludere poſsit. Cum itaque ſuccinum ex pingui materia conſtet, omnes pinguium ſuccorum differentias exploremus, quæ ad tres ordines vel claſſes referri poſſunt. Nam quę pingueſcunt, aut ex animantibus & ipſorum partibus orta eſſe, neceſſe eſt, vt στέαρ, πιμελὴ (id eſt, ſeuũ, adeps) & medulla oſsium: aut ex ſuccis reſinísue arborum vel plantarum: aut ex terrę ſuccis pinguioribus: pręter quas tres differentias haud quiſquam plures oſtendere poterit.

De animantium ſanè tam terreſtrium quàm aquatilium pinguedinibus certò conſtat, tam experientia quàm rationibus, nunquam eas in tantam duriciem coire poſſe vt lapideſcant. calore enim attenuantur & magis funduntur, quàm vt inſpiſſentur, quocũque elixationis vel aſſationis genere vſus fueris: frigore verò cogi & condenſari multò minus poterunt, cum ex calida, tenui, & aërea ſubſtantia cõ

flatæ ſint: quæ præter exiguam conſiſtentiam, nullam amplius craſsitiem & firmitudinem admittunt aut recipiunt. Abſunt enim partes terreſtres, quibus niti, adhæreſcere, & fortiter permiſceri tenuiores ad conſtituendam duriciem & compactionem debebant, quomodocunq; cauſas efficientes duriciem accommodaueris. Impoſsibile etiam eſſet, ex animantiũ pinguedinibus tantas colorum differentias oriri, quantas ſuccini ſpecies eſſe deprehendimus. Neque igitur ex Phocis neque ex alijs pinguedinibus ſuccinum generatur, ſed aut ex terræ pinguiori ſucco, aut ex reſinis arborum, vel herbarum gummate ortum habet.

Ex reſinarum numero & claſſe ſuccinum exterminare, haud factu facile aliquis dixerit, probaturus fortaſsis id ex colore, conſiſtentia, & odore, quodq; flammam facilè recipiat: ſicut & Cornelius Tacitus vnà cum alijs

concludit, cum inquit: Aeſtyi populi ad dextrum Sueuici maris littus, mare ſcrutantur: ac ſoli omnium Succinum, quod ipſi Gleſum vocant, inter vada atq; in ipſo littore legunt. Nec quæ natura, qúæue ratio gignat, vt Barbaris, quæſitum compertúmue. Diu quinetiã inter cætera eiectamenta maris iacebat, donec luxuria noſtra dedit nomen. Ipſis in nullo vſu, rude legitur. informe perfertur, preciumq; mirantes accipiunt. Succum tamen arborum eſſe intelligas, quia terrena quædam, atq; etiam volucria animalia, plerunq; interlucent: quæ implicata humore, mox dureſcente materia, cluduntur. Fœcundiora igitur nemora lucosq;, ſicut Orientis ſecretis, vbi thura, balſamaq; ſudantur: ita Occidentis inſulis terrisq; ineſſe crediderim: q̃ vicini ſolis radijs expreſſa atq; liquentia, in proximum mare labuntur, ac vi tempeſtatum in aduerſa littora exundant. Si naturam ſuccini

admo-

admoto igne tentes, in modum tædæ accenditur, alitq́; flammam pinguem & olentem: mox, vt in picem reſinámue, lenteſcit. Hæc ille.

Verùm, ſi quis hæc ſingula exacta collatione ponderet, is facilè ſe conuinci patietur. Si enim ex arboribus vel alijs plantis deflueret, tunc vel ex vnius, vel diuerſorum generum arboribus deſtillaret. Si ex vnius, ſiue populi, ſiue pini, ſeu cedri, impoſsibile foret, eam tot colorum ſpecies aſſumere: impoſsibile quoq; foret, in tanta copia ſudare arbores, in quanta ſuccinum reperitur. Sin ex diuerſis arboribus vel plantis, tunc vires ſuccini quoq; non minus variarent, quàm diuerſarum arborum reſinæ, quæ nó diuerſas modò, ſed contrarias ſæpe vires ſortiuntur, cum ſuccini differentiæ viribus nunquam pugnent.

Reſinis inſuper vel omnibus vel pleriſq; certè amaritudo quædam ineſt, quam defugerent potius animalia &

inſecta: & ſanè rariſsimè reſinis vel gummatibus inuoluta ea conſpiciuntur, ſuccino autē ſæpiſsime. Præterea ſæpius in ſuccino inueniuntur cortices, folia vel alia arborum adnata: pro quibus non ſemel vidi veram Melanteriam, chalcitida, & alias ſubterraneas res, ſicut oſtendit mihi clariſsimus medicinæ Doctor, dominus Iohannes Pontanus, præceptor meus chariſsimus, & optimè de me meritus. Rondeletius itē celeberrimus & medicus & philoſophus, dicit ſe habere charabe extractum ex montibus Pyrenæis: in cuius altera parte ſit Charabe, in altera Gagates lapis. Accedit ad ea quod in tantas maſſas & glebas reſinæ nunquam ſua ſponte confluere poſſunt, cum eæ ſenſim reſolutæ ſolis æſtu deſtillent vel in rotundos globulos, vel per interſtitia cohęreant. In ſuccini verò maſsis (quæ ſua quantitate ſæpius humani capitis magnitudinem excedunt) partes partibus

bus tam ſolidè affixæ ac firmiter com pactæ ſunt, vt non ſolis æſtu, ſed maiore caloris gradu liquefactam & perfectè mixtam ſuccini materiam intelligas, & quaſi eodem temporis momēto genitam: quæ ſi ex arboribus per vices ſudantibus ortum duxiſſet, alias figuras & formas quoq; ſortiretur. Et vt omnia vno verbo dicam, non odore, non ſapore, non viribus vnquam conueniunt bitumen & reſina: huius enim ſpeciem quandam, cum arte inſtar lapidis duratam examinarem, nihil iſtorum referebat.

Poſtremò cum ad Pruſsiaci maris littora, vbi ſuccinum colligitur, nec populi, nec aliæ arbores in toto iſto tractu conſpiciantur, nec quidem in oppoſitis littoribus Daciæ & Sueciæ creſcant, & propter maris ſalſedinem fortaſsis alimentū ibi habere nō poſſint, Succinum nequaquam erit δάκρυον, nec ῥητίνη, nec κόμμι vllius arboris, vt vetuſtas exiſtimauit: ſed neceſ-

ſariò generabitur ex pinguiori terræ ſucco.

Huius quidem, cum duo ſint genera, ſulfur & bitumen, ex alterutro iſtorum vt electrũ proueniat neceſſe eſt. Huic quidem cum illo nihil commune eſt. conſtat enim ſulfur ex incineratis terræ partibus, parum quidem oleoſis, ſed vehemẽter aduſtis: quod pondus, ſiccitas & friabilitas, necnó odoris nidor & graueolentia prodũt. Succinum verò, cum pinguius, magis tenue & aëreum ſit, temperato calore coctum & à natura elaboratum, viribus à ſulfure longiſsimè diſsidens, neceſſariò ex bitumine originem ducet: quod non tantum odoris fragrantia & vires teſtantur, ſed fontes etiam varij coloris bitumen effundentes, ex quibus multiplices ſuccorum pinguium formæ proſiliunt & enaſcuntur: eæq; vel liquidæ permanent, vel concreſcunt ac condenſantur.

Priuſquam autem de generationis modo

modo dicam, paucis loca vbi inuenitur, perſtringam. In Germania reperitur in ijs Oceani littoribus, quæ ſunt inter Sucui amnis & Viſtulæ oſtia, ſed rariús. Cornelius Tacitus (vt iam recitauimus) ſcribit, ipſum in ſuo littore Aeſtorum gentes legere.

Audiui quoq; Iſlebię, Succini maſſam humani capitis magnitudine inuentam, vbi vetuſtior fodina conciderat in ſe, ac ruinam fecerat, per quē locum aquæ ſalſæ ſcaturigines ferebantur. Eſt ibi lacus etiam, quem propter inſignem aquæ ſalſedinē ſalſum vocant: in eum, ſi retia piſcatorū altius immittuntur, prorſus aduruntur, non ſecus ac ſi flamma fuiſſent concremata.

Nicias in Aegypto naſci ſcribit eodem modo, quo in Europa naſcitur. Theophraſtus verò in Aethiopia: Xenocrates quoſdam putaſſe in Numidia: Aſurabas, qui vixit Plinij tempore, tradidit iuxta Atlanticū mare eſſe

lacum Cephiſidã, quem Mauri vocãt electrum. In Pruſsia verò, in littore Pucici ſinus, nó longè à cœnobio, quod appellant Oliuam, effoditur, vbi arenarum cuniculi, quibus obrutum fuerat ſuccinum, diducuntur, vertũtur, ac ſuccinum eximitur: interdum remotiùs à littore eruitur. Et tunc foſſores ſatis amplas foſſas agunt, quadrãgulares plerunq;, non tamen multum profundas. In fundum foſſæ palos aliquot acuminatos, magno conatu demittunt, atq; hinc & illinc palos manibus ducunt fortiterq; commouẽt, vt hoc modo fundum fouearum & foſſarum pertundant, ac ſatis ampla foramina relinquunt. Id vbi ſæpius factitarunt, palos extrahunt: ſubſequitur & ſcaturit ſtatim aqua, qua cum ſimul etiam Succinum, ſi quod latebat ac tectũ erat, eructatur. Tum reticulis foſſam totam aqua impletã explorant, & Succinum extrahunt.

Inuenitur etiam in lacu quodã remotiſ-

motiſsimè à mari remoto, vbi veteris & nobilis familiæ Truthſiorũ à Wetz-hauſen pagus eſt, qui diſtat ab oppido Raſtenburga tribus (ni fallor) miliaribus: lacus is profundiſsimus eſt, in quem ſi altiùs piſcatores demittũt retia, Succinum vnà extrahunt.

Ante annos ſex prope Regiomontem, cum herbas in ſylua quadam, ad Piſcinam (quam maiorem vel ſuperiorem appellant) inquirerẽ, reperi fungos duos candidiores, quibus à terra remotis ſuberat bitumen purpureum & pellucidum, conſiſtentia reſinæ terebinthinæ ſimillimum, odoris ſuauitate mira præditum. Id tamen nõ profundè in terram deſcendebat, nec vera ſcaturigo ſuberat, ſed ex anguſtioribus terræ poris, velut in aceruum, ad pollicis craſsitiem, collectum exploraui. arbores longius erant diſsitæ, vt reſinam dicere non poſſes, terra verò ex qua eructabatur bitumẽ, pinguior gleboſa, viſcida, nigra & ponderoſa

erat. Vnde equidem nó erubeſcerem cum Nicia aſſerere, talem ſuccum terræ pinguiorem Solis radios interdũ ex terra elicere. quæ ſententia etſi Agricolæ diſplicet, tamen Nicias ſimili fortaſsis edoctus experiẽtia dixit. Talis terra pinguis, nigra & ponderoſa, & ita lenta vt vomeribus vix ſatis ſit peruia, eſt in peninſula Sudinorum, cuius terrę ſuccus fortaſsis bituminis materia ſit poſt varias coctiones & alterationes, quas à calore ſubterraneo ſuſtinet. Pruſsia enim non caret ignibus ſubterraneis, cum variæ pyritidũ aliorumq́ metallorum ſpecies in ea inueniantur: Eſt itidem veriſimile ad littora Sudinorum ignem ſubterraneum cótineri. adeſt enim pinguedo terræ, quæ poteſt fieri alimentũ ignis. adeſt etiam terræ denſitas à fluctibus maris impreſſa, quæ calorem cogere poteſt, ne erumpat vel diſsipetur. Tertio cauitates quoque ſubeſſe veriſimile eſt, in quibus calor vel ignis ſubter

raneus

raneus recipiatur, foueatur & conſer
uetur. maritimæ enim terræ omnes
pertuſæ ſunt, magis quàm mediterra-
neæ aut remotiores à mari. ac plerun-
que habent laxos & patentes alueos:
intra quos etiamſi àqua recipiatur, ta
men non extingui igné illum neceſſe
eſt in noſtro litore. nam iſtius bitumi-
nis natura eſt, vt ſemel accenſum, a-
quæ interuentu magis ardeat: oleo ve
rò, vt quidam putant, reſtinguatur.
Liquefactum igitur bitumen, inter-
no terræ calore, vel ſponte per ſuos
alueos in mare fluit & extillat, vel ma
re lambés ſecum ex venis terræ effert
& educit, vel copiâ ſuccedentis ſucci
protruditur atque egeritur. Inte-
rim verò, dum in mari denſatur atque
coagulatur, frigus exprimit tenues &
oleoſas partes, quę in ſuperficie aquę
inſtar olei fluentes ad iſta littora tran
quillo mari non ſemel viſæ ſunt: reli-
qua materia craſsior fundum obti-
net: non ſecus ac fit in deſtillationi-

bus per deſcenſum, vbi oleum aquæ ſubiectæ innatat. Id verò, quod craſſum, fœculentum, ac nigrum bitumē eſt, ſubſidet in imo aquæ. Simile nigrum, viſcidum & lentum bitumen, vel crudum Succinum, ante paucos annos, cum in noſtro Sudinorum littore præcipitium montis in mare deuolutum eſſet, maiori in copia, quàm vnquam antea reperiebatur, fortaſsis quòd ibi terrâ fluctibus maris dirutâ & remotâ, venæ Succini factæ patentioris ſcaturiginem ſubeſſe, quæ tamē hactenus nondum explorari potuit, illud demonſtraret. Dum verò ſic liquidum eſt Succinum, mirum nō eſt diuerſa genera vermium, muſcas, culices, & alia pleraque inuolui: dum vel ſuauiori halitu afficiuntur, & fluitanti materiæ inſident: vel dum in ſpecubus ſubterraneis exhalatione acriori ſuffocati, concidunt & implicantur maſſæ liquidæ. Veriſimile quoq; eſt in canalibus iſtis excauatis, nō tan

tum

tum in imo fluere bitumen, & velut ex vna ſcaturigine erumpere: ſed hinc inde veluti ſudante terra, vndique in tota cauitate parietes ſpecuum obliniri, quibus & inſidere & inhæreſcere tam volitantia quàm repentia facilè poſsint.

Quoniam verò calida & humida loca putrefactioni ſunt in primis obnoxia, in ſubterraneis iſtis cauitatib⁹ omnis generis inſecta, quæ ex putrefactione fiunt, generari dubium nó eſt. Nam & anfractus varios in illis cauitatibus non abſurdè ſtatuere poſſumus, qui puriorem terram dulci aqua permiſtam contineant: quæ vel quiete vel halitibus incaleſcens, putreſcit, & generandis animalculis materiam ſuggerit.

Porrò quemadmodum Succini oleum vetuſtate ſeipſo craſsius fieri & inſpiſſari quodammodo vidimus, poſteaquàm tenues & igneę partes exhalarint: ita enim ætate lenteſcit, vt ad

bituminis liquidioris conſiſtentiam redire videatur: ita dixerim puriſsimum Succinũ, & quod maximè pellucidum eſt, in ſpecubus ſubterraneis ex oleoſis bituminis vaporibus altiùs ſublatis generari. Etſi verò multi petroleũ ſeu naphtham craſſeſcere poſſe negant (quod oleo ſuccini odore, ſapore, conſiſtentia, colore & viribus reſpondet) tamẽ & arte quadã, & peculiari naturæ opificio inſpiſſari poſſe facilè dixerim.

Quemadmodum autem multiplices petrolei differentiæ ſunt, ita multiplici quoque & vario diſcrimine, ꝓut materia purior, tenuior vel craſſior eſt, colorum differentiæ in Succino generantur & prodeunt. Pellucidi varij gradus & ordines fiunt, non tantum pro humoris dilutione, & materiæ multipliciter variantis ſubtilitate: ſed etiam pro intenſione aut remiſsione caloris: & prout vel à flamma, eaꝗ nunc puriori vel impuriori,

179

vel ab exhalatione tantum bitumen reſoluitur. Dilucidior enim & purior fit color, quo citiùs reſolutum bitumen, aquæ, pręſertim frigidiori miſcetur: quæ caloris impetũ moderatur, ac ſpiritus efficiẽtes corpus diaphanum, ne reſoluantur, coërcet, tollit denſitatem atque inæqualitatem. Ab aqua enim oriri pellucidum colorem indicant gummata. ea namq; ſi diſſoluantur in aqua, magis perſpicua fiũt.

Si item aqua incaleſcens, vnà cum bitumine elixatur, tunc tenuior aqua iſtâ coctione abluet & exteret tum terreſtres tum igneas quoquę partes: ita vt bitumen, quod antea rufum fuit, aſſumat aqueum colorem: ſin verò nigro & opaco fuit colore præditũ, in purpureum primò conuertetur, mox in ruffum, & per varios rubedinis gradus in aureum, ex aureo ad cryſtallinum eò propius accedet, quò crebrius vapore tenuiori ac copioſiori elixabitur, ac iterata coctione

expurgabitur.

Ea coloris tranſmutatio manifeſta eſt in artificiali elixatione, tam in naphtha quàm oleo ſuccini, quę per deſtillationem ex nigro in aureum, ex hoc rurſum in candidum mutantur colorem. Eſt enim triplex oleum Succini, ſicut & ipſa Naphtha vel petroleum triplex in Italia conſpicitur.

1. Nigrum oleum fœtidum eſt, terre ſtribus partibus toſtis aliqua ex parte permixtum: liquido bitumini ſimile, tenuius tamen & fluidum, conſiſtentia ab oleo lini parum diſsidens: fit autem tale; quando per deſcenſum violento igne deſtillatur.

2. Secundum ruffeſcens, vel aureo colore imbutũ. quod in Retorta extrahitur, prorſus diaphanum eſt, ſicut illud in opaco vix ſuppurpuraſcens. priore eſt & tenuius multò, & tam ſapore quàm odore ſuauius.

3. Tertium album, vel aquei coloris; quod tale fit, ſi ex prioribus duobus

bus alterum affuſâ aquâ in balneo Mariæ vt vocant, diligenter ſublimando eliciatur. Eſt autem hoc inter omnia tenuiſsimum & præſtanriſsimum, ad omnis generis obſtructiones aperiendas peridoneum, ad epilepſiam, paralyſin, vertiginem, calculum tam veſicæ quàm renum, accommodatum.

Hæc tria olei genera, præſertim vetuſtioris, cum igneæ partes euanuerunt, prorſus reſpondent Naphthæ: Nam album petroleum quod Meianæ ſcaturit, eſt melius cæteris, odoratius & ſubtiliorum partium.

Nigrum verò Aſphalti odorem refert, craſſum & fœtidũ, quale eſt Bulgaricum vel Naphtha Bulgarica. hoc enim ſupra modum tetrum ſpirat odorem ad Aſphaltum accedentem. Tertia Naphtha ruffa eſt, media conſiſtentia ac viribus inter reliqua duo genera. Prouenit hæc ex mõte Celite, de qua ſic ſcribit Bellonius: Huius naphthæ ruffæ ſcaturigo ex terra multũ

lapidoſa, ſuam originem ducit: quæ in ſibi ſubiectam foueam excauatam in imo antri deſcendit. duo nempe ſunt meatus ſibi coniuncti, ad quorum latera qui ad dexterā eſt, aquam mittit paulatim manantem: alterqui ad ſiniſtrum latus eſt, guttatim oleum diffundit, &c. Oleum hoc paulatim deſtillans, pondus triginta vnciarum, quod bocalis menſuram æquat, non excedit in die, æſtate ſeſquibocale, vbi mons Solis feruore incaluit: hyeme dimidium bocale. Aqua quæ cum oleo deſtillat, clara eſt & lympida, aliquantulum ſalſa: cuius ſalſedo multo remiſsior eſſe cōperitur quàm eius quæ in Laxiſſa Troadis thermis deguſtatur. Oleum hoc nuſquam per ſeſe viſum eſt emanaſſe, ſed ſuperficiei aquæ innatat. Illud collecturi aquam ſcopis quatiunt, oleúmque in quendam angulum cogunt, túncque conchis, vel cucurbitis vel ſitulis alijsq; vaſculis excipiunt, ſi copioſum: ſin

ſin paucum,alis anſerum, linteolis,a-
lijsq́ rebus quibus facilè adhæreſcit.

Cæterùm ſicuti hoc ruſum petro-
leum,vel quod lutei coloris eſt in a-
qua, ex ſale vſto mixta, maceratum,
agitatum & concuſſum albeſcit,& la
cteo colore imbuitur: Ita veriſimile
eſt puriorem & tenuiorem olei vel bi
tuminis partem non tantum ſalſedi-
ne maris ſordes exterentis ablui, ma-
cerari & attenuari, ſed etiam dealba-
ri: & hac eadem ratione condenſatũ
quoque Succinum cuiuſcunque co-
loris fuerit, in candidum poſſe con-
uerti,ſi diutius modò in mari cómo-
retur, qua mora ipſius materia exa-
ctiſsimam adipiſcatur coctionem.

Candidum enim ſuccinum eſſe ve
tuſtiſsimum probant,tum friabilitas,
tum leuitas, quæ raritatem partium à
ſalſedine maris exeſarum comitatur.
nam quo candidius eſt,eo quoque ſo
let eſſe magis leue & friabile. Nec a-
liam ob cauſam hoc genus Succini

inuentu eſt rariſsimum, quàm quod in mari non ſatis iuſtam moram trahit ad perfectionem coctionis ſufficiẽtem. At quòd interdum in eadem maſſa partes aliæ candidiores ſunt, aliæ pellucidæ, in cauſa videtur eſſe vel diuerſitas materiæ tenuioris, in quas liquidâ materia adhuc exiſtẽte, dum multum ſalſedinis miſcetur, partibus ijs inducit albedinem, reliquis pellucidis propter maiorem viſciditatem nihil ſalis admittentibus, vel ꝙ pars craſsior citiùs coaguletur, condenſata ſalſedine exteratur ac dealbetur: tenuior verò genuino & pellucido colore non ſimul cum illo deſtituitur, ideo quod nõ ſimul coiuerit, nec ſalſedinem alterantem eodem tempore receperit, repugnante nimirum maiori viſcoſitate: cuius notas firmior pellucidi compactio & addenſatio ſuggerit, ſicut candidioris materiam rariorem fuiſſe friabilitas oſtendere poteſt. Nec ſemel vidimus eandem maſ-

ſam ſuccini partim concretã, partim adhuc liquidam, & hanc ceu turgentẽ ſpiritibus viſcoſis pellucidiſsimã, illam obſcuriorẽ & poroſam, ideoq; ad albedinis aliquẽ gradum accedentem. Variãt itaq; gradus in eadẽ maſſa, prout craſsiores partes tenuibus miſcentur, quæ mixtio fit in ipſa ſcaturigine, fortaſsis tum, quando calor per ebullitionem attollit craſsiores partes, vel quando ex diuerſis & variantibus venis materia confluit & cõfunditur; ſic interdum nubes vel aliæ imagines apparent.

Candidum ſuccinum itaque rariſſimè videmus eſſe foſsile, quòd à craſſa & terreſtri ſalſedine impreſsionem nullam ſuſtineat. Reliquæ etiam differentiæ tantò rariores inuentu ſunt, quantò facilius calor bituminoſos ſuccos, qui ſine calore ſubterraneo generari nequeunt, depaſcitur & adurit.

Quare videmus in ijs locis, vbi ſuc-

cinum foſsile eſt, aquam ſimul contineri, qui calorem arcet. Experientia teſtis eſt, pellucidum Succinum calida exhalatione citra flammæ adminiculum nigreſcere, ac arte quodammodo in Gagaten conuerti.

Bituminoſi igitur ſucci quo ſunt nigriores, & ex craſsiori ſubſtantia conſtituti, eò maiori caloris impetu reſoluentis & depaſcentis aëreas ac oleoſas partes, exiſtimandum eſt eoſdem eſſe torrefactos: quanto autem plus ij aduruntur, tanto magis ſulfureo ſucco imbuuntur.

Primi generis ex his eſt Lithâthrax Germanis dictus Steinkol, vocabulo ex lapide & carbone compoſito, ceu lapideus carbo. Eſt autem talis carbo foſsilis inter omnia bituminoſa maxi mè ignobilis & omnium deterrimus, nullius in medicina vſus. Fabri ferrarij & ærarij carbonum vice illis vtuntur, qui verò ſubtilia opera efficiunt, his non vtuntur, propterea quod ſua pingui-

pinguitudine inficit ferrum & fragile facit. Eodem bitumine hi quos ligna deficiunt, cibos coquunt: caldaria, in quibus hyeme degunt vitam, calfaciunt, vrunt calcem. Mixto oleo tritus hic carbo emolliri poteſt, quo quidē agricolæ vites oblinūt, quod vermes illarum oculos rodentes interficiat.

Sunt autem duplices tales carbones, leues ſcilicet & rari, vt aquæ nonnunquam innatent, propter terrę excoctionem. Hos Theophraſtus γεώδεις dicit. Deinde ſunt & graues, qui effodiuntur in agro Leodienſi, qui dicūtur λιθώδεις. Græci ἄνθρακας vocāt.

Porrò omnes conſtant ex materia prorſus craſſa terreſtri, ita aduſta, vt partes aëreæ abſumptæ ſint, & ſi quid oleoſum ac pingue reſiduum, id non niſi ſulfureum & nidoroſum quiddā ſpirat. Veriſimile autem eſt non ſimpliciter calido & ſicco halitu, ſed interuentu ignis ſubterranei inflammatum hoc bituminis genus naſci, quod

non vno in loco videre eſt. nam in Mi
ſenæ celebri monte carbonum, qui
abeſt à Zuicca oppido paſſus duo mil
lia quingentos, venam carbonum re-
perientes plerunq; ardere comperi-
unt: vbi carbones quos ignis abſumit,
terra in caminos incidente, extincti
in nigrum puluerem mutantur: qua-
lis etiam videtur eſſe qui vltra Nigrũ
fluuium eſt per ſolitudines, quòd ex
eo emineant exuſtę cautes, quod Sue-
tonium Paulinũ prodidiſſe autor eſt
Plinius. Scribit quoq; præſtantiſsi-
mus philoſophus Georgius Agrico-
la, ardere partim igne ſubterraneo car-
bones foſsiles in ea Britanniæ ſiue Al-
bionis parte, quam à Scotis Germa-
nis, qui in inſulã immigrarunt, Scotiã
appellamus, effodi ad vigeſimũ lapidẽ
ab Edinburgo in loco Ericeti Deiſer-
tij, quẽ areã carbonũ nominat. Sic etiã
Ardẽs collis, dictus ita quod quondã
arſerit, tale bituminis gen⁹ nobis ſup-
peditat: ſitus is eſt inter pagũ Culmã

&

&oppidulũ quod nomẽ habet ex accipitrũ genere quos falcones nominamus, in tribus Elbogani locis circa Satelũ pagũ, & ad quintũ lapidem à Dreſda Miſenæ oppido, qua itur Friburgũ ad dexterã. Effoditur idẽ bitumẽ in Samo vt Xenocrates: iuxta Liguriã, vt Theophraſtus ſcribit: in Theſprotia: in Elide qua itur Olympiã per montẽ. Hos carbones Galen. deſcribere videt͂, cũ inquit: Lapides tabularũ inſtar latos & nigros, ac qui in ignẽ impoſiti, flammã exilẽ emitterẽt, multos ex Cœle Syria apportaui, generatos in colle, q mare qd᷑ mortuũ appellãt, circundãt, & quidẽ ab ortu, vbi & bitumen gignit͂. odor etiã eorũ lapidum erat ſimilis bitumini. Sine dubio aũt calidæ altiùs ſub colle iſto bituminoſo manãtes, bitumen abradũt & liquefaciũt, idq́ in lacũ, in quo exiliũt, effundũt. Ad ſecũdũ genus referri poteſt terra γεώδης, itẽ terra ampelitis & pharmaticis, quas puto, ni fallor, eſſe

friabiliores, ſed pinguiores & minus compactas. De hac Dioſcorides viſus eſt loqui, cum ita dicit: Optima eſt nigra exiguis piceæ carbonibus ſimilis, aſſulatim ſubſciſsilis, æqualiter ſplendens: quæ, ſi quid olei inſpergitur, liqueſcit. Sed fortaſsis hæc à priori parum differt.

Ad tertiam claſſem Piſſaſphaltum referrem, cum retorrido & graui conſtet halitu. nomen autem habet ex pice ac bitumine, non quod ex vtraque conſtet, ſicut Plinius exiſtimauit, ſed quod vtrunque oleat. Miſcetur tamen interdum pici bitumen, quod Vergilius voluiſſe 3. Georgicorum videtur, cum ait:

Idæasq; pices, nigrumq; bitumen, &c.

Plinius dicit bitumen pici mixtũ, eſſe præcipuum ad ſcabiem pecorum remedium, aut ſi fœtus mammas læſerit. Saxones verò miſcẽtes axungiam veterem, eâ bituminis lentorem temperãt, vt alij picis. Bellonius dicit Piſ-

ſaſphal-

ſaſphaltum foſsile nullius eſſe ad medicinam virtutis, ad nauigia tamen illinenda, maximi prouẽtus in Epidauro inter Aſlon & Epidaurũ (quę nunc dicitur Ragouſa.) Eliquari hoc etiam poteſt, ſi cum alio oleoſo miſceatur, vt adipe vel oleo. nam eouſq; ſiccum eſt & retorridum, vt per ſe nunquam lentitiam ſequacem conſequatur.

Quartus ordo Gagati debetur, qui Piſſaſphalto nõ eſt diſsimilis, ſed multo nigrior & durior. A carbone foſsili differt, non tam materia quàm cauſa efficiente. nam Gagates denſior, ſolidiorq; euaſit, fortiori mixtione humidi cum ſicco facta, nõ violento caloris impetu, ſed exhalatione tantũmodo ſine humore ſenſim aſſante & excoquente humidum oleoſum. Videtur autem materia Gagatis eſſe ſimilis bitumini, quod ſubſidere ſolet in aqua, dum ſuccini oleum deſtillatur. id reſoluto tenui & oleoſo inſpiſſari nõ tantum incipit, ſed nigreſcit, ſplen

detꝗ; inſtar picis, cui colore & conſiſtentia ſimilis ſit, quæ materia ſi iuſto frigoris gradu induraretur, ex eo fieret gagates. Talem prorſus materiam in noſtro littore inueniri dixi antea, quam ſiue quis crudum ſuccinum dicat; ſiue Piſſaſphaltum, non contendo. Suauitate odoris ſuccino quidem non reſpondet, nec colore ſimilis eſt, niſi quod interdum in nigredine purpuraſcit, ſed plus pinguium ſpirituũ tamen in ſe continet quàm Gagates. Manibus tractatum, ſtatim molleſcit, inſtar picis digitis adhærens: leui deinde frigore rurſus ad priorem conſiſtentiam redit. Gagaten verò Gale. lib. 9. ſimp. ſic deſcribit: Eſt & alius lapis colore atro, qui vbi igni admotus fuerit, perſimilem bitumini odorem exhibet, quem Dioſcorides, nonnulliꝗ; alij in Lycia inueniri prodiderũt, ad fluuium nomine Gagatem, vnde & ipſi lapidi nomenclaturam dicunt inditam. Plinius itidem lib. 36. cap. 29.

lapi-

lapidem gagatem nomen habere à fluuio teſtatur, & loci & amnis Gangis Lyciæ meminit, & in Leucola expelli mari atq; colligi. Nicander in Theriacis ſuis, Engangin & Gangitin vocat, à Gange Lyciȩ ciuitate, vbi nidore docet gagaté fugare ſerpētes, propter odorē bituminis. Aiunt aquis accendi gagatē, eundēq; reſtingui oleo: Vnde Dioſcor. docuit præferendum in gagatum genere, qui celeriter accendatur, & odorem reddat bituminis.

Effoditur etiā Gagates Sedunis in Gallia. Hunc Solinus quoq; in Britannia reperiri commemorat: itē in inferiori Germania, maximè in ditiōe Leodienſi, & in eadem ad Aquiſgranū.

Thracius lapis cum niger ſit, vt Euax Maurus ſcribit, & accēſus odorē bituminis ex ſe emittat, adeò prauū & acrē vt nullæ animantes, aut ſerpētes in eo loco manere poſsint, veriſimile eſt hūc aut eundē eſſe cū gagate lapide, aut ex materia eadē quidē, ſed

paulò craſsiori cõſtare, præſertim cũ tantus fœtor nõ inſit Gagati qualis in lapide Thracio requirit. Nicandri interpres dicit eſſe bitumẽ quod lapidis modo cõcreuerit. Aqua inſperſa, ꝑinde ac bitumen, dilucidiùs ardet ac exurit: oleo reſtinguit, teſte Nicãdro & Dioſcoride. Inuenit in flumine Scythiæ cui Ponto nomen eſt. Dicitur autem poëtice Threicius.

Agricola Obſidianũ lapidem eundem quoq; eſſe credit cum Gagate, quod nigerrimi coloris ſit & tranſlucidi interdum, & quod in parietũ ſpeculis pro imagine vmbras reddat. Sed Plinius inter vitra retuliſſe videtur: ergo non eſt bituminoſum quiddam.

Samothracia inſula, inquit Plinius, eiuſdem nominis gemmã dat nigrã, ac ſine pondere ligno ſimilẽ. Eſt itaq; nihil aliud quàm Gagates politus. tribuit enim ei Plinius colorẽ ſimilẽ, eandem leuitatem, & ligni ſimilitudinẽ.

Ad bituminoſos lapides etiã aliæ gem-

gemmæ referri poſſunt. Antachates enim cum vritur, myrrham redolet. ſic & Aromatites, qui ex odoris præſtantia nomen inuenit, myrrham redolens, ex bitumine conſtat, teſte Plinio. traditurq́ ab eo gigni in Arabia & in Aegypto circa Piſas. Vbiq; lapidoſa, & myrrhæ coloris & odoris: ob id reginis frequentata.

Myrrhites quoq; gemma quæ myrrhæ colorem habet, attrita nardi odorē ſpirās, exiſtimatur eſſe bituminoſa.

Catochites Corſicæ lapis impoſitā manum velut gummi retinet.

Lipare itidem pinguis eſt. adhæreſcit enim ad manum. huius ſuffitu omnes beſtiæ euocantur.

Sed hæ omnes & ſimiles gemmæ non ex puro bitumine conſtant, ſed alijs quoq; ſuccis ſubterraneis mixtæ ſunt. Succinum verò non niſi ex mero & puriſsimo bitumine generāri hactenus copiosè oſtenſum eſt.

FINIS.

DE BITVMINE ET COGNATIS EI, NAphtha(id eſt, vulgi petroleo) Piſſaſphalto, & Electro, Corollarium.

EGREGIO VIRO VALERANDO DOVREZ FLANDRO Inſulano, pharmacopolæ Lugdunenſi, artis ſuæ & omnis ſimplicium medicamentorum generis cognitione excellenti, Conradus Geſnerus S. P. D.

CVM typographus cuperet chartam hanc repleri, vt Epiphanij De gemmis XII. libellus, à charta noua inciperet, ſicut & alij ferè in hoc volumen coniuncti, (quod conſultò factum eſt, vt quem vellet quiſque priore aut poſteriore loco poneret) pro Corollario addidi pereruditi cuiuſdam medici ad me Epiſtolam, non de Succino ſolùm, ſed de omni Bitumine (cuius Succinum certè ſpecies eſt) & tuas etiam de Auernico Bitumine obſer-

obſeruationes. Id verò quicquid eſt tibi dica-re volui amiciſsime Valerande: quoniã Ar-uernici bituminis magnam à te copiam iam-pridem accepi: cuius muneris tui tempeſtiuè me hæc adornantem reddita mihi Epiſtola tua admonuit: quæ cum etiam alias plantas raras, in Italia & Iſtria, marinas præſertim, à te collectas longinquis peregrinationibus tu-is, pro liberali tuo in me amore, dono mihi mi ſiſti: & THERIACAE antidoti, quã nunc paras, nobiliſsimæ ſpecimen: hoc eſt, ſim plicia aliquot medicamenta, quæ in eius com-poſitionem requiruntur pulcherrima aliquot lectiſsimaq; addidiſti: vnde ego tanquam ex vngue Leonem, vt aiunt, iudicans, antidotus tota, qualis ſit futura, hoc eſt, optima perfe-ctiſsimaq;, qualis hodie ſanè rariſsima repe-ritur, facilè conijcio. Siquidem tu in omni ſim plicium pharmacorum genere, multis iam an nis incomparabili ſtudio & diligentia diuer-ſis in regionibus, Germaniæ, Galliæ, Italiæ atque Iſtriæ es verſatus: & vndique amicos habes per quos optima quæque medicamenta

facilè tibi comparas, & Lugduni clariſsimorum medicorum Dalechampij & Bauhini mei præcipuè, familiaritate frueris: & fide ſingulari (quam non ſyncerior modò & Chriſtiana, ſed omnis penè religio poſtulat,) nihil non facis. Vale: & hoc mei erga te mutui amoris tantillum teſtimonium boni conſule, Tiguri anno milleſimo, quingenteſimo, ſexageſimoquinto, tertio Calend. Iulij.

EX DOCTISSIMI CVIVSdam Galli medici ad me Epiſtola, Aruernici Bituminis deſcriptio: deq; Naphtha & Electro quædam.

QVod de Aſphalto & eius vſu me rogas, quantū memini, reſpondeo: inter Claromontē ex ruinis Gergobiæ ſtructam, & Montemferrandi Aruernorum, hāc oppidum, illam ciuitatem, miliari tantum à ſeinuicē diſtantes, ad extremam pratorū oram collem eminere, aridum, lapidoſum, cuius ſolū nigricat: ex eius radice fontem proſilire, aquâ tribus digitis non altiore. eodem cauo vnde fons emicat, Bitumen fluere, aquæ, principio, innatās, adipis vel olei modo: ac tum id eſſe veram Naphtham: poſt temporis ſpatio ſpiſſari glutinis inſtar, & ſic tenax fieri, vt ſi vſquam inhæreat; deleri auelliq; minimè poſsit. tum ſcilicet verum Bitumen eſſe: quale miſi. Eo Babylonis muros, calcis vice, Se-

miramis ædificauit. Haud procul fontis ſcaturigine vetuſtiſsimum ſacellum adhuc extat, parietibus ea materia compactis, ſtructura tam firmâ & durâ, vt quouis cemento [*arenato, vel intritâ, Germani* Pflaſter, *quaſi emplaſtrum vocant*] validius reſiſtat iniuriæ temporis, ac hominum. Progreſſu téporis tùm ſole reſiccatum, tum aquis verberatum, ſic Bitumen coit, vt Pix videatur, ac tum verum Piſſaſphaltũ eſt, nempe concretũ Bitumen, quod, vt Pix, obduruit. Tale Bituminis appellatione, in Seplaſijs nonnunquam ſyncerum vænit, at ſæpius adulteratum. Germanum & legitimum circa eius fontis margines hinc inde copioſum reperitur. Totus circumiectus tractus graue neſcio quid & bituminoſum olet: nec procul diſsita rupes eſt, è qua Petroleum nigrum manat, vt ideo non abs re quidam exiſtimarint eum totum agrum Bitumine ſcatêre. Equi, fontem aut eius riuum præ

Piſſaſphaltum verũ durum.

tereun-

tereuntes,æſtate præſertim;tanquam vi detenti,hærent, & in bitumine veluti fixi,viſcoq́ obliti reſiſtunt,nec inde ſe extricare queunt. Bitumen vêre largiùs,& æſtatis ſqualloribus effunditur. Areſcit rubetq́ gleba propinqua aut bituminis cõtactu, aut aquæ bitumen euehentis.Incolę vocant Piscem aquaticam, & ad ſcabiem pecoris,ſignandos notis atris greges, artuum in pecudibus glutinandas fracturas vtuntur. Experimento mihi certiſsimo compertũ eſt,bituminis ſuffitu,ſiue crudum ſit,ſiue vratur, mulieres vtero ſtrangulatas extemplo reuocari. Quamobrem nonnulli fœminarum collo,quæ ei morbo ſunt obnoxiæ,lanâ exceptum appendũt,vt crebro olfactu, ſuffocationis paroxyſmum arceat. [*Nos etiam catapotia iij.vel iiij.ex Aruernico illo bitumine,dedimus vtiliter in colico affectu: & in vteri ſtrangulatu, in quo tamen caſtorium efficacius deprehendimus,*] Serpentes quoq́ eius ſuf- Pix aquatica.

ſitu fugari vſu cognitũ eſt, nullo protſus iuxta eius ſcaturiginem ſtabulante, aut immorante. Electrum Bituminis genus eſſe veriſsimũ duco. Argumento eſt gleba mihi viſa, dimidia ex parte Gagatis, dimidia ex parte Electri. [*Hanc apud clariſsimum medicum Guilielmum Rondeletium eſſe audio.*] Gagates autem bitumen eſt in terræ viſceribus longa annorum ſerie duratum, ac reſiccatum. Effoſſa porrò ea gleba fuerat, in monte quem incolæ vocant Buguerat, ditionis Archiepiſcopi Narbonenſis, in fodinâ quã nominant Cuquet, prope oppidulum dictum Quillãt. Vt autem nigrũ vel flauum bitumen eſt, ſic & Naphtha (vulgi Petroleum) nunc atro colore ſplendet, qualis Aruerna: nunc luteo vel candido nitet, qualis Saxonica, & quę ex vicinis Balthico mari regionibus ad nos mittitur, vnde & Electrum adferunt, vaniſsimis eorum ſcriptis, qui ex arboribus ſtillare prodiderũt, gũmi

mi modo. Quocirca nec repræhendendus Philemon qui in Scythia foſſile eſſe tradit, nec Pytheas qui Balthici electri non ſatis explicatam hiſtoriam confuſe docet: atque adeò nec Nicias qui Indici Electri meminit. id verò Anymũ eſſe tecũ arbitror.

EX EPISTOLA TVA AD ME, ANTE *biennium ferè Lugduno datum.*

PAucis ab hinc diebus ex Aruernio ſum reuerſus, quam res nouas deprehendendi ſtudio, iam ſecundo luſtraui. Ex ea peregrinatione mitto tibi Piſſaſphaltum, Naphtham, & Bitumen: quod etiam Gergoniæ (quæ Aruernis nunc Clarus mons dicitur) in fonte quodam ſuburbano naſcitur. Cuius fontis aqua ſimulatque e-

rupit, concreſcit in lapidem, vti vero vultu indigenæ affirmant: adeò vt per ſe pontem fabricata ſit, quem ego hiſce oculis vidi. Mea quidem ſententia non indureſcit aqua: quę ſubflaua, guſtu fatuo, nauſeam mouens, tepidaq́ eſt: ſed inaudita quædam aquæ admixta materia ad id miraculi edendum effunditur. Eius lapidis fruſtum tibi mitto. Quod ad Aſphalti originem pertinet, ſcias, velim cliuū extare non admodum editum, aliquot rupibus exiguæ molis aſſurgentem: in quibus medij inſunt duo fontes, qui ſubatræ aquæ non multum emittunt, cum copioſa Naphtha: quæ primùm in Aſphaltum, deinde in Piſſaſphaltū, tandem in Gagatem conuertitur. In imo monticulo eſt & alius fons, qui parum quidem Bituminis eijcit, at multò vberiorem aquam, quæ Solis æſtu indureſcit in ſalem candidum.

FINIS.

5
193

VALERII CORDI SIMESVSII DE HALOSANTHO SEV SPERMATE CETI VVLGO DICTO, LIBER, NVNC PRIMVM IN LVCEM AEDITVS.

TIGVRI M.D.LXV.

CL. V. D. ANDREAE PELLIZERO Carintho, Medico præſtantiſsimo, Conradus Geſnerus S. P. D.

CVM De foſsilium rerum & lapidum differentijs libellos aliquot nouos, vno volumine procudendos, typographo patrueli meo tradere ſtatuiſſem, commodè accidit (vir clariſsime) vt pulcherrima è Succino tornata opera, à te & genero tuò excellenti doctrina & pietate viro, D. IO. VVEIDNERO, Euangelij in Eccleſia Dantiſcana miniſtro, dono miſſa mihi redderentur: quæ quidem non immeritò longè gratiſsima mihi fuerūt. Nam & ipſa per ſe munera, ſiue materiam ſiue artificium ſpectem, perquàm ſpecioſa ſunt: & à viris tantis hæc eſſe profecta, qui tanta locorum intercapedine diſiuncti, & ad piam animorum coniunctionem & optatiſsimum mutuæ amicitiæ fructum tam ſuauiter me inuitant, vel ipſis muneribus maius gratiusq́, mihi extitit. Animus enim, vt aiunt, munerum

optimus eſt. Et ſicuti hoſtium qualiacunque aut quantacunque dona, non dona nec vtilia, veteri Græco ſenariolo rectè iudicantur: ita quæ à veris amicis conferuntur, maxima minimaq́; non poſſunt non iucunda ſimul & vtilia eſſe: & in eiſdem maximi animus æſtimatur. Quod ego cum reputarem, & in h rum (quos dixi) librorum æditione, Valerij Cordi ſcriptum de Haloſantho ſe mihi offerret, te illi patronum eligere, (ſi non in ſententia eius, induſtria ſaltem & voluntate approbanda,) & hoc qualecunq; ἀντίδωρον redamantis te ac obſeruantis gratiq́; pectoris teſtimonium exhibere, & ſub tutelari nomine tuo in lucem emittere volui. quod tu (vt ſpero) æqui boniq́; facies: & amicitiã noſtram, cuius acceptiſſimum initium tibi ac pijſsimo genero tuo debeo, in poſterum quoq; conſeruabis: quod ego viciſsim, vt par eſt, faciam. Viſum eſt autem mihi hunc Cordi libellum nunquam antehac æditum, rectè hoc loco poſt duos Gœbelij de Succino collocatum iri: cum ſicuti Succinum, ita & Haloſanthos è mari legatur. Illud quidem inter res marinas & foſſiles ambigere

bigere videtur, vt ad vtraſque referri poßit: hoc ad marinas ſolùm. Mihi verò occaſionem qualemcunq; arripere, vt non ingratam tibi voluntatem meam quoquo modo probarem, libuit. Eoq́; libentiùs etiam hũc licet alienum fœtum tibi dicatum mittere volui: vt te iudicem ſimul ac cenſorem Cordi ſententiæ conſtituerẽ, tuumq́; iudiciũ de veteri geniture cetu dictæ nomenclatura, & in vniuerſum de remedijs eius obſeruationes abs te peterẽ: quæ ſi cõmunicare mihi, publicæ vtilitatis ergô, dignaberis, ſecundæ aliquando huius libelli cum Deo editioni futuræ adijciam. Tu enim qui doctrina & iudicio excellis, ac longo tempore medicinam Dantiſci (quod priſcis Gedanum fuit, nobilißimum hodie totius Germaniæ Emporium) ſumma cum laude factitaſti, de re marina iudicare præ cæteris potes.

Accepi autem hunc librũ ante biennium primùm à clarißimo & doctißimo theologo D. GE. AEMYLIO, paſtore Stolbergæ in ditione generoſorum Comitum à Stolberg, & Eccleſiarum in eadem Superintendente vt vocãt: deinde à præſtantißimis me-

dicis D. VVOLFGANGO MEVRERO, qui Lipſiæ artis medicæ profeſſor eſt, & D. HIERONYMO HEROLDO, qui eandem Norimbergæ exercet: quos omnes honoris gratia nomino, tanquam viros amiciſsimos, & de me cùm aliâs, tum huius libri mihi communicati beneficio, optimè meritos. Eum ſi maturiùs habuiſſem, cum reliquis eius operibus (copioſis & eruditis in Dioſcoridis libros V. de mat. medica Annotationibus, Deſcriptionis ſtirpium libris quatuor: Sylua obſeruationum circa diuerſa medicamẽta ſimplicia, metallica aliaq́;, & De artificioſis extractionibus ſeu deſtillationibus libro, &c. quæ ſimul Ioſias Rihelius Argentinæ ante quadriennium ferè meâ operâ ædidit) aut certè cum quinto Deſcriptionis ſtirpium eius libro, ſeorſim poſteà ædito, adiungi curaſſem. Sunt autẽ apud me adhuc eiuſdem authoris Deſcriptiones accuratiſsimæ piſciũ marinorum, numero ſexagintaſex: Venetijs ante annos vigintiquinq; ferè ab eo conſcriptæ: quas itidem alio tempore vbi cõmodum fuerit, Deo iuuante, cum alijs quibuſdam ad

Hiſto-

Hiſtoriam animalium pertinentibus, in lucẽ dabo. Vale, & doctiſsimo viro D. Vveidnero genero tuo officioſam meis verbis ſalutẽ dicito: ac promptum in me ad omnia quæcunque eius nomine præſtare potero officia, animum ei perpetuo fore pollicetor. Cupio etiam peramãter ex me ſalutari D. IO. PLACOTOMVM medicum & pharmacopœum pereruditum: & HENRICVM MOLLERVM ſcholæ Dantiſcanæ Rectorem, poëtam ſanè doctum & caſtum. Salutat te cũ genero clariſsimus vir D. HENRICVS BVLLINGERVS Eccleſiæ noſtræ paſtor pientiſsimus. Tiguri, pridie Kalend. Iulij. Anno M.D.LXVI.

DE HALOSANTHO LIBELLVS: *Valerio Cordo authore.*

SI quis etymologiam Halòs antheos inquirat, duplicem inueniet interpretandi occaſionem. ſignificat enim tam maris quàm ſalis florē. Nam Græcis ἅλς, cui genitiuus eſt ἁλὸς, mare & ſal vocatur: ἄνθος verò ijſdem idē eſt quod Latinis flos. Vtroq; itaq; vocabulo nominatum medicamen ancipitem interpretationem offert. Quod ſi ſalis florem interpreteris, neceſſe eſt hoc medicamentū eſſe cuiuſcunq; ſalis florē, hoc eſt, tenuiſſimam, candidiſsimam atq; optimam ſalis partem, ſiue hæc in eam naturam ex muria in ſalinis cocta tranſierit, ſiue in ſalis fodinis ſponte effloruerit. At quoniam huiuſmodi ſalis flos nō in mari gignitur, vt Haloſanthos: ſed aut in ſalinis fit, aut in foſsitij ſalis cunicu-

Quòd Haloſanthos nō ſit flos ſalis.

niculis naſcitur, ſubſtantia rarus, tenuis, leuis, atq; colore cādidiſsimus, neceſſe eſt quod Haloſanthos huiuſmodi ſalis flos non ſit, quippe cum etiam ſubſtantia plurimùm differat. ſal enim atq; ipſius flos ſicciſsimā & terreſtrem habent ſubſtantiam: Halòs anthos verò, pinguem, aëreamq;, atq; in oleo (aliarum pinguedinum modo) diſſolubilem, quæ proprietas à ſale eſt quàm alieniſsima. Cum itaque hoc medicamentum tanto interuallo à ſale eiusq; flore diſtet, non immeritò Plinius culpandus eſt, & omnes eius ſectatores, quòd Halòs anthos ſalis florem ſunt interpretati. Nam ipſe Plinius qualis & quid eſſet verus ſalis flos, libro 31. cap. 7. manifeſtè declarauit, ſtatimq; ſubdit: Et flos quidem ſalis in totum diuerſa res humidiorisq; naturæ, &c. ipſum medicamentum, quod Halòs anthos vocatur, abſq; vllo dubio intelligens. non enim Græco huius medicamenti nomine, ſed

Plinius reprehenſus.

Latina eius interpretatione eaq; falſa vtitur. Quapropter cũ ſatis demon ſtratũ ſit, Halòs antheos appellationẽ ſalis florem minimè interpretandum fuiſſe : veniamus ad alteram huius

Maris flos. vocabuli etymologiam à mari ſumptam, atq; hoc medicamen non ſalis, ſed maris florẽ interpretemur. quod ſi fiat, rurſum nobis occurrit ambiguitas, cum marini floris appellatione diuerſę res iudicari poſsint. aut enim ſic propriè appellamus apricis ſcopulis fluctibus aſperſam marinam aquam atq; in raram ſpumoſamq; lanuginẽ ſole exiccatam & immutatam, & ante Halos anthos caput à Dioſcoride

Haloſachne. Haloſachnem nominatam. Aut metaphoricè, cuiuſcunq; generis maris purgamenta, quę alibi fimi, alibi vt in Pomeranico Germaniæ mari, muci ſpecie expuuntur, à nobis Germanis

Meerblũmen. Meerblũmen, id eſt, Halòs anthos, vel maris flos appellata. Cum autẽ dupliciter marini floris appellatio acci-

pi

pi poſsit, inquirendum iam nobis eſt, vtrū Halos anthos ad Haloſachnen, hoc eſt proprio modo vocatum maris florē, an ad maris purgamenta metaphoricè floris appellatione nominata, referendum ſit. Si igitur Halos anthos propriè vocato maris flori, id eſt, haloſachnæ adſcribes, æquè peccabis, ac ſi ad ſalis florem in ſalinis excoctum referres, & abſurdum quiddam committes. ſequeretur enim Halòs anthos idem eſſe cum marino flore, id eſt, Haloſachne: atque ipſe Dioſcorides ignorantiæ inſimularetur, quòd eandē rem bis duobus ſequentibus capitibus deſcripſiſſet, à qua opinione ſibi quilibet caueat. Nam quemadmodum Halos anthos à ſalis flore diuerſiſsimum eſt, ita etiam à maris flore, id eſt, Haloſachne quàm plurimùm differt, vt quilibet ex trium iſtorum medicaminum definitione & deſcriptione æſtimare, colligere, & manifeſtè videre poteſt, Qua-

Haloſanthos differre ab Halo ſachne.

Haloſanthos vnde dictum. propter neceſſariò iam ſequitur Halos anthos æquè metaphoricè marinum florem appellandum eſſe, ac alia maris purgaméta. Animaduertentes enim veteres, medicamentū hoc, non alio modo, fluctibus in littus atque marina ſtagna eijci, quàm etiam reliqua maris purgamenta, atq; efflorеſcentias (vt ita loquar) metaphoricè flores appellatas, eidem marini floris nomen indiderunt, opinantes marini purgamenti genus quoddam eſſe. Hæc opinio multa ſecula durauit, donec longè poſt Plinium atq; Arabes medicos ſerior ætas multorū annorum experientia cognouit, huiuſmodi medicamen marinis paludibus innatans balænarum, id eſt, maximarum maris belluarū, quas generis vocabulo Cete vel Cetos vocant, genitale ſemen eſſe: quod à maſculo Ceto emiſſum fœminæ locos ſubterfugit, aut ex ijſdem poſt coitum rurſus (vt fit) elabitur. Poſtquam itaq; ad huius Quòd ſit ſemen balænarum.

medi-

medicaminis originem ventū eſt, cœpit ſperma ceti appellari, obliterato paulatim Halos anthos vocabulo. Hinc orta ignorantia eſt, quod neſcimus, quidnam ſit veterum Halos anthos, & ſub quo nomine apud veteres noſtrum ſperma ceti lateat. Porrò hæc de propria huius medicamenti interpretatione, per quam ipſius rei cognitionem cóſequimur, dicta ſint. Nunc autem, vt quid, qualéue medicamentum Halos anthos ſit, indicemus, neceſsitas requirit. Principio itaq; dicimus, atq; omnibus tam medicis quàm pharmacopolis notū eſt, nullum prorſus haberi per totam Europam, Halos antheos nomine medicamentum, ipſumq; vocabulum nuſquam auditur. Nec vllus eſt ad hunc vſq; diem ex recentioribus medicis quotquot Dioſcoridem, Galenū, Aeginetam, Aëtium & Plinium ſequuti ſunt, qui nouiſſet, qualenam eſſet Halos anthos medicamentum: quā igno

Haloſanthos veterū quid eſſet hactenus incognitum.

rantiam optimis illis & clariſsimis viris vitio vertere magnum nefas duco. Rerũ enim nomina Deus bone quàm immutata ſunt. plurima nanq; medicamenta adhuc habentur, quibus olim longè aliud, quàm nunc eſt, nomen fuit, quo fit vt paucíſsimæ res cognoſcantur, quoties genuina earum nomina apud veteres probatos autores leguntur. Conſideranti autem mihi, cum ſæpius hoc caput legiſſem, quidnam eſſet Halos anthos, in mentem venit medicamentum hodie ab omnibus pharmacopolis & medicis ſperma ceti, Germanis verò Wallrat appellatũ Halos antheos deſcriptioni per omnia conuenire, ne vnica quidem reclamante nota: quamuis aliquot ex ijs minimè reſpondere videantur his, qui ſperma ceti, quale in pharmacopolijs habetur, intuentur: quiq; ignorant cuius ſubſtantiæ, cuius ſaporis, cuiusq; coloris ſit, cũ adhuc mari innatat, aut cum, quale per ſe eſt

Se primũ quid eſſet, nempe ceti ſperma, inueniſſe.

ſe eſt in mari, collectum fuerit. Porrò quo facilius ad rei cognitionem perueniamus, ipſum Dioſcoridem ſua de Haloſantho verba reſonantem audiamus, quæ ſi ſimpliciter interpreteris, hæc ſignificant: *Maris flos defluit Nilo fluuio, innatat autē ſtagnis quibuſdam. Probatur ad crocum inclinans colore: aliquantulum graui odore veluti garum, interdum etiam multo grauiori, ac guſtu mordacior, & ſubpinguis. Immixta verò rubrica adulteratus, aut grumos habens, vicioſus cenſendus eſt. Incorruptus etiam oleo, ei ſe commiſcendo, reſoluitur ſolo: fucatus verò, ex parte etiā aqua.*] Hactenus Dioſcorides ipſam Halos antheos eſſentiam, & eſſentiæ inſitas qualitates diligēter deſcripſit. Sed quoniam hoc caput mancum eſt & intellectu difficile, operæprecium me facturum exiſtimo, ſi ſingulas huius medicamēti notas ſpecie tantum obſcuras, annotatiunculis illuſtrauero, principio ab ipſis natalibus ceu principe nota ſumpto: *Maris flos de-*

fluit Nilo fluuio.] Nouerũt omnes quæ ſit inter marinam & fluuialem aquam differentia, illa ſiquidem murię inſtar ſalſa eſt, hæc verò dulcis omniſq; acrimoniæ expers: niſi ſingularis quędam cauſa eam medicatam reddat, ceu alumen, ſalſa terra, atq; alia eiuſmodi. Si itaq; (vt Dioſcorides ſcribit) Halos anthos Nilo defluit, neceſſe eſt quod in Nilo gignatur. Sed quoniam Nili vnda dulcis eſt, rem ſalſam gignere nequit: in quo ſi naſceretur atq; in alijs fluuijs, veteres proculdubio fluuiorum florem hoc medicamen nominaſſent. Cum autem à mari nomen illi indiderũt, ſequitur quòd res ſit marina, & non in fluuijs nata. Hinc colligimus, aut Dioſcoridem falsò hoc ſcripſiſſe & minimè exploratum habuiſſe, aut aliquid orationi deeſſe, quod potiùs credendum eſt. Nam Plinius, cuius ętate minùs corruptus hic autor fuit, libro 31. cap. 7. quamuis omnia verba huius capitis interpretatus

Quòd nõ defluat e Nilo, ſed defluere videatur.

tus ſit, nihilq́ omiſerit ex his quę Dio ſcorides de Haloſantho tradidit, non tamen ſimpliciter reddidit, *Defertur Nilo:* ſed, *Videtur deferri.*] Hinc apparet Dioſcoridem non ſcripſiſſe καταῤῥεῖ, ſed δοκεῖ καταῤῥεῖν, id eſt, vt Plinius vertit, videtur defluere, aut deferri, & ſic nota hæc optimè conuenit. Inuenitur enim hoc medicamentum vt plurimum ijs locis, quibus magni fluuij ſe in mare exonerant, cuius rationem mox indicabimus. Sequitur in textu: *Innatat autem ſtagnis quibuſdam.*] Plinius pro ſtagnis, fontibus: Vergilius Marcellus, paludibus: Ruellius verò, lacubus vertit, maxima inter fontes, paludes, & lacus differentia: cum fontes in mediterraneis ſcaturiant. Paludes vliginoſę limoſęq́ ſint, & aquã minimè profundam, ſed in latitudinẽ diffuſam habeant: lacus verò mediterranea, concaua lataq́ loca ſuis aquis apud ſe ſcaturientibus compleant, & ex ſe riuulos emittant. Apud Dioſco

Λίμναι, hîc ſtagna maris.

ridem autem λίμναις legitur: quæ vox neq; fontes, neq; paludes, neq; lacus ſignificat, ſed ſtagna. Et ſi verò λίμνη vocabulum etiam paludem quibuſdam ſignificet, hoc tamen loco non dulcium aquarum, ſed maris paludes intelligendæ ſunt. Propterea nullus eorum hoc vocabulum rectè interpretatus eſt. Eſt enim Halòs anthos res marina, ideoq; neq; fontibus, neq; paludibus, neq; lacub⁹ familiaris. At ſtagnum ſtantem & tranquillam, tam marinam, quàm fluuialem aquam ſignificat, fluuiorum inundatione aut marinis tempeſtatibus in lata & concaua loca, humilioresq; & profundos ſinus effuſam. non enim tantùm fluuij ſtagna faciunt, verumetiam ipſum mare locis quàmplurimis. Hinc Virgilius quoq; tranquilliora & altiſsima maris loca, quandoq; ſtagna appellat. Suntq; hoc capite ſtagna intelligenda non à fluuiorum inundatione facta, ſed è mari effuſa. Cauſſa autem,

quod

quòd Halôs anthos marinis ſtagnis & fluuiorum oſtijs innatat, eſt, quòd huiuſmodi loca alijs littorum partibus multo humiliora ſint. Fluuij enim defluendo valles & campos maximè decliues ſequuntur, donec mari humillimo loco appropinquantes ſe in id effundãt. Cùm verò omnia grauia & liquida ſua natura deorſum tendant, neceſſe eſt etiam mare in huiuſmodi decliues cauitates ferri, ſecúmq; innatantia rapere, maximè eo tendentibus æſtu & fluctibus: qui multis in locis contra rapidiſsimorum fluuiorum impetum effuſi, atq; in eorundẽ alueos irruentes, ipſos fluuios multorum milliariũ ſpacio retro repellunt, illatas herbas, purgamenta, conchas, atq; alia ſibi innatantia interdum in alueo, interdum in ripa, aut vtroq; loco, dum recedunt, relinquentes: inter quæ nonnunquam etiam ipſum Halôs anthos inuenitur. quod ſi in alueo relictum fuerit, ſtatim poſt æſtus di-

Halôs anthos circa ſtagna maris & oſtia fluuiorũ frequentiùs inueniatur.

innatâs,ſed ſtagnis veluti pinguamen innatans, quæ vox non parum facit ad huius medicamenti inueſtigationem. nam noſtri etiam nautæ ſperma Ceti rei alicui comparaturi, dicunt liquidi ſepi, aut adipis, aceruatim in mare effuſi ſpeciem præ ſe ferre, quã notam ſucceſſu temporum è Dioſcoride librariorum incuria excidiſſe rationi conſentaneum eſt. *Probatur ad crocum inclinans colore.*] Eligebatur olim atq; optimum cenſebatur Halosanthos, quod ad croceum colorẽ vergeret: nunc verò ſperma ceti, quò cãdidius fuerit, eò præſtantius exiſtimatur, & longè pallido præfertur. Obijciat ergo aliquis: ſi Haloſantho croceus eſt color, ceti verò ſpermati candidus, atq; vtrunq; excellentius cenſetur, quod hos colores habuerit ſynceriores, quomodo Halos anthos idem cum ceti ſpermate eſſe poteſt? Cui breui reſponſo obiectum argumentum diluam. Olim Halos anthos Pinguamẽ Haloſantho qui color.

reponebatur qualiter è mari collectū fuit. Hodie verò collectū ſperma ceti certa ratione, & non cuiuis cognita arte, lauatur, donec omni ſalſa acrimonia eluta etiam croceum palloré deponat: quemadmodum cera, quæ quamuis & ipſa citrina ſit, colorem tamen ſuum crebra lotura atq; eliquatione exuit, candorem contrahens. Ipſum enim ſperma ceti, dum adhuc mari innatat, dumq; quale collectum fuerit reponitur, colorem habet croceum aut citrinum, quod quamuis ſę pius mihi à nautis & mercatoribus relatum eſſet, credere tamen non volui, donec ipſe quoq; collectū vidiſſem. Cum itaq; poſtea eius medicamenti nondum loti colorem inſpexiſſem, ipſumq; ſæpius attrectaſſem: & omnes eius qualitates ipſamq; ſubſtantiam conſideraſſem, dictis illorū fidem habui. Propterea non eſt quod hæc nota quæ ad colorem attinet, aliquem in dubitationé inducat, cum etiam

etiam in loto ſpermate ceti interdum pallor ad dilutum crocum inclinans appareat: quod fit, cum nimia vetuſta te rancorem mutato ſimul colore cõ trahit: aut ſi longo tempore mari innatet, antequam colligatur: *Aliquantulum graui odore veluti garum, interdum etiam multo grauiore.*] Diſcuſſa quæ à colore ſumpta eſt nota, ad eam, quæ ab odore ſumit, ſermonem vertamus. Debet autem ſyncerũ Halòs anthos gari odorem habere: quòd ſi multo grauius virus olet, à bonitate recedit. Sciendum verò eſt, quid reuera ſit garum. quidam enim hodie coctorũ piſcium ſimplex ius ſic appellant. quidã eorundem ius croco tinctum & ichthyocolla, id eſt, piſcium glutine (vel aliter) coagulatum, garum eſſe cõtendũt, ſed falsò, multumq; à veritate aberrantes. Appellatur enim vetuſtis & probatis autoribus garum generali ſignificatione, ſale conditorum quorundam piſcium, carniúm ve, ius ex

Odor.

Garũ quid

ipſo ſale, & piſcium aut carnium ſanioſo humore diſſoluto, eiq; immixto, conſtans. Plinij poſtea ætate Romani hanc vocem ad piſces tantùm, eorumq; inteſtina ac viſcera ſale macerata tranſtulerunt, ipſam viſcerum ſaniem vnà cũ reſoluto ſale tabeſcentem, & aliquantulum grauem odorẽ ſpirantem, garum appellantes, cuius plures & diuerſas ſpecies luxus exco gitauit. Nobis verò in Germania aliquot gari ſpecies ſunt, inter quas bonitate excellit quod ex ſale macerato Hæringo fit: quod ſi olfacias, ſtatim colliges, qualis Haloſantho ſit odor. Quod autem interdum Halosanthos odoris grauitate garum ſuperat, cauſa eſt inueterati rancor. corruptâ enim ipſius ſubſtantiâ, neceſſe eſt quoque ipſa accidentia inſeparabiliter inhærentia vnà corrumpi, ex quorum numero etiam ipſe odor eſt. ſi igitur emunctæ nares conſulantur, nemo ibit inficias, candidum & lotum ſperma

ma Ceti, garũ odore æmulari, idemq́ſi vetuſtius & rancidum fuerit longè grauius virus olere. *Acguſtu mordacior.*] Omne Halos anthos guſtu mordax eſt: quo verò mordacius, eo excellentius. Porrò mordacem illam acrimoniam duplici de cauſa ſortitum eſt. habet enim ſubſtantiam pinguẽ, tenuem, & aẽream, quæ eius qualitates calidæ ſunt, & facilè in rancorem vertuntur: ideoq́ per ſe & propter accidentem rancorem, acrimoniam ei tribuunt. Altera eius ratio eſt, circũfuſa innatans marina aqua: quæ cũ ſalſa & acris ſit, mordacitatem vehemẽtẽ prædictæ acrimoniæ addit. Videamus igitur num hanc mordacitatem ſperma ceti præ ſe ferat. Quod ſi guſtaueris, cum elotum & præparatũ eſt, quale in pharmacopolijs habetur, fateberis quidem aliquam ei ineſſe acrimoniam, qualem vetus butyrum & inueteratum oleum habere ſolẽt, ſed minimè ſalſum feruidumq́ qualis Ha Sapor.

loſantho eſſe debet. Hìc idem reſpondendum quod ſuperius de colore dictum fuit. Quemadmodum enim colorem crebra lotura deponit, ita etiã ſalſam illam acrimoniam eâdem lotura amittit, multoq; faciliùs: quippe cum non de rei ſubſtantia, ſed aduentitia ſit: & cum ſal alioquin natura ſua in aqua reſoluatur facillimè, plurimúq; à pinguedine diſtet, ita fit vt illi non per omnes partes cõmiſceri poſſit. Eluta autẽ accidentali & ſalſa Haloſanthi acrimonia, remanet natiua: quæ quia pingui ſubſtantiæ inſeparabiliter ſecundum omnes partes cõmixta eſt, nõ facilè eluitur. Guſtandum igitur eſt non ſolùm præparatum, verumetiam illotũ & nuper collectum ſperma ceti, quod feruente acrimonia Haringarum †laccæ (vt vocãt Germani) nõ abſimile guſtu exiſtit, quod facilè vt dictum eſt lotura deponit, ſalſamentorum, id eſt, ſale maceratorum piſcium modo: quorum ſalſam
†al. lacti
acri-

acrimoniam ſuperinfuſa aqua elicimus & diluimus, eoſq; cibis præparaturi ſemel atq; iterum repetita recenti aqua omnis ſalſedinis expertes reddimus. *Et ſubpinguis.*] Vetus Dioſcoridis interpres ſcribit, Halos anthos pingue eſſe & veluti liquamen, &c. Plinius illi olei pinguitudinem tribuit, ideoq; non metaphoricè hæc nota intelligenda eſt, vt cum dicimus, pinguia prata & arua, propter ſucci & alimenti vbertatem, & pingues caules, pinguia folia, lilia, &c. id eſt, craſſa, & †ſucco lento plena. nam omnes pingues & obeſi, craſsi ſunt. Huiuſmodi exiſtunt Sedum, Portulaca, Lilia, &c. Quinetiam Galbanum, Opopanax, & alij denſi liquores, pingues appellantur: quia ſubſtantia ſunt lenta, glutinoſa & viſcoſa, adeò vt etiam ex his Galbanũ accenſum ardeat, lucidáq; & extinctu difficilem flammã ædat: quámuis minimè pinguem, id eſt, oleoſam habeãt ſubſtantiam vt adeps,

Haloſanthos quomodo pingue.

†al. ſucci plena.

&c. Hoc verò modo Halos anthos pingue non eſt. Quapropter intelligi hæc vox, pinguis, in propria & genuina ſignificatione debet. Collata autẽ hæc nota ad ſperma Ceti, ei prorſus conuenit. reuera enim pingue eſt. Nã ſuperinfuſo oleo liqueſcit & reſoluitur, adeò vt nihil non diſſolutum relinquatur aut appareat. *Immixta verò rubrica adulteratus, aut grumos habens, vicioſus cenſendus eſt.*] In Græco habetur ἐμμιλτον, id eſt, in ſe rubricam habens. Plinius vertit, adulteratur autẽ tingiturq; rubrica: Ruellius interpretatus eſt, fucatus autẽ rubrica. quod vetus Dioſcoridis interpres ſic reddidit: qui colorem rubeum habet: Virgilius Marcellus autem, qui rubricæ colore rubet. Ex his quatuor interpretibus optimè verterunt priores duo, Plinius videlicet ac Ruellius, propriam vocabuli ἐμμιλτρον, ſeu potiùs ἔμμιλτον ſignificationem ſequentes. ſonat enim Græcis idem quod Latinis

ἐμμιλτος.

intus

intus milto, id eſt, rubrica plenum vel rubricoſum, ceu pleraque alia apud Græcos nomina ab ἐν præpoſitione compoſita: qualia ſunt, ἔμπυος, id eſt, intus collecto pure plenus: ἔμπυρος, id eſt, feruidus intus concepto igne: ἔμφορτος, id eſt, oneroſus: ἔμμυσος, id eſt, intus latente ſcelere plenus, ſcele ratus ſiue ſceleroſus: [*&* ἐμμήτριον *lignum, medullam in ſe continens, Theophraſto.*] vetus enim Dioſcoridis interpres atque Marcellus Virgilius huius vocabuli ſignificationem minimè ad rubricam, fuci cauſa Haloſantho miſceri ſolitam, vt oportuit, referentes, ad huius medicamenti colorem (tantùm) fœdo & inexcuſabili errore traxerũt. omnia enim eiuſmodi Gręca nomina ab ἐν compoſita, & paulò antè enumerata in corpore aliquo latentis cuiuſdam rei copiam ſignificant: ideoque ἔμμιλτος minimè ad colorem referri poteſt. ſi enim Dioſcorides rubricæ colore Halos anthos improbaturus

fuiſſet, nequaquam ἔμμιλτον, ſed μιλτῶδες ſcripſiſſet. nã μιλτῶδες eſt quicquid colore rubricam æmulatur, & ad rubricæ colorem refertur tantùm, quemadmodum ἔμμιλτον ſolummodo ad ipſius milti ſubſtantiam. Rubrica autem tuſiq́ lateres Haloſantho nimis pallido coloris cauſa miſcebantur. hinc alioquin per ſe liquidũ medicamen inæquale reddebatur, & in grumos (θρόμβους Græcis, Germanis fluntern/[floßen] appellatos) concreſcebat, quod ceu † viſcoſum improbat Dioſcorides. Hodie verò nulla rubrica, neq́ tuſis lateribus, ſperma ceti adulterant, vt olim. Nam veteres Halos anthos, vt natum erat, illotum ſeruabant, ideoq́ requirebatur colore in croceum†, quem ſi nõ habebat, iniecta rubrica tingebatur. nos autẽ hodie hoc medicamentum lauantes, minimè in eo croceum, ſed candidũ colorem probamus. ideoq́ hæc nota parum ad eius indagationem facit.

†viciosum

†tendente

Incor-

Incorruptus etiam oleo, ſe ei commiſcendo, reſoluitur ſolo.] De duplici Haloſantho ſermonem Dioſcorides habet, videlicet de ſyncero & fucato: quapropter vtriuſque notas oſtendit quo faciliùs dignoſcantur. Syncerum autẽ Halos anthos in oleo totum reſoluitur, quæ nota optimo ſpermati ceti cõuenit. Nam, vt ſuperiùs quoque dictũ eſt, oleo iniectum facilè totum diſſoluitur: ſi verò in eo ſiue præparato ſiue nõ præparato aliquid remanet quod reſolui non queat, hoc minimè de eius ſubſtantia eſt, ſed ex numero fuci cauſa iniectorũ. Propterea mox ſubdit Dioſcorides: *Fucatus verò, ex parte etiam aqua reſoluitur.*] Id igitur quod ſyncerum in eo fuerit, in oleo totum reſoluitur: ea verò eius pars, quæ in oleo nõ reſolui poteſt, vt in aqua reſoluatur neceſſe eſt, niſi omnino durum aut lapideum corpus fuerit. nam omnia † mollia & liquida (ex quibus etiã rubrica & aliæ terræ duriſsimæ ſunt)

Haloſantheos reſolutio in oleo vel aqua.

† mollire aut liquari idonea.

autin ſimplici,id eſt,aqueo,aut oleo-ſo & pingui humore diſſoluuntur, vno atq; altero medicamento (quibus ſingularis eſt ſubſtantia & natura) excepto. Ex ijs itaq; rubrica minimè in oleo † liqueſcit, id eſt, lutum fit. hinc ea fucatũ Halos anthos facilè deprehenditur. Eadem contrà aquæ aut vino iniecta reſoluitur,& lutum fit. hoc eſt quod dicit: *Fucatus verò ex parte etiam aqua reſoluitur.*] Ex parte,id eſt,ea eius pars, quæ aduentitia eſt, & fuci cauſa immixta, qualis eſt rubrica & lateres tuſi. Nec tantùm reſoluitur, verumetiam ruborẽ amittit, aqua facticium colorem diluente & eluente, quæ nota è Dioſcoride excidiſſe videtur,cũ Plinius eam ponat. Hæc eſt tota medicamẽti deſcriptio, quãtum ad eius eſſentiam attinet. Colligamus igitur iam in vnũ omnis ſpermatis ceti nondum præparati notas, vt appareat num idem cum Haloſantho ſit, aut an ab eo differat, quo ad inſignis

† emollitur.

Spermatis ceti vulgò dicti deſcriptio.

inſignis huius medicamenti apud veteres cognitionem perueniamus. Eſt itaq; ſperma ceti genitale Cetorum ſemen, velut ipſum nomen indicat, in Venereo actu fœmineos locos ſubterfugiens, mari adipis aut pinguis liquaminis modo ſupernatãs, donec in magnorum fluuiorum oſtia aut marina ſtagna vel tranquillos ſinus fluctibus feratur: ſubſtantia ſubliquidum & adipis inſtar pingue: colore ad citrinũ aut ad croceum inclinans: odore graui non diſsimili garo, interdum multo horribiliùs virus olens, præſertim inueteratum & rancidum. Saporẽ habet, illotum adhuc, pinguem, ſubrancidum, acrem, & vehementer ſalis aut marinæ aquæ modo feruidum: præparatum verò, hoc eſt, lotum & dealbatum, ſalſum feruorem vnà cum colore amittit: quo fit vt guſtu tantũ pingue, modicè acre & ſubrancidum ſit.

Spermatis ceti deſcriptio Halòs antheos hiſtoriæ collata nihil omnino Idẽ eſſe Halòsanthos, & vires etiam conuenire.

ab eo differt. Pronunciandum igitur iam eſt liberè abſq; vllo dubio & con trouerſia, medicamentum quod vete res Halòs anthos appellant, idem pla nè eſſe cum eo quod hodie per totã Europã Sperma ceti nominat, quod ſequentes etiam in hoc apud Dioſco ridem capite vires & facultates comprobant. Nam quod contra cacoëthe, phagedænas, genitalium nomas, purulentas aures, oculorum hebetudines, cicatrices & albugines medicinam facit, ſalſę, acri & pingui eius qua litati tribuendum eſt. nam acrimonia ſua curatu alioquin difficiles eas exul cerationes, abſterſis eorum ſordibus à putrefactione in poſterum ſecutura tuetur, earumq; graſſantem & vlte riùs progreſſurum impetum cohibet & compeſcit, & cauſas curationi reluctantes diluit & conſumit: pinguedine verò eas ſalſa acrimonia irritatas atq; exacerbatas rurſum mulcet, & ad curationem inuitat. Quòd autẽ

ſudo-

ſudorem cit, ſalſedini minimè eſt adſcribendum: nam ſalis natura cũ terreſtris ſit, condenſat & exiccat: ea verò, quæ ſudores prouocant, vt tenuiũ partium ſint neceſſe eſt, quibus penetrare, poros aperire, & ad eos ſudoré ducere queant. Huiuſmodi igitur eſt natiua ſpermatis Ceti ſubſtantia & facultas, qua non ſolùm ſudores prouocat: verumetiam poſt caſus ex alto coagulatum in grumos ſanguiné diſſoluit, eumq́ aut membris reſtituit (ſi nó multum à natiuo calore receſsit) aut per aluum aut vrinales vias expellit, vel ſi ſupra diaphragma contineatur, ſurſum ducit, vt per os exſcreet. Atq; huius facultatis ſolius nomine in tanto vbiq; eſt precio. Aluum propter ſalſam acrimoniam & rancidam pinguedinem turbat, atq; ventriculo propter eundem rancorem nocet, tenui & nauſeabunda ſubſtantia eũm laxans & diſſoluens. Sequitur in textu: Μίγνυται σμήγμασι πρὸς τραχέων λου

κασμὸν, id eſt, miſcetur abſtergentibus medicamentis ad capillorum candoré, quo loco Marcellus vertit, ad extenuandos palpebrarum pilos, magno & palpabili errore è Plinio hæc Dioſcoridi inſerens: quamuis fieri poteſt, quod hæc verba librariorum incuria ex hoc capite exciderint. ſed hoc ſibi nó vult τειχῶν λόυκασμὸς, Ruellius genuinam verborum ſignificationē ſecutus, propriè hanc ſententiā vertit.

COROLLARIVM DE HALOSANTHO, & Salis flore duplici, Conradi Geſneri.

DE Haloſantho primùm conſideranda ſunt veterum ſcripta: deinde quid noſtri ſeculi viri docti de eo ſenſerint. Quibus tertio loco obſeruationes noſtras paucis addemus.

Dioſcoridis de eo verba iam in Val. Cordi libello recitata ſunt: facultates

verò

 211

verò non adſcriptę: quas hiſce verbis Dioſcorides explicat: Facit ad vlcera cacoëthe, id eſt maligna, & phagedęnas, genitalium nomas (hoc eſt quæ paſcendo ſerpunt vlcera) purulentas aures, & oculorum hebetudines: quorum etiam cicatrices & albugines tollit. Quin & emplaſtris vnguentisq́; coloris cauſa, vt roſaceo, miſcetur. Sudorem cit. Aluum turbat è vino & aqua potus. Stomacho nocet. Miſcetur prętereà acopis, & ſmegmatis quę attenuandi capillos gratia adhibentur. In vniuerſum quidem acris eſt ferventisq́; naturæ, vt ſal. Hæc ille. Gręcus contextus habet: *μίγνυται καὶ σμήγμασι πρὸς τριχῶν λεπτυσμόν.* Ruellius vertit albandi capilli gratia, in quo Matthiolus eum ſequitur. Ad pilos inalbandos, Cornarius. Ad extenuandos palpebrarũ pilos, Marcellus Vergili⁹. Capillos tenuat, vetus interpres in Pandectis Syluatici. Detrahit & ex palpebris pilos efficaciſsimè, Plinius.

At non de palpebrarum pilis, ſed de pilis ſimpliciter à Dioſcoride mentio fit: & attenuare potiùs illos quàm dealbare videtur hoc medicamentum, quod croceo colore ſuo potiùs inficeret quàm dealbaret. Smegmata etiã vel ipſo nomine ſuo ab abſtergendo dicta, attenuandi vim pollicentur. ab ſterſa autem attenuantur. Pharmacorum pilos corrumpentiũ (inquit Galenus de compoſitione medicamentorum ſecundum locos lib. 1. cap. 4.) triplex eſt differentia. alia enim ex eis propriè pſilothra appellãtur, alia attenuatoria pilorum, alia verò ipſos penitus extirpantia. Plinius in Græco ſcriptore, ex quocunq; is tranſtulit πρὸς τρίχας βλεφάρων legiſſe videtur: ꝓ quibus verbis in Dioſcor. noſtro vetus interpres Dioſcoridis rectè legit πρὸς τριχῶν λεπτυσμόν: Marcellus verò πρὸς βλεφάρων (vel βλεφαρίδων) λεπτυσμόν. Sunt autem βλέφαρα Latinis palpebræ, nomine Latino literis Græci

tranſ-

tranſpoſitis facto, id eſt, genæ oculorum. & eorum pili, Latinis cilia, Græcis βλεφαρίδες dicuntur: aliquando etiam βλέφαρα, ni fallor, per ſynecdochen. calliphlebaris inde denominatis, quibus fucantur ornanturq́ palpebræ. Galenus eiuſdem libri iam citati capite quinto toto, de pilos attenuantibus pharmacis agit: eaq́ in genere primùm eſſe docet, quæ communiori vocabulo abſterſoria dicantur: ex quibus ea quæ fortiori vi extergédi prædita ſint, ad pilos valde duros magnosq́ attenuandos conueniant. Particularia auté eiuſmodi in primis eſſe, nitrum vſtum & nitri ſpumam, & aphronitrum ſpumoſum (τὸ ἀφρῶδες ἀφρόνιτρον) tanquam vehemétiùs abſtergentia. nitrum enim vſtum, validiùs, quàm non vſtum, abſtergit. Tale autem & haloſanthos eſſe apparet, cum nitri natura proxima ſali ſit, & haloſanthos Dioſcorides medicamentum acre ac feruidum ſalis inſtar eſſe

ſcribat. Et Galenus iam citati operis libro vndecimo: ἁλὸς ἄνθος (inquit) quod aliqui compoſito vocabulo ἁλόσανθον vocitant, liquidum eſt medicamentũ, tenuiorumq́ partiũ quàm ſal vſtus, & acri qualitate præditum, & facultatis admodum digerentis.

In Antiballomenis Galeno perperàm attributis, nõ tamen omnino cõtemnendis, pro haloſantho ſubſtituitur ſandaracha, in Iul. Martiani Rotæ interpretatione. In noſtro quidẽ Græco Galeni codice, ſicut & Aeginetæ, (ad cuius finẽ libellus idem adiectus eſt) nihil tale inuenio: ſed hæc tãtùm verba: Ἀντὶ ἀσίου λίθου, γαγάτην, ἢ σανδαράχην, ἢ ἁλὸς ἀμμωνιακοῦ. vbi iam dictus interpres reddit, pro Aſio lapide, ſal Ammoniacus toſtus. Cum Aeginetæ verò codice, Ἀντὶ ἀσίου λίθου, γαγάτης λίθος, ἢ ἅλες ἀμμωνιακοὶ κεκαυμένοι. Mihi pro Aſio lapide, ſalem ammoniacum aliúmue vſtum poni probatur: gagaten verò pro ſandaracha recentiorũ,

quam

quam & vernicem & gummi iunipe-
ri dicunt, potiùs quàm pro ſandara-
cha veterum ſubſtituerim. Nam ſan-
daracha veterũ, arſenici vires habet,
& in hoc Antiballoménων Catalogo
pro eo ponitur: ſicut & pro ſulfure vi
uo & pro fæce vini, ἀντὶ σφέκλης. Inte-
rim an ſandaracha Græcorum aliquid
commune etiam cum haloſantho ha
beat, conſiderandum: quod mihi vix
videtur. Pſilothris enim & corrũpen-
tibus pilos, non attenuantibus medi-
camentis miſceri ſolebat. Vini verò
fæx non ſandarachæ Græcorum mo-
dò vires in multis referre videtur, ex-
tra corpus, erodendo ſcilicet, exiccã-
do & extergendo, vſta præſertim: ſed
etiam haloſanthi, tum intus ſumpta,
ad alui deiectionem: tum foris adhibi
ta ad oculorum remedia, & alia ple-
raq; liceret autem ei vel ſalem nitrúm
ve aliquando addere, vel ſaponem ad
ſmegmata. [*Author libri de dynamidijs fal
ſo inſcripti Galeno, Aphronitrũ ita miſcet,*

vt nitri partes duæ, & ſaponis vna temperentur cum prima gutta ſaponarij: vnde facti trochiſci exponuntur Soli.] pilorũ præſertim, vt haloſanthi vim propiùs & efficaciùs repræſentaret: vel ſi maiori vi opus fuerit, oleo etiam ex ea cremata vti. Syluaticus Pandectarum author de haloſantho (in A. litera, ſine aſpiratione) verba hæc tanquam Plinij recitat: Haloſanthos eſt quoddã pinguamen, quod aquis ſtantibus ſupernatat, porrò extra [*alias, prout ſtant alia: legerim ego, præſertim Nili,*] colore croceo. Optimum eſt quod in Nilo flumine colligitur, hoc enim & coloratiſsimum eſt, & cum aliqua pinguedine aquoſum, & penè putridum [*putidum forte.*] Poteſt igitur acriter & viſcidè calefacere, [*aliàs, acriter & incidere & calefacere*] & quaſi ſal aliena conſumere. Verùm hæc non eſſe genuina Plinij conſtãt: leguntur autem eadem inter Spuria Galeni libro de ſimplicibus medicamentis ad Paternianũ inſcri-

ſcripto:vbi hoc etiam additur, quod collyria & malagmata colorare poſſit. Caput de Haloſanthio inſcribitur: quod ab Haloſantho diminutiuum nomen eſt. Idem Syluaticus faculta tes haloſanthi ex veteri Dioſcoridis interprete referens, in nonnullis à no ſtris codicibus Græcis diſsidet, quæ hîc ſubijciam: Caligines oculorum, & glaucomata, [*glaucomatũ nulla mentio eſt in Græco: ſed leucomatum ſolùm*] & albedines cicatricum (in oculis) detergit. Emplaſtris & confectionibus, [*inunctionibus fortè. ſed in Græco eſt μύροις, id eſt, vnguentis*] oculorum (*legendum, ad colorem*) miſcetur cum roſaceo, capillos tenuat. Maximè virtus eſt ei recorporatiua, viſcida, pyrotica vt ſali. Adulteratur autem teſta confricata, & alijs rebus: ſed diſcernitur ſolutus aqua. ſyncerus enim oleo ſoluitur. & eſt probabilior pinguis, guſtum mordens. Quantum ad odorẽ, quo garum æmulatur, aliquando autem ſlu-

σωδέστερον eſt, id eſt, grauioris ſeu deterioris odoris, ea lectio placet, magis quàm Hermolai qui εὐωδέστερον contrario ſenſu legit. pinguia enim & facilè ranceſcunt, & grauiorem odoré acquirunt. Notandum autem, quod roſaceo vnguéto oleóue aliter dicto, haloſanthos coloris gratia cum hoc in capite miſceri ſcribat Dioſcorides libro primo de materia, in eius confectione, non hoc, ſed anchuſam melioris coloris cauſa adijcit: & inſuper ſalem, ne corrumpatur. Quòd ſi haloſanthos adderetur, cum id & coloris & ſalis vim in ſe habeat, ſale alio opus non eſſet. Iam cum alijs etiam vnguétis coloris cauſa Haloſanthos addi ſcribat, ego hoc tempore inter ea quę libro primo deſcribit vnguenta, Haloſanthos nulli adiectum reperio: vt neq; anchuſam, prӕterquã roſaceo. Galenus quidem libro ſexto de ſanitate tuenda, ſalem à nónullis oleo roſaceo addi teſtatur. Porrò vt haloſan-

ſantho facultas ciendi ſudoris eſt, quod Dioſcorides ſimpliciter: Oribaſius verò Synopſeos libro 1. cap. 23. cum oleo mixtum id facere ſcribit: ſicuti & nitrum toſtum ac tenuiſsimũ (læuiſsimè tritum) cum oleo: [*Aëtius lib. 9. cap. 3. Ad eos qui flauam bilem euomunt: Vniuerſi corporis curatio ex oleo fiat, modico nitro ammixto, quo ſudorem ex cute eliciamus, & fluores transferamus.*] ita & ſali vis eadẽ eſt, hydropicis, arthriticis, & ad laſsitudines vtilis, quæ omnia etiam haloſantho conueniunt: quod cum planè ſalſum & oleoſum ſit, ſi ſalem oleo miſceas, haloſanthos artificiale effeciſſe videri poteris. Sed cum ſal oleo non liquetur, aceto, aqua, alióue liquore affectui conueniente priùs ſolui poterit, & ita cum oleo ad liquoris vſq; conſumptionem coqui. Eſt etiam in ſale pinguitudo, quod mireris, inquit Plinius. Arrianus in Indicis refert, Ichthyophagos è ſale oleum excipere: & oliuas littore afflatuq; maris gau

dere certum eſt. Multum tamen olei continere ſal non poteſt, vt Cardano videtur, niſi bitumen admixtum habeat. Sunt autem fontes nónulli, qui & ſalem & bitumen continent:& fortè vix in alia, quàm marina aut ſalſa aqua bitumen reperitur. naphthicum autem ſalem vocant, cui bituminis liquidioris aliquid admixtum eſt. Leuinus Lemnius medicus præclarus libro 3. de occultis naturæ miraculis, capite 9. Darri vocatam apud Belgas tradit, bituminoſam quandam cócretionem ac ſubterraneam congeriem eſſe: è qua glebæ nigræ & pinguedine imbutæ eruantur: quæ accenſæ (inquit) vt aridi ceſpites, vrētiſsimos calores excitant: atq; in cineres redactæ ſaleq; perfuſæ, materiam ac fomentū olim noſtratibus præbuerunt conficiendi ſalis. In capite de ſale Dioſcorides: Contra laſsitudines (inquit) cū oleo inungetur:& ad hydropicorum tumores ita inunctus prodeſt. Pruritum

tum etiam ſedat ex oleo & aceto vſq; ad ſudorem prope ignē illitus: quod remedium impetigines quoq;, & lepras & ſcabies ſanat. Hæc ille. Vidi ego qui ſalis bonam partem, cum dimidia ſulfuris, & iride pauca odoris cauſa, oleo copioſo miſcebant, & calefacto illinētes intra paucos dies curabant ſcabiem. Galenus Methodi medendi lib.14.cap.15.in quo agit de curandis ijs qui obeſitate & corpulentia onerantur, laudat lauationem in aqua digerendi facultate prædita. Ac ſi quidem, inquit, talem aliquam ſponte natam habemus, ipſa vtemur: cuiuſmodi in Lesbo viſitur, à Mitylene ſtadijs quadraginta. Sin minùs, ipſi ſimilem aliquā moliemur. Eſt porrò ea quæ in Mitylene conſpicitur, & viribus & colore talis, qualis vtique fiat, ſi quis florem ſalis aquæ marinæ miſceat. Hæc ipſa aqua etiam hydropicis, & reliquis tumefactis idonea eſt, vtpote valenter deſiccans, &c.

Podagricis ſal cum oleo vtiliter im ponitur, Dioſcorides. Vnguentum ex ſalis flore, arthriticis in declinatio ne vtile Nicolaus Myrepſus deſcribit, inter vnguenta numero 29. Apud Galenum de compoſitione medicamentorum ſecundum genera libro 7. acopo cuidam, id eſt, ad laſsitudines remedio, ſalis flos adijcitur. Idem ſexto Methodi medendi, cap. 2. Ad ner uos vulneratos, inquit, plurimi vno il lo emplaſtro vtũtur, quod ex euphor bio & cera & frixa reſina eſt compoſi tum. Cui nõnulli poſtea, vt medicamẽ tum à me inuentum alio colore diſsi mularent, ſinopidis aliquid vel ochrę miſcuerunt: alij fortaſsis & è ſalis flo re quippiam: aut aliud tale, quod colorẽ eius mutet, nec vim eius minuat.

Flos ſalis cum ſpuma nitri, &c. indi tur medicamento Harpocratis ad au res purulentas apud Galenũ De com poſitione medicamentorum ſecundum locos affectos lib. 3. inter auricu

lares

lares compoſitiones Andromachi. Idem lib.2.de arte curatiua ad Glauconem,cap.5.Cum ſplen (inquit) flatuoſo tumore afficitur,& magis œdemate:ſi multum aluminis adhibueris, nihil nocebis.In ſcirrhoſis autem tumoribus vim diſſolutiuam ſuperare conuenit: parum autem eius; quod ſtringendi vim habet, admiſcendum eſt. Cum igitur de numero ſimpliciũ & ſponte naſcentium medicamentorum,flos ſalis tali ſit natura preditus; ſanat ſplenes induratos, ſi extrinſecus ipſis in veſica apponatur. Salis flos ſiue per ſe ſolùm, ſiue cũ aliquo ſimplici cerato impoſitus ad humidã lienis intemperiem, optimum pharmacum eſt. Solus enim calefactus, & aliqua veſica exceptus, ſpleni adhibetur.In epithemata quoque ammiſceatur, quemadmodum eſt prædictum, Aetius lib.10.cap.8. Galenus de cõpoſitione pharmacorum ſecundũ locos lib.8.cap.5.vbi pharmaca quæ ſo

rinſecus ad ſtomachi, id eſt, oris ventriculi affectiones imponũtur, ex Aſclepiade repetit, inter cætera habet Malagma, quod recipit Ammoniaci thymiamatis libras ij. quæ diligenter tritæ in vas fictile conijciuntur, & floris ſalis libra additur, cum olei cyprini ſeſquilibra. quæ cum cocta emplaſtri formam acceperint, adijciuntur ceræ libræ ij. Hoc autem & ſimilia ibidem Malagmata, mixtam (ex emollienti & aſtringenti) facultatem habere ſcribit, & induratas etiam inflammationes curare, & propterea hepaticis quoq; conuenire. Idem de compoſitione medicamentorum per genera, lib. 7. cap. 7. inter Andromachi Malagmata deſcribit vnum boni coloris ad multa accommodatũ, in quo permiſcet hæc: Ceræ, reſinæ frixæ, vtriuſq; libram: guttæ ammoniacæ, aluminis liquidi, ſalis floris (ſecundum alios viſci) cuiuſq; vncias ſex. Dioſcorides lib. 5. inter variorum virorũ medi-

medicatorum confectiones: Conficitur, inquit, etiam ἁλοσάνθινος οἶνος, id eſt, è ſalis flore vinum, maiore in purgando vi, quàm quod marina aqua confectum fuerit: verùm fauces, renes, veſicam & ſtomachum lædit: eamq́ ob cauſam neq; in ſanitate, neq; in aduerſa valetudine vtilem habet vſum. Sic ille: Miretur autem aliquis, ſi aqua non diluitur haloſanthos, quomodo & Galenus loco ex Methodi libro 14. ſuperiùs citato, aquam prope Mitylenen talem eſſe ait, ac ſi quis florem ſalis aquæ marinæ miſceat, & hoc in loco Dioſcorides haloſanthinum vinum deſcribat: cum ea quę nō miſcentur aquæ, vt pinguia, vino etiā miſceri nequeant, ſed in ſummo innatent.

Plinius lib. 31. cap. 7. de ſalis generibus agens: Sal omnis, inquit, pluuia dulceſcit. Suauiorem tamen rores faciunt: Sed copioſum Aquilonis flatus. Auſtro non naſcitur. Flos ſalis nō Flos ſalis alius.

ſit niſi Aquilonibus. Sic ille. quo in loco longè aliam rem quàm ſupradictam, eodē floris ſalis nomine appellat, ipſius videlicet ſalis, qui vel è mari fit, vel è ſalinis excoquitur, ſummā, albiſsimam leuiſsimamq́ partē: qualis nimirum Aquilone vento ſicco ſpirante, naſci & colligi poteſt: auſtrina & humida conſtitutione non poteſt, vt ne prorſus quidem ſal vllus, (circa mare nimirū & maritima ſtagna,) Auſtro flante naſcitur. Porrò quod eodem in loco de ſale in genere ſcribit Plinius, ſuauiſsimum omnium eſſe Tarentinum atq; candidiſsimum: & fragilem eſſe, quicunq; maximè candidus ſit: hoc ego etiam ad florem ſalis traxerim & accommodârim. Flos ſalis enim præ cætero ſuauis, candidus atq; fragilis eſt. Quare cum Tarentinus, & Phrygius ſiue Tattæus, qui è ſtagnis fiunt, à medicis olim laudati ſint in primis, tanquam oculis vtiles, (ceu minus acres nimirum) ſalis flore

corum

eorum loco vti licebit. Ad medici næ vſus(inquit ibidem Plinius paulò pòſt) antiqui Tarentinũ maximè lau dabant: ab hoc quemcũq; è marinis, ex eo genere ſpumeum præcipué. [*Spumæ autem florem ſalis quoq; comparaue ris.*] lumentorum uerò & boum ocu lis, Tragaſæum & Bæticum. Et pau lò inferiùs: Salinarum ſynceritas ſum mam fecit ſuam differentiam, quadã fauilla ſalis, quæ leuiſsima ex eo eſt & candidiſsima. Grammatici fauillam, cinerem interpretantur, quem hic ſa lis flos ſua leuitate aut partium tenui tate forſan refert. Florem ſalis etiam Cato vocat, qui è populari ſale candi dus arte factus ſit. propterea & alaba ſter à Democrito quandoq; dicitur, vt Hermolaus Barbarus in Corolla rio ſuo ad Dioſcoridis de haloſantho caput annotat: vbi tamen hunc ſalis florẽ à Latinis dictũ, à Græcis (quod ſciã) non item, cum altero ſalis flore, qui haloſanthos Græcorum eſt, con-

dit:& è Plinij verbis non rectè hæc ci tat,fauillam ſalis in totum rem diuerſam à ſale eſſe.Plinius enim vt iam recitaui,florem ſalis priore loco à ſe dictum,fauillæ comparat,vtpote ſiccũ: mox autem de alia re eiuſdem nominis ſcripturus: Appellatur, inquit,& flos ſalis in totum diuerſa res (ſubaudi à præcedenti flore ſalis) humidioriſq; naturæ, diſſentiens à ſale,nó modò à ſpuma.Et fortè ſpumam nũc vocat,ſiccum illum ſalis florem,qui ſpumæ inſtar ad reliquum ſalem eſt,nempe leuior & candidior. Sic idem Plinius lib.18.florem in ſiligine vocat, leuiſsimam & puriſsimam farinæ eius partem,in tritico pollinem. Et fortè etiam ignis florem in Homerico carmine,

Αὐτὰρ ἐπεὶ πυρὸς ἄνθος ἀπέπτατο, παύσατο δὲ φλόξ,

non vt quidam,vim & vigorem eius, ſed proſilientes velutiq; euolantes ab eo ſcintillas ac fauillas interpretari oportet.

por-

oportet. Porrò florem ſpumámue ſa-lis & ſpumeum ſalem appellare licebit, non modò illum iam dictum, qui à reliquo ſale candore ſolùm & leuitate differt: ſed alium etiam qui figura inſuper differt, vtpote fiſtuloſus & ſpongioſus: talis autem redditur, qui ſpuma ſalis efferueſcente in vaſis vbi coquitur (Salzpfannen noſtri vocāt) & bulliendo redundante effunditur: effuſus in formā pyramidis ferè coit, fiſtuloſa compage rarus & leuis, præſertim Halæ in valle Oeni, Salzzepfskin appellant, qui etiam albiſsimus eſt: ſtiriam ſalis Kentmanus noſter. nā quem Salinis in Burgundia ſimiliter effuſum & coagulatum ad me miſit vir doctrina & omni virtutum genere clariſsimus Gilbertus Cognatus eccleſiaſtes Nozerethi, multo durior ſolidiorq́ eſt, lapidis ferè inſtar & grauis, licet meatibus non careat: colore minus albus, ſubrubente alicubi, Salegre vocant Burgundi, ſi bene memi

Spuma ſalis.

ni, & auiculis quas in caueis alunt, exhibent: quæ eius vſu recreantur, cum alio ſale pereant: quod quidem mirũ mihi viſum eſt, eò quod in ſapore nullum ferè à reliquo ſale diſcrimen mihi appareret. Huius quidem compages fiſtuloſa, & color alicubi leuiter rubeſcens, nitri à Dioſcoride laudati me admonent: Nitrum, inquit, probatur quod leue eſt, roſeo colore aut albo, & ſpongiarum modo fiſtuloſum. Leuem autem eſſe dixi ſalis ſpumam è valle Oeni: grauẽ ſolidamq́ꝫ, Burgundicam. Reperitur autem & nitrum lapidis modo durum. Eſt ergo nitro ſimilis hæc ſpuma, non ipſum nitrum: in hoc etiam nitro ſimilior, quòd ſale minùs aſtringat.

Hic integrum Plinij locum de altero Salis flore, quem Græci haloſanthos nominant, ex libro 31. cap. 7. ſubiungam. „ Appellatur & flos ſalis, inquit, in totum diuerſa res, humidioriſq́ꝫ naturę, & crocei coloris aut ruffi, veluti

ſi, veluti rubigo ſalis, odore quoq; ingrato, ceu gari, diſſentiens à ſale, non modò à ſpuma. Aegyptus inuênit, videturq; Nilo deferri. Et fontibus tamen quibuſdam innatat. Optimũ ex eo quod olei quandam pinguitudiné reddit. Eſt enim etiam in ſale pinguitudo, quod miremur. Adulteratur autem tingiturq; rubrica, aut plerunq; teſta trita: qui fucus aqua deprehenditur, diluente factitium colorem, cũ verus ille non niſi oleo reſoluatur, & vnguentarij propter colorem eo maximè vtantur. Canicia in vaſis ſumma eſt: media verò pars, humidior. Floris [*ſic abſolutè nunc vocat ſalis florem*] natura aſpera, excalfactoria, ſtomacho inutilis. Sudorem ciet: aluum ſoluit in vino & aqua, acopis & ſmegmatis vtilis. Detrahit & ex palpebris pilos efficaciſsimé. Feces imæ concutiuntur, vt color croci redeat. Hæc Plinius: ex cuius verbis apparet haloſanthos rem humidam ac pinguem eſſe,

in vaſis condi, & ſuperiore ſui parte ſicceſcere vel denſari, colore cano: in medio humidiorem eſſe: in imo fœculentam, magisq́ croceam, ſubſidente cum fæcibus etiam colore. Mirũ hoc, quòd ex aqua & vino propinet, quod Dioſcorides etiam ſcribit, ad ſoluendam aluũ, cum ijs liquoribus non miſceatur vt dictum eſt. Hoc etiam mirum, naturam in eo ſalem oleo miſcuiſſe videri, quod ars non poteſt.

Hæc ferè ex veterum ſcriptis de Salis flore & haloſantho prodita reperi. Quid verò rei is ſit, & quibus alijs nominibus in vulgaribus hodie linguis appelletur, dictu difficile eſt. Ex recentioribus quidem nonnulli, qui de ſimplicibus medicamentis ex profeſſo ſcripſerunt, aut in Dioſcoridis libros aliquid annotarunt, omnino nõ attigerũt, aut veterum duntaxat paucula de eo ſcripta repetierunt: vt Hermolaus Barbarus, Braſauolus, Amatus, Conſtantinus, Ryffius. Marcellus

Vergi-

Vergilius nunc in medicina parũ cognoſci, & nullum eius vſum eſſe ſcribit. Primus Valerius Cordus in ſuis in Dioſcoridem Annotationibus, non aliud quàm Sperma ceti vulgò dictũ eſſe, breuiſsimè & ſimpliciter aſſeruit: idem verò prolixiùs libello priuatim ſuper hac re condito, probare conatus eſt. Huius ſententiam arripuerunt & ſecuti ſunt alij quidam, nulla authoris ex quo hauſerũt mentione: ante alios Georgius Agricola libro tertio de natura foſsilium, his verbis: Sales foſsiles, marini & lacuſtres, craſ- "
ſarum ſunt partium, foſsilis in primis: "
contrà tenuium, ex aqua ſalſa exco- "
cti, nempe plerunq; minuti & mol- "
les. Sed maximè tenuium partium eſt "
flos ſalis. eſt enim non modò tanquã "
fauilla tenuiſsimus & leuiſsimus, ſed "
etiam candidiſsimus. At maris flos "
[*ſic enim vertit cum Cordo*, τὸ ἁλὸς ἄνθος] "
ab eo totus eſt diuerſus. etenim humi "
dus, pinguis, croceus, vt qui ſit ſemen "

„ balænarum: quod aliâs explicabo. Sic ille: alibi verò nuſquam quod hîc pollicetur, præſtitit, niſi fallor. Deinde Chriſtophorus Encelius in ſuis libris de re metallica. Tertiò Leonhardus Fuchſius in libro de Compoſitione medicamentorum. Horum ſententiæ primus, quod ſciam, contradixit Ianus Cornarius, nullo quidem argumento, ſed ſimpliciter nihil ſe videre haloſantho & ſemini balænarum cómune profeſſus: nuper verò etiam Andreas Matthiolus in ſuis Dioſcoridi adiunctis commentarijs: qui argumẽta addit, primum à colore: quem, inquit, in ſpermate ceti vocato nuſquã croceum, neq; rufum, vt ſalis flori ineſſe teſtantur omnes, videre mihi licuit. Alterũ à conſiſtentia, quòd ſperma ceti non videatur adeò liquidum, vt ſalis florem eſſe Galenus & Aëtius innuũt. Tertium à guſtatu, quẽ ſi conſulas, non videatur eſſe ipſo ſale tenuius. Poſtremum à loco, quòd in mari tan-

ri tantùm colligatur, non in Nilo flumine & lacubus quibuſdam. Quidnã verò veteribus flos ſalis fuerit, decernere non audet. Color quidem (inqt) rufæ rubiginis inſtar pictoribus expetitur è Germaniæ ſalinis aduectus, q fortaſſe flos ipſe ſalis fuerit. nam colore & ſapore illi non obſcurè reſpondet: vulgò appellant Morello di ſale. Verum cur hoc non planè affirmem, illud mihi obſtare video, quòd color is non ſit liquidus, neq; oleoſus, ſed aridus. quare potiùs inclinat animus, vt ipſum credam eſſe ſalis rubiginem, cuius mentionem facit Plinius. Hæc Matthiolus. nos Plinij verba, quibus ſalis flos, veluti rubigo ſalis eſſe, ab eo dicitur, ſuperiùs recitauimus: ex quibus rubiginem ſalis rem aliquam ſui generis eſſe, affirmari non poteſt: ſed hoc tantùm, florẽ ſalis ipſum met veluti rubiginem quandam ſalis eſſe, ob coloris ſimilitudinem.

His breuiter ego quid ſentiam, ſub-

ſcribam. Et primùm quod ad nomẽ, ἁλὸς ἄνθος, non cum Cordo & Agricola maris florem, ſed ſalis, cum Plinio & alijs recentioribus eruditis vertérim: tum quia non in mari, ſed in Nilo & paludibus aut ſtagnis, quę Nilus nimirum efficit, reperiri traditur: tũ quia ſali, nó quidem conſiſtentia, ſed guſtatu & facultate omnino cognata res eſt, vt in præcedentibus ex ipſis authorum verbis oſtendi: & Dioſcorides inter ſalem ac nitrum aliaq́ ſalſa de eo pertractat. Galenus quidem libro xj. de medicamentis ſimplicibus ſub lemmate, De rebus in mari & aquis ſalſis naſcétibus, de haloſantho quoq́ ſcribit: ſed cum aliæ etiã aquæ ſalſę ſint, vt in paludibus maritimis alibiq́, non in ipſo mari tantùm, nó eſt neceſſe in mari hunc florem ſalis naſci, ex hac apud Galenum inſcriptione: ſed potiùs in ſtagnis maritimis, ſiue illic primùm naſcatur, ſiue è Nilo cò defluat ut Dioſcorides ſenſit. Accedit

cedit quòd ἅλς pro mari poëticũ eſt, nó item in ſoluta oratione vſitatum. Quod ad rem ipſam, aliud quod dicam non habeo, niſi in genere, ſali cognatam eſſe, vt nomine, ita ſapore etiam & viribus, nempe calidam, acrẽ, ſalſam & ſiccantẽ ſine aſtrictione aliqua. Quid autem pro eo ſubſtitui ad remedia poſsit, iã ſuprà expoſui. Matthioli argumenta, quibus genituram ceti non eſſe haloſanthos aſtruit, probo, & hoc inſuper addo, vlceribus malignis ac phagedænis remedia ſiccantia & abſtergentia conuenire, quale haloſanthos eſt: pinguia, oleoſa, humectantia, quale ſperma ceti dictum eſt, pingui ſucco ſubdulce, non conuenire. Ad alterum etiam Matthioli argumentum ex Plinio hoc addiderim, tam liquidum eſſe ſalis florem, vt in vaſis condi oporteat: & mediam eius partem omnino liquidam eſſe, ita vt fæx huius liquoris ſubſidat, eaq́ concuſſa color, qui & ipſe ſubſederat,

rurſus in ſuperiora diſtribuatur: quæ circa genituram ceti minimè contingunt. Sed ita quid non ſit haloſanthos, potiùs quàm quid ſit, indicauimus: cuius cognitionem certioré qui deſiderârit, ijs qui mercium aut rerũ cognoſcendarum cauſa Aegyptũ adeunt, hoc negocij mandet, vt diligenter hanc in rem inquirant.

DE SEMINE CETI DIcto, eiusq; nomine & facultatibus.

ET quia nunc oſtendimus, Haloſanthos veterum, nó eſſe ſperma ceti dictum: quidnam hoc ſit videamus, & quid poſsit in re medica. Primùm igitur apud Germanos in vſu marinum hoc pharmacũ extitiſſe puto, & Germanicum eius nomen Latinè interpretantes aliquos ſperma ceti aut balænæ ſemen vocaſſe. Germani enim

hi enim Walram vel Wolram vocitát: vel vt alij ſcribũt, Wolrám/Walrath/Baldrath. ſignificat autem Wal vel Walfiſch Germanis cetum, à Balęna, quod Gręcis & Latinis vſitatũ eſt, nomen hoc mutuatis. Ram verò genituram, ni fallor, apud aliquos Germaniæ populos ſonat: vnde & Rámling, feles præſertim, cognominamus, cum in libidiné aguntur: & ab odoris impudici ſeu hircoſi fœditate, Ramſeren allij agreſtis genus nominamus: & rerum pinguium cum ranceſcunt odoré grauem, Ráhelen noſtri dicũt, alij fortè aliter: omnibus vt conijcio, his vocabulis à Latino rancor, detortis. Martialis quidem odorem impudicum hunc cognominat hoc diſticho:

Fuiſſe gerres aut inutiles mænas,
Odor impudicus vrcei fatebatur.

Belgæ non Walram, ſed Walſcot appellant. Falluntur qui Balrath ſcribunt, & à celeritate auxilij compoſi-

tum nomen coniectant. Viroſus autẽ inueterato maximè odor eſt. De hoc quæ in Aquatilium hiſtoria ſcripſi,pagina 244.inter Cete,hîc omittam pleraqꝫ.Cum ambra quidem,qua cum aliqui confundunt, nihil prorſus ei cómune arbitror. Rem marinam eſſe conſtat:qualis verò & vnde ſit, nemo adhuc in dubium vocauit,tanquã recepto eius nomini,reuera cetorum ſemen eſſe credendum ſit, vt Cordus, Agricola,Encelius & Fuchſius credidiſſe vident.At ſi genitura cuiuſcunque animantis eſt, cur pinguis eſt, & innatat aquæ?cur oleo non aquæ miſcetur? cum albi liquoris oui potiùs naturam referre deberet. Odoris grauitas viroſa fortè,eos qui primùm ſemen putarunt,ad hoc indúxit. Mihi vel omnino ſui generis res eſſe videtur:vel potiùs adeps animaliũ in mari degẽtium quorundam, vt cetaceorum piſcium aut belluarũ maris, quorum ingens eſt corporis moles, & adi
pis

pis plurimum continet. Graſſantur autem illæ inter ſeſe, & cædes mutuas exercent: vnde plurimum adipis in ſummum maris euehi veriſimile eſt. Confirmat hanc cõiecturam id quod apud maritimos quoſdã Germanos fieri ſolet. Sunt enim qui adipem cuiuſuis ceti vaſe exceptũ, in cella frigida deponant, deinde prҿlo exprimãt, vt pars tenuior effluat: quæ inſtar olei eſt, & eiſdem viribus, quibus pars craſsior quæ remanet, licet tenuiorũ partium. Craſsiorem pro genitura ceti vendunt, cuius vim quidem reprҿſentat, ſed ignauiús. Diligentiores dignoſcunt, quòd vera (vt võcant) genitura ceti, maculis candidis, latis & dulcibus inſignitur: adipis verò pars craſsior, pinguior, compactior, & minoribus maculis videtur. Fieri etiã poteſt, vt ex lacte belluarum maris, redundante, & catulorum ſugentium rictus ſubterfugiente, pars pinguior velutiq́ butyrũ mari ſupernatet, quæ

breui poſtea graui odore butyri quadrupedum inſtar viciatur,& colorem mutat. Odor certè paululum inueterati, neſcio quid caſei præ ſe fert: vnde ego aliquando coaguli vim habere ſuſpicatus, lacti addidi vt experirer, quod tamen inde coagulatum nó eſt: ſiue quòd coagulum nó ſit (quod etiam aquatilium habent ea quæ lactent vt phocę) ſiue quòd in aqua degentium coaguli vis non eadé ſit quę terreſtrium. Vtcunq; eſt, maris adeps aut oleum, vel Cetaceus adeps innatans mari, non genitura ceti, nec halo ſanthos, eſſe & dici poſſe, ac debere mihi videtur. Nuper quidem clarus doctrina & omnium virtutum genere vir Vvolphgangus Meurerus medicinæ ac philoſophiæ in illuſtri Academia Lipſica profeſſor, mihi de huius remedij facultatibus per literas percunctato his verbis reſpondit: De vſu haloſanthi (ſecundum Val. Cordũ dicti) nihil aliud habeo, niſi quod ſciã

vulgò

vulgò vſurpari in ægra & difficili ſpiratione: quam nó parum adiuuari affirmant, ſumpto eius ſcrupulo in pomo aſſo. Quidam medici admiſcent id etiam his medicamentis, quæ dari ſolent præcipitatis ex alto, aut caſu grauiore concuſsis, ad ſanguinis grumos diſſoluendos diſsipandosq́ꝫ, & ad rupta conſolidanda, ad hunc modum: Recipe mumiæ, tormentillæ, dictamni, oculorum cancri, rhapontici, ana drach. j. ſ. ſpermatis ceti ſcrup. j. Miſce. fiat puluis, cuius drachma aut ſeſqui è vino bibatur. Inuenio præterea in ſchedis noſtris: Sperma ceti humidum, ad colicam & omnem interaneorum dolorẽ cum alijs quæ flatus ſoluant exhibitũ, mirè prodeſſe. Cauẽdũ eſt tamẽ ne qs aut nimiò hoc remedio, aut nimis vetere vtat: nimio ẽm eius vſu pijſſe matronã quãdã Encelius tẽſtat: & cótra omne ferè morborum genus apud Germanos (maritimos præſertim puto) vſum eius eſſe.

DE HALOSACHNE, & Adarce.

HAloſachne à Græcis dicitur, ἁλὸς ἄχνη, quaſi ſalis ſpuma, vt Marcellus vertit: quanquã & flos ſalis ſiccus ille, qui in ſalinis colligitur, leuior cãdidiorq́; alio ſale, à Plinio ſalis ſpuma dici videt̃, vt ſuprà annotauimus. eſt autem & ipſa ceu flos quidam ſiue ſalis ſiue maris, id eſt, marinæ ſalſæq́; aquæ ad ſaxa marina aſperſæ & cócretæ: è ſpuma præſertim maris, quæ ſuo lentore faciliùs adhæret: & ſaxis in litore ita hęrere videtur, vt ſalpetrà vulgò dicta humidis ac ſubterraneis parietibus. Nec nomen ſolùm haloſanthi, ſed facultates etiam conueniunt: quas ſali eaſdem habent ambo. præſtat tamen clarioris diſcriminis gratia hanc non alio quàm Græco nomine haloſachné, haloſanthos verò κατ' ἐξοχὴν illum de quo diximus, liquidũ ſcilicet ſalis florem appellare. Dioſco-

rides

rides nihil de haloſachne, niſi ἐπίψηγμα eſſe ἁλὸς ἀφρώδους, id eſt, ſpumoſi maris lanuginem, vt Marcellus Vergilius vertit, inueniriq́; in ſaxis, & eaſdẽ ſali vires habere. Plin. libr. 31. cap. 7. Aliud genus ſalis, inquit, ex aquis maris ſpõte gignitur, ſpuma in extremis littoribus ac ſcopulis relicta. Hic omnis rore denſatur, & eſt acrior qui in ſcopulis inuenitur. Hanc Dioſcorides (inquit Marcellus interpres) ἐπίψηγμα dicens, lanuginem quæ iam in ſaxis concreuit deſcribere videtur, facilem cognitu & inuentu rem. Ruellius vertit, Spumoſa maris lanugo, ſiue ramentum eſt. Et ſimplex quidem vocabulum ψῆγμα, ramentũ ſeu micam ſignificat: vt ψῆγμα χρυσοῦ, vel etiã abſolutè ψῆγμα, auri ramentum, Plinius palam dixit, Suidas μικρὸν κομμάτιον interpretatur. Χαλκοῦ δὲ ἄνθος, ὅπερ τινὲς τῶν παλαιῶν ἥλων ψῆγμα ἐκάλεσαν, Dioſcorides. Deducitur autem à verbo ψάω, quod eſt rado, λεπτύνω: à quo etiã

ψακὰς, vel ψεκὰς & ψάκιον pro rebus minutis deduxerim. Compoſitum vero τὸ ἐπίψηγμα, non memini adhuc apud vllum probatũ authorem legiſſe: & malim ἀπόψηγμα legere, hoc eſt, ramentum: à petris enim deradunt nimirum hoc ſalis genus qui colligunt: nec rarus eſt hic error præpoſitionũ, ὑπὸ & ἐπὶ à librarijs permutatarũ. aut fortè ἐπίπηγμα, in ea ſignificatione qua & ἐπίπαγος dicitur, à verbo ἐπιπήγνυσθαι, vel ἐπιπήσσεσθαι, id eſt, in re aliqua vel in ſuperficie concreſcere. ſic adarcen Dioſcorides ſcribit eſſe ἀσπὸν ἐπίπαγον ὑφαλμυρίζοντα. Sed prior emendatio magis arridet: quoniã ἐπίπηγμα vocabulum vſitatum non reperitur, etſi ab eodem verbo à quo ἐπίπαγος, rectè formari poteſt: & Dioſcorides ſæpe nõ admodum proprijs aut puris vocabulis Grȩcis vtitur. Ex Galeno quidem & Aegineta ἐπάνθημα vel ἐπάνθισμα legere liceret, pro ἐπίψηγμα: & ἀφρόδους, ꝓ ἀφρώδους: quorum

rum vtrũq; magis placeret quàm vulgata Dioſcoridis lectio. Eſt enim Haloſachne, ſecundum Galenum, efflo-reſcentia (vt ita dicam) ſpumoſa ſalis, ſed multò tenuiorum quàm ſal partium, ideoq; attenuare & diſcutere multò ampliùs quàm ſal poteſt: reliquum verò ſubſtantiæ (quod digeredo nimirum & diſcutiendo abſumptum non fuerit, ita vt ſal aſtringere non poteſt. Cæterùm in Haloſachne, ita & Adarce vel adarcion, Galeno eſt Adarce. veluti ſpuma quædam aquæ ſalſæ cõcreta: in hoc quidem diſtinguuntur, quod hæc circa arundines aliasq; herbas aquis paluſtribus innaſcentes cõcreſcat: haloſachne verò lapidibꝰ adhæreat: & inſuper figura, quæ in haloſachne certa non eſt, in adarce verò alcyonio multis foraminibus pertuſo ſimilis. Haloſachne ſalis genus eſt, & ſal petræ marinus dici poteſt, [*noſtra lingua*, Meerſalpeter/oder Saltzblůmen/ die man ab den Meerfelſen abſchabet:]

adarce verò non ſalis, ſed alcyonij ſpecies eſt. Quanquam & quintū alcyonij genus in Propontide haloſachnē vocari Dioſcorides prodit. Barbarus in Corollario de haloſachne recitatis Plinij verbis (quæ nos etiam ſuprà poſuimus) hæc addit: In igne nec crepitat, nec exilit. At Plinius lib. & cap. iam citatis, de omni ſale in genere agens: In igne, inquit, nec crepitat, nec exilit Tragaſæus, neq; Acanthius ab oppido appellatus: nec vllius ſpuma, aut ramentum, aut tenuis. Vbi apparet eum non de haloſachne, ſed de cuiuſuis ſalis ſpuma aut flore, id eſt, leuiore & tenuiore eius parte loqui. Interim haloſachnæ etiam neutrum horum accidere veriſimile eſt, cum & ipſa ceu ſpuma aut flos ſalis ſit. Obiter verò animaduerſione dignum eſt, ramentum à Plinio hîc dici, quod à ſolidiore ſubſtātia ſalis alicuius, vt gemmei vulgò dicti, deraditur. ramēta autem ſolidioris, & alius per ſe ſtatim te-

nuio-

 230

nuioris ſubſtantiæ, cum ad ignem nō
poſsint in ſe concipere aërem, ita fit
vt neq; crepitent aëre pauciore inclu
ſo, neq; exiliant copioſiore. Rurſus
eiuſdem libri 31. cap. 9. cum diuerſa è
ſale remedia expoſuiſſet, ſubdit: Ad
omnia autem ſpuma ſalis iucundior
vtiliorq;: quæ itidem verba Barbarus
ad Haloſachnen contrahit: ego ad o-
mnem ſalis ſpumam ſiue florem ſic-
cum, vt loco iam proximè dicto, retu
lerim. nam & aſpectu iucūdior is eſt,
vtpote candidior, & mitior guſtatu.

Sed cum ἅλς apud Græcos modò
mare, poëtis præſertim, modò ſalem
ſonet: præſtat haloſachnen vocabulū
Græcum, Homero vſitatum pro pur-
gamentis maris, retinere, vt ſuprà etiā
monui: vel maris ſpumā potiùs quàm
ſalis vertere; in Haloſantho autē con
trà: id enim vocabulum poëticum nō
eſt. Et maris quidem purgamenta à
Germanis generali vocabulo Meer-
blümen vocari rectè docuit Valerius

Cordus: an verò haloſachne medicorum etiam, ex illorũ numero ſit, quæ fluctuans æſtuansq; mare veluti purgandi ſui gratia in littus eructat, & veluti inter alia huius generis excellens ꝓpriè priuatimq; Germanicè Meerblůmen (id eſt maris flos vel purgamẽtum vocetur, nam flos Germanis vt in hoc vocabulo, ita & in fœminarũ mẽſibus pro purgatione accipitur) id verò attentiùs eſt conſiderandum. Videri autem poteſt haloſachne medicorum cum genus ſit ſalis, & quidẽ ſubtilius, veluti ex aſpergine maris, eiúſue ſpuma ortum, non minùs quàm ipſe ſal in aqua liqueſcere: liquatus autem non eijcietur in litus: niſi quis marinã aquam adeò ſalſam eſſe putet, vt aliũ ſalem non ampliùs imbibere poſsit. ſimile enim marinæ aquæ facturi medici, tantum ſalis addunt dulci, quantum ferè in ea tabeſcere poteſt, vel donec ouum innatet. Sed hæc maris accolæ, ſi qui ſunt naturæ ſtudioſi, conſide-

ſideret. Vtcunq; eſt, ego haloſachnen Germanicè commodiùs cenſeo vocari debere Salßblůmen, cum diſtinctione ſiue additióe ſuperiùs expreſſa: vel cum Ge. Agricola, ſiccam maris ſpumam, Trocknen Meerſchaum.

Ad remedia quidem haloſachne ſi requiratur, cum eandem ſali vim habeat Dioſcoride teſte: ſalem, potiſsimùm verò ſpumam eius, id eſt leuiſsimam partem, vel ſtiriam ſalis dictam, cuius mentio à nobis facta eſt in Halo ſantho, ſubſtituemus: pro adarce verò ad exterenda cutis vitia, alcyonij prima vel ſecunda ſpecie, aut ſulfure duab⁹ partibus, ſalis vna vtemur. Sulfur terebinthinæ mixtum, lepræ, & impetigini medet: & cum aceto quoque lepras ac vitiligines tollit. Et ſal cum oleo acetoq; inũctus iuxta igné ad ſudoré vſq;, impetiginem, ſcabiem & lepram curat. Hæc quidem cum nunquam nobis deſint, adarce & alcyonio facilè carebimus. Sulfuris ve-

ſachnis dictis, &c. quem ſi ferro acuto diſſecare conêris, non facilè procedit: ſi verò inter ſecandum, manu etiã confries, mox attereetur, tanquam haloſachne. Sic ille: Videtur autem non haloſachnen noſtram, ſed quintũ alcyonij genus intelligere: quod in Propôtide haloſachnen vocari diximus. Plinius tamen lib. 10. cap. 32. hunc locum transferens, haloſachnen vertit ſpumam aridam maris, vnde eum nõ alcyonij genus, ſed medicorum haloſachnen intellexiſſe apparet. Poſtremò apud Nicandrum in Alexipharmacis inter remedia aduerſus potam hirudinem legimus:

Πολλάκι δ' ἢ ἅλα πηκτὸν ὁμιλαδὸν, ἢ ἁλὸς ἄχνην
Ἐμπίσαις: τὴν τ' αἰγὶ ἀνὴρ ἁλοπηγὸς ἀγείρει.
Νειόθ' ὑφισταμένην, ὁπόθ' ὕδασιν ὕδατα μίξῃ.

Vbi Græcus interpres: Qui ſalem, inquit, conficiunt, dulci aquę marinam

admiſcent,& ſubigendo confundút, ita marinæ virus quodammodo eluentes. Dum verò ita ſubigitur, ſpuma exurgit, quam ἄχνην ἁλὸς appellant. Alij quidem authores aduerſus hirudines nihil tale habent:niſi quod muriam, præſertim acidá, & ſalſa omnia cómendant.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

FINIS.

Cav. G. DI GIACOMO
[illegible]
PESCARA
[illegible]

Cav. G. DI GIACOMO
[illegible]
PESCARA
1973

ψακὰς, vel ψεκὰς & ψάκιον pro rebus minutis deduxerim. Compoſitum verò ἐπίψηγμα, non memini adhuc apud vllum probatũ authorem legiſſe: & malim ἀπόψηγμα legere, hoc eſt, ramentum: à petris enim deradunt nimirum hoc ſalis genus qui colligunt: nec rarus eſt hic error præpoſitionũ, ὑπὸ & ἀπὸ à librarijs permutatarũ. aut fortè ἐπίπηγμα, in ea ſignificatione qua & ἐπίπαγος dicitur, à verbo ἐπιπήγνυσθαι, vel ἐπιπήσσεσθαι, id eſt, in re aliqua vel in ſuperficie concreſcere. ſic adarcen Dioſcorides ſcribit eſſe ὥσπερ ἐπίπαγον ὑφαλμυρίζοντα. Sed prior emendatio magis arridet: quoniã ἐπίπηγμα vocabulum vſitatum non reperitur, etſi ab eodem verbo à quo ἐπίπαγος, rectè formari poteſt: & Dioſcorides ſæpe nõ admodum proprijs aut puris vocabulis Grecis vtitur. Ex Galeno quidem & Aegineta ἐπανθημα vel ἐπάνθισμα legere liceret, pro ἐπίψηγμα: & ἀφρόδιον, pro ἀφρώδους: quo-

rum

rum vtrūq; magis placeret quàm vulgata Dioſcoridis lectio. Eſt enim Haloſachne, ſecundum Galenum, efflo-reſcentia (vt ita dicam) ſpumoſa ſalis, ſed multò tenuiorum quàm ſal partium, ideoq; attenuare & diſcutere multò amplius quàm ſal poteſt: reliquum verò ſubſtantiæ (quod digerēdo nimirum & diſcutiendo abſumptum non fuerit, ita vt ſal aſtringere non poteſt. Cæterùm in Haloſachne, ita & Adarce vel adarcion, Galeno eſt veluti ſpuma quædam aquæ ſalſæ cōcreta: in hoc quidem diſtinguuntur, quod hæc circa arundines aliasq; herbas aquis paluſtribus innaſcentes cōcreſcat: haloſachne verò lapidib⁹ adhæreat: & inſuper figura, quæ in haloſachne certa non eſt, in adarce verò alcyonio multis foraminibus pertuſo ſimilis. Haloſachne ſalis genus eſt, & ſal petræ marinus dici poteſt, [*noſtrâ linguâ*, Meerſalpeter/oder Saltzblůmen/ die man ab den Meerfelſen abſchabet:] Adarce.

adarce verò non ſalis, ſed alcyonij ſpecies eſt: Quanquam & quintũ alcyonij genus in Propontide haloſachnē vocari Dioſcorides prodit. Barbarus in Corollario de haloſachne recitatis Plinij verbis (quæ nos etiam ſuprà poſuimus) hæc addit: In igne nec crepitat, nec exilit. At Plinius lib. & cap. iam citatis, de omni ſale in genere agens: In igne, inquit, nec crepitat, nec exilit Tragaſæus, neq; Acanthius ab oppido appellatus: nec vllius ſpuma, aut ramentum, aut tenuis. Vbi apparet eum non de haloſachne, ſed de cuiuſuis ſalis ſpuma aut flore, id eſt, leuiore & tenuiore eius parte loqui. Interim haloſachnæ etiam neutrum horum accidere veriſimile eſt, cum & ipſa ceu ſpuma aut flos ſalis ſit. Obiter verò animaduerſione dignum eſt, ramentum à Plinio hîc dici, quod à ſolidiore ſubſtãtia ſalis alicuius, vt gemmei vulgò dicti, deraditur. ramẽta autem ſolidioris, & alius per ſe ſtatim tenuio-

nuioris ſubſtantiæ, cum ad ignem nó poſsint in ſe concipere aërem, ita fit vt neq; crepitent aëre pauciore inclu ſo, neq; exiliant copioſiore. Rurſus eiuſdem libri 31. cap. 9. cum diuerſa è ſale remedia expoſuiſſet, ſubdit: Ad omnia autem ſpuma ſalis iucundior vtiliorq;: quæ itidem verba Barbarus ad Haloſachnen contrahit: ego ad omnem ſalis ſpumam ſiue florem ſiccum, vt loco iam proximè dicto, retulerim. nam & aſpectu iucũdioris eſt, vtpote candidior, & mitior guſtatu.

Sed cum ἅλς apud Græcos modò mare, poëtis præſertim, modò ſalem ſonet: præſtat haloſachnen vocabulũ Græcum, Homero vſitatum pro purgamentis maris, retinere, vt ſuprà etiã monui: vel maris ſpumã potiùs quàm ſalis vertere; in Haloſantho autẽ contrà: id enim vocabulum poëticum nõ eſt. Et maris quidem purgamenta à Germanis generali vocabulo Meer-blümen vocari rectè docuit Valerius

Cordus:an verò haloſachne medicorum etiam,ex illorũ numero ſit, quæ fluctuans æſtuanſq; mare veluti purgandi ſui gratia in littus eructat, & veluti inter alia huius generis excellens ꝓpriè priuatimq; Germanicè Meerblůmen (id eſt maris flos vel purgamẽtum vocetur,nam flos Germanis vt in hoc vocabulo,ita &in fœminarũ mẽſibus pro purgatione accipitur)id verò attentiùs eſt conſiderandum.Videri autem poteſt haloſachne medicorum cum genus ſit ſalis, & quidẽ ſubtilius,veluti ex aſpergine maris,eiúſue ſpuma ortum, non minùs quàm ipſe ſal in aqua liqueſcere:liquatus autem non eijcietur in litus:niſi quis marinã aquam adeò ſalſam eſſe putet, vt aliũ ſalem non ampliùs imbibere poſsit. ſimilé enim marinæ aquæ facturi medici,tantum ſalis addunt dulci,quantum ferè in ea tabeſcere poteſt,vel donec ouum innatet. Sed hæc maris accolæ,ſi qui ſunt naturæ ſtudioſi, conſide-

ſideret. Vtcunq; eſt, ego haloſachnen Germanicè commodiùs cenſeo vocari debere Saltzblůmen, cum diſtinctione ſiue additiōe ſuperiùs expreſſa: vel cum Ge. Agricola, ſiccam maris ſpumam, Trochnen Meerſchaum.

Ad remedia quidem haloſachne ſi requiratur, cum eandem ſali vim habeat Dioſcoride teſte: ſalem, potiſsimùm verò ſpumam eius, id eſt leuiſsimam partem, vel ſtiriam ſalis dictam, cuius mentio à nobis facta eſt in Halo ſantho, ſubſtituemus: pro adarce verò ad exterenda cutis vitia, alcyonij prima vel ſecunda ſpecie, aut ſulfure duab⁹ partibus, ſalis vna vtemur. Sulfur terebinthinæ mixtum, lepræ, & impetigini medet: & cum aceto quoque lepras ac vitiligines tollit. Et ſal cum oleo acetoq; inūctus iuxta ignē ad ſudorē vſq;, impetiginem, ſcabiem & lepram curat. Hæc quidem cum nunquam nobis deſint, adarce & alcyonio facilè carebimus. Sulfuris ve-

 232

ſachnis dictis, &c. quem ſi ferro acuto diſſecare conêris, non facilè procedit: ſi verò inter ſecandum, manu etiã confries, mox attereretur, tanquam haloſachne. Sic ille: Videtur autem non haloſachnen noſtram, ſed quintũ alcyonij genus intelligere: quod in Propótide haloſachnen vocari diximus. Plinius tamen lib. 10. cap. 32. hunc locum transferens, haloſachnen vertit ſpumam aridam maris, vnde eum nó alcyonij genus, ſed medicorum haloſachnen intellexiſſe apparet. Poſtremò apud Nicandrum in Alexipharmacis inter remedia aduerſus potam hirudinem legimus:

Πολλάκι δ' ἢ ἅλα πικρὸν ὁμιλαδὸν, ἢ ἁ-
λὸς ἄχνην
Ἐμπίσαις: τὴν τ' αἰγὶ ἀνὴρ ἁλοπηγὸς ἀ-
γείρει.
Νειόθ' ὑφιστάμενον, ὁπόθ' ὕδασιν ὕδατα
μίξῃ.

Vbi Græcus interpres: Qui ſalem, inquit, conficiunt, dulci aquę marinam

admiſcent,& ſubigendo confundũt, ita marinæ virus quodammodo eluentes. Dum verò ita ſubigitur, ſpuma exurgit, quam ἄχνlω ἁλὸς appellant. Alij quidem authores aduerſus hirudines nihil tale habent: niſi quod muriam, præſertim acidã, & ſalſa omnia cõmendant.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

FINIS.

Cav. G. DI GIACOMO
[illegible]
PESCARA
197[illegible]

Digitized by Google